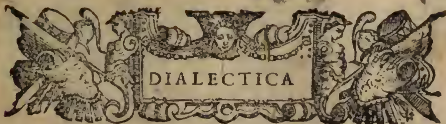

NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
12
32 B
3

IOANNIS CAESARII

VIRI VNDECVNQVE DOCTISSIMI,

Nunc recens HERMANNI RAIIANI Vuelsdalii fructuosis SCHOLIIS illustrata, & in multis locis emendata,

Accessit huic IOANNI MVRMELII Isagoge in decem Aristotelis Prædicamenta.

S.

VENETIIS,

Apud Dominicum Nicolinum.

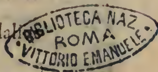
M D LXVI.

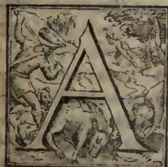

2

PRIMARIIS, OPTIMEQVE SPEI ADOLESCENTIBVS, IVLIO ET SYLVESTRO FLACCIS FRATRIBVS.

Hermanus Raijanus Vesdal. S. P. D.

NIMADVERTO multa uere & grauiter a M. Tulio grauiſsimo ſtudiorum humanitatis cenſore ſcripta eſſe, ſed illud multo uerißime & grauiſsimæ ab eodem memoriæ proditum eſſe, meum ſemper iudicium fuit; Dialecticen & Rhetoricen miniſtras, comitesq; omnis eſſe ſapientiæ. Hæ enim ſunt artes, quibus ſublimiores diſciplinas omniumq; rerum magnarum cognitionem, methodica docendi ratione & ornate explanamus. Quibus a puero, qui recte inſtituti fuerunt, gradum ad grauiores diſciplinas, tuto facileq; facere poſſunt, nec eas illotis (ut aiunt) manibus tractabunt. Habent enim ea adiumenta quibus perfacile, (ingenij acumine accedente) ſenſa ſcriptorum, quantumuis abdita & abſtruſa aſſequi poſſunt, & ea diſerte copioſeq; eloqui. Quæ duo non omnibus a principe rerum Deo indulta conceſſaq; ſunt. Nam fieri poteſt, ut recte quis ſentiat, & tamen id quod ſen

dit,polite eloqui non posſit. Contra uero,permulti accuratam & diligentem latine loquendi elegantiam habet, ſed in rerum obſcurarum ſenſum implicatum, ac inuolutum penetrare nequeunt. At magnę profecto dotis eſt, ſcripta aliorũ dextre intelligere,maioris explicare poſſe,maximæ uero optime de iis ſentire, id quod nemini contingere poſſe auſim conſtanter aſſeuerare, niſi ei qui maiori quadam ui mentis præditus, artis dicendi,& diſſerendi pręcepta,per omnes numeros callueri,Quę ab Ariſtotele & Cicerone ingenio, eloquentia,doctrina diſsimilibus tradita,ad poſteros magno ſtudioſorum emolumento peruenerunt.Hi ſunt maiorum gentium ſcriptores, quorum fontibus minuti, tanquam minorum gentium, hortulos ſuos irrigauerunt.Cicero facilis,copioſus,ſitientis lectoris animum non modo non explens,ſed ſitibundũ a ſe dimittens. At Ariſt. perplexus, conciſus, oſcitantem lectorem fallens, prætereunsq;. Itaque nemo non mediocriter literis tinctus, Ciceronem ob incredibilem lectionis uoluptatem, & dictionis facilitatem minimo aſſequitur negotio.Verũ Ariſto. ob implicatam,ſinuoſamq; orationem, Delio quodam natatore egere uidetur, qui non in ſuperficie natet,ſed in profundum ſe immergat,& illas denſas difficultatum tenebras diſcutiat. Quæ Trebatium Iuriſconſultum (etſi ſtudio ardentem) multosq; alios a lectione Ariſtotelis reiecerunt.Nec id profecto mirum. Magni enim autores, quorum nomen eſt in illuſtri, pronuntiare non dubitauerunt,

runt, dementiæ simile esse, si quis legendis libris Aristotelis, ipsius se speret consequuturum sententiam. Quinetiam ipse Aristo. (ne longe abeamus) epistola ad Alexandrum scripta, obscuritatem suá testatus est. Quam ita illustrare, ut τὴν ἀλήθειαν περὶ τῶν δογμάτων αὐτοῦ uideamur, perarduum esse uidetur. Vereq; a Plinio dictū est, obscuris lucem dare difficile esse. Cæterum illud mihi semper mirum est uisum, cur Aristo. mirandum in modum obscuritatem adamarit, cum in Rhetoricis præcipiat ἡ πρώτη τοῦ λόγου ἀρετὴ τὸ σαφὲς. Hoc est, prima orationis uirtus, perspicuitas est. Ad illud respondere quis poterit, illud Platonis uerissimum esse, Difficilia quæ pulchra, omnemq; artem, doctorem lumenq; desiderare. Arist. autem (si Simplicio credimus) consulto obscuritati potius, quàm perspicuitati studere uoluit, ut uulgus, quod autore Platone est ἀχάριστον, ἀπαίδευτον, βάσκανον, à suis libris, in quibus arcana posteris tradiderat, procul arcet. Vulgus enim, ut omnia quæ primoribus attigit labris, inuulgare solet, ita multa parum recte intellecta, immundo contactu: tanquam Harpyiæ Vergilianæ, conspurcare, & contaminare consueuit. Hæc immodica Aristotelis in omnibus, & præcipue in Organo obscuritas, argumentum mihi suppeditauit, ut has breues notas in Ioannem Cęsarium conscriberem. Nam cum neminem ex tam ampla philosophorū familia hac tempestate uiderem, qui iustos in Dialectica Aristot. (quod tamen eruditi uiri scriptis polliciti fuerant) conscripsisset commentarios,

existimaui me haud mediocre operæpretium facturum, si eum explicarem autorem, qui non tantum proxime ad uerba Aristotelis accessit; sed ea ῥητῶς καὶ φανερῶς expressit. Quo fit, ut nostræ hæ quantulęcunque notæ, non tam Cęsario, quam ipsi Aristoteli lucem aliquam interpretationis sint allaturę. Quicquid enim in tenebricosissimis multorum commentariis, & quæstionum plaustris, in Organum Aristotelis scriptis, continetur id compendio, & dilucide a nobis expeditur. Quemadmodum Plato Antimacho claro Poetæ, omnium auditorū instar erat: ita hæc nostra scholiola, multorum cōmentariorum, quæ grandi comparantur pecunia, uice fore spero. Adhęc Cæsarius emendato, & puro usus est stylo, qui barbaris, & insulsis scriptoribus longe est præferendus. Summopere enim cauendum est, ne rudes, & impoliti puerorum animi fœda imbuantur barbariæ, quæ semel hausta, robustam etiam prosequitur ætatem. Quare ille σεμνῶς καὶ ἐπιφωνηματικῶς monet, οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ καὶ τὸ πᾶν. Hoc est, Non igitur parū, sed plurimū, quin potius totum refert, utrum sic, an secus, a puero assuescamus. Denique Cęsarius post Aristotelē μεθοδικῶς huius artis pręcepta plenissime tradidit: quę res mirifice discentium memoriā iuuat. Nec sum nescius, multos eximiæ eruditionis uiros, post Aristotelem plene doctéq; in hanc artem scripsisse: quæ res me etiā, ut hoc labore supersederem, inducere poterat, Nec enim euadam, scio, cōmunem scribendi sor-

tem,

te,male audiendi:sed quisq; suo ingenio, & studio delectatus, contempsit alium, & nouam docendi rationem excogitauit. Alii ornatui,& orationis amœnitati plus æquo iudulgentes,uerba inculcant, rem negligunt: alii politioris orationis securi, rem sectantur,ornatum spernunt. Vnde fit, ut neutri Lectori faciant satis. At uero perpauci in hac præsertim arte extiterunt, qui rerum magnitudinem iusta metirentur eloquentia.In quo genere etsi Cæsarius principem locum non tenet, ultimum tamen eum non tenere, doctorum calculo iandudū comprobatum est. Nec tamen hæc eo dico,ut aut hunc omnibus præferam, aut cęteros de manibus excutiam:Quod sentio,ingenue dico, ut iuuentuti compendiariam,& facilem (qua incipiētibus opus est)promouendi in litteris,tanquam digitos in fontem intendens, rationem & uiam demonstrem,liberum interim cuiq; suum relinquens iudicium. Hanc autem expeditam in studiis prouehendis rationem,cum omnibus bene natis adolescentibus, plane cognitam esse cupio, tum uobis fratribus in primis,partim propter utriusque amabiles,& probatos mores,peracre ingenium, flagrans studium, memoriam singularem,quę omnia tanta in puerili uestra ætate sunt,ut uirilem ætatem superare uideantur: partim propter partis uestri amorem in me singularem,quo cum simulatq; amicitiæ fores mihi apertæ fuerunt,uosque in meam disciplinam dedit, suę liberalitatis effusissime mihi fontes aperire non dubitauit.Est enim & uir probus, & lite-

ras literatosq; unice amat, cui nihil est prius, quam uos probatissimos & doctissimos esse, omnisq; in eo chari stat cura parentis. Huius probitatem, diligentiam, industriam, ut imitemini, uos etiam atq; etiam hortor. ὁ γὰρ βίος τῶν γονέων κάτοπτρον τοῖς παισίν, ἐστὶν, καὶ ὥσπερ φῆσιν ὁ νομοθέται, χρὴ κληρονομεῖν, ὥσπερ τῶν ἐκτὸς τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς ἀγαθῶν οὕτω τῆς ἀρετῆς καλοκαγαθίας ἀμφοτέρων Hoc est, uita parentum liberis est speculum: & (ut aiunt Legunlatores) quemadmodum oportet liberos hęredes esse fortunarum parentum, ita etiam uirtutis & probitatis utriusque. Adhæc patriam habetis Italiam, quę inuentrix, nutrix, altrix omnium bonarum & magnarum artium semper extitit. Horum omnium exemplo moniti contendere, & eniti toto animo debetis, ut uos aliquando in summo honoris & iuris ciuilis fastigio (cui ætas uestra destinata est) stare possitis. Nec committendum est, cũ omnia uobis, tanquam diuina uirgula suppetant, ne amplitudini & maiestati Italici nominis, & Flaccorum imaginibus non respondisse uideamini. Quamobrem pergite, & in id studium, in quo estis incumbite, ut uobis honori, parentibus utilitati, & Reipubl. emolumento aliquando esse possitis. Valete, Lugduni, ex Diuę Trinitatis Gymnasio Ἡ χάρις τοῦ κυρίου παντοκράτορος μεθ' ὑμῶν.

AD PVERVM LIBERALIBVS STVDIIS OPERAM DANTEM
Hendecaſyllabi parænetici.

Ac diſcas Dialecticen ſititor
Syncerę puer eruditionis:
Quid nugæ tibi proderunt canorę,
Quid cognoſcere Pegaſi uolatum,
Hortos Heſperidum,caput Meduſę,
Stymphali uolucres,cruore Nesſi
Infectam tunicam,nouas in auras
Tractum Cerberon Herculis catena,
Ni diſcreueris atra candidis, &
Falſis uera,probata fabuloſis ?
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Syncerę puer eruditionis:
Exacta hæc,ratioq; differendi,
Diſciplinaq; diſputationum
Definire docet:ſecare totum,
Argumenta ſcienter explicare,
Enthymemata curta,ſyllogiſmos
Integros ratione congruenti
Informare loco,modo,figura:
Complecti generale ſingulatim,
Exemplo ſimili probare dictum.
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Syncerę puer eruditionis:
Hæc ars uera docet,facit ſcientes,
Omnes in methodos uiam miniſtrat,
Inſtrumento tenens ſcientiarum.

Illuſtrans genus omne diſciplinæ,
A diuerticulis ſpecuq́; rectà
Ducens ad ſpeculationis arcem:
Hęc filum tibi Theſei dat, ut ne
Ingreſſus Labyrinthon impliceris.
Alcidę quoque porrigit trinodem
Clauam, nec patitur deeſſe flammas,
Ne ſuccreſcat Hydrę caput reciſum.
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Syncerę puer eruditionis:
Hac quicunque minus peritus arte
Parui pendet eam piliue fecit,
In mendacia, lapſus & tenebras,
A recta ratione deuiauitq́;
Vt qui florigeris ſudans in hortis,
In re conſtituit beatitatem
Nobiſcum pecoriq́; beluisq́;
Communi, patientiam peroſus,
Quem captum domuit tenax uoluptas.
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Syncerę puer eruditionis:
Olim floruit hac diſertus arte
Inuenta domitor trucis tyranni,
Hac Zeno quoque Cittięus alter
Vitæ concolor actione functus.
Aeternum bene nomen hac peritus
Chryſippus ſibi comparauit, aure
Purgata, ingenioq́; perſpicaci,
Adque unguem cumulans ſuos aceruos,
Hac & Carneades laborioſus

Purgans

Purgans elleboro capax cerebrum.
Et fortis ſchola tota Stoichorum,
Doctus Nicomachi pater, platoq;
Immortale ſibi decus tulerunt,
Hac Peringius eruditione
Necnon & ſtudiis poeticorum
Librorum iuuenes ſacris Mineruę
Imbutos polit excolitq; noſtram
Qui ſortemq; uiciſitudinemq;
Expertus tibi Paule militauit,
Magnæ Saxoniæ docens in urbe,
Hinc ludere tibi, deinde rurſus
Paulo militat inclyto labore,
Sic fortuna uices ſuta rotauit.
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Syncerae puer eruditionis:
Sed uitanda tibi libido quædam
Rixandi puerilis, ingeniq;
Oſtentatio uana, & aucupatus
Fluxæ glorioſæ, ſuis Sophiſtæ
Męandris rapidum diem terentes
Gryphis, tendiculis, ſtrophisq; ludant:
De lana quoque litigent caprina:
In uanisq; libris recentiorum
Tanquam Lotophagos apud tenaces
Sirenum ſcopuloſue conſeneſcant.
Te fili ſtudioſe metientem
Fac tempus iuuet expeditiori
Maturoq; gradu uiam ſecare,
Quantum de Logicis ſat eſt, acuto

Commendare animo:dehinc uacare
Morali ſophiæ,ſacręq́; libris
Scripturæ,ut fieri queas beatus,
Et uerę pietatis admonere
Multos,iuvitia ualens & arte ,
Sic votum ſuperi tuum ſecundent.
Fac diſcas Diálecticen ſititor
Syncerę puer eruditionis.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς αὐτούς.

Παιδείας ὀρθῆς κεφαλὴ χαλεπὴ, καὶ μεγάλου
  Ἐστὶ πόνου, καλῶς κρηπῖδα θεῖναι νέον,
Τρισμάκαρας νεαρούς ὑμᾶς ἐγὼ ἔμμεναι οἴω,
  Οἳ μεμαθήκατε δὴ, μύθεα πυκνὰ λέγειν,
Καὶ πράττειν λιπαρῶς ἀνθρώπινα ἀγλαὰ δῶρα,
  Οἷα θεὸς πᾶσιν οὐχ ἅμα δῶκε βροτοῖς.
Σπεύδετε οὖν βραδέως νεανίσκοι· Παλλὰς Ἀθήνη,
  Ὑμετέρων σπουδῶν ὄρχαμος ἐσσομένη.
Ἑρμάννου ἐμέθεν μεμνημένοι ἤματα πάντα·
  Μνησάμενος καὶ σφῶν ἀμφοτέροιν αἰδῶς.

EIVSDEM HERMANNI KAIIANI
Vuesdalij ad eosdem fratres.

E P I G R A M M A.

Dvm pueri ponunt lingua fundamina prima,
  Hinc premit exactor, torquet & inde labor.
At solidum postquam iuuenes nouere laboris
  Fructum, fit facilis, qui grauis ante, labor.
Felices Flacci, quibus hæc cognoscere primum,
  Inque animo penitus, sculpere cura fuit.
Hæc morum splendor miris cum dotibus ornat;
  Est quibus adiunctus gratus in ore lepos,
Nec mirum: clari Flaccis, oriundus uterque,
  Quos prętextatis moribus hi referunt.
Felices nostri memores uos uiuite Flacci:
  Flaccorumque memor, credite, semper ero.

Autores qui in hoc opuſculo citantur hi ſunt.

EX GRECIS.

Plato
Ariſtoteles
Theophraſtus
Themiſtius
Cleomedes
Galenus
Nicephorus
Gilbertus Poretanus.
Porphyrius.
Herodotus hiſtoricus
Diogenes Laertius
Suidas
Athanaſius
Ioannes Damaſcenus
Georgius Trapezuntius

EX LATINIS.

M.Cicero
Vergilius
Ouidius
Horatius
Perſius
Iunenalis
Seneca
F.Quintilianus
C.Plinius Secundus
Victorinus
Higinius
Lactantius
Solinus
Ambroſius
Hieronymus
Auguſtinus
Seuerus Sulpitius
Boetius
Priſcianus Grammaticus
Donatus Grammaticus
Diomedes Grammaticus
Martianus Capella
Macrobius
A.Gellius
Iuſtinus Hiſtoricus
Anſelmus
Alexander Hegius
Rodolphus Agricola
Laurentius Valla
Georgius Valla Placentinus
Thomas Linacer
Ludouicus Viues
Iacobus Faber Stabulenſis
Iudocus Clithoueus
Buredanus.

De

De Dialectices origine.

QVEMADMODVM animus noster tribus potissimũ dotibus (ut Plato in Menone docet) ornatus est, intellectu, ratione, & sensu. ita triplex philosophia his respondet. Quæ in cognitione rerum, & naturę explicatione posita est, intellectui respondet. hic enim est quo abstrusas, & abditas rerum causas inuestigamus: huius partis philosophiæ, Plato in Timæo semina sparsit. Quæ in discretione rerum expetendarũ, & fugiendarum posita est, sensui respondet. Nam hæc præcepta tradit, quibus mores formamus, & indómitos affectus regimus. Quod totum in operationibus humanis, quæ in sensus incurrunt, positum est. Hanc partem philosophiæ Plato in libris de Republica, & aliis locis, delineauit. Quæ quid quique sit consequens, & repugnans tradit, rationi respondet. Hac enim præcipue utimur, cum unum ex alio colligimus. Quod præcipuum est munus Dialectici.

De Dialectices scopo.

DIALECTICES negotium circa tria maxime uersatur, uoces simplices, enunciationes, ratiocinationes: idque iuxta triplicem intellectus operationem, simplicem, quæ uoces simplices, compositam, quæ enunciationẽ, & eam, quæ quid quanque rem sequitur, spectat. Huius rei sexto capite tertii libri de Anima apud Aristotelem mentio est.

De discrimine Dialecticæ, & Logicę.

QVI προλεγόμενα artis, alicuius tradunt, numerosas quæstionum series texere consueuerunt. Vnam quæstionem hoc loco breuiter attingam, de qua etiamnum docti inter se disceptant. Tempore Stoicorum Dialectica nomen imperfectæ artis erat. Nam Stoici (ut Cicero initio Topicorum ad Trebatium docet) iudicandi partem, diligenter persecuti sunt, quã Dialecticen uocabant. Inueniendi partem, prorsus neglexerunt

runt. Aristoteles deinde, inueniẽdi partem adiecit, totamque artem absoluit, quam λογικὴν uocauit. Hac enim de re, ipse Aristoteles ultimo cap. secundi libri Elenchorũ gloriose gloriatur. Plato in Euthiidemo paulò scrupulosius hæc sciunxit, Logica, inquit, ars est tradens regulas, nominum, orationũ, argumentationum. Dialectica est sagax Philosophantis indagio, regulis his utens. ad rationes rerum inuestigandas, diuinarum præsertim. Et ideo Dialectica apud Platonem Theologiam significat.

Quid est Dialectica.

EST ARS de qualibet re proposita probabiliter disserendi. Dialecticam artem esse ex artis finitione, & communi hominum consensu condiscere facile possumus. Ars, ut Cleanthes ait, Est potestas, ordinem ac uiam efficiens. At Dialectica uiam, & ordinem cæterarum disciplinarum tradendarum demonstrat, est igitur ars. *Probabiliter.*] Id proprium maxime Dialectici uidetur, ut finitio syllogismi Dialectici primo capite primi libri Topicorum, monstrat. Διαλεκτικὸς δὲ συλλογισμὸς ὁ ἐξ ἐνδόξων συλλογιζόμενος, *De qualibet re.*] Si Dialecticus de qualibet re differit, uidetur ergo eum omniũ rerũ peritum esse debere. Dialecticus, viam & rationem de quolibet Themate proposito tractando, tradit: nec ipse omnium rerum est peritus. Qua de re, Aristoteles omnium bonarum artium magister, ita pronũciat libro j. Priorum, cap. trigesimo primo, ἡ μὲν οὖν ὁδὸς, κατὰ πάντων, ἡ αὐτὴ καὶ περὶ φιλοσοφίαν καὶ περὶ τέχνην ὁποιανοῦν καὶ μάθημα. Hunc locum ualde illustrat, id quod Fabius Quintilianus ultimo capite secundi libri scribit. Orator non omnes causas nouit, & debet posse de omnibus dicere,

IN COMMENDATIONEM ARTIS Dialecticę, pariterque & de eius usu, & utrum Philosophiæ pars sit, necne Ioanni Cęsarij.

PRAEFATIO.

INTER liberalia studia, quæ uulgo ita dicta sunt, autore Seneca, quòd sint libero homine digna, non minima existimari censerique debet Dialectica, ob id scilicet, quòd ceteris artibus & disciplinis ancilletur quodammodo ipsa, & suũ præstet obsequium, cum interim nihilominus & ipsa pars philosophiæ & sit, & habeatur, quippe quæ proprium perinde ac reliquæ bonæ artes finem retineat. Est autem hic inuentio iudiciumque rationum, quemadmodum id tradit ac docet Boetius quoque, haud ignobilis apud Latinos philosophus, ultimus tametsi (si Laurentio Vallæ credimus) eruditorum. Itaque hæc ars, quatenus quidem ipsa suum habet retinetque finem isque à sola philosophia cõsideratur, pars utique philosophiæ ponenda est. Quatenus uero finis ille ad alias quoque philosophiæ partes suam pollicetur exhibetque operam, instrumentum ipsius philosophiæ, & sciendi ratio non ab re iudicata est. Quo etiam nomine tanto magis hæc ars amplectenda fuerit studiosæ iuuentuti. De qua quidem arte, quanquàm complures ante me, ut etiam post me quidam, tam ex Græcis quàm ex Latinis hominibus, non sine laude scripserunt: ex his tamen alij quidem adeo operose atque prolixe, ut discentibus illam, aut etiam legentibus fastidium propemodum pariãt: alii tanta usi breuitate, ut eius rei institutioni neutiquam satisfacere probentur, partim ob artis subtilitatem, partim ob quorundam ingenia non ita prompta atque capacia: quidam uero tam confuse, atque (ut ita dixerim) argute, ut quantum quidem ad ipsam institutionem attinet, maiorem in mo-

dum profuerit, eam artem non ex illis addiscere conari. Omitto nunc eos, qui de eadem arte scripserunt & ipsi quidem, uerum adeo barbare adeoque ineruditc, ne dicam insulse, ut si quis paulo liberalius institutus in eorum libros incideret, uidelicet ut Dialecticam inde discere uellet, aut saltem pro explorato habere posset, qualisnam ars ea sit, is haud dubie non tam autores tales, quam artem ipsam cōtemneret protinus, reiiceretque. Hoc ipsum cum ego tandem animaduertissem, expertus nimirum iam multo ante ea omnia, cœpi mecum cogitare, quo nam pacto huic tantæ molestiæ remedium qualecunque, uel per me tandem afferretur, si modo iam scopum ipsum attigi: simulque aggressus sum colligere in unum hincinde ex non contemnendis autoribus eius artis præcepta, sed sumatim & per compendium, atque de his componere Tractatus aliquot, uidelicet numero decem quos & ita digessi atque disposui (si tamen iudicio isto meo non fallor) ut totius fere artis uim in his comprehendisse uideri possim, adeo ut nihil, quod ad artem ipsam pertinet, desiderari queat, nisi ab eo fortassis, cui nō satis fuerit capita siue genera rerum, iuxta Ciceronis consilium, percepisse atque tenere, per quæ reliqua ipse persequatur. Verum non minus usus sum & ipse breuitate, iuxta Horatii in Arte doctrinam, sed temperata ut citra fastidium atque magnum laborem studiosus lector Dialecticam ex hac nostra institutione facile assequi posit, modo idem non sit auribus usque adeo delicatis, ut elegantiam dictionis magis spectet & obseruet, quàm rem ipsam, quæ docetur ac traditur. Hunc ego uelim prius ipse secum expendat, atque animo reputet illum Manilii uersiculum, quàm iudicium suum ferat nimis alioqui præceps, quo doctor ille studiosos artium admonitos esse uult, artes plerasque tales esse, ut non admodum orationis elegantias affectent, sed doceri cōtentæ sint. Versiculus autem ille huiusmodi est,

Ornari res ipsa negat, contenta doceri.

At nunc etiam priusquàm finem huic præfationi imponam, quorundam grauissimorum autorum sententias breuiter subscribendas subiiciendasque existimaui, ut ex quibus

bus intelligere etiamnum poterit diligens lector, qualisnam ars sit Dialectica, & quatenus in ipsa discenda immorandum sit, simul etiam unde & quomodo inuentio eius habeatur, tum uero quòd præter hanc artem aliarum artium studia non sint contemnanda, contra falsum & temerarium aliquorum iudicium. DIXI.

Cicero in Bruto.

DIALECTICA (inquit) ars est, quæ docet rẽ uniuersam distribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambiguam primũ uidere, deinde distinguere, postremo habere regulam, qua uera & falsa iudicantur, & quæ quibus propositis sint, quæque non sit consequentia.

Aulus Gellius Cap. VIII. *lib.* XVI.

DIALECTICAE, inquit, disciplinæ studiũ, atque cognitio in principiis quidem tetra & aspernabilis, insuauisque esse & in ciuilis uideri solet, sed ubi aliquantulũ processeris, tum denique & emolumentum eius in animo dilucebit, & sequetur quædam discendi uoluptas insatiabilis. Cui sane si modum non feceris, periculum non mediocre erit, ne ut plerique alii, in illis Dialecticæ gyris ac meandris, tanquam apud Syreneos scopulos consenescas.

Augustinus in libro de ordine.

Scientia argumentandi, diuidendi, definiendi, non ab hominibus pro arbitrio instituta est, sed, in rerum ratione comperta est.

Boetius eius libri principio, quem de syllogismis cathegoricis inscripsit.

SED qui ad hoc opus (inquit) lector accedit, ab eo primum petitum uelimus, ne in his quæ nunquàm alias attigerit, statim audeat iudicare: ne ue, si quid in ludo puerilium disciplinarum rudis adhuc & nondum firmus acceperit, iam ut sacrosanctum amplexandum, atque etiam colendum putet, alia enim teneris atque imbuendis adhuc auribus accōmodata: alia firmis ac robustioribus doctrina mentibus reseruatur. Quare si quid est quod discrepabit, ne statim obstrepat, sed ratione consulta, quid ipse sentiat, quid nos offeramus, ueriore mentis acumine, & subtiliore consideratione diiudicet. Ita nanque eueniet, ut quæ in primo statim studendi auditu didicerunt, perspecta penitus ac potius deprehensa contemnat. At si iam quisquis suæ scientiæ defensor cupidus esse malit (habent enim hoc quoque uitii homines, quos comprehendit uetus ac longa segnities, ut ab arreptis semel opinionibus non recedant: ne in senectute discendo, nihil usque in senectutem didicisse uideantur) si inquam malint uindicare quàm uertere, quæ uulgatis semel studiis imbiberunt, nemo expetit ut priora condemnent, sed ut maiora quædam atque altiora coniungant. Non enim una eademque diuersarum ratio disciplinarum, cum sit diuersissimis disciplinis una atque eadem subiecta materies. Alter enim de qualibet orationis parte Grāmatico, aliter Dialectico differendum est. Nec eodem modo lineam uel superficiem Mathematicus, uel Physicus tractat. Quo fit, ut altera alteram non impediat disciplina, sed multarum consideratione coniuncta, fiat uera naturæ atque ex omnibus explicata cognitio. Hec ille.

Quid

Quid sit philosophia, & item quid sapientia, similiter quid philosophus, & qualem eum esse oporteat, ex Alcinoo Platonico Philosopho, de doctrina Platonis, interprete Marsilio Ficino.

PHILOSOPHIA est appetitio sapientiæ, uel solutio animæ à corpore, & conuersio quædam ad ea que uera sunt atque diuina. Sapientia est diuinarum humanarumque rerum scientia. Philosophus autem est, qui à philosophia nomen accipit, quemadmodum à Musica musicus. Et qui philosophus futurus est, ab ipsa natura sic institutus esse debet, ut primo quidem ad omnia disciplinarum genera facilis ac promptus existat: deinde ut non iis quæ in fluxu uersantur, sed illis quæ semper eodem modo consistunt, mentem adhibeat. Tertio loco, ut natura sit uerax, ab omni mendacio penitus alienus. Quisquis enim ueritatis auidus, ad diuinorum contemplatione mentem conuertit, uoluptates corporis parui pendit. Oportet præterea liberali animo philosophum esse. Etenim rerum utlium æstimatio homini ueritatem rerum contemplaturo aduersa est. Huius insuper uoluntas iustitiam diliget, quippe cum ueritatis, temperãtiæ, liberalitatis studiosus existat. Adde quòd ingenii acumine atque memoria illi opus est hæc nanque philosophum uirum perficiunt. At qui hæ quidem naturæ dotes, cum discipilna atque educatio decens adhibita est, perfectum uirtute uirum perficiunt: uerum si neglectæ sint, maximorum scelerum causa sunt.

De tribus apud philosophos differendi generibus, ex præfatione Marsilij Ficini in librum de uoluptate.

TRIA sunt apud philosophos differendi genera. Vnum, quo certam aliquam quæstionis partem disputando defen-

dimus atque approbamus: ut Peripatetici ac Stoici fecere. Alterum, quo quęstione proposita, diuersas ad id quod quæritur, sententias rationesque referimus, ut propositis, pluribus, inuicemque collatis, quid ex his probabilius uerisimiliusque appareat, eligamus: quo Academici ac Socratici pene omnes usi sunt. Tertium genus Scepticorum maxime proprium est, qui cùm omnia indifferentia esse putent, nec certum aut probabilę habeant quicquam quod sequantur (ea enim, quæ natura ordine seiuncta distinctaque sunt, cõfundunt, atque permiscent) ab excellentissimis quibusque philosophis reiiciuntur.

DIALECTICAE IOANNIS CAESAREI TRACTATVS PRIMVS.

Qua ratione à prædicabilibus initium huius artis tentandum sit, licet in ea omnium minima sint prædicamenta.

Vemadmodum qui legendi, & lecta rectè intelligendi callem quærunt, primum quidem elementa ac literas discunt, inde ad syllabas transcendunt, à syllabis autem ad dictiones perueniunt, & denique ad orationem ipsam: ita qui totius philosophiæ instrumentum, hoc est, disseren di artem, quam διαλεκτικὴν *Græci uocant, expetunt in prædicamentis dignoscendis in primis erudiri debent, inde ad interpretationem progredi, ab interpretatione demum ad syllogismorum ferri figuras. Decem nanque prædicamenta tanquam elementa sunt quædam, quippe quæ simplices sunt uoces, & disiuncta, & per sese dunaxat inspecta. Verbi gratia, Substantia, quantitas, ad aliquid, qualitas, ubi, quando, facere, pati, compositum esse habere, & quæ sub ipsis sunt, ut species sub ipsis generibus, et quæ ex ipsis diuisa, ut quæ specificæ differētiæ appellātur. Verùm enim uerò cum prædicamentorum ratio haud ita facilè à quouis percipiatur citra cognitionem prædicabilium, quam certè & ipse Porphyrius prædicabilium autor ad Chrysaorium scribens, etiamnum necessarium esse*

 iudicat,

indicat, non solum ad eam, quæ est apud Aristotelem prædicamentorum doctrinam intelligendam, uerum & ad alia quædam nempè ad diuisionem, ad definitionem, & ad demonstrationem: quæ tria potissima sunt ad comparandas disciplinas instrumenta, utpote cuius gratia hanc artem inuentam esse constat. De ipsis prædicabilibus (quæ uocantur) prius quàm breuissimè dicendum est, simulq; ab his initium huius artis tentandum.

QVEMADMODVM (Propositio qua per similitudinē docet methodum in arte differenti obseruādam. *Decem nanque*) Boni authores id quod simplex, & rei alicuius initium est subinde elementum uocant. Sic decem illa genera rerum quia simplicia, & initia huius artis sunt, elementa μεταφυσικῶς dicuntur. Ita Florus lib. 1. cap. j. hoc nomē usurpauit. Ita ex uariis quasi elementis, congregauit corpus unum, populum Romanum ipse fecit. *Disiuncta*) Sinuosa & perplexa quæstio fuit apud tenebrosos sophistas quomodo decem gēnera rerum distingueretur. Hæc paucis ex Peripateticorum scola sic expedienda est. Predicamentatione, & non reipsa distincta sunt: Omnia enim ad substantiam ueluti fundamentum referuntur. Nam in homine omnia genera summa pectare possumus, quæ singula suis notis distinguuntur. *Et per se duntaxat inspeciæ*) Hic locus in speciem difficilis, aliquid negotij lectori facessit. Cuius hunc puto sensum esse: Decē illa genera, ut ordinē & classem prædicamenti cōstituunt, per se consyderantur: sed ut ex eisdem pronuntiata cōficiuntur, ad aliud referūtur, nimirū ad ipsam propositionē: *Vt species sub ipsis generibus*) Ex hoc loco colligere facile possumus, speciē & differētiam in eo ordine reponi, in quo illorum genus ut animal est in substantia in qua est homo brutū, particeps rationis, expers rationis. *Verum enim uero*) Respōdet tacitæ quæstioni. A quinque uocibus est incipiendum quia hæc conferunt ad sequentium cognitionem. Est ordo doctrinæ & naturæ: Hæc quinque uniuersalia sternunt uiam

Hic est ille porphyrius qui, ut ait Suidas, acerrimus Christiani nominis hostis, linguam ob id suam aduersus Christianos exacuit, qua p multa cōuitia eos cōtumeliosissimè insectat⁹ est. Quippe qui prælerquā q de prædicabilibus scriptū à se librum reliquit, scripsit, & alios quamplurimos, & inter hos q̄ndecim aduersus ipsos Christianos Claruit aūt imperante Aureliano Cæsare, uixitq; ad tēpora usque Diocletiani imper. Hæc ille.

ntiam ad sequentia, & simplicia sunt. *Etiamnum*) Porphyrius statim in uestibulo suæ introductionis quã ad Chrysaorium discipulum suum scripsit, qnadruplicem proponit: quinque uniuersalium utilitatem. Conferunt ad prædicamenta, quia hæc ex uniuersalibus componuntur. Ad *finitionem*) quia omnis finitio si plena & perfecta est, ex genere & differentia conflatur. A*d diuisionem*) quia diuisio est generis in species per differẽtias diductio. A*d demonstrationem*) quia demõstrationis terminus medius est finitio alterius extremi: ut si dicas, omnis multitudo ex unitatibus collecta est par uel impar, omnis numerus est multitudo ex unitatibus collecta, ergo est par uel impar. Quo fit ut hæ uoces his quatuor perutiles sint.

Quo circa mihi quidẽ uideretur autor ille quamlibet magnus è Christianorũ scolis exigendus potius, quam prelegẽdus. cũ aliunde iam harum quinque uocũ cognitio abunde satis habere possit.

Prædicabile quid sit.

PRAEDICABILE *igitur uox est, quæ de pluribus uniuocè prædicari potest, ut genus, ut species, ut differentia, ut proprium, ut accidens. Horum enim ununquodque tam uoce, quàm ratione eadem de pluribus prædicari natum est, id quod de singulis paulò post proprio uniuscuiusque loco latius explicabitur. Quo fit, ut indiuiduum prædicabile dici non possit. nisi improprie: quippe quòd de uno solo prædicatur tantùm: ut Socrates, quæ uox de ipso tantùm Socrate prædicatur. Quæ eadem tametsi de alijs quoque compluribus prædicatur, id certè iam non uniuoce, sed æquiuoce fit. Veluti si Catonis nomen de utroque Catone Censorio, atque Vticensi, & de tertio itam illo prædicaretur, de quo Iuuenalis Satyra secunda, Tertius è cœlo cecidit Cato: si modò tertius aliquis fuit, prædicabile igitur aliquid quidem propriè tale dicitur, aliud uerò minus propriè.*

Prædica-

Prædicabile.) Id quod eſt apud Ariſt. τὸ καθόλου .i. apud Dialecticos recẽtes, uniuerſale uel prædicabile. Neque quorundam immodicam diligentiam quæ (autore Plino) plerunque obeſſe ſolet, probo, qui nimium anxiè & curioſe uniuerſale, & prædicabile ſeparant. Nullo nitentes neque autore, neque firmo argumento. Ariſtoteles libro primo de interpretatione τὸ καθόλου ita finit λέγω δὲ καθόλου, ὃ ἐπὶ πλειόνων πέφυκε κατηγορεῖσθαι. Vniuerſale eſt quod de pluribus prædicari natum eſt. *Prædicabile eſt uox*) Simplex & rei exiſtentis ſignificatiua: Nam quę complexa ſunt & rem exiſtentem non ſignificant in numerũ quinque uocum non ueniunt, ut homo ſtudioſus, τραγέλαφος. *Vniuoce*) hoc loco uniuoce prædicari latius ſumitur pro eo quod ſecundum rationem eſſentialẽ, uel accidentariam de ſuo inferiori dicitur. Quo ſenſu proprium & accidens uniuoce dicuntur. *Horum enim*) in hunc locum obiici ſolet ille locus, qui eſt apud Cæſarium ultimo capite huius tractatus in communitatibus. Commune eſt omnibus Prędicabilibus prædicari de pluribus uniuoce pręter accidẽs. Locus ille turbauit multorum ingenia. Dicam paucis quod ſentio: Accidens non prędicatur uniuoce, hoc eſt non æqualiter, quia dicitur de ſuis inferioribus ſecundum magis, & minus. Reliqua quatuor uniuerſalia ex æquo de ſuis inferioribus dicuntur. Idque ex communitatibus Porphyri conſtat. Et ſic locus ille hũc nullo modo oppugnat: Nam uniuoce dici alio modo ſumitur.

De eo quod Differens, & quod idem dicitur: tum quot modis utrunque dicatur.

S A N E *de pluribus prædicari dupliciter contingit. Aut enim de pluribus numero differentibus, aut de pluribus differentibus ſpecie.* Proinde paulò al*tius repetendum hoc loco, atque dicendum breuiter, Differens quot modis dicatur: tum quod huic ex aduerſo reſpondet, Idem. ita fiet haud dubiè, ut quæ ſequuntur, planius percipi queant. Sciendum igitur,*

quòd

quòd Differens tot modis dicitur, quot modis dicitur Idem. Idem autem tripliciter dicitur. Nam aut genere, aut specie, aut numero idem alicui quippiam dicitur. & genere quidem eadem dicuntur, quæcunque sub eodem genere continentur proximo, ut homo & leo sub animali. Specie uerò, quæcunque sub eadem specie continentur, ut Socrates & Plato sub homine. Numero porro eadem, quatuor dicuntur modis: nempe aut nomine, ut Marcus *& Cicero: aut definitione, ut homo & animal rationale: aut proprio, ut homo & risibile: aut accidente, ut mel, & ipsum tum flauum, tũ dulce. Hinc iam colligitur, & differens ab alio quippiam tripliciter dici: genere, specie, & numero.* Genere *quidem differentia dicuntur, quæ sub diuersis sibi proximis generibus continentur, ut homo, et quercus. Si quidem homo sub animali proximo sibi genere, & quercus sub arbore, itidem genere proximo continetur. Specie uero differentia dicuntur, quæcunque sub diuersis continentur speciebus, ut Alexander & Bucephalus: quippe Alexander sub homine, Bucephalus uero sub equo continetur. Quin & differentia specie dicuntnr ipsæ inter se species diuersæ, tametsi unius generis species sunt, ut homo, leo, bos, equus, &c. Numero porrò differentia dicuntur, quæcunque in numerando, hoc est, dum numerantur, inter se differunt, ut Socrates & Plato. Nam cum dixit quispiam, Hic Socrates est, & itẽ, Hic* Plato *est: duas iam fecit unitates, unã in Socrate, in Platone alterã. Atq; ita non eadẽ in Socratẽ unitas numerata est, quæ in* Platone, *sed altera atq; altera, et per hoc numero tantùm differunt Socrates et* Plato.

Sane

Sane) Hoc caput de differente & eodem Cæſarius præponit quia adfert aliquid lucis finitioni generis ſpeciei, in quibus fit mentio differentis. Totum hoc caput nititur hoc principio & elemẽto topico quot modis dicitur unum oppoſitorum, tot modis & alterũ, ſed idem & differens oppoſita ſunt, ergo ſi idẽ dicitur tribus modis etiã differẽs, *Et genere*) ſi quis obiiciat, homo eſt ſub animali proximo genere, & leo ſub bruto, ergo nõ ſunt ſub eodẽ genere proximo. Submouere hunc ſcrupulũ poteris, & dicere hæc excẽpla ex ſexto capite primi libri Topicorũ ſumpta eſſe. Tempore autẽ Ariſtotelis hoc nomen Brutũ quod apud ipſum ἄλογον eſt impoſitũ non fuiſſe. Quare homo & leo ſub animali proximo genere erant. *Numero porrò*) In his quatuor modis quibus aliqua numero dicuntur eadem, illud diligenter obſeruandum eſt, propriè ea eſſe eadem numero, quæ nomine & finitione eadem ſunt. Et ſic intelligendum eſt hoc principium, cùm dicimus quicquid cõuenit vni eorum quę eadem ſunt, etiam cõuenit alteri. Id uerũ eſt de his quæ ſunt eadẽ numero nomine & finitione. Cuius rei diſertè & nominatim nos cõmonet facit Ariſtoteles ſexto capite primi libri Topicorũ his uerbis μάλιστα δὲ ὁμολογουμένως τὸ ἓν ἀριθμῷ, ταυτὸν παρὰ πᾶσι δοκεῖ λέγεσθαι. εἴωθε δὲ καὶ τοῦτο ἀποδίδοσθαι πλεοναχῶς, καὶ κυριώτατα μὲν καὶ πρώτως, ὅταν ὀνόματι ἢ ὅρῳ τὸ ταυτὸν ἀποδοθῇ καθάπερ ἱματίῳ λώπιον, καὶ ζῶον πεζὸν δίπουν ἀνθρώπῳ. ſpecie uerò) ſpecie aliqua duobus modis differunt, quæ ſub diuerſis ſunt ſpeciebus, ut Alexander & Bucephalus, & quæ inter ſe diuerſæ ſpecies ſunt ut homo, equus. *Numero porrò*) differre numero hoc loco dicuntur, non ea quę diuerſum conſtituunt numerũ, ut binarius ternarius, ſed quę per ſe exiſtunt, & diuerſa ſunt, ut indiuidua ſpeciei ſubſtrata. Quibus uerbis facile Ammonij obiectionem diluere poſſumus. Homo dicitur de Cicerone & Marcello, Cicero unus eſt, Marcellus unus eſt, ſed unũ non differt ab uno numero (nam unitas non eſt Numerus) Ergo Cicero & Marcellus non differunt numero.

De genere, quid sit, & quomodo diuidatur.

GENVS *cum multipliciter dicatur, autore Victorino, dicitur nanq; et parens et patria, hinc illud Vergilij, Vnde genus ducis. Itē et cuiuslibet rei qualitas: ut si dicas, Cuius generis uestis est? una tamē eius significatio est, secundū quā prædicabile sit, similitudine uidelicet à primo illorū triū significatorum sumpta, & à philosophis hoc pacto definitur, Genus est, quod de pluribus et differētibus specie, in eo quod quid est prædicatur. Vel sic, Genus est uox quæ cōplures sub se species, easdēq; inter se diuersas continet amplectiturq; de quibus et in eo quod quid est prædicatur, ut animal de homine, de leone, et equo. Nā si quæratur, quid est homo, quid leo, itē quid equus: rectè cōuenienterq; de unoquoq; horum respondebitur, quo animal est. Animal igitur de homine, de leone, & de equo, in eo quod quid est prædicatur. Atq; hæc ipsa inter se specie differunt, tametsi sub animali, ut sub genere proximo continentur: Diuiditur autem genus in genus generalissimum, & genus subalternum. Genus generalissimum est, supra quod non est aliud superueniens genus. Atque id quidem in unaquaq; prædicamentorum serie ita obseruatum est, ut sit aliquod supremum quod proinde à quibusdam generalissimum, ab alijs principalissimū, aut (quod Laurentio Vallæ magis probatur) summum genus dicitur, ut substantia, quantitas, ad aliquid qualitas, &c. de quibus licet ens prædicetur, genus tamen ad nullum horum dici potest, quoniam non uniuocè sed æquiuocè de ipsis prædicatur. Definitur rursus & hoc modo, Genus generalissimum est, quod*

cum

cum sit genus, non potest esse species, ob id quidē quòd species (ut paulò post dicetur) ea est, quæ sub assignato genere ponitur. Genus uerò subalternum est, quod cū sit genus, potest uicissim & species esse, imò uerò quicquid continetur inter genus generalissimum & speciē specialissimam, genus subalternum dici potest.

De genere) Inter quinque vniuersali genus primum locū tenet. Est enim vniuersalius & prius. Vniuersalius quia omnia alia suo ambitu complectitur. Prius, quia eo sublato cætera corruūt. est autē genus prius specie nō tempore (quia relata sunt) sed natura. Nā genus est speciei principium finitiuū. Omnia uniuersalia in numerum quinarium recidere, Trapezuntius pulchrè docet. Quicquid de alio dicitur aut in quid est aut quale est dicitur. si primum, est genus uel species. si secundum, & secundum essentiam est differētia, si secundum accidens, est proprium uel acidens. *Similitudine*) ut parens est principium productiuuum prolis, & patria confer uatiuum: sic genus est principium, finiens suas formas. *Genus est quod*) ut genus Philosophicum constituatur tria omnino sunt necessaria ut de pluribus dicatur: Nam omnis generis inquit Aristoteles sunt plures species. Genus ergo non potest existere nisi in pluribus formis, species infima etiā in uno indiuiduo existit ut sol, mundus, phœnix. Deinde ut de specie differentibus postremo in quid est dicatur. *Et de his quæ specie differunt*) Ea quæ sint ductum est. *In eo quod quid est*) Ea in quid enunciatur, per quæ aptè ad quæstionem per quid est factā, respondemus. Author Aristoteles. 4. cap. j. libri Topicorum. *De quibus*) Sub motio tacitæ obiectionis. Ens nō est genus si ad omnia predicamenta referatur. Nam de illis dicitur æquiuocè. Nomen. n. entis est tantū cōmune omnibus prædicamentis, ratio uerò est diuersa. Est. n. ens (autore Trapezūtio) quod per se subsistit uel alteri inhæret. Per se subsistere, ad substantiā, alteri inhærere, ad accidens referēdum est. Sed hic quidam accerrimè digladiantur obijcientes nobis Aristotelem secundo cap. 4. libri primæ Philosophiæ.

To

Τὸ δὲ ὂν, λέγεται μὲν πολλαχῶς, ἀλλὰ πρὸς ἓν καὶ, μίαν τινὰ φύσιν, οὐχ ὁμωνύμως, &c. Hoc est ipsum ens dicitur quidem multis modis, sed ad unum, & unam quandam naturam nō ęqui uoce. Ad quem locum Aristo. paucis dicendum est. Ens, ut ibi sumitur, neque omnino uniuocum neque æquiuocum esse, sed secundum Analogiam, & proportionem dici.

De specie, quid sit, & quomodo diuidatur.

SPECIEI *quoq; multiplex est acceptio. Nā præter cætera eius nominis significata, uniuscuiusq; rei forma siue pluchritudo Specie dicitur: hinc speciosos dicimus: qui forma sunt liberariori, unde & formosos eosdē appellamus interim. Species itē dicitur, quæ generi subijcitur, secundū quā significationē, à philosophis accipitur definiturq; hoc modo, Species est quæ de pluribus et differentibus numero, in eo quod quid est prædicatur, ut homo de Socrate & Platone, & ut nostræ religionis uocabilis utar, de Petro item & Paulo. Definitur rursus species, ea quæ sub assignato genere ponitur, quæ quidē speciei definitio, tā speciei specialissimæ quā speciei subalternæ cōmunis est: prior uerò tātū cōuenit speciei specialissimæ. Sciēdū itaq;, quòd et genus suprà diuisum est in genus generalissimum et genus sub alternū: ita & species nunc diuiditur in speciem specialissimam & speciem subalternam. Species quidem specialissima est, quæ cum sit species, genus esse non potest: quippe quòd sub se species alias non habeat, ut homo, sub quo in diuidua tantùm continentur. Species uerò subalterna est, quæ & genus & species esse potest, ad aliud quidē & aliud sumpta, cuiusmodi omnia sunt, quæcunque media sunt inter genus generalissimum, & speciē specialissimam: id quod subscripta figura luce clarius indicabit.*

ET

Et si differentia ordine naturæ est prior specie tamen quia genus & species relata sunt, simulque existunt & se tollunt recte post genus sequitur species. *Species est*) hæc speciei finitio infimæ speciei conuenit. Quare particula tantum uel similis est intelligenda. Nam animal etiam de numero differentibus dicitur sed non tantum. Hoc loco questio existit homo dicitur de masculo & fœmina quæ specie differre uidentur. Quocirca homo non potest esse infima species. hanc obiectionem submouet Aristoteles penultimo capite decimi libri primæ Philosophiæ. Differentia specifica sumitur a forma essentiali, mas & fœmina sexu, & nō forma essentiali differunt. Qua de re uidendus est etiam Aristoteles primo capite septimi libri de historia animalium. At Rodulphus Agricola ait, Homo si ad indiuidua referatur non species sed genus est. Id est intelligendum de genere locali. Nam ut a specie ad genus affirmatiue colligimus: ita ab indiuiduo ad speciem. Et ut a genere ad speciem negatiue, ita à specie ad indiuiduum negatiue colligimus, ut iustitia est, ergo uirtus est, uirtus non est ergo non est iustitia. sic Fabius est, ergo homo est. homo non est, ergo Fabius non est.

De indiuiduo, quid sit, & quod modis accipiatur.

Sed *& interim de indiuiduo pauca adijcere liceat. Siquidem præter eam significationem, qua id esse definitur, quod de uno solo particulari prædicatur, idq; multis modis, ut Socrates, & hoc album, & hic uenimus, & Sophronisci filius, si solus & unicus ei Socrates extitit filius: alia eius à Ioanne Damasceno significata produntur. Nam & quod insecabile prorsus & indiuisibile est, Indiuiduū dicitur, ut punctum, & temporis momentum, quod & nunc quoque dicitur, & ipsa nimirū unitas, similiter & mens: & quod difficulter subjectionē uenit, ut adamas, & quicquid*

tale

tale eſt. Præterea indiuiduum dicitur: & ſpecies ſpecialiſſima, quod in alias uidelicet ſpecies non diuidatur. Sed ex his omnibus prima illa indiuidui ſignificatio propria huic loco & peculiaris eſt, quod & quidam ita interpretantur, ut ipſum aſſerant ex quibuſdã proprietatibus conſtare, quarum collectio nunquã in alio quolibet eadem erit. Quarum item & numerum, & nomina quidam hoc uno uerſiculo comprehendit:

Forma, figura, locus, ſtirps, nomen, patria, tempus.

Sciendum inſuper, quòd indiuiduum in ea ſignificatione, quæ primo loco poſita eſt, & propriè ita dicitur, in rationalibus creaturis perſonæ nomine nonnunquam deſignatur. Vnde & Boetio in lib. de duabus naturis in CHRISTO *ita definitur, Perſona eſt rationalis naturæ indiuidua ſubſtantia. Quanquam & hic Valla reclamat, nec niſi inuitus illam perſonæ definitionẽ admittit. Græci eandem nunc* πρόσωπον, *nunc* ὑπόστασιν *appellant.*

DICTVM eſt capite ſuperiore ſpeciem de indiuiduis tã tùm dici. Nunc igitur quid indiuiduum ſit explicat. Prima hæc indiuidui deſcriptio uocibus proprie conuenit, quarum eſt prędicari. Indicat autem triplex indiuiduum. Determinatum, quod rem certam ſignificat. Ex demonſtratione cum termінus communis cum pronomine demonſtratiuo ſumitur. Ex hypotheſi indiuiduum quod per ſe eſt commune nomen, ſed facta ſuppoſitione de uno tãtum dicitur ut Nicomachus, filius Ariſtotelis ſi fingamus eum unicum filium Ariſtotelis fuiſſe. *Vt ipſum aſſerant)* Secunda deſcriptio quæ rebus proprie conuenit. hæc inſigne deſcrimen inter indiuiduum & uniuerſale continet. Nam uniuerſale eſt exæquo in omnibus indiuiduis, At proprietates indiuidui in nullo ſunt numero eædem. Vnde non poſſumus non mirari principem rerum Deum qui in tam numeroſa hominum copia nunquam

duo indiuidua per omnia sibi similia effinxit. Qua de re caput extat memorabile apud Plinium lib.7.naturalis historiæ. Inquit enim, iam in facie uultuq; nostro, cum sint decem aut paulò plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiscretas effigies, existere, quod ars nulla in paucis numero præstet affectando.

FIGVRA.

	Substantia.	
Corpora	Corpus	Incorporea
Animatum	Animatum corpus	Inanimatum
Sensibile	Animal	Insensibile
Rationale	Rationale animal	Irrationale
Mortale	Homo	Immortale

Socrates, Plato, Aristoteles, Cato, Cicero, Vergilius.

FIGVRA) Hæc figura seriem prædicamenti substantiæ aperit. Ea autem ascribitur quia ueritas magis fide oculata, quam per aures animis hominum infigitur, ut Iustinianus. §. finali, de gradibus cognationum, docet.

De triplici differentia.

DIFFERENTIA *uero, communiter proprie, & magis proprie dicitur. Cõmuniter quidem differentia dicitur, qua alterum ab altero alteritate quadã differt solum. Alteritate inquã, hoc est, qualibet ratione ab altero diuersum. Qua quidẽ differẽtia Xenocratem ab Aristotele differre Plato iudicauit, ut autor est Diogenes Laertius, quòd hic quidẽ præcipiti & acri ingenio erat, ille uero tardo atque hebeti. Haud dissimile illi est, quod & Cicero* III. *de Orato. libro de Isocrate refert, Isocrates doctor (inquit) singularis dicebat se in Ephoro calcaribus, contra autem in Theopompo frænis uti solere. Alterum enim exultantẽ uerborum au-*

dacia

dacia reprimebat, alterum cunctantem & quasi uerecundantem incitabat. Quin & hac ipsa differentia a seipso quispiam differt puero olim, & iam uiro & faciente nunc aliquid, cum antea quiesceret. Quo sane modo apud Vergilium de Hectore in alium quasi hominē mutato, Aeneas inducitur ita loquens, Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo Hectore? Proprie uero differentia dicitur, qua alterum ab altero differt accidente inseparabili: quomodo is, qui oculos habet cæsios ab eo differt, qui tales non habet. Magis autem proprie differentia dicitur, qua alterum ab altero differt non accidente quopiam siue separabili, siue inseparabili, sed substantiali qualitate: quæ & ipsa nimirum uniuscuiusq; rei ratio est. Itaq; ab equo homo differt rationali qualitate. Siquidem homo rationalis est, equus uero irrationalis. præterea ut hæc speciem a specie differre facit, unde & specifica differentia dicitur: ita superiores duæ Indiuiduum ab indiuiduo separant, quæ ob idipsum Accidentariæ, siue Aduentitiæ differentiæ dici possunt. In uniuersum igitur omnis differentia alteratum facit: sed quæ specifica dicitur, ultra id quod alteratum facit, aliud quoq; facit. Atq; ita differentiæ cōmunes quidem sunt, quibus omnes aut ab alijs, aut a nobisipsis differimus. Propriæ, quæ uniuscuiusq; indiuidui formam aliqua naturali proprietate depingunt. Magis autem propriæ, quæ in substantia ipsa permanent, & uniuscuiusq; rei rationem explicant, & speciem a specie disiungunt.

DIFFERENTIA arctius cū genere, & specie cohæret quā proprium & accidens (nam differentia ad essentiā perti-

net) ideo differentiam proprio & accidenti præposuit. Differentia communis nihil aliud est quàm accidens separabile. Sic dicta quia communiter multis inest. Propria differentia est accidens inseparabile. Dicta Propria quia determinato & proprio inest subiecto. Differentia magis propria est qualitas essentialis qua species à se inuicem separantur ut particeps rationis. & harum differentiarum magna est nobis penuria. Propterea his destituti, proprijs & accidentibus utimur. *Quæ et ipsa*) Ipsa differentia magis propria sumpta scilicet cum genere, est finitio speciei. Vt consentaneum rectæ rationi, sumptum cum habitu animi, finit uirtutem. Est enim uirtus habitus animi rectæ rationi consentaneus. *Vniuscuiusque*) hoc est alicuius. Notæ uniuersales in finitionibus, sæpe pro particularibus sumuntur. *In uniuersum*) Omnis differentia facit alteratum hoc est uel secundum essentiam uel secundum accidens speciem a specie separat sed differentia magis propria facit aliud, hoc est cum genere sumpta spém cõstituit finitque. *Atque ita*) Epilogus totius capitis.

De ea, quę specifica differentia dicitur, quid sit.

DIFFERENTIA *ergo quæ magis propria & specifica dicitur, & proinde tertium facit prædicabile, ea est qua species (ut dictú est) a specie differt, & hoc modo diffinitur, Differentia est, quæ de pluribus & differentibus specie in eo quod quale quid est prædicatur, ut rationale de homine & de Deo, si Porphyrio credimus, qui tá Deum, quam hominé animal esse, opinatus est, idque magis Platonicorú sententia, qualis & ipse erat, quàm secundum ueritatem. Est igitur (sed id exépli caussa nunc admittatur solùm) &* Deus *& homo animal rationale, sed à Deo homo separatur mortalitate, quòd homo quidem mortalis sit, Deus autem immortalis. Rursus autem & hoc pacto definitur: Differen-*

tia

tia est, quæ diuidit, atq; dispescit ea, quæ sub eodem genere posita sunt, ut rationale hominem separat ab equo & leone, cæterisq; animalibus omnibus quæcunq; rationis expertia sunt. Assignatur item et hæc eius descriptio, Differentia est, qua species genus superat, ut homo quatenus est & rationalis, & mortalis, animal superat, exceditque. Siquidẽ nihil horum actu animal est, licet potestate nõ has solùm habeat differentias, sed & his oppositas. Diuiditur autem huiusmodi differentia quæ & per se & specifica, & per hoc magis propria differẽtia dicta est, quod hæc quidẽ genera diuidit in species, illa uerò species cõstituit & informat. Omnis quippe differẽtia generi adueniens cõstituit speciẽ: ut cum rationale additur animali, hominẽ protinus cõstituit, quæ species animalis esse dignoscitur. Vnde & hæc proinde cõstitutiua differentia dicitur, quemadmodum illa quæ genera in species secat, differentia dicitur diuisiua. Sciendum tamen quòd eadem differẽtia et diuisiua dici potest, & constitutiua: diuisiua quidem generis, constitutiua autem speciei.

Actus a potestate eatenus differt, quatenus homo ridẽs ab homine qui ridere quidẽ possit, non rideat autẽ.

DIFFERENTIA est) prima descriptio differentiæ specificæ, quam & ad differentiã speciei subalternæ, & infinitæ porrigere possumus: illa de differentibus specie uel numero, ut sensibile, hæc de numero differentibus solum dicitur, ut (doctrinæ causa) rationis particeps. *Differentia est, quæ diuidit)* Multi, & graues interpretes hanc descriptionem conuellere, & labefactare conati sunt, eo quòd Porphyrius idem per idem finire uideatur. huic obiectioni sic obuiam ire oportet. Porphyrium non finiuisse idem per idem, sed datam esse descriptionem per proprium effectum differentiæ, qui est distinguere. Proprijs autem effectus non est idem cum eo cuius est effectus. *Differentia est qua species)* Hæc descri-

ptio pluſculum habet difficultatis, cuius hic planus & expeditus eſt ſenſus. ſpecies ſuperat genus per differentiam quia ſpecies continet actu in ſua finitione eam differentiam quam genus in ſua diuiſione, ut particeps rationis differentia, eſt in hominis finitione, & in animalis diuiſione tantũ. At dixerit aliquis genus ſuperat ſpeciem per differentiam, ergo ſpecies nõ ſuperat genus. Vtrunque ſuperat utrunque, ſed diuerſo ſenſu ſpecies ſuperat genus actu, genus uerò (ut Porphirius ait) ſpeciem potentia. *Diuiditur*) duplex eſt munus differentiæ ſpecificæ, diuidere genus & finire ſpeciem. Eadem enim differentia diuidit genus & finit ſpeciem.

De proprio, quot modis dicatur, tum & quot modis dicatur commune.

PROPRIVM *uerò, quatuor dicitur modis. Primo nanq; proprium dicitur, quod ſoli alicui accidit ſpeciei, etſi non omni: ut homini medicum eſſe, aut Geometram. Secundo, quod omni quidem accidit, ſed non ſoli: quemadmodum homini eſſe bipedem, quando & auibus perinde id accidit. Tertio, quod ſoli quidem, & omni, uerùm non ſemper: ut omni homini, & ſoli homini accidit in ſenectute caneſcere, licet Ariſtoteles & Plinius id etiam equis tribuant. Quarto, quod ſoli, & omni, & ſemper: quemadmodum homini ridere, idq; poteſtate tamen magis & aptitudine, quàm actu. Siquidẽ omnis homo, & ſolus, & ſemper riſibilis eſt, licet non ſemper rideat. Sane ut proprium his quatuor modis dicitur: ita cõmune, quod proprio quodammodo opponitur, quatuor dicitur modis. Commune quippe dicitur: aut quod in partes diuiſibile eſt, ut ager cõmunis pluribus: aut quod in uſu cõmuni poſitũ eſt, a diuiſione prorſus immune, ut ſeruus pluribus communis, et equus, et*

puteus: aut quod in occupando proprium factum est, alioqui commune, ut in templo aut theatro locus communis est omnibus, priusquam occupetur, occupatus uero proprius fit occupanti: aut quod æque omnibus sese præbet, ut uox præconis, aut alterius cuiuspiam concionantis docentisue.

PROPRIVM) Cùm apud philosophos proprii mentio fit, proprium quarto modo quod insigne proprium est, intelligimus. Reliqui enim modi proprii, in accidentis classem reiiciuntur. Proprium hoc quarto modo, omni, soli & semper speciei accidentaliter inest. Cuius ratio est quia a principiis essentiæ oritur. Hæc auttem principia vt animal & rationale, respectu hominis, omni soli & semper insunt speciei. Quare etiam proprium Aristoteles.1.cap.5.lib. Topicorum quatuor etiam modos proprii constituit, qui ad hos reduci possunt.

De accidente, quid sit, & quomodo diuidatur.

ACCIDENS *est, quod adest, & abest præter subiecti corruptionem. Definitur rursus, et hoc modo, Accidens est, quod contingit eidem inesse, & non inesse, ut homini album esse, & non esse albũ, & sedere et stare. Quin & aliter hoc pacto, Accidens est, quod neque genus est, neq; differentia, neq; species, neq; propriũ, semper autem in subiecto subsistens est. diuiditur autẽ accidens, aliud nanq; separabile est, aliud inseparabile. Separabile quidem, ut dormire. Inseparabile uero, ut nigrum esse in* Aethiope *& coruo, & candidum in cygno & niue. Accidens porro tam separabile, quàm inseparabile, aliud naturaliter tale est, aliud extrinsecus aduenit. Naturaliter quidem, ut pueritia, iuuentus, senectus extrinsecus autem, ut sedere, aut si qua cicatrix obducta uulneri occaluerit.*

ACCIDENS in uniuerſum duobus ſumitur modis. Primo pro omni eo quod non eſt ſubſtantia, ſcilicet pro nouem prædicamentis accidentium. Et ſic accipitur in ea peruagata diuiſione Ariſtotelis, quicquid eſt, vel eſt ſubſtantia vel eſt accidens. Secundo ſumitur accidens pro eo quod poteſt adeſſe ſubiecto & abeſſe à ſubiecto, præter ſubiecti interitum. *Accidens eſt*) Exiſtimo tot eſſe interpretamenta ad hanc finitionem allata, quod hominum opiniones & ſententiæ ſunt. Ego vehementer probo id quod doctis placuiſſe video, id eſt, Duæ hæ priores accidentis deſcriptiones, Accidens tantùm ſeparabile complectuntur. Tertia verò deſcriptio & accidens ſeparabile & inſeparabile continet. Id ſi recipimus, iam ſubuertimus ſubruimusque omnes omnium importunorum ſophiſtarum importunas, ineptas, ridiculas, cauillationes. Nec erit recurrendum ad eam monſtroſam (vt ſic dicam) ſubintellectionem, quam Porphirius ex veterum Philoſophorum ſententia, commemorat. Quæ multa monſtra, portenta, in nobili Philoſophia peperit. Ego ſemper modum illum intelligendi calorem ſine igne, & coruum eſſe album, valde ſuſpectum habui. Putauique eſſe magis ingenioſam, quàm neceſſariam ſubtilitatem. *Accidens quod neque eſt*) Hæc tertia deſcriptio per negationem aliorum vniuerſalium aſſignata eſt. Eſt autem ſic accipienda. Accidens neque eſt genus, neque ſpecies, reſpectu ſui ſubiecti cui inhæret. Poteſt tamen accidens eſſe genus vel ſpecies, reſpectu ſuorum inferiorum, vt color ſi ad parietem referatur, eſt accidens ſi ad albedinem & nigredinem eſt genus. Qua in re multi pueriliter hallucinantur.

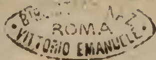
Quomodo accidentis definitio intelligenda ſit, cum ſolutione dubitationis.

SVPEREST *ultima huius tractatus pars, quam & aggredi iam certum erat, niſi nos remoraretur dubitatio haud facilis, expendenda interim, examinandaq; & diſcutienda prius. Ea autem huiuſmodi eſt. Si accidens*

dens est, quod adest & abest absq; eius, in quo est, interitu, qui fieri potest ut ex accidentibus aliud separabile, aliud inseparabile statuatur? Nã quod inseparabile est, id abesse non potest. Sanè huic dubitationi Porphyrius ita paucis satisfacere uidetur, quòd ait exẽpli causa coruum posse album subintelligi, & Aethiopem candore nitentem, præter utriusque corruptionem interitumq;. Verum hoc ipsum Boetius paulò altius repetit dicens. Nam quoniam sunt accidentia inseparabilia, in his definitio uidetur conuenire non posse. Sed hæc (inquit) tam uehemens quæstio, soluitur hoc pacto, quòd hæc ipsa definitio de accidentibus facta est potestate, nõ actu: intelligentia, non ueritate. Agè igitur, quoniam Aethiopi *color niger auferri non potest, animo eum et cogitatione separemus, erit tum color albus* Aethiopi, *non tamen species consumpta est. Ita quoq;, si à coruo nigredinem abstuleris imaginatione, permanebit tamen auis, nec species interibit. Ergo quod dictum est adesse & abesse, non re, sed animo intelligendum est. Quod tamen in his, quæ speciem cõstituunt, haud ita sese habet: ut si ab homine rationalitatem auferas, quã licet actu separare non possimus, tamen si uel animo, imaginatione ue disiunxerimus, statim peribit hominis species.*

De communitate prædicabilium inter se, & differentia, item eorum à se inuicem.

COMMVNE *est omnibus prædicabilibus de pluribus prædicari, ut exempli gratia. Genus quidem de omnibus sub se cõtentis speciebus et indiuiduis: de quibus omnibus et cõstitutiua cum primis differentia prædicatur. species autem de his solùm, quæ sub ea continentur*

nentur, indiuiduis. Proprium uero, & de specie cuius est proprium, et de eiusdē speciei indiuiduis. Porro accidens et de speciebus pariter et indiuiduis, sed principaliter quidē de indiuiduis, secūdo uero loco et de ijs, quæ continent indiuidua, hoc est, speciebus ipsis. Quemadmodum è diuerso, proprium principaliter quidem de specie cuius est proprium, at secundo deinde loco, de illius speciei indiuiduis: ut risibile esse, prius quidem & principaliter de homine prædicatur: posterius uero, et secundo loco, de Socrate & Platone, cæterisq; particularibus hominibus. Commune item est omnibus prædicabilibus, præter accidēs, uniuocè prædicari de quibus prædicantur. Differunt autem a se inuicem prædicabilia, quod alia quidē prædicantur in eo quod quid est, ut genus & species: alia uero in eo quod quale quid est, aut quomodo se habet quippiam, id quod plerisq;, accidentibus quæritur, ut si quis interroget, quomodo se habet Socrates? tum quis rectè responderit, quod aut ambulat, aut disputat: sin uero interroget quispiā, qualis est Socrates? aptè fortassis respondebit alter, quòd sapiens est. Ergo differentia, proprium, & accidens, præsertim inseparabile, in eo quòd quale quid prædicantur. A specie itē genus differt, quòd genus quidē prædicatur de pluribus et specie differentibus: species uero de indiuiduis, & numero differentibus tantum. Et differentia à proprio & accidente differt, quòd differentia quidem prædicatur in eo quod quale quid est, secundum rei scilicet essentiam: proprium uerò et accidens secundum rei potius inhærentiam. Demum propriū ab accidente differt, quòd proprium quidem conuersum prædicatur de

eo, cuius est proprium, accidens uerò minimè. Hactenus de quinque prædicabilibus uocibus, restat nunc ut prædicamenta aggrediamur.

EXPOSITA breuiter natura cuiusque uniuersalis, duo sunt quæ hic Cæsarius docet, alterum in quo quinque uniuersalia conueniant, alt r 'm in quo differant. *Commune*) hanc communitatem. ἐν τῆς ἐπαγωγῆς docet. *Sed principaliter*) Accidens dicitur primo de indiuiduis, deinde de speciebus, contra uero proprium primo prædicatur de specie, secundo loco de indiuiduus. *Comune est autem*) hic locus quomodo sit intelligendus, initio a nobis dictum est. *Et differentia à proprio*) Hinc loco ex diametro aduersari uidetur id quod scribit Aristot. ij. cap. septimi libri Topicorum. Quæcunque locum habent in finitione in quid est enuntiantur. At differentia locum habet in finitione; ergo in quid prædicatur: sic & ex priore sensu difficilis, sic submouendus est differentia in quid prædicatur quia indicat rei essentiam, in quale autem dicitur: quia per eam rectè ad quæstionem factam per quale, respondemus.

IN TRACTATVM SECVNDVM, in quo de prędicamentis agitur, & primum ostenditur quid sit prędicamentum, & cur ita appelletur.

PRAEFATIO.

DE prædicamentis deinceps scripturus, operæ precium facere uidebor, si quid sit prædicamētum prius exposuero, ne nominis uis ipsum lectorem ad illorum iam cognitionem properantem, longius æquo remoretur, utpote nondum perspecta, duntamen interim quid sit scire laborat. Prædicamentum igitur est (ut & a Trapezuntio definitur) terminorum, qui secundum nullam complexionem dicuntur, natura rerum ordinatio. Quæ definitio, ut mihi quidem uidetur, hunc habet intellectum: quòd prædicamentum nil aliud est, quam series quædam terminorum incomplexorum, quatenus ex his natura, id est, ratione rerum alij alijs subijciuntur, alij de alijs prædicantur. Cæterum nomen prædicamenti dictum hinc esse uidetur, quod de omnibus prædicantur decem numero prædicamenta, uelut ipsorum uocabulorum elementa quædam, Quo nomine & Quintilianus ea uocat, & approbat Laurētius Valla, quòd sensus scilicet cæterorum uocabulorum ad ista, tanquam ad elementa, & principia referantur, ob eamque rem (ut idem ait) genera quoque dicuntur, quòd ex his cætera significata gignantur, quorumque nullū alio superius est aut alteri genus, sed ipsa genera sunt principalia, immò uerò, si sic dicere licet, principalissima genera. Quoniā uero eorum, quæ prædicantur, alia quidē prædicantur æquiuoce, alia uniuoce, alia uero denominatiue: ab æquiuocis igitur & uniuocis, & denominatiuis, necnon & ab alijs quibusdam, quæ ante prædicamenta a recentioribus dicuntur, ut ea, quæ sequuntur ipsorum prædicamentorum traditionem. Post prædicamenta ab eisdem

eisdem appellantur, uocibus quidem nouis, at non adeo improprijs, hunc ipsum tractatum auspicari conuenit.

ARISTOTELES primus omnium decem constituit κατηγορίας, quæ a Quintiliano lib.iij.cap.vij.Elementa dicuntur, à Boetio prædicamenta. Est autem κατηγορέω uerbum forense, & accuso, damno, proprie significat. Deinde alio trásfertur, & alterum de altero enuntiari significat. Vnde κατηγορία prædicamentum, nomen generale. Cæterum ne aliquid erroris in vocabulo relinquatur, prædicamenti nomen distinguédum est, Prædicamentum quandoque pro supremo genere sumitur. Et sic dicimus decem esse prędicamenta. Quandoque pro ipsa serie generum specierum. Et sic accipitur, cum dicimus homo est in prædicamento substantiæ. Virtus in prædicamento, qualitatis, postremo pro quouis vocabulo communi. *Quoniam uerò.*) Ex hoc loco sumitur diuisio eorum quæ prædicantur. Quædam prædicantur vniuoce. hoc est cum ratio de eodem dicitur, de quo ipsum nomen. Vt virtus dicitur vniuoce de Iustitia, quia & nomen virtus, & eius finitio, dicitur de iustitia. Quædam prædicãtur æquiuoce, hoc est, cum nomen dicitur de aliquo, sed ratio non eadem de eodem, ut κλεὶς nomen, dicitur de instrumento quo reserantur, & clauduntur ostia, & de massa illa carnea, quæ est sub collo boum. Quam latini palearia vocant, sed secundum diuersam rationem. Quædam prædicantur denominatiue, hoc est a quibus subiecta aliquam sumunt appellationem, ut iustus fortis.

De ęquiuocis, vniuocis, & denominatiuis.

AEQVIVOCA ***dicuntur, quorum nomen solum commune est, secundum nomen uerò ratio substantiæ diuersa, ut animal homo, & quod dictum est, hominis tamen speciem interim referens. Horum sanè utrique nomen commune est solum nempe animalis: at uerò substantiæ ratio secundum ipsum nomen alia atque alia.***

Vni-

Vniuoca uerò dicuntur, quorum nomen commune est, secundum nomen ratio substantiæ eadem, ut animal homo, & quod est equus. Horum nanque unumquodque *(homo inquam & equus) animal est, & animalis quoque rationem, hoc est, definitionē suscipit, quæ quidem est substantia animata sensibilis. Denominatiua porrò dicuntur, quæcunque ab aliquo, nempe ab ipso principali, solo casu differentia, secundum nomen habent appellationem, ut à fortitudine fortis, Grammatica à Grammaticus. Hic iam illud addendum, quòd nomen in his definitionibus non solùm pro ea orationis parte, quæ à Grammaticis prima consideratur, sed & pro cæteris orationis partibus perinde accipitur. Nomen itaque hoc loco accipiendum, ut sit omnis rerum per uocem significatio, id est, omne uocabulum.*

Antequam Aristoteles) singula prædicamenta excutiat quædam præfatur quæ uulgò ante prædicamenta uocabulo magis usu trito, quàm latino dicuntur, eo quòd aliquid lucis prædicamentis adferant: Primo finiuntur æquiuoca, quia decem prædicamenta æquiuoca sunt respectu huius nominis prędicamentum. Hæc descriptio complectitur æquiuoca æquiuocata, hoc est plura eiusdem nominis significata diuersa. Ipsum nomen æquiuocum æquiuocans dicitur. Vt animal uiuum, & animal pictum sunt æquiuoca æquiuocata animalis. Per substantiæ rationem intelligimus finitionem tam essentialem, quàm accidentariam: Nam in accidentibus æquiuoca sunt, ut clarum in uoce, & clarum in coloribus, sunt æquiuoca clari. Id Aristoteles docet decimotertio cap. j. libri Topicorum. *Dicuntur*) Hoc ait, quia res per se æquiuocæ non sunt, nisi id a communi nomine habeant. Voces enim dicuntur res uerò sunt. *Solum.*) Particula solum duobus modis sumitur. Primum cum unum significati-

gnificamus aliquid, ut solus est mundus, hoc est unus est mũdus. Secundo cum significamus diuisionem quandam ut sola est mihi uestis non etiam toga. Et ita hic sumitur. Aequiuocis est solum nomen commune, hoc est non etiam nominis finitio. Ex descriptione æquiuocorum nullo negotio uniuoca intelliguntur. *De denominatiuis.*) Communis Dialecticorum schola triplicia constituit denominatiua. Quædam uoce tantum, quæ initio conueniunt, & differunt terminatione finali, sed non cõueniunt significatione, ut cursor & cursus. Quædam significatione tantum, quæ significatione conueniunt, sed non uoce ut uirtus, studiosus. Quędam uoce & significatione simul, quæ & uoces & significatione conueniunt: ut iustitia iustus, Et hæc hic finiuntur. Hæc ut constituantur tria necessaria sunt, ut re conueniant ut nomen retineant, & nominis quædam fiat inflexio. Neque hæc distinctio pro nihilo ducenda est. Sine ea enim innumeri Aristotelis loci plene & per omnes numeros intelligi non possunt. Et quoniam præmia & emolumenta (ut Plinius ait) in omnibus rebus maxime spectantur, ex his tribus finitionibus tres constituam regulas. Prima, nullum æquiuocum, ut ęquiuocum in ullo ordine prædicamenti locum habet. Prædicamenta enim quæ uniuoca sunt, hæc tanquam noxias herbas a suis domiciliis arcent. Secunda, omne uniuocum in aliqua classe prædicamẽti est. Tertia, Denominatiuum est in eodem ordine, in quo denominans. Vt iustum est in qualitate, quia in ea est iustitia.

De complexis, & incomplexis, Diuisio prima.

EORVM *quæ dicuntur, alia quidem dicuntur cum cõplexione, alia uero sine complexione. Sine cõplexione dicuntur quæcunque secundum simplicem uocis sonum proferuntur, ut homo, equus, uincit, currit. Cum cõplexione uero, quæcunque uel cõiunctione aliqua copulantur, ut Socrates uel Plato: uel secundum aliquod accidens coniunguntur, ut uerbi gratia, quia in Socra-*

 tem

tem ambulatio uenit, hinc didicimus, Socrates ambulat aut sit qualitate forte aliqua affectus fuerit, ut pote sapientie, diximus, Socrates sapiens est.

Prima diuisio) quam præponit, ut ostendat terminos complexos reiici a prædicamentis, incomplexos uero in eis locum habere. Id quod ex prædicamenti finitione perspicuum est. *Dicuntur)* Dicuntur, inquit, quia hic de primis rerum uocabulis sermonẽ instituit. Vt enim uocum est dici ita rerũ esse.

De iis quæ uel prędicantur de aliquo, uel in subiecto aliquo sunt, diuisio secunda.

RVRSVS *autem præter hanc, & alia ex ipso Arostotele subijciatur diuisio, quæ talis est, Eorum quæ sunt, alia quidem de subiecto dicuntur aliquo, in subiecto uerò non sunt, ut homo: alia uero in subiecto quidem sunt aliquo, de subiecto uero nullo dicuntur, ut hoc album: alia & de subiecto dicuntur aliquo, & in subiecto sunt, ut color. nam hic de subiecto quopiam, ut albo prædicatur, & in corpore insuper reperitur: omnis enim color in corpore est: alia neque in subiecto sunt, neque de subiecto dicuntur aliquo, ut Socrates, & quodcunque substantiæ nomen singulare, et indiuiduũ.*

Secunda diuisio, quę complectitur omnes res existentes. Nam omne quod est, aut substantia est aut accidens. Si substantia, aut uniuersalis aut particularis. Si accidens, aut uniuersale, aut particulare. *Eorum)* prima pars diuisionis sub qua continentur omnes substantiæ uniuersales, ut genera, & species, Dici de subiecto est superius prædicari secundum essentiam de suo inferiori, ut corpus est substantia, animal est corpus. *Alia uero.)* Secunda pars, sub qua continentur accidentia particularia, ut hæc Albedo, hæc grammatica. Esse in subiecto est prædicatum accidentaliter de subiecto idei. *Alia &c.)* Tertia pars quæ continet uniuersalia acciden

tium

tium. Nam hæc duplicem habent respectum, alterum ad sua inferiora, de quibus secundum essentiam dicuntur, ut color de albedine: alterum ad subiecta quibus inhæret, & de quibus accidentaliter dicuntur, ut coloratum de Corpore. Ex quo loco constat (in quo plerique hærent) nullum esse incommodũ, idem & secundum essentiam, & secundum accidens de diuersis enunciari. *Alia neque*) Quarta pars quæ complectitur omnes substantias particulares, siue indiuidua. Hæc nec de subiecto dicuntur, nec in subiecto sunt. Nam nullo modo in pronuntiatis, a disciplina receptus, prędicantur. A prima substantia (inquit Aristoteles) nulla est prædicatio.

De nouem modis, quibus quippiam inesse alicui dicitur.

CONSENTANEVM *fortassis fuerit hoc loco adijcere nouem modos, quibus esse in aliquo quippiam dicitur: quos ex Boetio obseruauimus, in his, quæ in Aristotelis Prædicamenta scripsit, cõmentarijs. Quos haud dubie uir ille, ex quarto Aristotelis de Physico auditu libro, ubi de loco tractat, & ex primo deinde Alexandri Aphrodisæi de anima libro multo ante collegisse existimandus est. Itaque dicitur esse aliquid aut ut in loco, ut quum dicimus quempiam in foro esse, aut in theatro: ut in uase, ut triticum in modio, & in dolio uinum, aut ut pars in toto, ut pupilla in oculo, & in manu digitus: & hæc omnia in toto corpore: aut ut totum in partibus ueluti corpus in omnibus suis membris: aut ut in genere species, ut homo in animali: aut genus in speciebus suis, ut animal in homine, leone, equo, & boue: aut ut in fine, ut in beatitudine, quæ certè finis est bene actæ uitæ: aut ut in potente ut in Imperatore totius regni, siue imperij moderatio: aut ut in materia forma, ut in ære, siue in marmore Iouis*

statua: quo quidem modo, & accidens hic nunc in aliquo esse dicitur, ut in subiecto. Præter hos autem nouem modos a Ioanne Damasceno *duo adduntur, ut in tempore, ueluti cum dicimus, Noe tempore diluuium fuisse. Et ut in efficiente causa, ut in* Deo *omnia, & in artifice rationes eorum, quæ ab ipso emanant.*

Consentaneum.) Quoniam dictum est aliqua dici de subiecto, aliqua esse in subiecto, ideo nunc addit modos, quibus aliud in alio esse dicitur. In his nihil est, quod studiosum lectorem remorari possit.

De iis, quæ ordine quodam de subiecto aliquo prędicantur.

REGVLA I.

QVANDO *alterű de altero, ut de subiecto quopiá prædicatur, quæcunque dicuntur de eo quod prædicatur, omnia & de subiecto ipso prædicãtur: ut quia homo de Socrate prædicatur, de homine uero & animal & substátia, & animal igitur, et substátia de* Socrate *quoque ipso prædicantur. Quare si Socrates homo est, idem nimirum Socrates & animal est, & substantia. Sciendum tamen quod intellectus regulæ accipi debet de ijs prædicatis, quæ nomina sunt, rei substantiá explicantia, non etiá de ijs, quæ nomina sunt aliorum nominum designatiua, siue secundæ impositionis nomina, & per hoc nominű nomina à diuo Seocrino Boetio, à recentioribus uerò nomina, siue termini secundæ intentionis appellantur: cuiusmodi sunt genus, species, subiectum, prædicatum, & his similia. Quapropter de homine licet species prædicetur, & homo de Socrate, nó perinde tamen & de Socrate ipso species prædicabitur nnquá.*

Quan-

QVANDO *alterum*) Hæc prima regula docet quid sit dici de subiecto. Est intelligenda de uocibus necessariò, cohærentibus. Quicquid enim dicitur de prædicato necessario, etiam dicitur de subiecto. Sic Plato colligit libro de Republica secũdo. Deus est bonus, bonum est innoxium, innoxium, nihil facit mali: ergo Deus nihil facit mali. Hæc regula etiam locum habet in accidentibus, vt iustitia est habitus, habitus est qualitas, Ergo iustitia est Qualitas. At in terminis non necessariò cohærentibus hæc regula non habet locum, vt non rectè sic colliges, homo est animal, Animal est genus: Ergo homo est genus. Est etiam hic alia cautio vt totum prædicatum primæ propositionis, fiat subiectum secundæ. Quare non sequitur Ioannes habet animã rationalẽ. Anima rationalis est immortalis: ergo Ioannes est immortalis.

De nominibus siue vocibus, quę uulgo primę & secundę tum intentionis, tum impositionis, siue nomina, siue uoces appellantur.

HANC *igitur ob causam haud ab re fuerit paulò altius hoc loco repetere atque adnotare duplicia esse nomina siue uoces, quibus in tradendis disciplinis atque artibus passim utũtur autores uidelicet alia ex his dici primæ, alia secũdæ impositionis, siue (ut uulgus Dialecticorum ea appellat) primæ & secundæ intentionis nomina, neque id quidẽ omnino temerè. Nam quæ primæ siue intentionis siue impositionis nomina dicuntur, ea sic appellata esse certum est, quòd qui uocabula instituere in animo habuerunt, primùm quidem ij intenderunt, ut ipsis rebus nomina inderent, siue imponerent, quæ rerum uocabula & essent, & dicerentur: qualia sunt ea uocabula cùm primis, quibus uulgus hominum passim utitur in exprimendis suis inuicem cõceptibus, et quibus utimur in disciplinis tũ naturalibus, tum mo*

ralibus, addo & in mathematicis & in diuina philosophia. & alijs plerisque, deinde uerò cum uiderent ijdē necessarias fore artes aliquas, per quas disceremus & sciremus rectè ac propriè uti illis nominibus iā positis, ut quæ docerent nos illorum significationes, proprietates, & elegantias, & in summa illorum aptas ubiq; cōpositiones, siue ut quid animo tuo cōceperis, alij indicare possis siue ut quid uerum quidue falsum sit, statim dijudicare possit, quicunque loquentem alium audierit: siue ut auditorem inducere queas ad assentiendum tibi, quod persuadere conaris: hinc illi ueluti iam secundo loco intenderunt ac mente conceperunt ut ipsis nominibus uocabula imponerent inderentque. Cuiusmodi nomina siue uocabula sunt, quibus tum in Grammatica, tum in Dialectica, tum in Rhetorica arte utimur. Vnde & ipsa secundæ siue impositionis, siue intentionis nomina tandem dici cœperunt. Et hæc quidem mea de his nominibus siue uocibus sententia est: nec uideo aliam huius discriminis inter ipsas uoces rationem magis cōsonam rei propositæ: quæcūque uerò alij protulerint reddiderintq;, eā mihi ut nec refellere omnino, ita nec probare admodum duræ fuerit iudicium tamen suum cuique relinquo. Nos interim ad institutum reuertamur.

HANC IGITVR) Hoc caput addit Cæsarius: quia in superiori capite, nominum secundæ impositionis, mentionem habuit. Cæsarius satis dilucide quid sentiat explicat. Nomina primę impositionis dicuntur quibus animi nostri sensa euoluimus atqu explicamus. Primum rebus ipsis indita sunt, & ob id nomina rerum dicta. Nomina secundæ impositionis dicuntur quibus rerum nomina designamus. Ea Boetius nomina nominum vocat. Nomina primæ impositionis

tionis sunt Corpus, uirtus, scientia. Secundę verò nomen, verbum, genus, subiectum, prædicatum.

De generibus diuersis, & non subalternatim positis.

REGVLA II.

DIVERSORVM *generũ, & non subalternatim positorum diuersæ sunt species, & differentiæ, ut animalis & scientiæ. Animalis quippe differentiæ sunt gressibile, bipes, uolatile, & aquatile: scientiæ uerò harum nulla est, quin potius ipsius scientiæ differẽtiæ assignari possunt, quòd hæc quidẽ naturalis, hæc moralis, illa uerò rationalis existit. At uerò generum subalternorum, siue subalternatim positorũ nihil prohibet easdẽ esse differentias, ut auis et animalis, quæ genera sibi subalterna sunt. Siquidem species animalis auis est, eademq; corui genus. Vtriusq; autem utpote tam animalis quàm auis differentiæ eædem esse possunt & diuersæ. Eædem quidem, ut si quis has animalis differentias assignet, quòd animalium alia sunt quæ pascantur herbis, alia quæ seminibus, alia quæ carnibus, per quas & aues inter se differre dignoscuntur, quandoquidem & inter aues aliæ herbis pascuntur, aliæ seminibus, aliæ carnibus. Diuersæ uerò, ut quum animalis differentiæ assignantur, quod aliud quidem rationale est, aliud irrationale: quorsum sanè nulla auis ab aui differt.*

DIVERSORVM GENERVM) Secunda regula generum, diuersorum prædicamentorũ, sunt diuersæ differentiæ secundum speciem, hoc est constituentes diuersas species, ut animalis, quod est in substantia differentię sunt, Aquatile, uolatile. Scientiæ uerò quæ est in qualitate differentiæ sunt, naturalis, moralis, rationalis, quę differẽtiæ sumptæ cum ge-

 nere

nere diuersas constituunt species At uerò) Genera subalterna siue subalternatim posita uocat, quæ se inuicem continēt. ut auis & animal. Et horum possunt eædem esse differentiæ.

De prędicamentis generatim.

EORVM *quæ secundum nullam complexionem dicuntur, unumquodque significat, aut substantiam, aut quantitatem, aut qualitatē, aut ad aliquid, aut ubi, aut quando, aut situm esse, aut habere, aut agere, aut pati. Et substantia quidem est (ut exempli gratia dicam) ut homo, equus: quantitas, ut bicubitum, tricubitum: qualitas, ut Musicum, Grammaticum, album, nigrum: ad aliquid, ut duplum, dimidium, maius, minus: ubi uerò, ut in foro, in theatro: quando autem, ut heri, anno superiori: situm esse, ut iacere, sedere, stare: habere autem, ut calceatum esse, armatum esse: agere, ut secare, urere: pati, ut secari, uri. Sanè ex ijs quæ dicta sunt, ipsa quidem secundum se singula in nulla affirmatione, uel negatione dicuntur, ut quæ neq; uerum, neq; falsum significent. Horum autem ad se inuicem complexione affirmatio utique fit, aut negatio.*

EORVM QVAE) Aristoteles. I. cap. I. lib. de Physico auditu scribit: nobis a natura insitum esse ut à nobis notioribus progrediamur. Hic igitur generatim in significata uocis incōplexæ enumerantur. Hæc enumeratio est, non diuisio. Nam diuisio est generis in species distributio. Prędicamenta autem genera superiora non habent.

De substantia, quid sit, & quomodo diuidatur.

SVBSTANTIA *dicta esse uidetur, quòd alijs omnibus substet: proinde à Ioanne Damasceno hoc pacto describitur. Substantia est, quæ per se subsistit, alio*

neu-

neutiquam indigēs ut sit. Hæc ipsa ab Aristotele *in primam diuiditur & secundam. Et primam quidem eam esse dicit, quæ propriè et principaliter, et maximè substare dicitur, quæ neq; de subiecto dicitur, neq; in subiecto est, ut quidā homo, ut Socrates, ut* Plato, *et si quid huiusmodi est, nempe singulare & indiuiduum. Secundæm uerò substantiā, idest, secundæ substantiæ nomine, appellat species ipsas, in quibus quæ principaliter substātiæ dicuntur, insunt, & harum specierum genera, ut homo, ut animal. Cæterùm primæ substātiæ idcirco dici uidentur, quòd sensibus propinquiores sint, primæq; his occurrant, ut ex quarum hausta prius sensibus cognitione, generalitas deinde animo cōcepta colligitur, constituiturq;. Id quod & diuus Seuerinus Boetius in libro de duabus naturis in* CHRISTO, *alijs quidē uerbis, sed sensu propè eodem dicere uidetur:* Intelle*ctus, inquit, uniuersalium rerū ex particularibus sumptus est. Ex quo & liquidò constat, quòd ex secundis substantijs magis substātia ea dicitur, quæ primis substantijs propinquior est, quippe quæ & pluribus etiam substat. Quo fit ut & species magis substantia sit, quā genus, & homo quàm animal. Porrò inter species ipsas, quæ quidem huiusmodi sunt ut genera esse non possint, nulla magis substantia est quàm altera, quemadmodum, nec in primis substantijs, altera alterà magis substantia est.*

CVM RES) numero sint infinitæ, nomina uerò finita, ideo Aristoteles effusam illam & immensam rerum uarietatem ad decem capita reuocauit. Inter hæc substantia prior est natura, quia alia sine hac subsistere non possunt, ratione, quia in uniuscuiusque rei ratione, ratio substantiæ inest.

Cognitione, quia tunc unum quod cognoſcimus cum quid ſit, & ſubſtantiam eius intelligimus. Tempore, quia ſola hæc ſeparabilis eſt. *Subſtantia eſt)* Tyrones hic admonendi ſunt, generum ſummorum nullam eſſe finitionem. Omnis enim finitio genere, & differentia conſtat. Supremorum autem generum nulla genera ſunt. Ob eandem rationem indiuiduorum nulla eſt propria finitio, quia nullas habent proprias differentias. Deſcribit ergo ſubſtantiam per id quod eſt proprium ſubſtantiæ, ſcilicet per ſe ſubſiſtere. *Quæ proprie*] ſingula hæc aduerbia ſuum pondus, & momentum habent. *Proprie*] quia primæ ſubſtantiæ ſenſibus obijciuntur. *Principaliter*] quia primæ ſubſtantiæ alia omnia prius inſunt. *Maxime*] nam prima ſubſtantia ut Rodulphus agricola ait eſt, cui reliqua omnia ſunt innixa, quæque reliquorum receptaculum eſt, & fundamentum. *Secundarum*] Secūdæ ſubſtantię ſunt genera, & ſpecies primarum ſubſtātiarum. Quare color licet genus ſit, tamen non eſt ſecunda ſubſtantia, quia non eſt genus primæ ſubſtantiæ. *Cæterum*] docet nominis rationem cur primæ ſubſtantiæ dicantur. Hunc locum magni uiri conuellere conantur: ſecundis ſubſtantijs interemptis etiam interimuntur primæ, quocirca ſecundæ ſubſtantiæ primæ dicendæ videntur. Hunc ſcrupulum ſic eximere oportet, vt primæ ſubſtantiæ ſunt ſenſibus propinquiores: ita etiam primis nominibus appellandæ erant. *Intellectus inquit*] Locus hic eſt apud Ariſtotelem .xxix. cap. j. lib. Poſteriorum. Ex ſingularibus plurimis, vniuerſale manifeſtum eſt. *Ex quo liquida conſtat*] Magis, & minus hoc loco non ſignificant intentionem, aut remiſſionem, ſed ſignificant, potius ſimilius, propinquius. Hoc ſenſu ſubſtantiæ vocabula, has voces admittunt. Sic Ariſtoteles accipiendus eſt primo capit. ij. lib. de Anima. Cum dicit corpora naturalia eſſe magis ſubſtantias quàm artificialia. *Porrò*] Huius loci ratio eſt, quia ſpecies infimæ æquæ propinquæ, primæ ſubſtantiæ ſunt.

De ſex ſubſtantię proprietatibus.

OMNIBVS *ſubſtantiis, tam primis quam ſecundis, proprium quodammodo eſt, in ſubiecto non eſſe. Di*

ſo autem quodammodo, quando id non his conuenit ſolis, ſed et earum perinde differentijs, quippe quæ nec ipſæ in ſubiecto ſunt aliquo. Omnibus inſuper ſecundis ſubſtantijs, et earum differentijs conuenit uniuoce prædicari de primis, ut homo & animal de Socrate, & de eodem item Socrate, rationale. Omnia nanque hæc de Socrate prædicātur nomine pariter et ratione, id quod uniuoce prædicari ſupra definitum eſt. Subſtantiæ præterea nihil eſt contrarium. Quod tamen omnino uerum eſſe non uidetur, cum igni, aqua, et aquæ ignis contrarius eſſe putetur. Sane hunc ſcrupulum Boetius *paucis uerbis ita diluit, idque iuxta Alexandri* Aphrodiſæi *mentem, Neutrum, inquiens, horum elementorum alteri contrarium eſt, licet eorum inter ſe qualitas repugnent diuerſæq́; ſint. Subſtantiæ igitur nihil eſt contrarium. At nec proprium hoc ſubſtantiæ eſt, quando & quantitati perinde conuenit, & alijs quibuſdam. Subſtantia item neq; magis, neq; minus ſuſcipit, ut homo non eſt magis aut minus homo, uel ſeipſo prius uel poſterius, uel altero quolibet homine. Quod ergo dictum eſt, neq; magis neq; minus ſuſcipit, id ita intelligitur quòd ſubſtātia ipſa neq; intenditur, neq; remittitur. Sed nec illud ſubſtantiæ proprium, quando neque circulus alio circulo magis aut minus circulus eſt. Videtur autem omnis ſubſtantia hoc aliquid ſignificare. id quod in primis quidem ſubſtantijs haud dubie ita ſe habet. In ſecundis uero non ita plane, niſi ob appellationis figurā, ut quum quis dicit hominem, aut animal, is iam perinde ac quendam hominem, aut quoddam animal dixiſſe uideri poteſt. Atqui id ita non eſt. Quapropter ſecunda*

ſub.

substantia nó hoc aliquid, sed potius quale quid significat. Maxime uerò propriú substantiæ est, quod tametsi una eadéq; numero ipsa existit, secundú sui tamé mutationem, contrariorum susceptibilis est, ut quidá homo: qui licet unus, idemque numero maneat, ipse tamé núc calidus, nunc frigidus, nunc paruus, nunc studiosus existit, mutaturq; hoc pacto interim cótrarijs inter se qualitatibus: id quod neq; orationi, neque opinione côueni re potest. Quippe quod neutra earum (quantum quidé in ipsa est) mutatur: & si aliquádo uera, aliquando falsa iudicatur: quin potius res ipsa, de qua uel oratio profertur, uel opinio habetur, mutationé sui admittit, patiturq;. Nam ut Aristoteles inquit, eatenus oratio aut uera, aut falsa est, quatenus res se habet. Idem de opinione sentiendum.

ARISTOTELES de more habet ea quæ à sensibus remotissima sunt, per ea quæ sensibus proximiora sunt, explicare. Quam docendi rationem Aristoteles in libris de anima de hystoria, partibus, generatione animalium, secutus est. Hoc loco itaque Cæsarius Aristotelem secutus, substantiam quæ intellectu percipitur, per proprietates quæ nobis notiores sunt, copiosius declarat. *Omnibus substantijs*.) Prima hæc communitas propria uidetur secundo modo. Nam omni substantię & non soli conuenit. *Sed et earum perinde differentijs*.) Ex hoc loco aliquis conuincere poterit differentias non esse substantia. Nam hic nominatim Cæsarius dicit, non esse in subiecto conuenire aliis à substantiis, nimirum differentiis. Hic nodus sic dissoluendus est. Differentia, nec omnino est substantia, nec omnino accidens, sed mediastinum locú inter utrúque tenet, est.n.qualitas (vt vulgò loquimur) substantialis. *Omnibus insuper*.) Secundæ.n.substantiæ, & nomine, & ratione de primis dicuntur. *Substantiæ præterea*. Huius ratio est facilis, quia cótraria propriè in solis qualitatibus reperiuntur.

tur. *Substantia item.*] Hic locus a nobis iā explicatus est. Hoc tamē addā. Res omnis cuius est aliquis terminus essentiæ suę, & ad quem cū peruenerit habet essentiæ illius nomen, non dicitur esse hoc magis, aut minus quod sit. Quemadmodum Cicero dicit de Beato, lib. 5. Tuscula. Nam & qui beatus est, non intelligo quid requirat, ut sit beatior. Ita substantia post quam peruenit ad terminum suæ perfectionis nō dicitur magis, aut minus, alioqui non esset perfecta. *Videtur autem.*] Prima substantia significat hoc aliquid hoc est rem singularem. Secunda substantia prima facie etiam uidetur significare rem singularem ob appellationis figuram, hoc est quia dicitur de prima. Sed non est ita quin potius quale quid significat, hoc est naturam communem multis, & speciebus, & indiuiduis, Neque hic quale sumitur quemadmodum in prædicamento qualitatis, scilicet pro qualitate accidentaria, sed pro notione cōmuni essentiali. *Maxime uero.*] Hæc sexta cōmunitas est propria quarto modo non conuenit omni substantiæ. Primis per se, secundis quatenus insunt primis: ut quia hic homo ægrotat, dicimus hominem ægrotare. Præterea conuenit soli substantiæ. Nam nihil ex prædicamento accidentium, manens unum, & idem numero, contraria uicissim recipit. *Id quod.*] Recipit tacitam obiectionem, substantia recipit contraria secundum sui mutationem, at oratio, & opinio si contraria suscipiant, ipsa non mutantur. Deinde oratio, & opinio non suscipiunt uerum, uel falsum, sed potius res ipsa. Nam ueritas orationis, uel opinionis, pendet à re ipsa. Vt enim se res habet, inquit, Aristoteles, ita oratio est vera, uel falsa.

De quantitate.

QVANTITAS est secundum quā in partes quippiam diuiditur. Quantitatis autem alia continua est, alia uero discreta. Continua quantitas ab Aristotele ea esse definitur, cuius partes ad eundem terminum cōmunem copulantur, ut lineæ ad punctum ad lineam superficiei, & ad superficiem demum ipsis corporis. Id,

quod

quod de linea ostendisse satis fortassis fuerit, quantum præsens hoc institutum exigit. Itaq; sit linea aliqua in duas partes per punctum in ea signatum, secta, animo, tamen magis quàm re ipsa. Hæc quia continua est, partes ipsas ad eundem illum punctum, nempe terminum utriq; communem (sicq; c) cohærentes habet & copulatas. Continua ergo quantitas est, ut linea, ut superficies, corpus. Additur his & tempus, cuius partes, quoniam successione solum continuantur, ad instans, quod & nunc dicitur, copulari habeat. Et locus, sed impropriè, quippe quòd re magis quàm ratione quantitas sit. Porrò discreta quantitas est, cuius partes ad nullum tertium communem copulantur, sed à se inuicem seiunctæ sunt, atq; discretæ, ut numerus, & oratio. Numeri quippe, ut exempli causa, denarij partes sunt, quinque, & quinque, aut tria & septem, aut quomodolibet aliter idem diuidatur numerus: ipsæ nimirum, quæcunque eius numeri partes fuerint, inter se disiunctæ sunt atque separatæ. Sic et in oratione partes, nempe literæ & syllabæ, & item dictiones, tum breuitate, longitudineue, tum ipsa prolatione separantur, quinetiam scriptura, ut per quam oculi eas facilè discernant, atque distinguant.

Inter nouem prædicamenta) accidentium, quantitas primum locum tenet, quia mediante quantitate cætera in substantia sunt. adde, omnis res simulatque est in numerum cadit (est enim una uel plures) hæc autem quantitatis scientia colligun tur: *Continua quantitas*) Continua quantitas sic dicta est quia partes ita sunt connexæ, & copulatæ, ut si quis eas se iungere velit diuellere necesse sit. Vt linea superficies corpus. Terminus communis hic dicitur, qui est finis vnius par-

tis,

tis, & initium alterius, ut punctum in linea, linea in superficie, superficies in corpore. *Additur his & tempus.)* Aristoteles in prædicamento substantiæ docet tempus esse quantitatem per se. At decimo tertio cap. 5, lib. primæ Philosophiæ disertè docet, tempus esse quantitatem per accidens. Quæ duo tam pugnantia sunt quàm quæ maximè. Hæc quæstio subdificilis: sic est dissoluenda. Aristoteles quinto metaphysices sumit quantitatem secundum esse, & sic tempus est quantitas per accidens, quia habet esse a magnitudine in prædicamentò quantitatis. Quantitas sumitur secundum rationem mensuræ & eo modo tempus est quantitas per se quia habet rationem mensuræ per se. *Et locus.)* locus quocunque quis se uertat siue rem spectet, siue rationem non uidetur esse quantitatis species distincta ab aliis. Nam secundum rem est superficies. Est enim locus ut Aristoteles quarto libro de physico auditu finit, superficies concaua corporis continentis immobilis prima: si quis spectet rationem locus est ex numero relatorum. Nam ad locatum refertur: propterea proxime uidentur mihi ad ueritatem accedere qui scribunt Aristotelem hic ueterum Philosophorum opinionem secutum. Qui dicebant locum esse quoddam spatium immensum, in quo cum corpora erant, plenum uocabant, cum uerò nulla corpora continebat, dicebant esse uacuum. Prudenter igitur Aristoteles in prima Philosophia ueterum opinionem explosit. Nam cũ quantitatis species enumeraret, omisso loco, subsituit motum. *Porrò discreta)* Discreta quantitas sic dicta est quòd partes eius sint discretæ, disiunctæ, separatæ. *Numeri quippe)* hic locus de numero numerante est intelligendus. Est autem numerus numerans numerus absolutè acceptus & rebus non applicatus, ut denarius. Numerus numeratus est numerus rebus ipsis applicatus ut decem homines. *Sic & in oratione)* Oratio hic sumitur pro certo quodam tenore syllabarum, quę modo extenduntur, modo contrahuntur. Idque quoniam fit in tempore quod est quantitas, oratio etiam quantitas est. Et quidem discretæ, quia syllabæ quarum quædã extenduntur, quædam contrahuntur, nullo termino communi copulantur.

De tribus quantitatis proprietatibus.

CAETERVM *quantitati nihil est contrarium, id quod in ijs quidem, quæ finita sunt, nullam habet dubitationem, ut bicubito aut tricubito nihil est contrariũ. In ijs uero quæ sunt indefinita, uidetur quidẽ alterum alteri contrarium esse, ut multum pauco, & magnum paruo: uerum horum nihil quantitas est, quemadmodũ Aristoteles dicit, sed ad aliquid potius, quippe cum nihil sit, quod per se magnum aut paruum, multum aut paucum dicatur, sed id aliorum euenit respectu. Quantitas præterea neque magis neque minus suscipit: ut bicubitum non est alio bicubito magis aut minus bicubitum, neque numerus alio numero magis, aut minus numerus est. Maxime autem proprium quantitati est, ut secundum eam æquale quicquã dicatur, aut inæquale. Ita secundum numerũ, exercitus unus alteri æqualis, aut inæqualis dicitur: et secundum magnitudinem lignum ligno æquale est, ut cùm alterum alteri respondet aut secundum longitudinem, aut secundum latitudinem, aut secundum crassitiem, aut secundum has omnes dimensiones simul. Quod quia suo constat ternario, perfecte quantum dicitur.*

CAETERVM) Definita quantitas est quæ certa numeri quantitate censetur ut binarius ternarius indefinita quæ nulla certa numeri quantitate censetur, ut multum, paucum. *Maxime autem)* Aequale & inæquale non tam quantitates sunt quàm qualitates & passiones ipsius quantitatis.

De iis quæ ad aliquid dicuntur.

AD *aliquid uero talia dicuntur, quæcunque hoc ipsum quod sunt, aliorum esse dicũtur, uel quomodolibet aliter ad aliud, ut duplum hoc ipsum quod est, alterius*

dicitur

dicitur nempe dimidij, itidem et scientia. Etenim ut duplum dimidij duplum est, ita scientia, scibilis scientia. Adiectum est autem, uel quomodolibet aliter ad aliud, tu intelligamus relatiuorum quædam esse, quæ casu aliquo, quædam quæ absque casu referantur. Casu referuntur, quæ aliorum esse dicuntur: absque casu uero, quæ quomodolibet aliter ad aliud: ut cũ dicitur, mons magnus ad montem paruum, relatio quidem est magni ad paruum, sed non quæ per casum facta sit, tametsi in ea casus accusatiuus sumptus est, quod nimirum ideo euenire Boetius ait, quod illius relationis uis nõ in casu, sed in præpositione sola consistit. Per casum itaque referuntur, cũ aut per genitiuũ referuntur, ut pater filij pater. Aut per datiuum, ut similis simili similis. Aut per ablatiuum, ut maius minori maius. Sunt etiã quæ mutatis casibus referãtur, ut sciẽtia scibilis sciẽtia, et scibili sciẽtia scibile. Sunt itẽ quæ referãtur nominibus eisdem, ut amicus amici amicus, et socius socij socius. Sunt quæ diuersis, ut alia fere omnia. Sciẽdum autẽ dictã definitionem Platonis esse, nõ Aristotelis, id quod Boetius plane astruit: & proinde alia ab Aristotele ipso traditur, quæ huiusmodi est, & quidẽ propria. Ad aliquid sunt, quibus hoc ipsum esse est ad aliud quoddã modo se habere. Sane hac definitione ea relatiua describuntur, quæ in quadam comparatione, et relationis habitudine considerantur solum: ut quaternarius, quòd duplus est, non ex se habet, sed hoc ipsum ex medio trahit, ad quod refertur, nempe ex binario. Atque e diuerso binarius, quòd medius sit ex eo tantum habet, quòd ad quaternarium refertur. Relatiuorum igitur quæ

propriè

proprie dicuntur, siue eorum quæ sunt ad aliquid, hoc est esse, id est, hæc eorum natura est, ut ad aliud referantur, sine quo ne intelligi quidem possunt. Quo fit, ut prior definitio maior sit quàm posterior, hoc est, communior ut quæ omnia quæcunque ad aliquid utcunque dicuntur, complectatur.

RATIO ordinis cuius Philosophum ualde curiosum esse oportet hæc est, posita quantitate ponitur maius aut minus, hæc autem relata sunt ergo post quantitatem ordo efflagitat, ut de relatiuis dicatur. ad hæc in quantitate est mentio facta relatiuorum: ut autem huic prædicamento lucis aliquid adferamus, tenenda in primis est hæc diuisio. Entium quædam sunt absoluta, ut substantia, quantitas, qualitas, quæ per se intelligi possunt. Alia sunt. relatiua quorum significatio ad aliud refertur: Non sum nescius auribus delicatoribus duram, & impositam hanc diuisionem uideri. Sed & docentibus, & scribentibus (cuius ego sæpe auditores meos de loco superiore commonefeci) artis uocabula non tam latina quam usu trita, ut res intelligatur: retinenda sunt. Verissime Fabius, non refert quibus quidque nominibus appelletur, modò de re constet. Nos si in hac spinosa & ieiuna Philosophia quatuor illas uirtutes orationis, emendatam, perspicuam, ornatam benè accommodatam, exprimere non possumus, duas priores tamen emendatam & perspicuam (sine quibus nihil rectè docetur) retinere conabimur. Sed hæc Ἔξω τὸν πράγματος καὶ λόγον. *Ad aliquid uero.*) Prima hæc finitio communis est, & omnia relatiuo quouis modo dicta complectitur. Prima pars finitionis ea continet, quæ cum casu ad se inuicem referuntur. Secunda uero ea complectitur quæ uel cum casu uel sine casu dicunrur. Prima hæc finitio est apud Platonem lib. 4. de Republica. *Ad aliquid sunt*) secunda hæc descriptio complectitur solum relatiua quæ ex propria significatione relationem significant. Id enim sonant hæc uerba, quibus hoc ipsum esse est ad aliud se habere. Et hæc uulgo dicuntur relatiua secundum esse. Alia sunt relatiua secundum dici, quæ ex pri-

ma

ma significatione ens absolutum significant, sed secundo loco habitudinem & respectum, ut scientia, dominus.

De quinque eorum, quæ ad aliquid dicuntur, proprietatibus.

INEST *autē & his quæ ad aliquid dicuntur, contrarietas. Nā uirtus uitio, & scientia ignorantia contraria est. Atqui ut hoc ipsum, nec proprium omnibus est, ita nec cōe. Videntur itē & magis & minus suscipere. Simile nāque alicui quippiā dicitur, et magis, & minus. Verum ne hoc quidem omnibus aut proprium, aut cōmune. Omnia porrò quæ sunt ad aliquid ad cōuertentiā dicuntur, ut seruus domini seruus, & dominus serui dominus. Sed neque in his firma semper cōuertentia est, nisi conuenienter id ad quod dicitur, assignatur: ut si ala auis ala dicatur, non rectè assignatio facta est, & per hoc nec conuertitur, ut dicatur auis alæ auis: sed si ala alati ala dicatur, iam conuertentia fiet hoc pacto, alatum ala alatum. Proinde rectè Aristoteles nos monuit, necesse esse aliquoties, ut nōmina fingantur. Videntur autem ea quæ ad aliquid dicuntur, simul esse natura, id quod in pluribus quidem uerum est, ut simul sunt duplum, & dimidium, dominus item & seruus. In aliquibus uerò non ita est: nam scibile quippiam est, cuius tamen scientia fortassis nondum habetur. Vnde & à nonnullis haud ab re relatiuorum talis assignatur distinctio, ut sint quædam quæ actu referantur, quædam quæ potestate solum. Maxime uero proprium est eorum, quæ ad aliquid dicuntur, quòd ex his uno definite cognito, cognoscitur eodem modo, & reliquum: ut si quis definitè sciam quippiam duplum esse, idem etiā de-*

finitè scit id, cuius est duplum, nempe dimidium. Quemadmodum si quis scierit Anchisem Aeneæ esse patrem, is proculdubio iam sciet Aeneam Anchisæ filium esse.

HOC loco regula tradenda est qua cognoscemus, quibus relatiuis insit contrarietas. Si prædicamento a quo relatiua sumuntur aliquid est contrarium, etiam relatiuis erit aliquid contrarium ut uirtus & uitium relata sunt, illa refertur ad studiosum, hoc ad uitiosum. Contraria quoque sunt, quia a qualitate sumuntur, in qua proprie contraria reperiuntur, *Videntur.*) Hæc communitas etiam ex Prædicamentis, & quibus relatiua sumuntur intelligenda est. *Omnia porrò.*) Conuerti hoc loco est quando primum refertur ad secundum, & rursus secundum ad primum, ut pater ad filium, & filius ad patrem. Sed id non semper contingit, nisi relatiua apte assignentur. *Videtur autem.*) Ea dicuntur hoc loco simul esse natura quæ mutuo se ponuntur, & interimunt, & quorum alterum non est causa alterius. Et relatiua actu secundum actum, Potestate relatiua, secundum potestatem se mutuo inferuntur.

De Qualitate.

QVALITAS *est, secundū quā quales esse dicimur, ut secundum Musicā musici, & secundum albedinem albi. Porrò qualitatis species ab Aristotele quatuor assignantur. Ex his una est, quæ habitus et dispositio, siue affectio dicitur: sed ab habitu dispositio differt, quòd permanentior quidem habitus sit et diuturnior: dispositio uerò facile mobilis et cito mutabilis. Et habitus quidē sunt, ut scientia & uirtutes: dispositiones uero, ut calor & frigus (quæ tamen exēpla magis analogicōs quàm re uera hoc loco ponuntur) tum & sanitas, & ægritudo. Namque secundum has disponitur, afficiturq; quodam-*

dammodo homo, aut aliud quoduis animal; uerum cito in contrarias mutatur qualitates, ut a sanitate in ægritudinem facilis est transitus, et rursus ab ægritudine in sanitatem. Nonnunquam uero euenit, ut earum aliqua temporis protractione in alicuius transeat naturam, ut nigritia ex solis ardore longo tẽpore contracta, & quæ hectica febris Græco uocabulo a medicis dicta est, Latino uero habitualis dici potest. Vnde fit, ut dispositio quasi quædã uia sit ad habitum, et per hoc habitus imperfectus, Habitus uero constans omnino atq; perfecta dispositio, et ueluti ipsius dispositionis terminus. Hinc habitus definitur, qualitas difficulter mobilis ab eo, in quo est: dispositio contra, qualitas quæ facile a subiecto dimouetur. Rursus autẽ, & habitus modo quodã dispositiones dici possunt: dispositiones uero, ut habitus dicãtur, non est necesse. Alia autem qualitatis species est, quæ naturalis potentia & impotentia dicitur, secundũ quam quidem quispiã non ex eo, quòd talis est, dicitur, sed quòd talis esse potest: ut docilis puer dicitur, nõ qui iam doctus sit, sed qui aptus est doceri: et fragile lignũ: nõ quod iam fractum sit, sed quia tale est, ut frangi possit. Sic durum dicitur, quod naturalem resistendi potentiam habet, ut nõ facile secetur, diuidaturq; cõtra molle, quod ad hoc naturalem habet impotentiã. Ad hunc quoq; modũ & saltatores, et pugiles dicimus aliquos, non quòd in his artibus, saltandi inquã et concertandi, periculũ unquã fecerint, sed quòd ad eas insitã suapte natura potẽtiam habeant, habilitatemq;. Tertia uero species ea esse dicitur, quæ passio, et passibilis qualitas nominatur, et differt hæc ab illa, perinde, atq; habitus

a dispositione, quòd passibiles quidem qualitates perpetuò perdurant, ut in melle dulcedo, & in glacie frigus: passiones autem ad tempus exortæ, facile commutantur: quare & qualitates uix dici merentur, & in facie rubor ex uerecundia subortus, et ex metu pallor. Quarta demum qualitatis species est, quæ dicitur figura, & circa hoc aliquid constans forma, ut triangulum, quadratum, cubitum, & alia huiusmodi, quæ qualia omnino dicuntur, ab ipsa uidelicet figura, hoc est, a linearum superficierumque deductione, si magnitudinis nomina sunt: uel a descriptione, situque numerorum, si multitudinis. Eadem insuper, & ab ipsa forma qualia dici solent, utpote a concinna partium compositione. Haud secus in his quæ artificio constant, sese habet id, quod dictum est, ut in domo, naui, statua, & alijs huiusmodi quorum unumquodque duplici qualitate affectum, ex iam dictis nemo non percipit, nempe tum figura, tum forma. Figura quidem, ut uerbigratia, statua ab ipsorum lineamentorum deductione, qua hunc aut illum exprimit, et repræsentat. Forma uero a conuenienti illorum inter se consensu, quæ debita proportio rei dici solet, & commensuratio, a Græcis συμμετρία *appellata.*

Haec qualitatis descriptio solum qualitates accidentarias cõplectitur. assignata est etiam per notius, quia quale denominatiuum est notius quo ad sensum qualitate denominẽte. *Ex his.*) Aristoteles quatuor formas qualitatis proposuit, & singulas geminato uocabulò expressit, penuria (credo) simplicium uocum coactus: habitus & dispositio nec genere, nec specie, sed numero tantum differunt. Vt enim duo indiuidua qualitate accidentaria differunt tantum: ita habitus

bitus & dispositio qualitate separantur tãtum. Habitus enim est firma qualitas, dispositio non est firma. *Alia autem*) Naturalis potentia est quædam qualitas cõgenita, alicui per quã ipsum redditur naturaliter potens ad aliquid agendum. Contra uerò de naturali impotentia dicendum est. *Tertia uero*) Passio est qualitas transiens, quæ sensui infert passionem, ut calor tactui, uel quæ ex passione infertur, ut rubedo ex uerecundia. Passibilis qualitas est qualitas permanens, inferẽs sensui passionem, ut color plombeus ex melancholia. Cæterum hic exoritur quæstio. Passio est genus summum ergo non potest esse species. Hoc sic dilutitur. Passio, ut est effectus actionis est genus summum, sed ut sensum mouet est species qualitatis. *Quarta demum*.) Figura est, quæ termino uel terminis clauditur, ut circulus triangulus. Forma est ipsa protractio, & delineatio figuræ.

De communitatibus, & proprietatibus ipsius Qualitatis.

INEST *autem, & Qualitati contrarietas, ut iustitiæ iniustitia contraria est, & albedo nigredini. Verum non in omnibus hoc ita habet. Nempe rubori, & pallori, cæterisq; huiusmodi medijs coloribus nihil est contrarium.* Alioqui *uni plura contraria erunt. Tum & figuræ nihil contrarium est, ut exempli gratia, triangulo, quadrato, cubito, necnon & ipsi circulo. Suscipiunt autem et magis, et minus, non adeò qualitates ipsæ, sed quæ ab his qualia denominatiue dicuntur : album magis, & minus album dicitur, uel seipso, uel altero quolibet albo.* At *uero ne hoc quidem figuris ipsis conuenit, suscipere in quam magis, & minus, Nam quæcunque aut trianguli, aut quadrati, aut circuli definitionem suscipiunt, omnia peræque aut triangula, aut quadrata, aut circuli sunt. Sciendum uerò, quòd tam hanc, quã il-*

lá cõmunitatẽ potius quàm proprietatem dixerimus, quando ea secundũ utranq; dicta sunt, nec solis, nec omnibus conueniant qualitatibus. Maxime autem proprium qualitati est, ut secundum eam similia, et dissimilia dicantur. Simile enim aut dissimile alterum alteri dicitur, non secundum aliud quippiã, quàm secundum id quod quale est, siue à qualitate denominatur.

INEST *autem.*) Hæc cõmunitas primo modo propria est. Conuenit enim soli Qualitati per se, cæteris prædicamentis non nisi propter Qualitates. Sed non omni qualitati conuenit. *Alioqui.*) Id incommodum sic ostenditur. Sit enim (doctrinæ causa) Pallor contrarius rubori. Viridis color eadem ratione erit rubori contrarius. Quia non est potior ratio de vno colore medio, quàm de alio. Quo fit ut plura scilicet pallor, & viridis color sint vni robori contraria secundum idem. Quod est euertere Aristotelis pronuntiatum. Qui quarto capite primi libri de cœlo & mundo docet, vnum tantum vni esse contrarium secundum idem. Nec sum nescius plura posse esse vni contraria diuersa ratione, vt audacia & timiditas fortitudini. Qua de re disserit Aristoteles viii.cap.ii.lib.Ethicorum, & in cap. de oppositis. *Suscipiunt.*) Denominatiua magis, & minus admittunt, non autem ipsa denominantia. *Maxime.*) Vt secundum quantitatem dicimur æquales vel inæquales, sic secundum qualitatem similes, vel dissimiles.

De cæteris sex Prędicamentis breuis annotatio.

DECVRSIS *hactenus prioribus quatuor prædicamentis ex Aristotelis traditione, quæ certè cõsideratione aliqua egere uisa sunt etiam ipsi Aristoteli, quemadmodum idipsum &* Boetius *aperte attestantur.* Restant *posteriora sex: de quibus priusquam ea prosequamur, præfari hoc pacto libuit Aristotelem uidelicet,*

cum priora illa quatuor latissime prosecutus esset, postea quàm omnia numero decem, in principio sui tractatus ex ordine connumerasset, et per conuenientia exempla declarasset, hæc sex posteriora ne repetere quidem curasse, præterquam ex his duo tantum Agere, & Pati, sed cursum admodum, atque id profecto haud inconsulte; id quod & Iacobus Faber Stabulensis ingenue contestatur, quòd eorum scilicet uocabula, præsertim ultimorum quatuor, trita prorsus, & uulgaria sint, nullumque proinde ad disciplinas momentum habeant, immo uero ciuilibus, atque forensibus negocijs, necnon historiarum scriptoribus accommodatiora. Verum enimuero Gilbertus cognomento Poretanus, non contentus hoc Aristotelis siue consilio, siue iudicio, librum sex ultimis scriptum reliquit, alijs mirificè probatum, alijs propemodum contemptum, ut quibus labor ille superuacaneus plane iudicatus sit, quum si quid in illis ad disciplinas usus esset, id Aristotelem nequaquam latuisset. Nos igitur, ut tempori aliquid concedamus, uel potius ne ab institutis quorundam prorsus adherrere uideamur, inter Aristotelem ipsum, & hunc Gilbertum mediam tenebimus uiam, & in transcursu tantummodo de his susceptum prosequemur tractatum.

DECVRSIS.) Aristoteles prolixe, copioseque de quatuor primis prædicamentis disseruit, quia hæc principia, & elementa omnium aliorum sunt. Succinte disputat de reliquis sex, quia hęc relationem significant, quæ explicata fuit. Tum etiam quia hæc in libris de Physica auditu. & Prima Philosophia explicantur.

De Actione, & Passione, & earum utriusque tam communitatibus, quàm proprietatibus.

FACERE, *siue agere dicitur quispiam, cuius actio ab ipso in aliam quamlibet rem ueniens consideratur: Pati uerò is, in quo actio illa consideratur, ut in quem uenerat: ut quem secat quispiam, eius sectio in id quod secatur, transit. Et quum quid percutitur, percutientis actio in eo recipitur, atq; eatenus ipsa percussio passio dicitur, Secare igitur, & percutere, agere est. Secari uerò, & percuti, pati. Actio igitur est, secundum quam in id quod subijcitur, agere dicimur. Passio uerò illatio effectusque actionis. Recipit autem agere, & pati contrarietatem, & magis & minus: quippe calefacere contrarium est ei, quod est frigefacere: & calefieri ei, id quod est frigefieri. Sic & calefacere & frigefacere, & calefieri, item & frigefieri dicimus hoc, uel illud magis, aut minus.*

ACTIO *igitur*) Actio hoc loco est forma quædam, per quam in materiam subiectam agere dicimur. Omnis enim actio requirit subiectum in quod uim suam explicet. Id dicitur hoc loco subijci quod ab alio uirtute agendi superatur. *Recipit autem.*) Agere, & pati recipiunt contrarietatem, similiter magis & minus per accidens, propter contrarias qualitates, quas patiens ab agente recipit, ut calefacere est cõtrarium ei quod est frigefacere, quia calor & frigus contraria sunt. *Videre intelligere.*) Huius ratio est, ut enim uidere est suscipere speciem obiecti in oculo, ita intelligere est recipere formam rei intelligibilis in intellectu. Quare utrunque eorum pati est. Hac de re extat nobilis controuersia inter Peripateticos, Platonicos, Opticos, quam Ioannes uel Curio in Physica sua accurate examinat.

Qua ratione uocabula harum duarum Categoriarum discerni possint.

SANE *in his duobus prædicamentis spectare oportet non ad figuram duntaxat ipsius dictionis, sed ad significata potius. Nam sunt quædam, quæ & significato & figuratione dictionis agendi uim habent, ut curare, docere, legere. Quædam figuratione tantum, non etiam significato: quippe quæ actiue proferuntur, significato tamen passiua sunt: cuiusmodi uerba, seu uoces sunt timere, mœrere, uidere, intelligere. Quædam contra significato quidem actiua sunt, figuratione uero passiua: ut insidiari, proficisci. Atque id quidem quod iam diximus, maxima sanè ex parte comprobat, & confirmat Priscia Gram. lib. 8. de uerborum significationibus: Actiua, inquit, species actionem semper significat, & facit ex se passiuum, exceptis duobus, metuo metuor, timeo timeor. Quin & ad sensus pertinentia uerba, si quis altius consideret, in actiuis uocibus passionem, et in passiuis actionem facere inuenimus, ut cum dico, uideo te, audio te, tango te, ostendo me in ipso actu aliquid pati.*

DE *situ & positione.*) Stare, sedere, accumbere, dicuntur constituere prędicamentum positionis, nō quòd sint primogenia, & præcipua huius prædicamenti, sed per sua denominantia, stationem, sessionem, accubitū. Denominatiua enim non per se, sed beneficio suorum denominantium ponuntur in prædicamentis. *Eorum autem*) Ea habent situm secundum naturam, quorum partes principia sunt aliquorum motuum, ut in homine caput pedes, in plantis radices, rami. Ea uero habent situm secundum artem, quorum partes non sunt principia motuum, ut columna, fundamentum in domo. Elementorum situm, Ouidius lib. j. Fastorum, & Plinius lib. 2. cap. 5. eleganter describunt.

De

De situ, siue Positione, & eius Species.

Situm esse Aristo. ait denominatiue dici a positione. Quæ quidem licet ipsa sit alicuius eorum, quæ ad aliquid dicuntur, quæ tamē ab ea denominatiue dicuntur, proprium prædicamenti genus faciunt: ut a statione, quæ relatio est quædā, stare denominatiue dicitur, quod quidem est situm esse. Vnde et situm esse a Ioanne Damasceno id dicitur, quod positionem habet quoquomodo ad alterum, puta ad partes corporis, uel sic, uel sic se habentis. Huius deinde tres species esse dicit, stare, sedere, recumbere, id est, iacere. Et stare quidem est, erecto omnino corpore esse. Sedere uerò partim erecto, partim incuruo. Recumbere uero in totum esse corpore prostrato, quod & tribus contingit modis: nēpe aut prone, aut supine, aut oblique. Eorum autē quæ situm habēt, hæc quidē secundum naturā sita sunt, ut elemēta in proprio & suo quodā; loco; hæc autem secundum artem, ut statuæ atq; columnæ. Rursus eorum quæ sita sunt, hæc quidem sunt, quæ nunquam loco mouentur, ut terra; hæc uero, quæ nunquam a motu quiescunt, ut cœ lum.

Huius cap. interpretatio præcedit Contrà enim quàm in aliis factum est, in quibus interpretatio sequitur.

De Vbi, & Quando, & Habere.

EODEM *prope modo, ut Boetia placet, et ubi, & quando, et habere, sese habent, ut quæ nec ipse simpliciter intelligantur, quum potius ex alio naturam, id est, rationem trahant, id quod & Martianus Capella attestatur. Quo fit, ut nec ubi, nec quādo esse possint, nisi locus et tempus fuerint. Siquidē locum ubi, et tempus quando comitatur. Neque uero idem est tempus & quando,*

nec

nec locus & ubi, sed proposito prius loco, si qua res in eo loco est posita, ubi esse dicitur. Vnde & ab Aurelio Augustino *recte dictum est*: Locus *est cuiq; rei, ubi est. Eodem modo si res quæpiam in tempore est, quādo esse perhibetur, ut natale* CHRISTI, *cum sit certo in tempore, nempe* VIII. *Calen. Ianuarij, quando ipsum esse dicimus. Vbi ergo & quando hoc pacto a quibusdā definiuntur. Vbi est, quæ a loci circunscriptione procedit corporis locatio. Quando uero, quæ ex tēpore relinquitur rerū affectio. Habent autem & ubi & quando proprias diuersitates. Nam ubi aliquoties quidē infinite dicitur, ut cū alicubi quempiam esse dicimus: aliquoties uero definite, ut in foro gymnasio. Sic & quando nunc definite, nunc indefinite dicitur. Habent rursus & ubi, & quando secundum locorum, & temporum differentias, diuisionesq; species quasdam & differentias. Et locorum quidem differentiæ sunt, sursum, deorsum, ante, pone, dextrorsum, læuorsum: Temporum uero, præsens, præteritum, & futurum. Habere porro (ut subinde Boetius ait) est quiddam extrinsecus adueniens, neq; innatum ei a quo habetur, imò aliud quàm est illud ipsum, à quo habetur, in se, uel potius circa se retinere: ut armatum esse, uel esse uestitum, & habere uestes, atq; arma, quæ cum eo qui habet, nata non sunt, neq; aliqua communi natura proprietateue coniunguntur.*

VBI *ergo.*) Vbi est quædam habitudo corporis locum aliquem obtinentis. Quæ habitudo in ipso loco prouenit ex eo, quia ipsum locatum à certo loco circunscribitur, & continetur. Vnde dicimus bellum geritur in Africa. Cato Vticæ se interfecit. *Quando.*) Quando est denominatio quæ à tempore oritur, vt Homerus fuit ante Hesiodum.

De

De oppositis.

CONSEQVENS *est autem de iis dicere, quæ (ut diximus) post prædicamenta a recentioribus appellantur, & primum quidem de Oppositis, quoties scilicet opponantur. Opponi autem alterum alteri quadrupliciter dicitur. Nempe aut ad aliquid, aut ut contraria, aut ut habitus, & priuatio, aut ut affirmatio, & negatio. Atque hæc omnia communi quidem nomine opposita dicuntur, quòd ueluti ex aduerso sibi obsistere, & contrà stare uideantur. Ad aliquid igitur opponi dicuntur, quæcunque hoc ipsum quod sunt, oppositorum dicuntur, uel quomodolibet aliter ad hæc: ut dimidium opponitur duplo, & eiusdem dupli dimidium est: & paruum opponitur magno, & ita, ut ipsum paruum ad magnum, cui opponitur, paruum sit. Contraria uero dicuntur, quæ ita sibi opponuntur, ut eorum non sint, quibus opponuntur, sed sunt sibi inuicem contraria: ut bonum, quod licet malo opponatur, non tamen mali bonum est, sed malo contrarium. Itidem & album, non nigri album est, sed nigro contrarium. Habitus autem & priuatio dicuntur, quæ & ipsa quidem opponuntur sibi, sed ita, ut circa idem aliquid necessario uersentur, ut uisus et cæcitas circa oculum, auditus & surditas circa aurem. Quartum demum oppositorum genus est, ut affirmatio, & negatio quo quidem genere opponuntur, quæcunque inter se uerum, & falsum condiuidunt, ut Socrates ambulat, Socrates non ambulat.*

DE *oppositis*) Hic tractatus dicitur uulgo post prædicamẽtá, quia continet quorundam uocabulorum explicationem, quibus Aristoteles in prædicamentis usus est. Dicuntur autem opposita, quæ in eodem, secundum idem, eodem tempore,

pore circa unam eandemque rem, simul esse non possunt. Rodolphus sic. Opposita dicuntur quæ ita repugnant unũ vni, ut neque alterum de altero, neque ambo de eodem tertio dici possint. Illud hic silentio inuoluendum non est, oppositiónem in tribus inueniri. In terminis, de qua disserit hic Cæsarius. In syllogismis, de qua disputat Aristoteles decimoquinto cap. lib. ij. priorum. In propositionibus, cuius mentio est apud Aristotelem libro de interpretatione.

De oppositorum definitionibus, & proprietatibus.

CAETERVM *hæc quonam pacto definiantur, dicendum item breuiter. At uerò quoniam de his, quæ ad aliquid seu relatiua dicuntur, supra dictum est, cùm de prædicamentis tractaremus: de reliquis tribus id tantum nunc agamus. Itaque contraria definiuntur, quæ in eodem genere posita, plurimum a se distant, quæ eidem susceptibili uicissim insunt, unde et mutuò se expellunt, nisi quæ per naturam subiectis suis insunt. Itaque ex contrarijs si unum fuerit, nõ necesse est alterum esse. Contraria rursus eidẽ simul inesse est impossibile. Sed & contraria omnia circa idem, aut genere, aut specie uersantur, ut ægritudo & sanitas circa corpus, iustitia, & iniustitia circa animá. Omnia insuper contraria, uel in eodẽ genere sunt, ut album et nigrum: uel in contrarijs generibus, ut iustitia, et iniustitia uel sunt ipsa cõtraria genera, ut uirtus et uitium, bonum itẽ & malum.* Bono *quippe malum ex necessitate cõtrarium est: malo aũt aliquádo quidẽ bonum, aliquando uerò, et malum. Id quod facile uidere est in uirtutibus, et uitijs moralibus. Sed & de contrarijs ipsis ad eundem ferè modum Victorinus loquitur in ijs commentarijs, quæ in* Rhetorica Ciceronis

ceronis de inuentione scripsit. Contraria, inquit, tribus modis inueniri possunt: cum aut sub eodem genere species multum inter se distant; aut singulis generibus diuersis, species etiam diuersæ sunt; aut duo genera inter se diuersa sunt. Hæc ille. Porrò quæ secundum habitum & priuationem opponuntur, ea esse definiuntur, quæ circa idem fieri nata sunt ordine irregressibili, et tempore per naturam determinato. Et hæc quidem sunt quæ potētiæ priuatione talia dicuntur. Nam quæ talia sunt priuatione actus, hæc utiq; circa idem fieri possunt, ordine regressibili; cuiusmodi sane sunt motus, & quies; lux & tenebræ, somnus, & uigilia. Iam uero & quæ secundum affirmationem, & negationem opponuntur, ea ipsa definiuntur, quorum secundum se nullum datur medium, et quæ in contradictione consistunt. Contradictio porrò dicta est, quasi opposita dictio, idest locutio. Huius nimirum hoc præ cæteris propriū est, quod siue res subsistat, siue nō sit omnino, in alterutra tamē cōtradictionis parte uel ueritas, uel falsitas semper inuenitur; quod certe in alijs oppositionibus minime euenit, Nā si quid omnino non est, illud neq; ægrum, neq; sanū esse potest, tum neq; cæcum, neq; uidens. Nec, si non est omnino qui genuit, iam aut filius, aut pater erit. Verūtamen siue fuerit quippiam, siue non fuerit, contradictio nihilominus constabit semper. Et uerum & falsum dicet, quicunq; dixerit Socrates est, uel Secrates nō est.

ITAQVE contraria) finitio hæc contrariorum cōplectitur solum qualitates accidentarias. Cuius prima pars reiicit priuatiua, quæ per se in nullo sunt genere. Secunda, colores medios, qui non plurimum distant. Vltima remouet ea quorum alterum est à natura. *Itaque est contrarijs.*) Huic loco

obiicitur

obiicitur inexpugnabile argumentum. Aristoteles scribit tertio capite de cœlo, & mundo, si unum contrariorum sit, oportere alterum esse, ut si terra sit oportere ignem esse. nam hæc contraria sunt. Hoc obiectum sic deluendum est. in contrariis elementorũ si est unum, oportet aliud esse, quia hęc perpetuo in se inuicem agunt, & a se mutuo patiuntur. Sed in aliis contrariis, id non est necesse. *Porrò quæ secundum habitum.)* Ex hac finitione priuatorum duplicia priuatiua constituenda sunt. Quædam potentiæ, quæ significant priuationẽ formæ, quæ recuperari non potest, ut cæcitas & uisus. Alia sunt priuatiua actus, quæ actum solum auferunt, ut tenebræ & lux. Cum ergo dicitur a priuatione ad habitum non est regressus, id est accipiendum de priuatiuis potentiæ, non autem actus. *Quorum secundum se.)* id adiectum est, quia inter omnia opposita est medium quoddam, quatenus ad contradictoria reducuntur. Inter contradictoria nullo modo est mediũ. *Huius nimirum.)* Insigne discrimen inter contradictoria & cæteras species oppositionis.

De quinque modis Prioris.

PRIVS *autem alterum altero quinque dicitur modis. Primo quidem id quod secundũ tẽpus altero prius est, ut quod antiquius altero est, aut uetustius. Hinc Thebanorũ bellum prius, idest, antiquius seu uetustius dicitur excidio Troiano, idcirco quòd tẽpore præcesserit: & Pythagoram priorem, idest, seniorem Socratem dicimus, et Socratem Aristotele. Secundo autem modo prius illud dicitur, a quo non conuertitur subsistendi cõsequentia: quo quidem modo, unum duobus prius est. Nam duobus existentibus, unum iam esse consequens est, at non contra. Non enim si unum est, consequens cõtinuò erit, ut sint duo. Atque hoc modo quod prius est, secundum naturam prius esse dicitur. Tertio uero mõ-*

do

do prius esse dicitur, quod ordine quodam anteuertit, id quod in disciplinis et orationibus Rhetoricis, et alijs huiusmodi, ut in Reipubl. administrationibus facile est uidere. In disciplinis quidem, ut exempli causa in Geometria, elementa figurarū delineationibus priora sunt, & principia ijs, quæ ex illis demōstrantur, hoc est, ipsis conclusionibus. Elementa autem dico, punctum, lineá, superficié. In Rhetoricis uerò orationibus procemium, idest, exordium narratione prius est, et in reipub. administratione cōsilium actione. Quarto deinde modo prius id dicitur, quod melius est & honorabilius, & præstantius, & dignius altero. Quo sanè modo sol luna prior est, & anima corpore. Sed ut ipse Aristoteles ait, alienissimus hic modus est a significatione prioris. Siquidé isto modo (quod & Boetius approbare uidetur) quicunque dignitate et reuerentia cæteris præcellunt, magis propriè uenerabiles & honorabiles dicuntur: ut uerò priores dicãtur, abusio potius est, quàm ulla proprietas. Quinto demum prius dicitur alterum altero in ijs, quæ secundum subsistendi consequentiá conuertuntur, nempe illud quod alterius quomodolibet causa est, & principium, ut ueritas imagine, et lux ipso lumine siue splendore, & in orationibus prius quidē est rem ipsam subsistere, quàm ueritas constet propositionis: ut si uerum est hominem esse, uera iam ea est oratio quæ dicit, homo est. Ac rursus, si oratio uera est qua dicitur, homo est, uerum iam qu que est hominem esse: & tamen hominem esse, hoc est, eius rei subsistentia, causa insuper est, ut propositio de homine uera habeatur. Itaque rei subsistentia, ueritate sermonis prior est.

De

DE MODIS *prioris*) hunc modum primum, Aristoteles uocat præcipuum, quia ab hoc cæteri omnes denominantur, & quia quoad sensum notior est. *Secundo autem*) Secundo modo id est prius quo posito nō ponitur posterius, & quo interempto interimitur posterius, ut posito animali non ponitur homo. & sublato animali aufertur homo. Et generatim omne superius est prius secundo modo, si ad suum inferius referatur. *Tertio modo*) Tertio modo ea priora dicuntur quæ ordine quodam doctrinæ præponuntur, ut sequentibus pleniorem adferant lucem. Sic in Geometria finitiones lineæ superficiei sunt priores. *Quarto deinde*) hoc quarto modo id dicitur prius quod præstantius est. Aristoteles uocat hunc modum alienum, quia nō quatenus aliquid melius est prius est, sed quia in eodem genere aliud præcedit. Author simplicius. *Quinto demum*) hoc modo hic dicitur prius natura quod cum alio conuertitur, & illius est causa.

De tribus modis eorum, quæ sunt simul.

SIMVL *autem dicuntur aliqua tribus modis. Primo quidem & simpliciter & propriè simul dicuntur, quorum generatio eodem fit tempore, ut gemini, qui ob id simul esse dicuntur, quòd unius temporis ortu editi sunt. Secundo uerò modo simul dicuntur, quæcunque ad se inuicem conuertuntur, sed ita, ut alterum alteri subsistendi neque causa sit, neque principium: ut duplum & dimidium. Etenim hæc ad se inuicem conuertuntur: quoniam si duplum est, dimidium est: & si dimidium, et duplum. & tamen neutrum alteri causa est, ut nec pater filio causa est ut sit, nec filius patri. Quod uerò dico, huiusmodi est, Aeneas habuit Ascanium filium, non tamen causa fuit ut filius esset, sed ut esset Ascanius, Sicut igitur filius dicitur quispiam, cum primum ei fuerit pater, ita & pater iam dicitur, cum primùm ei fuerit filius. Tertio autem modo simul dicuntur, quæ ex eo-*

dem genere ex aduerso diuiduntur à se inuicē, ut homo & equus. Homo nanque et equus, quoniam sub eodem genere ponuntur, nēpe animali, simul esse dicuntur. Eodem sanè modo et de cæteris speciebus dicendū, quæ sub eodē genere, uel hoc, uel alio ponuntur. Quo fit, ut omnes species eiusdem generis æqueue sibimet sint, et generi illi æqualiter supponantur. Porrò autē et differētiæ, quæ genus aliquod condiuidunt, simul esse dicuntur, ut rationale & irrationale. Sanè sciendum quòd quæcunque secundo & tertio modo simul sunt, hæc natura simul dicuntur, primo uerò modo simul dicuntur tēpore.

PRIMO *quidem & simpliciter)* Quemadmodum id propriè prius est quod tempore aliud antecedit, ita ea propriè dicuntur simul quorum generatio in eodem est tempore. *Secundo uero modo.)* Hic secundus modus differt a quinto modo prioris. Nam hic alterum non est causa alterius, ibi uerò alterum est causa alterius. *Vt nec pater)* Pater non est causa filij: id uerum est si spectes relationem, habitudinem, respectum: Nam omnis causa est prior suo effectu, Pater autem quatenus patris nomenclaturam habet, ne momento quidem temporis prior filio intelligi potest. Substantia patris est causa substantiæ filij. Nam res ea quæ pater est, prior est tempore, substantia filij. *Tertio modo)* Hoc modo membra diuidentia aliquod totum sunt simul quatenus ad ipsum totum referuntur, ut ferum & mansuetum respectu animalis. Si uerò alterum membrorum ad alterum referatur ut ferrum ad mansuetum, alterum potest esse prius altero.

De sex speciebus.

MOTVS *uerò species sex sunt, generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio, secundū locum mutatio. Et generatio quidem motus est ab substantiā; cui opponitur corruptio, motus proinde a substātia. Augmentatio uerò motus ad quantitatē, cui diminutio opponitur*

ponitur, motus uidelicet quo acquisita iã antea, & paulatim aũcta quantitas fit minor, deperditurque. Alteratio est, qua aut qualitas acquiritur, aut deperditur acquisita. Secundum locum uerò mutatio dicitur, quæ fit aut ad locum, aut circa locum: ad locum quidem, ut quæ secundum rectum fieri dicitur: circa locum uerò, quæ in gyrum siue ĩ orbem. Omnium autem horum motuum ex aduerso quietem intelligimus, cum tamen in his speciebus motuum ipsi motus sibi inuicem contrarij sint, præter eum motũ, qui circa locum fieri dictus est, ut est motus corporum cœlestium, cui nullus motus contrarius est. Cæterum animaduertendũ hoc est, haudquaquam absonum esse, quod dictum est, motum esse motui contrarium, & item quietẽ: quasi uerò duo iam uni cõtraria esse dixerimus, non unũ uni, ut in Physicis Aristoteles docet. Quãdo quidẽ id quod dictum est secundũ aliud, & item aliud fieri intelligitur, quemadmodum id Ioanes Damascenus in sua Dialectica subtilissimè annotauit, Nã eidẽ motui motus quidem opponitur, ut habitus & forma siue actus: quies uerò, ut finis et priuatiò.

MOTVS *Vero specie sex sunt.*) Motus ut res diuersorum prædicamentorum comitatur, ad dialecticum pertinet, sed ut est actus corporis mobilis ad physicũ pertinet. Motus hoc loco sumitur pro mutatione. Nam motus ut proprie & strictim sumitur, tres tantum habet species: augmentationem, diminutionem, alterationem, motum localem. Videndus est Aristoteles, 2. cap. 5. lib. Auscultatoriorum. *Cæterum.*) Occurrit tacitæ obiectioni. Motus est contrarius motui, & quies motui contraria est, Ergo plura erunt contraria vni. Respondet non esse incommodum plura esse uni contraria secundum diuersa. Motus est contrarius motui, ut habitus habitui, sed quies est contraria motui, ut priuatio habitui.

De octo habendi modis.

HABERE *quoque multis modis dicitur. Nam habere quis dicitur, aut ut qualitatem aliquam, ut scientiam uel uirtutem: aut ut quantitatem, magnitudinem ue, & hanc quidem uel bicubitam, uel tricubitam, aut alias quantamcunq;: aut ea quæ circa corpus sunt, ut uestimentum, cuiusmodi est subucula uel penula: aut ut in parte aliqua corporis, ut in digito anulum, uel torquem in collo; aut ut partem aliquam sui, népe manum, uel pedem, uel caput: aut ut in uase, quemadmodum modius dicitur habere triticum, & lagena uinum, & amphora aquam, ut sit habere pro continere; aut ut possessionem quomodo dicitur aliquis domum habere uel prædium: aut ut uxorem, quemadmodum uir uxorem habere dicitur. Sed ut* Aristoteles *quoq; ait, idq; per iocum (ut uidetur) alienissimus hic habendi modus est: siquidem nihil aliud est uirum habere uxorem, quàm eidem cohabitare. Ideo autem hunc habendi modum improprie dictum putant multi docti, ac per hoc penè respuunt, quòd aiunt non haberi posse, quod habentem habeat; sed multò rectius dici, uiro mulierem esse, & pari uice mulieri uirum.*

HABERE *quoque.*) Varius & multiplex est usus huius uerbi habere, ideo ne aliquid erroris in vocabulo relinquatur, eius enumerat potestates. Habere vt refertur ad suas species & armatum esse. Calceatum esse genus est, sed ut complectitur hos omnes modos multiplex uidetur. Aristoteles hunc modum alienissimum uocat, quia in aliis modis id quod habet, non dicitur uicissim haberi ab eo quod habet, ut habens anulum nòn habetur uicissim ab anulo. Sed ut uir habet uxorem, ita etiam uxor uirum. Paulò tamen erudi-

eruditius, dicemus, uiro est uxor, & uxori est uir. Illud tam quam appendicem prędicamentorũ adiiciemus geminam eorũ potissimum esse utilitatem. Hinc enim omnium rerũ in in uniuersa natura, ordo facile cognoscitur: hinc etiã uocũ finitiones, si quãdo de earum ui & potestate dubitetur, petuntur. Prædicaméta enim, quę uoces cum quibus cognationem habeant, ostendunt. Quintilianus lib.iii.cap.sexto, locos statuum fecisse uidetur. Omnis quæstio proposita per hæc duci potest, Quid, quale, quantum id, de quo quæritur sit.

IN TRACTATVM TERTIVM PRAEFATIO BREVIVSCVLA.

EXPEDITA utcunque à nobis in prioribus duobus libris, siue tractatibus, ea parte Dialecticæ, quam Elementariam uocant, utpote quæ Prædicabilia tantum, & Prędicamenta, simplices quidem uoces, cõplectatur: sequitur hinc tractatus tertius de Propositione, quę & ipsa, huius artis pars quędam est: quippe quę prima ex simplicibus illis, & incomplexis uocibus, perfecta cõstituitur oratio. Atqui huius quoniam nomen & uerbum partes sunt, & hæc ipse per uocem definiuntur, à uoce haud ab re huius tractatus exordium summere licebit.

VOCES simplices enunciationem constituunt, explicatis itaque uocibus simplicibus de Enunciatione dicendum est. Huius tractatus tertii scopus est. Naturam propositionis planum facere. Cuius mirifica est utilitas. Nam in omni controuersia, negotio, oratione, Epistola, constituenda est aliqua propositio, in qua eius negotii summam, de qua loquimur comprehendamus. In oratione pro Cælio. Nemo studiosus est deditus uoluptati. In causa Miloniana, omnis insidiator est iure occidendus. Et apud bonos authores sexcenta, de eo genere reperire licet. Cæsarius in hac præfatio-

ne tres Dialecticæ partes, inuentionem, iudicium, elementariam constituere uidetur. Sed elementaria sub inuentione continetur. Nam quinque uocum tractatus docet, quæ uoces cum quibus cognationem habeant, & in syllogismo medius terminus cum subiecto probandæ conclusionis, cohæret. Quinque uocum ergo tractatio inuentionem termini medii, iuuat.

Quid sit uox, tum etiam quid Sonus.

Vox *igitur est, ut a nonnullis definitur Philosophis, ex actu aeris elicita qualitas, auribus accidens. A recentioribus autem, & ijs quidem, qui superioribus ali quot annis circa hanc artem uersati sunt, magis conuenienter accommodateq; ad hunc locum hoc pacto definitur: Vox est sonus, qui ab ore animalis proficiscitur, certis quibusdam naturæ instrumentis formatus. Sonus item ab eisdem quoq; definitur, quicquid proprie, et per se auditu percipitur. Itaq; uox sonus est, non quilibet, sed qui (ut dictum est) ab ore animalis proficiscitur, formaturq; interim certis quibusdam naturæ instrumentis, quæ quidem sunt guttur, lingua, palatum, primores quatuor dentes, & labia duo, quibus à quibusdam additur & pulmo. Nam per guttur uocalis arteria intelligitur, quæ & spiritalis fistula appellatur. Ex quo iam liquidò patet, quòd neq; manuum ad se inuicem complosus, neq; pedum strepitus, aut fragor arborum, & in nubibus tonitrus, uoces ullo modo dici debent. Quin & ob eandem fortassis causam, neq; tussis, neq; excreatio, & si quid huiusmodi est, uoces propriè dici possunt, licet de animantis ore prodeant.*

Vox

VOX IGITVR.) μεθοδικῶς omnino Cæſarius progreditur quod & ſcribendi, & docẽti, in primis curæ eſſe debet. Dicturus de nomine, uerbo, oratione, quæ uoces ſunt, prius docet quid uox & quæ eius diuiſio. Quæ omnia etſi ad naturalem philoſophum pertinent, potius quàm ad Dialecticum, hic tamen quatenus huic inſtituto utile eſt, breuiter & in tranſcurſu enarranda ſunt. Tria ad uocis finitionem neceſſaria ſunt. Percutiens, ſcilicet anima, percuſſum ſcilicet aer reſpiratione attractus & id ad quod fit percuſſio, ſcilicet arteria uocalis. Videndus eſt Ariſtoteles octauo capite ij. lib. de anima, & nono cap. tertij libri de hiſtoria Animalium. *Sonus item.*) Huius ratio eſt quia ſonus eſt proprium obiectum auditus. Vt ſonus edatur tria concurrant neceſſe eſt, Corpus percutiens, percuſſum, & aer motus uel colliſus. *Nam per gustur.*) Arteria uocalis eſt conceptaculum ſpiritus naturalis miſti, in quo plus ſpiritus eſt quam ſanguinis. Contra, uena eſt conceptaculũ ſanguinis quod ἀγγεῖον medici uocant, miſti confus. que cum ſpiritu naturali, in quo plus ſanguinis eſt minus ſpiritus. Videndus eſt Aulus Gellius libro decimo octauo capite nono. *Debens.*) Quia nõ formantur omnibus naturalibus inſtrumentis. *Quin et*] Rationem huius reddit Ariſtoteles, quia omnis uox eſt ſonus ſignificans naturaliter uel ad placitum.

De uocis diuiſione.

VOCVM *autem alia quidem ſignificatiua eſt, alia uero non ſignificatiua. Porro ſignificatiua uox ea dicitur, quæ per auditum aliquid intellectui repræſentat. Non ſignificatiua autem, quæ nihil omnino ſignificat, ut quæ neq; naturaliter, neq; ſecundum placitum apud intellectum quicquam conſtituit, ut literæ propemodum & ſyllabæ. Itaque biſariam uox ſignificare dicitur, tum naturaliter, tum ſecundum placitum. Naturaliter quidem uox ſignificare dicitur, quæ naturalem duntaxat affectum animi monſtrat, ut eſt dolor, aut gau-*

dium, cuiusmodi ſane uoces ſunt gemitus ægrotantium & lugentium eiulatus, inſolentium item cachinus & riſus indecẽs, tum bonorum cuiuſq; animaliũ uox propria. Secundum placitum autem quæcunq; ex impoſitione rem aliquam deſignat, ut ſua uniuſcuiuſq; gentis lingua, ſiue loquela, qua quis utitur, quoties alteri indicare uolet quicquid animo cõceperit. Hæc *rurſus diuiditur. Alia nanq; tempus ſecum ad ſignificationem trahit, ut ambulo, alia præter tempus ſignificat, ut homo.* C*æterum hæc nomen, illa uerò uerbum apud* Dialecti*cos appellatur, ex quorum utriuſq; debita complexione uox conſtituitur, quæ oratio dicitur, uox proinde cõplexa, ut tam nomen, quàm uerbum, uox incomplexa. At de nomine quidem primum hic dicamus oportet.*

VOCVM AVTEM.) Prima diuiſio uocum, alia ſignificat determinatum aliquid, ut uirtus, homo, alia nihil determinate ut uoces infantium, ebrioſorum. *Itaque bifariam.*) Secunda diuiſio. Vocum ſignificatiuarum alia ſignificat naturaliter, ut quæ apud omnes homines idem ſignificat, ut gemitus ægroti. Alia ex arbitrio imponentis, ut ſcientia. *Hæc rurſus.*) Tertia diuiſio. Vocum ſignificatiuarum ex impoſitione, alia ſignificat cum tempore, ut lego, alia ſine tempore, ut fortitudo.

De nomine.

NOMEN *itaq; uox eſt ſignificatiua, ſecundum placitum, ſine tempore, cuius nulla pars ſignificatiua eſt ſeparata, finitum aliquid deſignans, et caſus recti. Sanè in hac definitione uox generis locum obtinet, utpote pluribus communis. Significatiua, deinde adiectum eſt: nam ſunt & uoces, quæ nihil ſignificant. Rurſus ſecundum placitum, quòd ſint uoces, quæ naturaliter tãtum ſigni-*

ficant. Sine tempore autem, quoniam uerba quoq; uoces sunt significatiuæ secundum placitum, sed distant à nominibus, quòd nomina quidem sine tempore: uerba autem cum tempore significant. Adiectum præterea est, cuius nulla pars significatiua est separata, propter rationem, siquidem huius partes utique & separatæ significant, ut mox dicetur. Postremò autem appositæ sunt particulæ duæ, una quidem, nempe finitum aliquid designans, propter nomina infinita: altera uerò, quæ quidem est & recti casus, propter nominum obliquos casus: qui quoniam cum EST, *uerbo copulati, plenam absolutamq; sententiam explicare non possunt, non nomina, sed casus nominum iure nuncupantur: ut non recte dixeris, demonstrato quopiam, Catonis est, Catoni est, aut Catonem est: sed, Cato est.*

NOMEN ITAQVE.) Explicatis communibus ex quibus colliguntur genus & differentia nominis, integram conficit nominis finitionem. Nobile est caput apud Aristotelem. 14.2.lib.posteriorum, quo docet finitionem ex diuisione inuestigandam esse: quod Dialectices candidatis etiam, atque etiã commendo. Cæterum ut huic loco lucis aliquid adferamur, sciendum est authores in disciplinis tradendis, duplicem uiá obseruare consueuisse, aut à toto ad partes progrediuntur, & hæc dicitur resolutoria qua Aristoteles in libris priorum vsus est, aut contra à partibus ad totum, & est compositoria. Qua Aristoteles in libro de interpretatione usus est. Et cum hic secutus est Cæsarius. Ex partibus enim nominis, inuestigauit nominis finitionem. Deinde ex finitione nominis & uerbi, inquirit orationis finitionem. Cæsarius singulas particulas finitionis nominis, satis accuratè enarrat. *Ait aut secundum placitum.*) Plato in Cratylo existimat, nomina simpliciter significare naturaliter; quia sunt naturales rerũ similitudines. Ammonius

monius uero putat nomina esse naturalia quo ad Aetymologiā. Quia nomina à proprietate in re ipsa reperta, imposita sunt. Sed si spectemus significationem, ex institutione significant. Aristoteles uerò uult nomina significare ex impositione quia ab arbitrio imponentis, ad significandum imponuntur. *Nempe finitum*.) Ita colligit, omne nomen significat rem certam, nomen infinitum non significat rem certam, ergo non est nomen. *Altera*.) Omne nomen si ei addatur uerbum efficit orationem ueram aut falsam, sed casus nominis, uerbo ei addito, non efficit orationem ueram aut falsam: ergo casus nominis non est nomen.

De uerbo.

VERBVM autem est uox significatiua secundū placitum, cum tempore, cuius nulla pars significatiua est separata, finitum aliquid designās, & casus recti. Quæ quidem uerbi definitio, præter particulam, cum tempore, omnia cum nomine habet cōmunia. Siquidem id uerbi proprium est, significare, inquam, cum tempore. Ergo quòd et participium cum tempore significat, hoc à uerbo habet, unde deducitur. Neq; uerò mouebit quēpiā, quod ex nominibus quidem ipsis quædam etiam tempus significant, ut annus, mensis, dies: attamen nullum eorum tempus consignificat, quemadmodum Aristoteles *ait. Cæterum, ut nomina finita sunt ac infinita, ita ex uerbis quoq; alia finita sunt, alia infinita: finita, ut ambulo, disputo: infinita uero, ut non ambulo, non disputo. Rursus & de casibus uerborum haud secus ac de casibus nominum dicere par est: quippe ut nominum casus dicuntur, qui ab ipso recto flectuntur, ita casus uerborum appellari possunt, qui à tēporis præsentis et modi indicatiui significatione diuariant. Verbum igitur*

ſecundum Dialecticos id ſolum eſſe dicitur, quod temporis præſentis eſt & modi indicatiui.

De Verbo.) Ariſtoteles breuitatis amator in finitione verbi omiſit eas particulas, quæ erant uerbo cum nomine cõmunes. Differt uerbum à participio, quia uerbum ſemper à parte prędicati intelligitur, participium tam à parte prædicati quàm ſubiecti. *Neque uero.*) Submotio obiectionis. Quædam nomina tempus ſignificant ex primaria ſignificatione, ut annus dies menſis, ſed non ſignificant cum tempore. Eſt autem ſignificare cum tempore præter præcipuam ſignificationem, temporis differentiam ſignificare. Quod uerbi proprium eſt, ût ſtudeo præter actum ſtudendi ſignificat tempus præſens. *Verbum igitur.*) Anguſtius hic ſumitur uerbum pro eo quod modi indicatiui & præſentis eſt temporis, aliquando tamen latius etiam ſumitur. *Cæterum.*) Verba quibus extra propoſitionem negatio à fronte additur, uulgo infinita vocatur, vt non ambulo. Quæ eadem ſi ſumantur in propoſitione negata dicuntur.

Vtrum Nomen, & uerbum apud Dialecticos ſolę partes orationis ſint.

Exposita *eatenus tam nominis, quàm uerbi ratione, quatenus idipſum Dialecticorum uſus poſtulat, occurrit non temere quæſtio illa, hoc in loco nunc etiam conſideranda, quæ à pleriſq; proponi ſolet. Vtrum ſcilicet nomen, atq; uerbum ſolæ apud Dialecticos orationis partes ſint: cum tamẽ ab ipſis Grammaticis octo hmôi cõſtituantur partes. Sane huius quæſtionis nodum D. Seuerinus Boetius, uir profecto tantus in Latina philoſophia, quantus inter ipſos Latinos in arte oratoria M. Cicero, his uerbis ita diſſoluit breuiſſime: Grãmatici enim (inquit) figuras tantummodo uocum conſiderãtes, octo proinde orationis partes cõnumerant: Philoſophi autem atque dialectici, quoniã omnis eorum inter-*

tio

tio circa ueritatem, falsitatemque locutionis uersatur, atq; ea ex nomine, uerboq; plenissime constat, duas tantum orationis partes admittunt, easque nomen & uerbum esse docuerunt. Cætera uerò, non partes, sed orationis supplementa, & ueluti colligamenta quædam appellant, quemadmodum in quadrigis fræna & lora, & in nauibus tabulæ & trabes. Non aliter autem de his sentit, & Priscianus ille Grammaticus lib. 11. de Participio: Quibusdam (inquit) philosophis placuit nomen & uerbum solas esse partes orationis: cætera uero adminicula & iuncturas earum, quomodo nauiú partes sunt tabulæ & trabes. Sed nunc ad orationem transeamus.

PHILOSOPHI.) Dissolutio huius quæstionis. Ex nomina & uerbo perfecta constituitur oratio ueritatem uel falsitatem significans, quæ duo potissimum proposita sunt Dialectico. Quocirca nomen & uerbum solæ habentur partes orationis apud Dialecticos.

De oratione.

ORATIO *est uox significatiua secundum placitum, cuius partes extra aliquid significant et separatæ. Ad hunc sanè modum à Dialecticis oratio definitur. Cuius quidem definitionis intellectum facile est ex superioribus colligere. Nam quod oratio ipsa uox est, quòd significatiua uox, quodq; item significatiua secundum placitum, id cum nomine atq; uerbo cõmune habet. Cuius enim partes secundum placitum significant, ipsum quoque secundum placitum significatiuum est. Differt autem ab utroque, quoniam nominis quidem & uerbi partes separatæ nihil significant, ac ne in compositis quidé, ut & Aristoteli placet: quamuis id tamen ui-*

deri uelint, ob dictionis figuram, sed tali uoci siue dictio ni res ipsa repugnat, nempe suapti natura simplex & una: ut animalis nomen, quod Græcis τραγέλαφος dicitur, Latinis uero bircoceruus dici potest, ab hirci, ceruique similitudine. Nam cum cerui speciem habeat, autore Plinio; ab eo tamen barba & armorum uillo distat solum, in quo cum hirco quadantenus conuenit: unde & nomen ei est ex utroque compositum. At uero orationis partes multo aliter sese habent: quippe quæ & extra ipsam significare possunt, ut uerbi causa, huius orationis, Plato disputat, tam nomen ipsum, quod quid Plato est, quàm uerbum disputat, partes nimirum seorsum utique & separatim omnino aliquid significant.

ORATIO *est uox.*) Potest nunc quiuis, nullo negotio orationis finitionem intelligere. Vnica enim particula distat a nominis & uerbi & descriptionibus. Orationis partes significant separatæ, nominis & uerbi minime. *Secundum placitum.*) Plato in Cratylo sic suadere conatur orationem significare naturaliter. Omne instrumentum quo mentis sensa exprimimus, naturaliter significat. Atqui oratio est instrumentum quo mentis sensa exprimimus: ergo secundum naturam significat. Hic syllogismus sic est diluendus. Omne instrumẽtum proximum, quo animi sensum euoluimus naturaliter significat, sed oratio est instrumentum secundarium & remotum. *Ac ne.*) A maiore Aristoteles colligit. Partes nominis compositæ figuræ uidẽtur potius significare per se quàm partes nominis simplicis, sed partes nominis cõpositæ figuræ per se non significãt, ergo multo minus partes nominis simplicis.

De diuisione Orationis.

DIVIDITVR *autem oratio: alia nanque perfecta est, alia imperfecta. Perfecta quidem oratio ea esse dicitur, quæ ex nomine, uerboq; constructa, perfectam*

sen-

sentétiam in animo audientis relinquit, ut Plato disputat. Quisquis enim eã audit, statim quiescit, ac iam intelligit quid sit hac ipsa uoce prolatum. Imperfecta uero, quæ plenam sententiam non facit, tametsi nonnunquam ex uerbo constat, unde orationis perfectio potissimum habetur: quippe quòd ut in nominibus materia, ita in uerbis sermonis uis intelligatur, autore Quintiliano. Imperfecta igitur oratio est, quoties sine uerbo profertur, aliquoties aũt et cum uerbo ipso. Sine uerbo quidẽ, ut Aeneis *Vergilij: Cum uerbo aũt, ut quisquis ambulat. Vtraque nimirum imperfecta oratio est: perficitur autem uerbo utrobique adiecto.* Hæc *quidem, si addas uerbum, mouetur, ut sit, Quisquis ambulat, mouetur: illa uero, si addatur uerbum, legitur, ut si dicis, Aeneis Vergilij legitur.* Atque *hunc in modum omnis imperfecta oratio perfici potest, qualis profectò ea esse debet oratio, quæ ab Aristotele quidẽ ipso facile huius artis principe, Enunciatio: à Cicerone uerò (quem Plinius lucem doctrinarum appellat) Pronunciatum, & Proloquium nonnunquam: a Boetio demum inter Latinos præsertim Propositio dicta est, qua etiã appellatione cõmunis Dialecticorum schola nunc passim utitur.*

De *orationis diuisione.*) Prima diuisio orationis generatim sumptæ.

De diuisione orationis perfectæ.

Orationvm *perfectarum alia Deprecatiua est, ut Iuppiter omnipotẽs precibus si flecteris ullis, Da deinde auxilium pater, atque hæc omnia firma. Alia Imperatiua, ut, Vade agè nate, uoca zephyros, et labere pennis. Alia* Interrogatiua, *ut, Dic mihi Damœta,*

cuiuum pecus, an Melibœi? Alia uocatiua, ut, Huc ades ò Melibœe. Alia Enunciatiua, ut, Principiò arboribus uaria est natura creandis. Præter has autē quinque perfectæ orationis species sunt, qui duos alias addant, nempe Optatiuam et Subiunctiuam. Optatiuam, ut, O mihi præteritos referat si Iuppiter annos Subiunctiuam, ut, Si fœtura gregem suppleuerit, aureus esto. Verumenimuero huiuscemodi orationum siue quinque, siue septem species constituas, ea tamen sola, quæ Enunciatiua siue Indicatiua dicitur, propositio est: quippe quæ uel esse aliquid, uel non esse designet, & in qua aut ueritas, aut falsitas inueniatur. Reliquæ uerò Poetis atque oratoribus ad effectus uarios mouendos magis accommodatæ uidentur.

ORATIONVM *perfectarum.) Secunda diuisio.)* Oratio perfecta alia est enuntiatiua alia non enuntiatiua. *Enuntiatiua.)* Dicta est oratio enuntiatiua uel indicatiua: quia enũtiat & indicat ueritatem aut falsitatem.

De propositione, eiusque secundum substantiam diuisione, tum quid subiectum, & quid prædicatum.

PROPOSITIO *est oratio uerum uel falsum significans. Eius uerò prima & quidem secundum substantiam diuisio hæc est, Propositionum alia Categorica est, alia hypothetica. At de hypothetica quidem alids interim de Categorica (ut cœpimus) prosequamur. Hæc autem est, quæ duobus terminis perficitur, subiecto scilicet & prædicato, hoc est, quæ simplicissimè constat ex nomine casus recti, eodemque finito, & uerbo modi indicatiui, ut Aristoteles docet. Sunt qui præter duos*

dictos terminos, tertiã his ueluti partẽ adijciant, nempe copulam (quam uocant) uerbalem. Et proinde propositionẽ huiusmodi hoc pacto illi definiunt. Propositio Categorica est, quæ habet subiectum, prædicatum, & copulã principales partes sui: ut huius propositionis, Aristoteles docet, subiectus quidem terminus est Aristoteles, prædicatus uero uerbum docet, & quod alterum cum altero coniungit, copula (ut dictum est) a recentioribus uocatur. quam ijdem deinde per resolutionẽ uerbi adiectiui, si quod in huiusmodi propositione prædicatur, ut eius uerbi docet, prodi ac patere aiunt, si ipsam propositionem protuleris, Aristoteles est docens. Huius quippe propositionis Aristoteles subiectum est, docens prædicatum, est uerò uerbum, copula: quasi uerò hoc totum est docens, non multò rectius prædicatum diceretur. Subiectum porrò id esse dicitur, de quo aliquo prædicatur: Prædicatum uerò quod dicitur de subiecto. Cæterum quæ Categorica dicta est propositio uoce Græcãnica, Latina a prædicãdo prædicatiua seu prædicatoria dici potest, quando eadem utrobique significatio est: quippe quòd Latinis prædico, hoc Græcis est κατηγορῶ, quod uerbum etsi alias accuso significat Græcis hominibus, apud philosophos tamen pro prædico accipitur. Vnde κατηγορίαι Prædicamenta dicuntur, de quibus tractatu superiori transegimus.

PROPOSITIO *est oratio.)* Apposite assignauit finitionem propositionis per uerũ & falsum, quia sunt finis propositionis. Sæpe autem finitiones constant causa finali. *Eius uerò)* Prima hæc diuisio uocatur secundũ substantiam, quia in hac diuisione spectamus terminos simplices, a quibus totius propositionis substantia (si ita loqui liceat) pendet. *Sunt*

quit) Caes. reprachendit eos qui existimant uerbum substantiuum est, esse partem propositionis distinctam a subiecto & prӕdicato, quòd perspicue falsum est. Vt enim compositum naturale (si liceat magna paruis conferre) componitur ex duabus partibus scilicet, materia & forma, sic propositio constat ex subiecto tanquam materia, & prędicato tanquam forma.

Vtrum non nisi ex nomine, & uerbo perfecta consistat oratio, an ex solo etiam uerbo consistere aliquando posśit.

SED *& hoc loco quӕstio suboritur non incommodè, Vtrum haud unquam aliter, quàm ex nomine & uerbo plena & perfecta oratio, cuiusmodi propositio est, cõstare queat, an ex solo etiã uerbo aliquando? Huic sanè quӕstioni ita Martianus Capella occurrit, Quoties (inquit) uerbum primӕ uel secũdӕ personӕ fuerit, quia per ipsum iam aliquid significatur, quod uel negari, uel affirmari possit, simul & in hominem tantum cadat, et hunc quidem certum, utique ex solo ad hunc modum uerbo, perfecta oratio, & propositio haberi potest, ut disputo, aut disputas. Quippe ut in horum altero, quod quidem primӕ personӕ est, subauditur protinus pronomen ego, ac per hoc plenũ per se est, atque ueritati aut falsitati ӕque obnoxium, ita in altero, quod est personӕ secundӕ, facile intelligitur tu, pronomen. Vnde tantundem pene ualet, cum dicitur, disputo, uel disputas quantum si dixeris, ego disputo, uel tu disputas: hoc excepto, quòd quoties istiusmodi pronominum expressio fit, toties uel emphasis notatur, uel discretio aliqua intelligitur. Tertia uerò uerbi persona, quia non hominis tantũ est, sed aliarum etiam rerum, & simulac dicta fuerit,*

non continuo intelligitur, de quo dicatur, ita ut aut affirmari, aut negari possit, idcirco neque ueritati, neque falsitati obnoxia est: quare nec propositio ex eà sola constare unquam potest, nisi fortè de eo dicatur, de quo solo intelligi potest id quod dicitur, ut cum dicimus, Pluit, aut ningit, hoc quod dicitur, pluit aut ningit, utrunque aut uerum esse potest, aut falsum, & per hoc negari aut affirmari, licet nihil addamus, quia notum est qui pluat aut ningat, nempe Deus aut natura. Cum uerò dicimus, disputat, aut legit, aut loquitur, in nullo horum certum aliquid intelligitur. Quapropter nec uerum, nec falsum dici potest, quamuis etiam de homine intelligi possit quod dicitur, disputat, aut legit, aut loquitur: quia tamen non de uno certo aliquo dici potest, idcirco subdendum est nomen alicuius hominis, ut plenum sit quod dicitur. Prima igitur & secunda uerbi persona, quia de homine tantum etiam certo intelliguntur, idcirco solæ dictæ possunt aut uerum aut falsum significare. Tertia uerò persona uerbi, ut nec de solo intelligitur homine, ita nec sola dici potest, hac per hoc nec ex sola, nisi admodum rarenter (ut dictum est) propositio constitui potest.

Sed *& hoc loco*) Hæc quæstio ex superioribus nascitur. dictum est enim ex nomine, & uerbo perfectam constare orationem. *Vt disputo aut disputas.*) huic loco ex perpendiculo repugnare uidetur Aristoteles quarto cap. I. lib. de interpretatione. Quo loco scribit nomen, & uerbum dictionem esse solum. Quo circa ex hoc uerbo disputo, oratio constitui non potest. Id sic dissoluitur, nomen aut uerbum, ut per se inspicitur, & nihil intelligitur, est tanquam dictio, sed ut aliquid subauditur, oratio esse potest. Quemadmodum

Quin-

Quintilianus lib.1.cap. de uirtutibus, & uitiis orationis ait , Solœcismus constat uno uerbo non tamen solo uerbo.nisi ad aliud referatur. *Id circo subdendum.*) Mea quidem sententia locus hic non est ita strictim intelligendus,ut in uerbis secundæ. & tertiæ personæ quorum actio soli uni conuenit, necesse sit certum, & singulare subiectum exprimere, ut perfecta constituatur oratio. Quinimo existimo hanc esse perfectam orationem legis, legit sine nulla hominis expressione. Nisi enim hoc fateamur non sibi cõstabit.Cæsarius,hoc enim eodem cap.dixit disputo disputas esse perfectam orationem.

Vtrum quoties ex nomine,& uerbo propositio constituitur,ipsum nomen non alterius quàm recti casus esse possit.

RVRSVS *& alia nunc quæstio emergit, præcedenti haud multum absimilis,quæ huiusmodi est. Vtrũ nomen, ex quo cum uerbo propositio conficitur,solũ,recti casus esse debeat; an alterius quoque cuiuslibet obliqui casus esse possit.Huic quoque dubitationi idẽ* Martinus *subtiliter obueniens,ad hunc modũ respondet breuissime, ubi uerò uerba(inquit)illa sunt,quæ impersonalia dicuntur, non iam ex recto casu sententia impletur,fitque propositio,sed alios casus recipit.ut disputatur cum dicitur,ut est impersonale uerbum, plena omnino sententia est,si ablatiuũ adiũgas,& per hoc affirmari aut negari potest;ut est, à* Cicerone *disputatur,à* Cicerone *non disputatur. Et pœnitet cum dicitur, plena quoque sententia est,si accusatiuum iungas,ut est,Ciceronẽ pœnitet: atque de aliis quoque impersonalibus uerbis, quæ uel cum eisdem,uel cum aliis construuntur casibus, ad hunc modum dicendum est. Vt igitur quoties perso*

nale uerbum est, ex quo cum nomine propositio cōstitui tur: ipsum nomen recti casus esse oportet, ita non minus necesse est, quoties uerbum impersonale fuerit, ut sit nomen casus obliqui, natura uerbi id ita exigente. Sed iā ad institutum reuertamur, & quonam modo propositio secundum qualitatem diuidatur, deinceps dicamus.

QVAESTIO hæc per distinctionem dissoluitur. Cum uerbo impersonali utimur, nomen obliqui casus esse potest, cum personali, nomen recti casus erit.

De diuisione propositionis secundum qualitatem.

PROPOSITIONVM *itaque Categoricarum, aliæ quidem qualitate, aliæ uerò quantitate differentes inueniuntur. Porrò secundū qualitatem differunt, quorum altera affirmatiua est, altera negatiua. Affirmatiua quidem propositio est, in qua aliquid de aliquo prædicatione enuntiatur. Vel in qua prædicatū affirmatur de subiecto, ut Plato Philosophus est. Negatiua uerò, in qua aliquid ab aliquo prædicatione seiungitur. Vel in qua prædicatum negatur de subiecto, ut Plato Philosophus non est. Hic nanq; de Platone negatur philosophus, ut prædicatū de subiecto apposito ad uerbum substantiuum (quæ utiq; potior pars prædicati est) negandi aduerbio, cuius quidem hæc uis esse perhibetur: ut quicquid post se inuenit, tollat prorsus, & eius oppositionum reponat.*

PROPOSITIONVM.) Secunda hæc diuisio propositionis dicitur secundum qualitatem, quia affirmatio & negatio ad qualitatem pertinent propositionis. Nam secundum uariam uerbi dispositionem, uarius est modus enuntiandi. *Affirmatiua propositio.*) Aristoteles primo de interpretatione

tatione tenui admodum discrimine affirmationem, & negationem separauit. κατάφασις δὲ ἐστὶν ἀπόφανσις τινὸς κατά τινός, ἀπόφασις ἐστὶ ἀπόφανσις τινὸς ἀπό τινός. Affirmatio est enuntiatio alicuius de aliquo. Negatio est enuntiatio alicuius ab aliquo. Vt enim in affirmatione prædicatum affirmatur de subiecto, ita in negatione prædicatum remouetur a subiecto. Interim tamen obseruandum eam esse negatiuam propositionem, in qua uerbum principale negatur. Quare hæc non est negatiua. Homo est non iustus; sed affirmatiua habens prædicatum negatum.

De diuisione propositionis Categoricę, secundum quantitatem.

AT *uero secundum quantitatem differentiæ huiusmodi propositionum hoc modo sumuntur, quòd aliæ quidem sunt uniuersales, aliæ particulares, aliæ indefinitæ aliæ uero singulares. Sed harum uniuscuiusq; uim propria descriptione hinc iam explicemus oportet. Vniuersalis igitur propositio est, quæ tum affirmando, tum negando uniuersaliter proponi: uel in qua subijcitur terminus communis signo uniuersali determinatus, ut omnis homo sapiens est, nullus homo sapiens est. Particularis uero, quæ siue affirmet, siue neget, particulariter tãtum proponit, quam et alij ita describunt. Particularis propositio est, in qua subijcitur terminus communis signo particulari determinatus, ut quidam homo sapiens est, quidam homo sapiens non est. Indefinita uero est, quæ absq; uniuersalitatis particularitatisue nota, tam affirmando quam negando profertur, uel cuius subiectus terminus absq; ullo signo sumitur, ut homo sapiẽs est, homo sapiens nõ est. Singularis porro propositio est in qua de indiuiduo, et singulari quicquam prædicatur*

idque tum affirmatiue, tũ negatiue, ut Socrates, ambulat, Socrates non ambulat. Eandem autem nonnulli hoc pacto describunt, Propositio singularis est, in qua subijcitur terminus singularis, aut certè communis, qui tamen singulariter teneatur accipiaturq́;, ut Socrates, uel homo sapiens est.

AT VERO.] Tertia diuisio propositionis, quæ dicitur secundum quantitatem, quia a notis uniuersalibus, aut particularibus, propositionis pendet quantitas. *Vniuersalis.*) Breuius Aristot. primo capite primo lib. priorum. Propositio vniuersalis est, quæ significat omni, aut nulli in esse. Nam per hanc significamus aliquid ad uniuersos, uel nullos pertinere, ut omnes homines sunt probi, nulli homines sunt probi. *Particularis.*] Sic Aristoteles particularis propositio est, quæ significat alicui, aut non alicui in esse, ut quædam uoluptas est bona, quædam uoluptas non est bona. *Indefinita.*] Propositio indefinita sic dicta est, quia nullam habet certã quantitatem, sed quandoque pro uniuersali, quandoque pro particulari accipitur. Est igitur hæc constituenda regula. Quando prædicatum necessario cum subiecto cohæret, propositio indefinita pro uniuersali sumitur, ut iustitia est uirtus, huic ęquipollet omnis iustitia est uirtus. Sed quando prædicatum per accidens, & non necessario dicitur de subiecto, æquipollet particulari uel indefinitæ, ut homo est iustus, est eadem cum illa aliquis homo est iustus.

De tribus signis quęsitiuis, quibus de unaquaque propositione quærere contingat.

C**VM** *igitur tres sint propositionũ differentiæ, ut dictum est, quæ quidem sumuntur aut secundum substãtiam, aut secundũ qualitatem, aut secundum quantitatem, tria quoque par est quæsitiua signa commodari, quibus apta eliciatur responsio ab eo, qui de illis interroga-*

rogatus fuerit. Itaque interrogatus quispiam quæ sit hæc aut illa propositio apte conuenienterque respondebit quòd sit Categorica uel hypotetica. Si uero idem de inde interrogatur fuerit, qualis sit, tum quoque apte, respondebit, quod sit affirmatiua uel negatiua. Rursus autem si interrogetur quanta sit, recte nimirum et hæc interrogati responsio quadrabit, si dixerit, aut uniuersalis, aut particularis, aut indefinita, aut singularis. Atq; hæc quidem quanquam fortassis non tanti habentur, ut negotium facessere debeant, eo tamen pertinere uidentur, ut exercitati istis interrogatiunculis nouitij huius artis ueluti tyrones assuescant paulatim propositionum differentias internoscere, quod utique momenti non nihil habet ad ea, quæ deinceps sequuntur planius percipienda.

C V M *igitur.*] Quemadmodum propositio tribus modis diuiditur sic etiam tres sunt notæ quærendi. Quod est pronuntiatum prædicatorum, uel conditionale, quale affirmatiuum, uel negatiuum quantum, uniuersale uel particulare, indefinitum, aut singulare.

Quæ propositiones suis terminis conueniant, & quę non.

H A C T E N V S *de propositione quæ Categorica dicitur eiusq; partibus atque differentijs quibusdam: restat ut quibus ipsa sit prædita affectionibus (quas passiones iuniores uocant) ostendamus, idq; hac præmissa diuisione, propositionum aliæ sunt, quæ nulla terminorũ participatione conueniunt, aliæ sunt quæ conueniunt quidem, at non ex æquo: Nempe ex his, aliæ utroq; termino participant, ut Plato philosophus est, Plato philo-*

sophus non est. Aliæ uero altero tantum, quod nimirũ tribus modi fieri constat: quippe cum uel communis ille terminus in una propositionum subijcitur, & prædicatur in altera, uel prædicatur in utraque, uel in utraq; subijcitur. Communem autem terminum hic nũc uoco, non eum qui de pluribus prædicari possit, sed qui in singulis hoc pacto participãtibus propositionibus reperiatur. Verũ enim uero de his propositionibus, quæ altero termino uel neutro participant, nihil ad præsens: cũm de his solum hoc loco agatur propositionibus, quæ utroque termino conueniunt. id quod duobus fit modis: aut enim ordine eodem, aut per ordinis commutationẽ. Eodem quidem ordine participãt suis terminis, quæ de eodem subiecto idem pronunciant prædicatum. Per ordi*nis uero commutationem, quoties qui in una subiectus est terminus, in altera fit terminus prædicatus, ut omne iustum est bonum, & quoddam bonum est iustũ. Cæterum, ut ex ordinis quidem commutatione conuersio propositionum, colligitur, de qua nõ multo post dicetur, ita ex constantia ordinis propositionum sumitur oppositio, de qua primum hic nunc dicamus.*

HACTENUS *de propositione*) Cęsarius examinaturus propositionum oppositionem, triplicem proponit aliam diuisionem. Propositionum quædam utroque termino participãt, ut Temperantia est uirtus, Temperantia non est uirtus, & secundũ hanc speciem uera sumitur oppositio propositionũ. Quædam neutro termino participant, ut iustitia est uirtus, Temperantia non est uituperanda. Quędam altero termino cõueniunt tãtum, ut uirtus est laudanda uirtus, non est uituperanda. Secundum hæc duo ultima membra nulla sumitur propositionum oppositio.

De

De oppositione propositionum Categoricarum, & quid sit.

PROPOSITIONVM *igitur Categoricarum utroq; termino eodem ordine participantium, aliæ quidem contrariæ sunt aliæ subcontrariæ aliæ contradictoriæ, aliæ uero subalternæ. Contrariæ sunt duæ propositiones uniuersales, alia quidē affirmatiua, alia uero negatiua, eiusdem subiecti pariter & prædicati, ut omnis homo iustus est, nullus homo iustus est. Subcōtrariæ uero propositiones, duæ particulares, altera quidem affirmatiua, altera uero negatiua, eiusdē subiecti pariter et prædicati: ut quidam homo iustus est, quidam homo iustus non est. Contradictoriæ autem propositiones duæ, uniuersalis & particularis: uniuersalis quidem affirmatiua, particularis uerò negatiua, uel uniuersalis quidem negatiua: particularis uero affirmatiua, eiusdem subiecti pariter & prædicati, ut omnis homo iustus est. quidam homo iustus non est: uel, nullus homo iustus est, quidam homo iustus est. Subalternæ porro sunt propositiones duæ, ambæ quidem aut affirmatiuæ, aut negatiuæ: sed ex his altera quidem uniuersalis est, altera uero particularis, eiusdem subiecti pariter, & prædicati, ut omnis homo iustus est, quidam homo iustus est, uel, nullus homo iustus est, quidam homo iustus nō est; Oppositio igitur est, ut ex prædictis patet, duarū propositionum Categoricarum repugnantia quædam, uel qualitate tantum, uel quantitate tātum, uel qualitate simul et quantitate. Toties enim sibi inuicem aduersantur dictæ Categoricæ propositiones. Quarum quidem oppositio,*

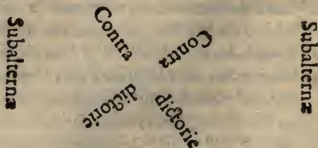
ut ueluti oculis exposita habeatur figuram ex quatuor angulis constitutam, subijcere non grauabor.

PROPOSITIONVM) Diuidit eas propositiones quæ cõsentiunt in utroque terminò, in contrarias, contradictorias, subalternas, & sub cõtrarias. Finitiones harum ex finitionibus propositionis vniuersalis, particularis indefinitæ, perspicuæ sunt. *Toties enim.*) Cæsarius hoc loco communem Philosophorum scolam secutus est. Aristoteles autem xv.cap.ii. priorum constituit quatuor oppositiones secundũ locutionẽ & voce secundum veritatem duas tantum contrarias & contradictorias. Subcontriæ enim & subalternæ non sunt propriè oppositæ, quia possunt simul esse ueræ. Sequens figura propositionum oppositarum pugnam, in quantitate, & qualitate perspicuè ostendit.

Omnis homo iustus est

Contrariæ

Nullus homo iustus est.

Quidam homo iustus est.

Subcontrariæ

Quidam homo iustus non est.

De triplici propositionum materia.

SED *priusquam harum inter se oppositarum propositionum leges (quas uocant) exponamus, commo-*

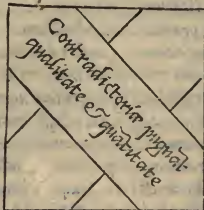
nendus

nendus interim probus lector est, ipsius uidelicet propositionis triplicem esse materiam, naturalem, contingentem, & remotam. Voco autem materiam propositionum hoc loco, earum utrunque terminum, subiectū, inquam, & prædicatum. Quidam uero definiunt habitudinem, quæ est prædicati, ad subiectum. Naturalem igitur materiam esse dicunt, quoties prædicatum est de essentia subiecti, aut certè proprium eius, ut homo est animal, homo est risibilis. Contingentem uero, quoties prædicatū subiecto, aut adesse, aut abesse potest præter subiecti corruptionem, ut Socrates ambulat. Remotam autem, quando prædicatum ipsi subiecto nullo modo cōuenire potest, ut homo est lapis. Itaque sciendum quòd iuxta primā quidem habitudinem necessariæ propositiones dicuntur, quarū ut affirmationes semper ueræ sunt, ita negationes perpetuò falsæ. Iuxta secundam autem contingentes seu accidentariæ, quarum proinde tam affirmationes quàm negationes incertæ sunt tum ueritatis, tum falsitatis, nisi suppositione facta, aut quod prædicatur accidens sit inseparabile. Iuxta tertiam uerò impossibiles: quarum ut affirmationes quidem falsæ semper, ita negationes semper ueræ.

Omnis

Omnis hō iuſtus eſt | Pugnant ī qualitate tantum contrariæ | Nullus hō iuſtus ē

Subalternæ pugnant quātitate tantum

Subalternæ pugnant quantitate tantum

Quidā hō iuſtus eſt | Subcontrariæ pugnant qualitate tantum | quidā hō iuſtus eſt

Qvoniam Cæſarius dicturus eſt propoſitiones contrarias poſſe ſimul eſſe falſas, & ſubcontrarias ſimul eſſe veras, ideo diſtinguit multiplicem propoſitionis materiam. Eſt autem materia hoc loco, habitudo prædicati ſubiectum. Ariſtoteles octauo cap. i. lib. priorum, & ultimo cap. primi libri de interpretatione, ex triplici rerum natura, triplicem conſtituit propoſitionem. Omnis enim res aut eſt neceſſaria, aut contingens, aut impoſſibilis. Tres igitur regulas conſtituemus. prima omnis propoſitio in qua genus ſpecies, differentia, proprium, accidens perpetuum prædicatur, eſt neceſſaria. Nam hec uniuerſalia neceſſariò coherent cum ſuis ſubiectis, ut Marcellus eſt homo, homo eſt animali, homo eſt particeps rationis, homo eſt diſciplinæ capax, ignis eſt calidus. Secunda, omnis propoſitio in qua accidens non perpetuum dicitur de ſubiecto, eſt contingens. Ea enim eſt accidentis

dētis natura ut & adesse subiecto, & ab eo emigrare possit; ut homo est studiosus. Tertia, omnis propositio in qua id quod repugnant cum subiecto, de eo affirmatiuè effertur, est impossibilis, ut homo est lapis, calidum est frigidum, humidum est siccū. Vt igitur in prima propositionis specie connexā est necessaria, in secunda, fortuita, ita in tertia remota & aliena.

De legibus oppositarum inter se propositionum.

Ergo *ut id, quod hoc loco instituimus, cōmodius fieri possit, operæpretium fuerit hasce leges per certas quasdam regulas digerere, atq; distribuere. Itaq; cum quatuor sint inter se oppositarum propositionum differentiæ, consentaneum erit, quatuor quoque regulas de ipsis constituere, ut unicuiq; differentiæ sua respondeat regula. Prima igitur regula erit de lege & natura contrariarum: secunda de lege & natura subcontrariarū: tertia de lege & natura contradictoriarum: quarta uero, atque ultima de lege & natura subalternarum. Sed & illud obiter occurrit admonendum, non esse harum regularū ullam exactam demonstrationem hic exigendam, ut nec in sequentibus usquā ubicunq; regulæ propositæ fuerint: quippe quòd id supra uires prorsus captumque esset eorum, qui primis adhuc huius disciplinæ rudimentis imbuendi sunt atque formandi. Satis autem fuerit, si idoneis tantum exemplis utcunque declarentur. Quod profectò si ubique obseruetur, nō paruū ex eo (ni fallor) sentient profectum tum auditores, tum etiam lectores, non modò ad eruditionem ipsam, uerum etiam ad sermonis facultatē: tum & releuabuntur interim & hi, qui docent artem, & qui eam docentur.*

Ergo

ERGO *ut id.*] Hoc capite Cæsarius regulas de quibus dicturus est, proponit.

SEQVVNTVR REGVLAE.

Prima regula de lege, & natura cõtrariarum.

SI DVARVM *contrariarum una uera est, reliquam esse falsam est necesse, at id quidẽ conuertitur minimè. Nã possunt duæ huiusmodi propositiones simul esse falsæ, ut in materia contingenti: proinde si hæc est uera, omnis homo iustus est falsa erit ea quæ proponit, nullus homo iustus est. Sed illud, ut dictũ est non cõuertitur. Nõ enim si falsa est, quæ dicit, omnis homo iustus est, uera iã erit de necessitate ea, quæ dicit, nullus homo iustus est. Fieri nanq; potest, ut utraque sit falsa. Esto igitur disciplinæ gratia, ut aliquis homo sedeat, tũc falsa erit hæc quæ dicit, nullus homo sedet. Esto rursus, at per idẽ tempus aliquis homo non sedeat, tunc hæc quoque falsa erit quæ dicit, omnis homo sedet. Hac itaque concessa hypothesi, falsa erit hæc, omnis homo sedet, falsa itidẽ ea quæ dicit, nullus homo sedet. Et sunt hæ quidẽ per definitionẽ inter se contrariæ. Quapropter contrarias propositiones aliquãdo quidem falsas simul esse nihil prohibet, esse autem simul ueras est impossibile.*

SI DVARVM *contrariarum.*] Duæ propositiones contrariæ non possunt simul esse ueræ, sed possunt simul esse falsæ. Ratio primæ partis est, (etsi hoc quidam, ut principium ponunt) quia si duæ propositiones contrariæ essent simul ueræ, duæ subcontrariæ essent simul falsæ, quod Dialectici pro incommodo habent. Id ego exempli causa sic doceo. Sit hęc uera (ut est) omnis homo sentit, oportet ergo illius contradictoriam esse falsam, quæ est, quidã homo non sentit.

sentit. Sit item hæc uera, nullus homo sentit, eius contradicto ria erit falsa, quæ est, quidam homo sentit. At hæ, quidam homo sentit, quidam homo non sentit, sunt subcontrariæ, ergo subcontrariæ sunt simul falsæ. *Fieri enim potest.*) Demonstrat Cæsarius duas contrarias propositiones posse simul esse falsas, hac ratione. Duæ subcontrariæ possunt consentire in ueritate, ergo duæ contrariæ possunt consentire in falsitate. Antecedens ita docet, particularis affirmatiua potest esse uera, igitur uniuersalis negatiua eius contradictoria erit falsa: particularis negatiua potest esse uera, ergo uniuersalis affirmatiua erit falsa. Quocirca duæ contrariæ possunt simul esse falsæ. Conficiendum est itaque ex hac regula, contrarias propositiones pugnare in ueritate.

Secunda regula de lege & natura subcontrariarum.

SI DVARVM *subcontrariarum una falsa est, reliquam ueram esse necesse est. Verùm nec id unquam recurrit. Quandoquidem duæ subcontrariæ simul ueræ esse possunt, ut in materia contingenti. Quocirca si hæc falsa est, quidam homo est iustus, uera protinus erit ea, quæ dicit, quidam homo non est iustus. Atqui id (ut dictum est) non recurrit. Nam non oportet, si uera est quæ dicit, quidam homo est iustus, falsam continuò eam esse quæ dicit, quidã homo non est iustus. Siquidẽ utraque uera esse potest. Esto igitur, falsa sit ea quæ dicit, nullus homo sedet, mox iã uera erit ea quæ dicit, aliquis homo sedet. Similiter autem ac per idem tempus falsa sit ea, quæ dicit, omnis homo sedet, iã tũ uera erit hæc, quidam homo non sedet. Erunt igitur iuxta datam hypothesim ambæ simul ueræ, et hæc quæ dicit, quidã homo sedet, & quæ dicit, quidam homo non sedet, et sunt inter se subcontrariæ. Quocirca subcontrarias propositiones*

tiones simul quidem ueras esse possibile est, at qui simul esse falsas, est impossibile.

Si dvarvm.) Propositiones subcontrariæ ueræ simul, falsæ autem esse non possunt. Pugnant itaque falsitate, non autem ueritate. *Esto igitur.*) Docet duas subcontrarias posse simul esse ueras. Duæ contrariæ possunt simul esse falsæ, ergo duæ subcontrariæ possunt simul esse ueræ. Nam si uniuersalis affirmatiua est falsa, particulis negatiua erit uera, & si uniuersalis negatiua est falsa, particularis affirmatiua similiter erit uera: quò fit ut duæ subcontrariæ possint simul esse ueræ.

Tertia regula de lege & natura contradictoriarum.

Si dvarvm *contradictoriarum una est uera, reliquam esse falsam est necesse: & contrà, si una falsa est, reliquam protinus uerá esse oportet. Non enim simul aut ueræ unquam, aut falsæ esse possunt. Quæ quidem regula, quoniam per totam artem logicam principij loco habetur, uix ullis uel exemplis est cõprobanda. Si cui tamen hoc etiam in animo sederit, ut exẽpla omnino subijciantur, poterit hic per se haud difficulter ea ex duabus superioribus mutuari cõmodissimè. Nã hæc ipsa regula cum duabus illis quæ diuersas alioqui naturas inter se habent, conuenit quoquomodo, partibus uidelicet hincinde suis, quæ duæ sunt, quarum quidẽ una est, quòd contradictoriæ inter se propositiones nũquam simul ueræ esse possunt, qua certè lege contrariæ etiam tenentur. Altera uerò, quòd duæ cõtradictoriæ nunquã possunt simul esse falsæ, quam legem profectò subeunt & subcontrariæ. Vnde hæc etiã regula primo utique loco collocanda erat, ut qua niterẽtur reliquæ, ueluti in*

ædificio

ædificio tectum & parietes basi & fundamento, Verum enimuero eum nunc ordinem tenere in his libuit, quem passim in gymnasiis literariis obseruant: id quod & in aliis quoque haud inuitè facimus, quantum quidem rei ratio ferat permittatur: nisi quod, quàm maximè possumus, barbariem ubique uitare studemus, quod & alios plerosque facere uideo, sed multo felicius, in bonis literis iuuandis. Hæc siquidem ut semel introducta, causa proculdubio fuit abolitionis penè omnium bonorum studiorum, ita explosa demum efficiet, ut omnia illa pristino suo nitori restituantur.

SI DVARVM.) Lex propositionum contradictoriarum ex duabus prioribus colligitur. Contradicentes propositiones nec in ueritate, nec falsitate consentiunt unquam. Hæc lex in tota Philosophia principii loco est. Quare auditor naturæ bonitate, sine ulla probatione ei assentiri debet. Cæterùm hic notare oportet, Aristotelem sexto cap. primi libri de Interpretatione triplices propositiones contradictorias cõstituere, uniuersales uniuersaliter, ut omnis homo studiosus est, quidam homo studiosus non est. Singulares, ut Cicero est eloquens, Cicero non est eloquens, & de his hæc regula est intelligẽda. Sunt etiam contradictoriæ indefinitæ, ut homo est albus, homo non est albus. Et hæ, ut Aristoteles docet, possunt simul esse ueræ. Quod intelligendum est, cùm in utraque propositione diuersum subiectum intelligitur. Nam si idem subiectũ intelligatur, nunquàm possunt simul esse ueræ. *Quæ quidem regula.)* Quemadmodum hoc est primum pronunciatum in prima Philosophia, idem non potest esse, & non esse: ita duæ propositiones contradicentes nõ possunt simul esse ueræ aut falsę. Qua de re copiose differit Aristoteles libro quarto primæ Philosophiæ.

QVARTA REGVLA.

Si propositionum subalternarum uniuersalis siue

affirmatiua, siue negatiua uera est, uera erit, et eius particularis, at non contrà. Siquidem non oportet, si uera est particularis, uerã esse & eius uniuersalem, ut si hæc uera est, omnis homo est iustus, et hæc quoque uera erit, quidam homo est iustus. Rursus, si hæc est uera, nullus homo est lapis, uera etiam erit ea quæ dicit, quidam homo non est lapis. Si uerò uniuersalis fuerit falsa, iam necesse non est eius particularem esse falsam: tametsi contrà, si particularis falsa est, necesse est uniuersalẽ quoque falsam esse: ut si falsa est, quidam homo lapis est, falsa quoque erit hæc, omnis homo lapis est. Tum etiã si falsa est quæ dicit, quidam homo non est risibilis, falsa erit & hæc, nullus homo est risibilis.

Si *propositionum subalternarum.*) Huius loci ratio est, quia ex ueritate propositionis uniuersalis affirmatiuæ uel negatiuæ sequitur ueritas particularis. *Sin uero.*) Propositio uniuersalis falsa non colligit necessariò particularem esse falsam, sed particularis falsa colligit uniuersalem esse falsam.

De propositionum æquipollentia.

Exigit *hinc ratio ordinis, ut post oppositas inter se propositiones a nobis hactenus expositas, de earum æquipollentia protinus institutum prosequamur. Quãdoquidẽ hæc facit, ut opposita alioqui propositiones, atq; inter se tum ueritate falsitateue, tum aut qualitate aut quãtitate dissentientes, rursus his ipsis, ueritate dico & falsitate, aut qualitate etiã et quãtitate cõueniant, consentiantque inuicem. Ac proinde nonnulli eam definiunt, duarum propositionum Categoricarum, formalem & necessariam cõsequentiam, idque propter negationem, uel præpositam uel postpositam, uel præpo*

sitā simul et postpositā. Cuius insuper tres regulas cōsti tuunt, ex quarū prima deinde atq; secunda quartā eliciunt, quæ sit ad eas perinde atq; corollarium quoddā.

QVANDO *quidem.*) Ea est natura æquipollentiæ, ut propositiones prius oppositas cōsentientes reddat. Ac *proinde.*) Spectamus hoc loco propositiones æquipollentes nō ex termino subiecto vel prædicato, ut cū dicimus, Marcus loquitur Tullius dicit, sed ex natura signorum uniuersaliū, aut particularium. Idque his uerbis sermone tritis explicatur. Præ. contradic. post. contra. præ postque subalter.

SEQVVNTVR REGVLAE.

Prima regula de æquipollentia propositionum inter se contradictoriarum.

QVOTIES *negatio præponitur signo siue uniuersali, siue particulari, ipsa æquipollere facit propositiones inter se alioqui cōtradictorias: ut cùm sint contradictoriæ hæ duæ omnis homo iustus est, et quidam homo iustus nō est, si earum uni præponas negationē, ut exempli causa uniuersali, ac dicas, nō omnis homo iustus est, protinus hæ duæ, non omnis homo iustus est, et quidam homo iustus non est, ueritate inter se aut falsitate consentiunt, ac per hoc, ut regula ipsa proponit, inuicem æquipollent. Eodem quoq; modo si particulari præponatur negatio, nempe huic, quidam homo non est iustus, ac proinde ita dicatur, non quidam homo nō est iustus, eruntq; hoc pacto simul ueræ, aut falsæ, omnis homo iustus est, & non quidam homo iustus nō est, quæ aliàs ueritatem inter se falsitatemq; diuidebant. Quod quidem et in altera cōtradictionis parte ita euenire certū est.*

QVOTIES.) Huius regulæ hic est sensus, datis duabus propositionibus contradictoriis, si uni earum negatio præponatur, illa habens negationem præpositam, redditur æqui

pollens ei quam prius habebat contradictoriam, ut constat exemplo textus.

Vtrum iuxta primam hanc regulam de ęquipollentiis, perpetuò id ita eueniat, quod illa præscribit, ut negatio præposita signo, siue uniuersali, siue particulari faciat contradictorias inter se propositiones æquipollere.

SED *hic iam quæstio oritur, fortassis neq; friuola adeo, neque omnino indigna, quæ hoc loco proponatur, examinanda tamen discutiendaque iudicio lectorum, estque huiusmodi. An hæc propositio (exempli gratia) Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum, iuxta præsentem regulam suæ tantum contradictoriæ æquipolleat, quæ quidē est, Aliquis qui dicit mihi domine domine, non intrabit in regnū cœlorū.* An *potius suæ cōtrariæ, nēpe huic, Nullus qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnū cœlorū. Siquidē hunc mihi sensum, nisi tamen fallor, ipse dominus in sacro Euang. ut est apud Matth. c. 7. suis illis uerbis innuere, & proferre uidetur, quibus dicit, non omnis qui dicit mihi, &c. quasi qui ita dicere uideatur, Nullus qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum, nisi idem fecerit uoluntatem patris mei. Neq; uerò id quòd hic nunc a me proponitur, & in dubium reuocatur, prorsus exemplo caret. Nam ad eundem planè modum* Aurelius Aug. *in 6. de ciuitate* Dei *lib. c. 4. contra Varronem disputat, ostendere inibi uolens illum de nulla deorum natura scripsisse, cùm tamen ille dixerit libros a se scriptos de natura deorum, etsi nō omni. Vnde et ita tandem idem* Aug. *infert atq;*

concludit. Restat ergo, inquiens, ut de nulla deorum natura libros scripsisse intelligatur, neq; hoc apertè dicere uoluisse, sed intelligentibus reliquisse. Vbi enim dicitur, non omnis, usitatè quidē intelligitur aliqua nō, sed potest intelligi, & nulla: quoniam quæ nulla est, nec omnis est, nec aliqua est. Hæc ille libro & capite paulò suprà citatis. Quo in loco Ludouicus Viues, uir profectò ut uariæ lectionis, ita exacti iudicij, in scholis suis in eundē locum hoc de suo addit, Nō omne (inquiēs) nihil affirmat, sed siue aliquid sit, modò aliquid nō sit, siue nihil, nō omne uerum efficitur. Sanè hæc nobis ideò hoc loco adijcere placuit, ut studiosi artium triuialium intelligant earū leges nō esse immutabili necessitate (ut Quintiliani uerbis utar) astrictas, Quod tamen ita esse citius in hac arte, quàm uel in Grāmatica, uel Rhetorica deprehendas, quas etiam artes tres, idcirco, quod sermonum præcipuam curam agant, lacteus ille Lactantius. 3. Diuinarum institutionum libro, uno nomine Logicā appellari indicat, eáq; tertiā esse philosophiæ partē dicit, cuius hæc uerba sunt, Superest illa pars tertia philosophiæ quā Logicam uocant, idest, rationalem, in qua tota Dialectica, & omnis loquendi ratio continentur.

SED HIC.) Hoc docet, non omnes propositiones esse primæ regulæ astrictas

Secunda regula de æquipollentia propositionum inter se contrariarum.

QVOTIES negatio postponitur signo, præsertim uniuersali, ipsa æquipollere facit propositiones inter se alioqui cōtrarias, ut quoniā contrariæ inter se sunt hæ duæ, omnis homo iustus est, et nullus homo iustus est, si

uni earũ postponas negationẽ,ut exempli gratia huic, omnis homo iustus est,& idcirco dixeris, oĩs homo iustus non est,tum quæ prius ueritate ipsa haudquaquã conuenire poterant,utpotè cõtrariæ, ambæ simul ueræ esse possunt.Haud aliter eueniet,si etiamnum alteri negationem postponas,nẽpe huic, nullus homo est iustus. Aequiualent ergo inter se,omnis homo non est iustus, & nullus homo est iustus.Itẽ omnis homo iustus est,& nullus homo non est iustus.Quarum proinde si una uera est,& altera,& si falsa una,altera quoq; falsa est.

(QVOTIES *negatio*.) Secundę regulæ hic est sensus. Datis duabus propositionibus cõtrariis,fiunt inter se æquipollentes,si signo uniuersali affirmatiuo uel negatiuo postponatur negatio.Ait Cæs.præsertim quia si signo particulari postponatur negatio,specialis nulla sumitur æquipollentia.

Tertia regula de ęquipollentia propositionum subalternarum.

QVOTIES *negatio tam præponitur quàm postponitur signo siue uniuersali,siue particulari,ipsa æquipollere facit.propositiones sibi inuicem subalternas:ut cum sint hæ duæ sibi subalternæ, omnis homo iustus est & quidam homo iustus est. item & hæ duæ,nullus homo iustus est,& quidã homo iustus non est, utpote quãtitate solùm differentes:si de quolibet pari,et præponẽdo & postponendo alterutri earum negationẽ, ita dixeris;Non omnis homo non est iustus,et quidã homo est iustus:uel omnis homo est iustus, & non quidam homo non est iustus.Similiter, non nullus homo nõ est iustus, et quidam homo non est iustus. Vel,non quidam homo haudquaquam nõ est iustus, et nullus homo est iustus. Vbiq; sanè inuenies binas atq; binas ita cõstitutas pro-*

positiones, quæ inter se prius quantitate differebant, ut subalternæ, secundum eandem rursus quantitatem inter se conuenire, ac per hoc ueritate simul aut falsitate consentire.

QVOTIES *negatio sã.*) Hæc regula sic est accipiẽda, as signatis duabus ꝓpositionibus subalternis, si vni earũ & ꝑponatur & postponatur negatio, fiunt propositiones ęquipollentc.

QVARTA REGVLA.

QVOTIES *in aliqua propositione duo signa uniuersalia negatiua ponuntur, alterum quidem quod ad subiectum, alterum uerò quod ad prædicatum referatur, ex his duobus id quod subiectum respicit, cótrario, quòd uerò ipsum concernit prædicatum, suo æquipollet contradictorio. Huius quidem regulæ huiusmodi dant exẽpla. Nihil nihil est, Ex nihilo nihil fit: quorum primum iuxta regulæ præscriptum huic æquipollet propositioni, quodlibet est aliquid. Secundum uerò huic, ex quolibet fit aliquid. Talia sunt et hæc, nullus homo nullum animal est, nusquam nullum corpus est, nunquã nihil mouetur, et his similia. Verùm quoniam talia apud idoneos et probatos autores aut rari usus sunt, aut certè momenti non admodum magni, ea in præsentia missa facere consultum uidetur, & ad propositionum conuersionem potius transire, quippe cuius maior usus in syllogismorum præsertim demonstratione habeatur.*

QVOTIES *in aliqua*) Si duo signa vniuersalia ponantur in eadem propositione, alterum ad subiectum, alterum ad prædicatum, prius æquipollet suo contrario iuxta secundã regulam, posterius suo contradictorio iuxta primam regulam.

De propositionum conuersione.

HIS igitur, quæ talia sunt, utpote uulgaria prope-

modum, posthabitis, de propositionũ cõuersione, quæ restat adhuc, potius dicamus, ob eã causam quæ dicta est. Hæc autem a Trapezuntio hoc pacto definitur. Cõuersio est, quoties propositionis subiectus terminus is prædicatum, & prædicatus in subiectum conuertitur. Hãc bifariam distingui, uel ex eo patere potest, quòd aut in sese conuertuntur propositiones, aut in alias. Itaq; cũ quatuor sint propositionum genera, iuxta quatuor uidelicet suprascriptæ figuræ angulos, ex his in se quidẽ conuertuntur uniuersales negatiuæ, et particulares affirmatiuæ: in alias autẽ, uniuersales tum affirmatiuæ, tum negatiuæ. At uerò particulares negatiuæ, nec hoc nec illo cõuertuntur modo, sed per aliã quandã cõuersionis formam, quæ per contrapositionẽ conuersio dicitur. Ex quo iam colligere quoq; licet, triplicem esse propositionum conuersionem. Simplicem, qua in se propositiones conuertuntur. Per accidens. qua in alias. Per cõtrapositionem, qua in se quoq; conuertuntur quidem ipsæ, sed non nisi mutatis earum terminis, ut mox dicetur.

His *igitur*.) Conuersionis multiplex est vsus. Quandoque enim nobis inseruit, ut syllogismos diuersarum figurarum ad se inuicẽ reducamus, & bene nos collegisse ostendamus. Aliquando conuersio argumenti loco est, ut nemo stultus est beatus, nemo ergo beatus est stultus. Subinde etiam conuersio adhibetur propositioni illustrandæ, ut nemo in calamitate constitutus est felix, felices ergo in calamitate constitutos putas? I*n se conuertuntur propositiones*.) hoc est eiusdem quantitatis, uniuersalis in vniuersalem, particularis in particularem. *Aut in alias*,) Scilicet diuersæ quantitatis, uniuersalis in particularem. *Quatuor propositionum genera*.) Propositio vniuersalis affirmatiua uniuersalis negatiua, particularis affirmatiua, particularis negatiua.

De

De conuersione simplici.

DICIMVS *ergo, quòd simplex quidem conuersio est, quoties conuertendæ propositionis subiectus terminus in prædicatum eius, in quã conuertitur, et prædicatus in subiectum transponitur, seruata utriusque propositionis eadẽ tum qualitate, tum quãtitate. Quo quidem conuersionis modo, duæ tantum conuertuntur propositionum formæ, nempe uniuersalis negatiua, & particularis affirmatiua. Vniuersalis quidem negatiua ut est nullum iustum malum est, nullum malum iustum est. Particularis autem affirmatiua: ut, si quoddam iustum bonum est, quoddam bonum iustum est. Neq; uero nos conturbet, quòd quædam uniuersales affirmationes, & quædam etiam particulares negationes isto modo conuerti possunt, ut in quibus id quod proprium cuiusq; est, prædicatur, aut quod nullo modo ei potest inesse de quo prædicatur. Verumenimuero quia non fit illud uniuersaliter, nec ubique eandem uim retinet, idcirco a simplici cõuersione haud temere excluduntur, reijciunturq;. Siquidem propositionem quamlibet in se, uel in aliam conuerti, est ad eam necessariò consequi aliam ut per quam fit conuersio.*

DICIMVS *ergo*.) Dicta est hęc cõuersio simplex, quia propositio conuertens colligitur immediate ex conuersa, non ob aliquam intermediam propositionum, ut nullum uitium est uirtus ergo nullą uirtus est uitium. *Neque uero*.) Remouet tacitam obiectionem. Proposito uniuersalis affirmatiua terminorum gratia simpliciter conuertitur, ut omnis homo est capax disciplinæ, ergo omne id quod est capax disciplinæ est homo. Sed huiusmodi collectiones falaces sunt, nec in omnibus ueræ, materiales uulgo uocantur consequentiæ, non formales.

De

De conuersione per accidens.

PER *accidens autem cõuersio dicitur, quoties propositionis subiectus terminus in prædicatum, & prædicatus in subiectum transponitur, eadem utrisque propositionis qualitate quidem seruata, se mutata quãtitate. Sanè hoc modo duæ itidem propositionum differentiæ cõuertuntur solum, nempe uniuersalis affirmatiua, et uniuersalis negatiua, utraque uidelicet in particularem suæ qualitatis. Vniuersalis quidem affirmatiua, ut si omne iustum bonum est, quodam bonum iustum est. Etenim si uera est quæ dicit, omne iustum bonum est, uera est quæ dicit quoddam iustum bonum est ad quam quia sequitur per conuersionem simplicem, quoddam bonum iustum est, hæc ipsa nimirum & ad priorem sequetur, eritq; perinde uera. Itaque rectè sequitur, omne iustum bonum est, ergo quoddam bonum iustum est, quod erat ostendendum. Vniuersalis uero negatiua, tametsi simpliciter (ut supra dictum est) conuertitur, ipsa tamen non minus, & in particularem negatiuam conuerti potest, ut si nullum iustum malum est, quoddã malum non est iustum, quoniam uidelicet nullum malum iustum est. Atq; hoc ipsum profectò est, quod per accidens conuerti dicitur, secundo scilicet loco, & per aliud: sicut simpliciter conuerti, cum nihil aliunde petitur, aut mutatur quicquam.*

P E R *accidens.*) Hæc conuersio dicta est per accidens, quia non accedit propositioni quantitas, seruata eadem qualitate. Nam uniuersalis affirmatiua in particularem affirmatiuam, & uniuersalis negatiua in particularem negatiuam conuertitur.

De conuersione per contrapositionem.

CONVERSIO *per contrapositionem est, quoties propositionis conuertendæ terminus subiectus transit in prædicatum eius, in quam uertitur, atq; interim in huius subiectum illius transit terminus prædicatus, seruata quidem utriusque propositionis eadem & qualitate & quantitate, sed mutatis terminis finitis in terminos infinitos. Ad hunc certè modum duæ similiter propositionum formæ conuertuntur solum, nempe uniuersalis affirmatiua, & particularis negatiua. Vniuersalis quidem affirmatiua, ut si omne iustum bonum est, omne non bonum non est iustum. Particularis uero negatiua, ut si quoddam album non est dulce quoddam non dulce non est non album. Hinc illa conuersio per contrapositionem dicta est, ut sit perinde, atque per terminorum oppositionem.*

CONVERSIO *per contrapositionem.*) Hæc conuersio per contrapositionem dicta est, quia fit per terminos oppositos & contradictorios. Nam terminus finitus opponitur infinito. Huius cõuersionis apud bonos autores, quorũ intelligẽdorũ gratia hæc traduntur pręcepta nullus aut rarus est usus.

IN TRACTATVM QVARTVM DE PROPOSITIONE HYPOTHETICA ET MODALI.

PRAEFATIO.

OST Categoricam hactenus expositam, alteram dehinc propositionis partem aggrediamur oportet, nempe eam, quæ categoricæ e regione respondet,

det, constituiturque. Hæc autem est, quæ Græco quidem nomine Hypothetica dicta est, Latine uerò conditionalem non inepte appellaueris, quanquam Græci nominis crebrior usus est etiam apud Latinos. Tum etiam & de Modali agendum in hoc ipso tractatu est, sed quam fieri poterit breuissime. Verum hæc a Categorica non distinguitur, nisi forte secundum accidens aliquod, quo differt ab ea Categorica, quæ simpliciter quicquam in esse significat. Tamen quia plus habet fortassis difficultatis, quam utilitatis, ut cuius non sit admodum frequens usus in syllogismorum contextu, quamuis, & in hac quoque parte plus satis Aristoteles occupatus fuerit: seorsim de ea, quod restare adhuc uideretur, statim post Hypotheticā tractare libuit, tum ut illorum consuleremus capacitati, qui rudes adhuc huius artis huc accedunt, eius iam primum præceptis initiandi, tum uero ut eorum occurreremus mordacitati, qui nihil non improbare soleant, nisi quod ab ipsis proficiscitur, insulsum plane ac barbarum. Sed nunc propositum exequamur.

POST *cathegoricam.*) Omnis propositio aut est prædicatoria aut conditionalis, dictum est de prædicatoria, nunc disserere incipit de conditionali, utraque hæc propositionum genera alio referenda sunt. ut enim ex prædicatoria, syllogismus categoricus, ita ex conditionali, syllogismus constituitur conditionalis.

De propositione Hypothetica, quid sit, & unde dicta sit.

DE Hypothetica quidem propositione tametsi nullus ab Aristotele tractatus relictus est, id quod & Boetius ingenue libereq; fatetur, eam tamen ipse a Catego*rica ita distinguit in libro, quem* περὶ ἑρμηνείας *inscripsit, ut illam quidem appellet simplicem & unam, hanc autem compositam & coniunctione unam, ut quæ ex plu-*

ribus Categoricis (hoc est, simplicibus) coalescat. Vnde & á quibusdam ita definitur, Hypothetica propositio est, quæ ex pluribus Categoricis, coniunctione omnino aliqua, aut aliquo æquiualente compositis constat. Sunt qui & ita definiant, Propositio Hypothetica est, quæ plures habet Categoricas, principales sui partes simul iunctas: ut, Si dies est, lux est. Hác idcirco diximus Latino nomine Côditionalem appellari, quam tamen uerbum uerbo reddentes. Suppositoriam fortassis rectius appellaremus. Nam quod Græcis hipothesis est, hoc Latinis est suppositio. Verum quia hypothesis præter cætera significata apud Græcos nonnunquam uim habet conditionis, & item causæ, ut hoc loco placuit Latinis ominibus Conditionalem potius dici, quam Suppositoriam, propterea quod huiusmodi propositio sub conditione aliquid proponit, ut si hoc est, illud est, uel si hoc est, illud non est.

PROPOSITIO *hypothetica.*) Quemadmodum ergo propositio simplex ex subiecto & prædicato constituitur, ita hypothetica ex duabus simplicibus componitur.

De tribus propositionis Hypotheticę speciebus.

HVIVS autem propositionis tres esse huius species inter omnes fere conuenit huius artis professores, quas & Seuerinus Boetius ad hunc modum colligit: Omnis (inquit) hypothetica propositio constituitur uel per cô nexionem, uel per disiunctionem. Per connexionem rursus, aut per copulationem, aut per conditionem. Per copulationem quidem, ut ea quæ copulatiua coniunctione con-

connectitur, unde & nomen habet: ut, et dies, & lux est, per conditionem uero, ut quæ cõiunctione quadam partibus interposita ad consequentiam, conditionéque ducitur, quæ idcirco nomine peculiari Conditionalis appellatur. Per disiunctionem autem, ut in qua disiunctiua coniunctio interueniens, ambas prædicatiuas (hoc est, Categoricas) coniungit, et per hoc Disiunctiua propositio dicitur, ut, Aut dies est, aut nox est.

HVIUS *autem.*) Distinctio harum specierum à diuersis coniunctionibus sumitur.

De qualitate propositionum Hypotheticorum.

CAETERVM *quoniam omnis propositio, aut uerum, aut falsum significat, & quemadmodum Aristoteles docet, quicquid contigit affirmare, contingit, & negare; inquirendú et illud nunc est, quonam pacto hypotheticæ propositiones, cú affirmatione recipiant, admittant simul et negationem. Illud certè a nõnullis dubitatur. Itaq; dicimus, quòd hypotheticæ propositiones aut affirmatiuæ sunt, quarú principalis copula non negatur, etsi inter partes ipsas nõnunquam negatio ponitur, ut si homo est, animal est, itẽ, si non est animal, nõ est homo. Ita negatiuæ dicuntur, quarum copula principalis negatur. Principalem autem copulam uoco, quæ partes simul iungit, & certam hypotheticæ propositionis speciem constituit, cuiusmodi sunt coniunctiones copulatiuæ, disiunctiuæ, & rationales, seu cõditionales, tum et aliæ quædam orationis partes, illis tamẽ æquiualẽtes. Igitur cum quis uolet ex hypotheticis affirmatiuis easdẽ facere negatiuas, is toti propositioni*

negationem præponet, quæ tamen supra copulam principalem ferri intelligatur, ut non si homo ambulat, homo mouetur, non & dies est, et lux est, non aut dies est, aut nox est. Atque ita in his propositionibus præter cõtradictionem, nulla alia inuenitur oppositio, quæ a Cicerone & Boetio repugnantia appellatur.

ARISTOTELES *docet.)* Locus est iij. cap. ij. libri de interpretatione. *Itaque dicimus.)* In propositionibus conditionalibus affirmatio & negatio à coniunctione sumitur, ut enim sicut se habet uerbum in propositionibus cathegoricis, ita cõiunctio in conditionalibus: sed in cathegoricis a uerbo sumitur affirmatio uel negatio, ergo in conditionalibus a coniunctione. *Atque ita.)* Contradictio hoc loco pro affirmatione & negatione sumitur, quæ sola oppositio in propositionibus conditionalibus inuenitur. Hic enim nullam habemus rationem signorum uniuersalium uel particularium, a quibus uariæ formæ oppositionis sumuntur.

De quatuor Hypotheticarum propositionum differentiis.

CVM *ergo affirmatio & negatio in his propositionibus non secundum partes, sumantur, uidendum etiã num est, quot modis partes ipsas uariari contingat penes affirmationem & negationem. Vnde & tot earum differentiæ constituendæ sunt.* Itaque *constant hypotheticæ aut ex duabus affirmatiuis, ut si cœlum rotundum est, cœlum est uolubile, aut ex duabus negatiuis, ut si cœlum rotundum non est, cœlum nõ est uolubile: aut ex affirmatiua & negatiua, ut si cœlum quadratum est, cœlum uolubile non est, aut ex negatiua & affirmatiua, ut si cœlum rotundum non est, cœlum stabile est. Quatuor igitur sunt istarum propositionum differentiæ, se-*

 cundum

cundum partium uariationem penes affirmationem & negationem: & ut in conditionalibus id iam monstratum est, ita & in copulatiuis & disiunctiuis sese habet, quod dictum est.

CVM *ergo.*) Diuisio quadrimembris quam Boetius in libris differentiarum topicarum examinat.

Breuis de hisce propositionibus admonitio.

SED *prius quam hinc iam de ueritate & falsitate harum propositionum agamus, illud tantum præmonendum duximus, quòd ex his singulæ duas habēt partes unam, quæ coniunctionem ipsas coniungentem (quā principalem copulam uniores uocant) præcedit: alteram, quæ coniunctionem ipsam subsequitur. Atque ex his rursus interdum prior pars uera est, sequens falsa, interdum contra. Nonnunquam etiam ambæ aut ueræ, aut falsæ. Præter hæc autem & in conditionalibus ipsis hoc amplius preponendum subit, quòd ex illis duabus partibus, ea quidē quæ prior est, & coniunctioni, Si, proximè præponitur, Antecedens dicitur, quæ uerò priorem deinde partem subsequitur, ac posterior proinde pars est, Consequens appellatur.*

DVAS *habent.*) Vt in propositionibus simplicibus duæ partes sunt, subiectum, & prædicatum: ita in conditionalibus duæ partes sunt, antecedens & consequens. Antecedens est ea propositio prędicatoria, quæ sequitur immediate coniunctionem. Consequens est ea propositio simplex, quæ coniunctionem sequitur mediate. Id exempli appositione doceo. Si iustitia est, uirtus est: antecedens est hæc propositio, iustitia est, consequens hæc, uirtus est. Id plane intelligere necessarium est, & multis in locis usui.

De ueritate, & falsitate Conditionalis.

ITAQVE *breuiter nunc repetamus harum propositionum definitiones, simulq́; ostendamus quemadmodum sese habeant singulæ secundum ueritatem, falsitatemq́;. Conditionalem igitur propositionem esse dicimus, quæ ex duabus constat Categoricis, Si, coniunctione simul iunctis: ut si Socrates ambulat, Socrates mouetur. Conditionalium autem quoniam alia quidem affirmatiua est, alia negatiua: affirmatiua quidem uera esse cognoscitur, si oppositum consequentis antecedenti repugnat: falsa autem, si non repugnat. Ergo uera quidem est, quæ dicit, si homo est, animal est, quandoquidem huius oppositum quod est, non est animal, ei plane repugnat quod dicit, homo est: falsa autem hæc, si homo est, album est. Nam non album esse, haudquaquam ei repugnat quod est, hominem esse. At uero si negatiua fuerit, uerane an falsa sit, ex affirmatiua facile deprehenditur negatione remota: id quod & in copulatiua, & in disiunctiua, cùm negatiuæ sunt, ita quoque euenire certum est. Quocirca uera hæc esse indicatur, quæ ita proponitur, non si homo est, quadrupes est: quoniam eius affirmatiua falsa est. Sunt tamen qui aliter harum propositionum ueritatem, & falsitatem discutiant; sed nos Trapezuntium in hoc sequi maluimus. Verum quia tota huiuscemodi propositionum uis in consequentia, atque conditione consistat, ijdem hoc addunt amplius, atque idcirco, ut omnem conditionalem ueram necessariam esse dicunt, ita falsam impossibilem. Itaque uera simul & necessaria hæc est, qua di-*

cit. Si dies est, lux est: siquidem diem esse non contingit, nisi lux sit. Nec minus si ita proponas; Si uolat quispiam, alas habet: atqui hæc quæ dicit, Si dies est, terra mouetur, ut falsa est, ita & impossibilis: quando non ideo terra mouetnr unquam quòd dies sit, aut dies est: sed est alia tum ratio, tum causa, cur terræmotus fiat, quemadmodum in Physicis id proditur.

AFFIRMATIVA *uero.)* Regula hæc ex Trapezuntio sumpta est, ex qua constat in propositionibus conditionalibus ueritatem, & falsitatem non sumi a partium ueritate, aut falsitate. Hæc enim conditionalis uera est: si homo est equus, homo est irrationalis, & tamen utraque pars est falsa. Vnde illud tritum, & peruagatum in scholis Dialecticorum est, propositio conditionalis nihil ponit esse, quia nullam partem ueram aut falsam esse indicat, sed tantum consequentiæ ratione ostendit. *Sed est alia tum.)* Exhalationes terræ uisceribus inclusæ. Hac de re Aristoteles, Plinius, & gellius disserũt.

De ueritate aut falsitate propositionis Copulatiuæ.

COPVLATIVA *propositio est, quæ ex duabus pluribusq; Categoricis cõstat, copulatiua cõiunctione, aut æquiualènte aliquo simul iunctis, ut Socrates ambulat, & Plato disputat. Copulatiua uera quidem est, cũ utraque pars uera est: falsa autem, cum uel alterutra pars falsa est. Cæterum in definitione copulatiuæ, particula quæ erat, aut æquiualente aliquo, innuit plerasq; haberi copulatiuas propositiones, in quibus tamen nõ copulatiua coniunctio partes connectit, sed aduerbium aut temporis, aut loci, aut similitudinis. Vnde & tales propositiones ab his aduerbijs nomina sæpenumero sortiuntur, ut aliæ quidem temporales, aliæ locales, aliæ*

uero similitudinis propositiones dicantur: quas tamen sub copulatiua comprehendere licet, quemadmodũ sub eadem quidem etiam comprehendi putant propositionem rationalem: ut, Quia sol lucet, dies est, quã proinde ita explicant, Sol lucet, & ideo dies est. Alij aũt sub conditionali eam comprehendere malunt, propter uim consequentiæ, quæ eadem est in utraque.

COPVLATIVA *propositio.*] Copulatiuæ propositionis ueritatem eleganter docet Gellius viii.c.xvi. libri his uerbis, in omni coniuncto, si unum est mendaciũ, etiam si cætera uero sint, totum est mendacium. Quibus uerbis indicat, ad ueritatem copulatiuæ utranque partem esse ueram oportere, ut hæc est uera, Scipio & bis consul fuit, & triumphauit.

De ueritate, & falsitate disiunctiuę propositiones.

DISIVNCTIVA *propositio est, quæ ex duabus pluribusq́; constat Categoricis, coniunctione disiunctiua simul iunctis, ut Socrates ambulat, uel Plato disputat: quam ueram quidem iuniores esse dicunt, si alterutra tantummodo pars uera fuerit, falsum autem, si pars utraq; fuerit falsa. Et ad hunc quidem modũ de Disiunctiua propositione loquuntur hi maxime, qui hac tempestate Dialecticam docent: cum tamen Boetius, & ante hunc M. Cicero aliá huius propositionis significationem esse tradant, atq; eam esse dicant, quæ ex repugnátibus inter se* Categoricis *constituta sit: cuius proinde posita pars una interimit alteram, & interempta una, alteram ponit: ut,* Aut dies est, aut nox est.

QVAM *ueram.*] Vnde hoc iactatum in scholis est, propositio disiunctiua est uera, cuius altera pars est uera: *Quæ ex repugnantibus.*] Repugnantia dicuntur, quæ eidem competere non possunt, ex quibus oportet omnem propositionem

disiunctiuam propriam constare: nam disiunctiua si uerbi uim spectes, sic dicta est, quasi ueritatem, & falsitatem disiungat. Quocirca haec non est proprie disiunctiua, aut homo est, aut ambulat.

De propositione Modali, sed prius quid sit Modus, a quo dicta uidetur huiusmodi propositio.

SEQVITVR *propositio Modalis, quæ ut nomine ipso patet, a modo dicta est. Porrò modus a quibusdam definitur, adiacens rei determinatio. Quæ modi definitio hũc præ se ferre uidetur intellectum, Modus (ut hoc loco accipitur) dictio est adiectitia, quæ rem quampiam determinat. Rem, inquam, hoc est, uocem, quæ rei alicuius significatiua est. Verbum autem determinat, positũ est, ut sic idem quod explanat, aut certe distinguit, quod nimirum faciunt tam aduerbia ipsa, quã nomina adiectiua. Nam ut Priscianus, ait hoc est aduerbium uerbis, quod adiectiua nomina appellatiuis nominibus adiuncta: ut cum dico, prudens homo, hominem, quidem aliquem designo, non tamen quamlibet, sed eum, qui prudentia præditus est. Sic etiam cum dico, prudenter agit, agere quidem aliquem innuo, at cum hoc simul explano atque distinguo, agere uidelicet, non utcunq;, sed prudenter. Itaque modus hoc loco nihil aliud est, quàm aut adiectiuum nomen, aut aduerbium. Itaque, & hic nunc prius quam ad reliqua pergamus, operæpretium fortassis fuerit adijcere ex Diomede Grammatico, quòd Scaurus uetus autor ipsum aduerbium non alio pacto (quàm nos paulo supra modum) definiat. Aduerbium est (inquit) modus rei adiectiuus, ipsum pronun-*

tiatione definiens, hoc est terminans, ueluti recte, diligenter, optime.

SEQVITVR.] In modalibus propositionibus præclara ingenia remoranda non sunt. Plus enim habent ostentationis, quam utilitatis, cuius permulti auditores auidiores, quàm ueritatis sunt. Sat igitur fuerit iuuenem, qui ad sublimiores properat facultates primoribus (ut aiunt labris) has degustare.

Qui modi proprie Modales efficiant.

CAETERVM *cum aduerbium ipsum uerbum determinat, id facit aliquoties quidem ratione rei, hoc est, significati ipsius uerbi, quod per eius participium explicatur. Aliquando ratione temporis, quod uerbũ consignificat. Aliquoties ratione modi uerbi, quo scilicet uaria in nobis designatur affectio, prout animus noster nunc ad hoc, nunc ad illud se inclinat, quam Græci proinde multò significantius* ἔγκλισιν*, id est, inclinationẽ, nos modum appellamus, ut cum optamus quippiã, aut aliquem hortamur. Aliquoties uero ratione compositionis uerbi, quæ quidem in ipso uerbo intelligitur, quatenus uerbum substãtiuum intra se includit: de quo ita Aristoteles in principio fere eius operis quod* περὶ ἑρμηνείας*, id est, de interpretatione inscribitur. Nam si ipsum, inquit, est, uerbum purum dixeris, nihil quidẽ est: significat autem compositionem quandam, quam sine compositis, hoc est, extremis, nõ est intelligere. Quo fit, ut ex hac multiplici aduerbij determinatione, multiplices quoque modi colligantur. Attamen ex omnibus his nulli tales sunt, qui modales propositiones efficere cõstituere q; possint præter quatuor, siue aduerbialiter eos, siue nominaliter expresseris, qui sunt possibile, impossi-*

bile, contingens, & necessarium. Nam cum dicit quispiam: Plato grauiter disputat, aut homo albus currit, modus quidem in utraque propositione ponitus, neutra tamen ex ipsis modalis dici debet: quoniam non tota utriusque propositionis compositio determinata est, sed pars tantum altera, unius quidem subiectum, alterius uero prædicatum. Quare quicunque modi partem propositionis aliquam, non totam eius compositionem determinent, nullo pacto eiusmodi censeri debent, ut ab his modalis propositiones dicantur. Sed neque uerum, neque falsum, tales habentur modi, licet ipsarum propositionum compositionem determinent: quoniam in his propositionibus, quæ modis illis determinantur, oppositio & æquipollentia haud aliter sumūtur, quàm in his quæ simpliciter inesse significāt; uel ideo fortassis, quòd communes omnium propositionum affectiones, siue passiones sint. Omnis quippe propositio aut uera, aut falsa esse perhibetur.

Sed *neque*) Et si Aristoteles iii. cap. ii. libri de interpretatione, uerum & falsum inter modos enumerat, tamen non cōstituunt modales proprie propositiones, propter eas rationes quas Cæsarius affert.

Quid sit propositio Modalis, & quomodo secundum quosdam diuidatur.

Modalis *igitur propositio est, quæ modo ex his quatuor aliquo determinatur, cuiusmodi sunt possibile, impossibile, contingens, & necessarium. Sane hanc ipsam, quæ iam definita est, Modalem compositam quidam appellant, quam & ita definiunt, ut sit, cuius dictum aliquo modorum determinatur: dictum quidem intelligētes id, quod ex casu accusatiuo, et uerbo infini-*

to constructum est, quale est cum dico, Socratem currere. Cum igitur dictũ tale determinatur, huiusmodi propositio Modalis composita appellatur, ut cuius alterũ extremorum est dictũ, alterum, modus ex his aliquis, qui dicti sunt: ut, Socratem currere est possibile. Idem huic quasi ex aduerso aliam ponunt Modalem, quam diuisam appellant, & ita definiũt: Modalis diuisa est, cuius copula modo aliquo determinatur: ut, sedentem possibile est ambulare, quales etiãnum propositiones simpliciter & propriè modales esse dicunt, illas autem non simpliciter, sed compositas. Verum non ita Aristoteles *& Boetius, quorũ uterque de his propositionibus, hoc est compositis, si tamen ita appellare libet, & grauiter & subtiliter suum instituit tractatum, de quibus etiam nos hoc ipso tractatu agemus, ut qui Aristotelẽ potius &* Boetiũ, *autores haud dubie grauissimos imitari nolumus, quàm leuiusculos, & clamosos sophistas.*

SANE.] Modalis composita est, quæ habet partes dicti coniunctas, & modum separatim positum, ut Cæsarem esse clementem est possibile. Et in his propositionibus, possibile ita explicatur, ut propositio possibilis, impossibile, ut propositio impossibilis. *Modalis diuisa.*] Modalis diuisa est quoties inter partes, modus aliquis ponitur, ut Philosophum necesse esse sapientem. Neque leue est discrimen, si quis dumeta, & spineta garrulorum Sophistarum inspicere uelit, inter propositionem compositam, & diuisam modalem. Nam potest (inquiunt) modalis esse uera, & composita ex eisdem terminis constans, esse falsa, ut hęc est uera, album possibile est esse nigrum: hæc tamen falsa album esse nigrum est possibile. Hæc est composita, illa diuisa. Sed hæc missa faciamus; sunt enim plusquam Cimeriis inuoluta tenebris, & felicia ingenia a disciplinis reiiciunt.

Quæ ſit horum quatuor modorum ad ſignatum uniuerſalia, tum particularia proportio, ſiue conuenientia.

SED *ut harum deinceps propoſitionum inueſtigemus qualitatem ſimul, & quantitatem, unde & earũ deinde oppoſitio intelligi poſſit, ſcire operæpretium eſt, hos quatuor modos ſæpe dictos, magnam cum ſignis tũ uniuerſalibus, tum particularibus habere conueniẽtiã, affinitatemque: ut exempli gratia, neceſſe, cum ſigno uniuerſali affirmatiuo: impoſſibile, cum ſigno uniuerſali negatiuo: porrò poſſibile & contingens (qui duo modi hac in parte pro eodem paſſim accipiuntur) cum ſignis particularibus affirmatiuis. Vnde ut ſigna illa aliarum huius generis propoſitionum, ſubiecta tantũ determinant, ita hi quatuor modi totam iſtiuſmodi propoſitionum compoſitionẽ, quæ (ut iam ſupra dictum eſt) dicti nomine intelligitur.*

SED *ut harum.*] Docet modales propoſitiones habere quandam ſimilitudinem cum ſimplicibus. Nam ut in ſimplicibus ex ſignis uniuerſalibus, & particularibus quantitatem metimur, ſic in modalibus a modis quatuor, quorum impoſſibile, & neceſſe, modales propoſitiones uniuerſales conſtituunt, poſſibile & contingens particulares. Iſtud iam doctrinæ cauſæ admittamus, eſt tantum ſi uerum fateri uolumus, neötericorum coniunctum. Nihil enim tale ab Ariſtotele traditum legimus.

De qualitate ſimul, & quantitate modalium propoſitionum.

Ex *his igitur, & ſi facile iã quiuis uideatur intelligere poſſe, unde in his propoſitionibus tum qualitas, tum quantitas ſumenda ſit, tamen haud ſuperuacuum erit, interim & illud admonere, quòd in modalibus, tũ*

affirmatio, tum negatio secundum modum sumenda est; quemadmodum in his, quæ sine modo proferuntur, atque inesse simpliciter significant, secundum uerbũ, hoc est, copulam uerbalem: id quod & his pené uerbis (ita ut solet omnia) grauissime secundum Aristotelis rationem Boetius annotauit. Quemadmodum enim (inquit) in his, quæ præter modum quicquam esse, uel non esse proponunt, esse quidem & non esse oppositiones, quædam (id est prædicationes) sunt: res uerò est quæ subijcitur: ut in eo quod dicitur, homo est, uel homo non est; homo quidem quatenus rem significat, subiectum est, oppositiones autem & prædicationes sunt, est & non est, ita quoque in his quæ secundum modum aliquem dicuntur, esse quidem subiectum est, ueluti res quædam: modus autem, qui de ipso esse prædicatur. Nam cum dicimus, hodie pluuiam esse est possibile: esse quidem iam subiecimus, possibile autẽ prædicauimus. Sicut igitur in illis, quæ præter modum dicũtur uerbum totã uim prædicationis habet, ita in his quæ cum modo proferuntur, ipse modus. Et per hoc ut negatio in illis ad uerbũ fertur, ita in his ad modum ferenda est. Sed hinc ad earum transeamus oppositionem.

QVEMADMODVM] Aristo.iii.cap.ii.lib.de interpretatione sic colligit: ut se habet uerbum in simplicibus propositionibus, ita modus in modalibus, at in simplicibus a uerbo sumitur affirmatio, & negatio, ergo etiam in modalibus a modo. Et hæc est plena huius cap. sententia.

De oppositione propositionum modalium.

Opponuntur autem, & hæc quidem inter se quatuor modis. Siquidẽ aut cõtrariæ inter se sunt, aut sub-

con-

contrariæ, aut contradictoriæ, aut subalternæ. Enimuero, *ut harum oppositionem planius quisque discernere queat, conuenientius erit hoc pacto eas disponere, ut modus ipse subiecti, uerbum autem siue dictum, quod uocatur, prædicati locum interim teneat, tametsi perinde est, hoc uel illo ordine disponantur.* Contrariæ *igitur sunt ut necesse est hominem spirare, necesse est hominẽ non spirare. Subcontrariæ, ut possibile est hominem spirare, possibile est hominem non spirare.* Contradictoriæ *uero, ut necesse est hominem spirare, non necesse est hominem spirare. Subalternæ uero, ut necesse est hominẽ spirare, non necesse est hominem non spirare.* Quæ *omnia ut digesta sunt, ita sese habere subscripta figura mõstrat luculentissime, licet modis in ipsis propositionibus ubique fere uariatis, idq́; haud temere: quippe iuxta signorum respondentiam: cum tamen, si libeat, ex eisdem ubique modis eas describere possis, suo uidelicet quanque loco.*

OPPONVNTVR.] Supra admonui ex sententia Aristo. iii. cap. ii. lib. de interpretatione, in modalibus esse contradictorias oppositas propositiones. Boetius cæteras effinxit species. *Contrariæ.*] Hoc exemplum non repugnat exemplo contrariorum positorum in figura. Quia hæc propositio necesse est hominem non spirare, huic æquipollet, impossibile est hominem non spirare. Quare hæ etiam contrariæ sunt: necesse est hominem spirare, necesse est hominem non spirare. Modo id doctrinæ causa admittamus, necesse, & impossibile signis uniuersalibus æquipollere. Sed dixerit aliquis necesse est hominem spirare, & impossibile est hominem spirare, contrariæ non sunt. Nam ambe affirmatiuæ sunt. Aristoteles enim docet impossibile affirmatiuum esse modũ. Hæc obiectio eodem modo diluenda est. Nam secundum

doctrinam Aristotelis contrariæ non sunt. Sed hoc loco impossibile sumitur pro signo uniuersali negatiuo, & sic negatiuam efficit propositionem.

SEQVITVR FIGVRA.

Necesse est hominem spirare.	Contrarię	Impossibile est hominem spirare.
Subalternæ	Contra dictoriæ / Contra dictoriæ	Subalternæ
Possibile est hominem spirare.	Subcontrariæ	Possibile est hominé non spirare.

De consequentiis, siue ęquipollentiis propositionum modalium.

HINC *iam ad consequentias, siue (ut iuniores dicunt) æquipollentias harum propositionum transeamus.* Ad *quas quidem intelligendas, duæ regulæ ab Iacobo Fabro* Stapulen. *traditæ, plurimum nobis adiuméti, præstare poterunt, si eas animo perpendamus, simulque memoriæ comméndemus, quas proinde hoc loco*

adiicere

adducere placuit. Ad idem quoq; haud dubie faciet subiecta figura, quatuor angulis per binos diametros descripta, appositis insuper quatuor ad hunc usum inuentis uocabulis, unicuiq; angulo singulis, quæ ob id ipsum artis uocabula haud iniuria dici possunt. Quibus tum ita dispositis, scire licet omnes uniuscuiusq; anguli propositiones inter se æquipollere, ac per hoc cõsequi sese. Cæterum ut nihil quod ad hanc rem attinet, non intelligatur plane, horum quatuor uocabulorum ars etiamnum aperienda est. Sciendum itaque quod per a uocalem intelligere debemus, negationem in his propositionibus, neque ad dictum, neque admodum ferendam esse. Et ut per e, ad dictum tantum, ita per i, solum ferenda est ad modum: per u, uero ad utrunque. Sed nunc tandem ad ipsas regulas ueniamus. Quarũ prima est, Si est aliqua propositio possibilis, eadem est contingens, atque eadem non est impossibilis, et eius contradictoria non est necessaria. Secunda, Si non est aliqua propositio possibilis, eadem non est contingens, eadem autem est impossibilis, & eius contradictoria est necessaria. Postremo autem exempla sumantur ex his propositionibus, quarum dicta æquiualent propositionibus uel singularibus, uel communibus, hoc est, quarũ subiecti termini sunt aut singulares, aut communes. Verum quoties ex cõmunibus terminis huiusmodi constiterint propositiones, tunc si tres præcedentes, utpote de possibili, contingenti, & impossibili, fuerint uniuersales, quarta de necessario erit particularis: at contra, si præcedentes tres fuerint particulares, aut certè indefinitæ, quarta erit uniuersalis: atque id quidem est, quod ambæ in-

nuunt

nuunt regulæ, cum in utraque dicitur, & eius contradictoria est, uel non est necessaria.

SCIENDVM *itaque.*) Proponit certa certis uocabula, quibus æquipollentias modalium cognoscamus. A, significat propositionem omnino affirmatiuam. E, negatiuam de dicto. I, negatiuam de modo. V, totam negatiuam, & secundum dictum & modum propositionem. *Si est aliqua.*) Ratio huius est, quia possibile, & contingens inter se æquipollent. *Atque eadem.*) Ratio huius est, quia possibile siue contingens, & impossibile præposita negatione alteri modorum, fiunt æquipollentes, ut recte sequitur: possibile est esse, ergo non impossibile est esse. *Et eius contradictoria.*) Huius ratio. Si contradictoria propositionis possibilis esset necessaria, duæ contradictoriæ essent simul ueræ. Nam possibilis potest esse uera, & etiam necessaria est uera. Quare conficitur duas contradictorias simul esse ueras. *Eadem autem.*) Quia possibile & impossibile æquipollent, si alteri modorum negatio proponatur. *Et eius contradictoriæ.*) Huius loci ratio est. Si propositio aliqua non est possibilis, cõtradictoria eius est necessaria. Nam si eius contradictoria nõ est necessaria, posset esse falsa, & nõ possibilis potest esse falsa: ergo duæ contradictoriæ erunt simul falsæ. Sequitur figura ex propositionibus singularibus. In quolibet artis uocabulo quatuor constituuntur propositiones, quarum prima est possibilis, secunda contingens, tertia impossibilis, quarta necessaria: quæ omnes inter se æquipollent, & mutuo se inferunt. In figura quæ ex propositionibus communibus constat, in duobus ultimis ordinibus, scilicet subcontrariis, in quibusdã exemplaribus uocabula artis transposita sunt. Nam in hoc ordine, omnem hominem currere est possibile, notandum est uocabulum artis, amabimus. In eo uero omnem hominem non currere, notandũ Edentuli.

Sequitur figura ex propositionibus singularibus.

Pur	*Socratem nō currere non est possibile.*	*Socratem currere non est possibile.*	I
pu	*Socratē non currere non est cōtingēs.*	*Socratem currere non est contingens.*	li
re	*Socratem nō currere est impossibile.*	*Socratem currere est impossibile.*	a
a	*Socratem currere est necesse*	*Socratem non currere est necesse.*	ce

Cōtraria

Subalternæ **Contra** **dictoriæ** **Contra** **dictoriæ** **Subalternæ**

A	*Socratem currere est possibile.*	*Socratem non currere est possibile.*	E
ma	*Socratem currere est contingens.*	*Socratem non currere est contingens.*	den
bi	*Socratē currere nō est impossibile.*	*Socratem nō currere nō est impossibile.*	tu
mus	*Socratē non currere non est necesse.*	*Socratem currere non est necesse.*	li

Subcōtrariæ

Sequi-

Sequitur figuræ ex propositionibus communibus.

Pur	*Oēm hominem nō currere non est possibile.*		*Oēm hoīem currere non est possibile.*	I
pu	*Oēm hominem nō currere nō est contingens.*	*Cōtra*	*Oēm hoīem currere nō est cōtingens.*	li
re	*Oēm hoīem nō currere est impossibile.*	*riæ*	*Oēm hoīem currere est impossibile.*	a
a	*Quendā hominē currere est necesse.*		*Aliquē hominē non currere est necesse.*	ce

Subalternæ — *Contra dictoriæ* — *Contra dictoriæ* — *Subalternæ*

A	*Oēm hominem currere est possibile.*		*Oēm hoīem non currere est possibile.*	E
ma	*Oēm hominem currere est contingens.*	*Sub cō*	*Oēm hoīem non currere est contingens.*	den
bi	*Oēm hoīem currere non est impossibile.*	*trariæ*	*Oēm hoīem nō currere nō est impossibile.*	tu
mus	*Aliquē hoīem non currere non est necesse.*		*Quendā hoīem currere non est necesse.*	li

De

De conuersione modalium.

Sed & de conuersione harum propositionum iuxta seruatum prius ordinem dicẽdum deinceps. In quo quidẽ paulo liberius expatiari liceat propter eos, qui hac in parte omnes eiusmodi ordinis propositiones, ut æquipollere inter se ubique, ita & conuerti dicũt, idipsum rectene an perperã, ipsi uiderint: nos uero Aristotelem in primis ipsum, & post hunc Boetium, & post utrũque Iacobum Fabrum Stapul. sequentes, non per omnia id ita se habere, uel exẽplis idoneis ostendemus. Insuper autẽ & illud nunc etiã mirari subit, quòd plerique in re plane perspicua, uel acta omnino agũt, ut in prouerbio est, uel certe nimia interdũ prolixitate usque adeo laborãt, ut eandẽ rem nõ modo luce sua priuẽt, sed et obscuriorẽ relinquãt, quàm inuenerint. Cõtra uero, in re quæ expositione aliqua indiget, uel tempus in ea prorsus male collocãt, uel ita rẽ illã oculis (ut uidetur) cõniuentibus prætereũt, ut nõ tã negligere, quàm ignorare uideantur. Quid.n. refert dicere, omnes propositiones in suo ordine æquipollere inter se, & cõuerti perinde, cum tamẽ hæ propositiones, quæ de impossibili sunt, id nequaquã admittant, uidelicet ut cõuertantur? Nã cũ uera sit, quæ dicit, omnem substantiã esse hominẽ est impossibile: falsa tamẽ erit hæc, quẽdã hominẽ esse substantiã est impossibile. Quocirca nec Aristoteles ipse de modaliũ conuersione tractans, meminit usquã de propositione impossibili. Quod profecto et Iacobus Faber Stapulensis animaduertẽs, tales regulas de huiusmodi propositionũ conuersione posuit: Si cõuersa, inquit, impossibilis est, nõ oportet conuertentẽ eius esse impossibilem.

Item

Item si conuersa fuerit possibilis, contingens, aut necessaria, & eius cõuertens possibilis, cõtingens, aut necessaria erit. Unde rectè fit conuersio in ea quæ de possibili aut contingẽti existit, si dicamus omnem hominem esse album, est possibile, siue contingens, ergo quoddam album esse hominem est possibile, siue contingens. Et in ea similiter id accidet, quæ est de necessario, ut omnẽ hominem esse mortalem est necesse, ergo quoddam mortale esse hominem est necesse. Quod quidem & alijs quoque generibus propositionum ita ueniet secundum duplicis conuersionis regulas suprà positas. Atque hoc ipsum est, quod & Aristoteles ad hunc modum proponit, ubi de istarum propositionum conuersione agit. Eodem autem modo (inquit) & de necessarijs propositionibus se habet, et in contingentibus, quomodo in his, quæ absolutè dicuntur, hoc est, simpliciter inesse significant.

QVID *enim refert.*) Propositiones unius ordinis inter se æquipollent, & mutuo se trahunt consequio, sed non necessariò inter se conuertuntur. Quia in conuersione necesse est terminum subiectum transponi in prædicatum, & prædicatum in subiectum: in æquipollentia autem satis est consequens rectè colligit ex antecedente. *Si conuersa.*) ut ista omnem substantiam esse hominem est impossibile. *Unde rectè.*) hic locus est apud Aristotelem tertio capite primi libri Priorum, propositiones de contingenti, necessario, possibili, eodem modo conuertuntur, ut propositiones simplices.

Quot modis contingens dicatur.

QVONIAM *autem cõtingens quod dicitur, eandem ubique in his propositionibus cum possibili significationem habere constat haud abs re fuerit, antequàm huic tractatui finẽ imponamus, eius nominis multipli-*

cem significationem breuiter exponere. Itaque sciendum, quòd contingens tribus dicitur modis. Dicitur namque contingens & quod necessarium est, & quod non necessarium, & quod possibile est. Primo igitur modo contingens & necessarium idem sunt. Secundo contingens & non necessarium. Tertio contingens & possibile. Rursus autem contingens, quod secundo modo dictum est, deducitur deinde in contingens ut plurimum, siue quod frequentius est, & contingens rarum, & incontingens utrumlibet. Contingens ut plurimum est, quod in alteram partem plus uergit, ut hominem in senectute canescere. Nam id quidem frequenter accidit: potest tamen etiam non canescere iam senex quispiam factus. Vnde & contingens natum idem appellatur. Contingens rarum est, ut fodientem reperire thesaurum. Id enim si aliquando contingat, rarissimum tamen est. Contingens uerò utrumlibet, quod & indifferens dicitur, id est, cùm dicimus sedere quempiam aut uigilare, quod proinde ita definitur. Vtrumlibet est cuius indiscretus euentus est, hoc est, quod æqualiter euenire, uel non euenire potest. Et de modalibus quidem hactenus.

ITAQVE *sciendum.*) Tres hi modi contingentis sunt apud Aristotelem duodecimo capite primi libri Priorum, hi modi adferuntur, hoc loco, ut secundum diuersum modum contingentis, propositiones diuerso modo conuertantur.

IN TRACTATVM QVINTVM DE SYLLOGISMO CATHEGORICO.

PRAEFATIO.

SVPEREST ut ad eam tandem perueniamus huius artis partem, in qua tota uis artis sita est nempe inueniendi & iudicandi. Nam si Dialectica (ut à M. Cicerone non tã eleganter breuiterque, quam grauiter & uerè definitur) diligens differendi ratio est, fieri profectò non potest, ut ab inuẽtione ipsa sit separata. Siquidẽ differere (hoc est, disputare) diligenter nemo poterit unquam de re quapiã, nisi inuentis à se prius argumentis, quibus disputatio ipsa fulciatur, procedatque legitimè. Rursus autem & ob idipsum à iudicio abesse nequit, quo is qui disserit, perpendat examinetque tum inuentum nuper argumentum, tum ipsius disputationis instrumentum, nempe argumentationem, quod certè nisi ritem formatum fuerit parum aptum idoneumue ad disputandum adhibebitur. Porrò pars illa quæ de inuentione tractat, topice Græcè, Latinè localis dici potest. Ea uero pars, quæ in iudicando posita est, & quasdam discernendi regulas subministrat, analytice à Grecis dicitur, à nostris resolutoria. Huius rursus duplex ab Aristotele partitio traditur. Siquidem ea pars, quæ de propositionum iunctura considerat, & formam duntaxat syllogismi molitur, docens interim præmisis, quas uocant, ritè dispositis, necessario ex his conclusionem sequi, prior analytice dicitur; quæ uero de ipsis inuentis iudicium fert, hoc est, ostendit utrum quæ inuenta sunt, cõueniant necne rei in disputatione propositæ, posterior analytice nuncupatur: quod nimirum tribus fit modis: quippe hæc ipsa uel de necessariis iudicat, & Demonstratio appellatur: uel de uerisimilibus, & probabilibus, & peculiari nomine Dialecticè dicitur. uel de falsis & cauil-

cauillatoriis, & Sophistica nuncupatur. De quibus omnibus singulatim per ordinem deinceps tractabitur, & primò quidem de Syllogismo formaque argumentationis, cuius, etiam præter syllogismum aliæ tres traduntur species, Enthymema, Inductio, Exemplum, quæ tamen ad syllogismum ipsum, ueluti ad quandam mensuram reduci solet. Quoniam autem omnis argumentatio omnisque syllogismus propositionibus struitur, atque hæ terminis perficiuntur, à propositionibus & terminis hūc tractatum inchoandum esse statuimus, idque etiam non absque exemplo.

HIC tractatus iudicio meo omnium est utilissimus: continet enim præcipuum Dialectices partem, nimirum ratiocinationem. Nam cum tria sint Dialectices instrumenta, finitio, diuisio, raciocinatio, hæc est circa quam omnis labor & industria disserentis uersatur. hunc finem & scopum semper spectamus, ut aliud ex alio conficiamus. Et si enim dialectica docet rem uniuersam distribuere in partes, latantem explicare finiendo, obscuram explanare interpretando, ambiguam primū uidere, deinde distinguere: tamen illud multò maximum est quod tradat regulam qua uera & falsa iudicantur, & quæ quibus sint uel non sint consentanea. Cæsarius in hac præfatione inuentionem & iudicium ad dialecticam pertinere docet. Inuentio certos locos ostendit, è quibus argumenta in rem quamque probandam aut refellendam promimus. Iudicium est quod præceptam quædam argumentandi tradit, unde cognoscimus, an inuenta themati conueniant necne. Cęterum, Cæsarius ordinem naturalem turbare uidetur. Inuentio est prior ordine naturæ, iudicio, ut Cicero initio Topicorum ad Trebatium docet, ergo etiam prius tractanda erat. hic autem Cæsarius pertractat iudicium & tractatu nono inuentionem. Sinuosa & perplexa hæc est obiectio, in qua diluenda magnorum philosophorum magna ingenia impedita fuerunt, post omniū opiniones excussas & examinatas, cogitabā aliquando, an eam obiectionem hunc in modum diluere possem. Inuentio ordine naturæ prior est iudicio (prius enim inuenire oportet,

deinde

deinde iudicare de inuentis.) Iudicium autem ordine doctrinæ, commoditatis, facilitatis, est prius inuentione. hanc rem planius & apertius in gratiam iuniorum explico. Postquàm Cæsarius exposuit uoces simplices, & propositiones, ordo doctrinæ & methodica ratio efflagitabat, ut argumentationem & eius formas, quæ ex propositionibus constant, pertractaret: & eodem modo intelligendus est Aristoteles eo in ordine, in quo libros Priorum & Posteriorum (in quibus de iudicio agit) præposuit libris Topicorum, in quibus inuentio continetur. Scio tamen à quibusdam ingeniosam adferri ad illum Aristotelis locum solutionem. Aristoteles in libris Priorum & Posteriorum non solùm docet iudicium sed etiam inuentionem termini medii in syllogismo generatim sumpti, sed in libris Topicorum docet inuentionem syllogismi dialectici: at syllogismus generaliter sumptus est prior syllogismo dialectico, ergo etiam inuentio syllogismi generatim sumpti est prior inuentione syllogismi dialectici. Res igitur eò recidit ut duplicem constituere cogamur inuentionem: alteram pertinentem ad genus scilicet syllogismum, alteram ad speciem scilicet syllogismum dialecticum, sic etiam libri Posteriorum, ut hac exabundanti adiiciam, optimo ordine præponuntur libris Topicorum. Nam in libris posteriorum Aristoteles disserit de syllogismo demonstratiuo, qui longè est nobilior syllogismo dialectico. ad eundem modum inuentio syllogismi demonstratiui, est præstantior inuẽtione syllogismi dialectici, his ita præpositis ad rẽ redeamus. *Nam si.*) Probat inuentionem pertinere ad dialecticam argumento sumpto à finitione dialecticæ, quo argumento Trapezuntius initio suæ dialecticæ usus est. *Ea uero pars.*) Docet iudicium ad dialecticũ pertinere. *Huius rursus.*) Cæsarius erudite & ingeniosè (ut mihi uidetur) separat argumentum librorum Priorum à libris Posteriorum. Nã in libris Priorũ structuram propositionum & formam syllogismi edocet, & quomodo ex his conclusio conficiatur, at in libris Posteriorum docet quomodo iudicandum sit de inuentis an themati proposito conueniant. Etsi non sum nescius quid scriptum hac de re sit à numerosa interpretum turba, Thoma, Burana, Ni-

pho: mirificè tamen mihi placet hæc erudita & ingeniosa Cæsarii sententia.

De propositione, materiali syllogismi principio.

PROPOSITIO *igitur est oratio affirmatiua, uel negatiua alicuius de aliquo: hoc est, oratio in qua aliquid de aliquo aut affirmatur, aut negatur. Cuiusmodi sanè sunt propositiones in primis Categoricæ, quarum quidem hæc uniuersalis est, hæc particularis illa uerò indefinita. Vniuersalis quidem, quæ aut omni, aut nulli inesse quippiam significat. Particularis uerò, quæ alicui, aut alicui non, aut non omni, Indefinita uerò, quæ inesse quidem, uel non inesse significat, sed absque uniuersalitatis particularitatisue nota.*

Propositio igitur.) Propositio hic finitur per affirmationem & negationem, quia hic spectamus propositionem, ut pars est syllogismi, quem necesse est affirmatiuum aut negatiuum esse, nec hoc loco ueritatem, aut falsitatem anxie obseruamus: at in libris de interpretatione, propositio finitur quatenus uera aut falsa est. Nec incommodum est genus finiri per species quando nobis propriæ desunt differentiæ.

De terminis.

TERMINOS *hac in parte Aristoteles primum definit, in quos propositio resoluitur, ut prædicatum, & de quo ipsum dicitur, quod proinde subiectū propositionis appellatur: ut huius propositionis, omnis homo est animal, termini sunt, homo atque animal, idcirco quòd*

in eos principaliter ipsa resoluatur. Et termini quidem dicti sunt, ueluti in agro limites, nam ut his ager finitus designatur, ita terminis propositio (ut dictum est) perficitur. Cuiusmodi sunt simplices in primis, et significatiuæ uoces, inter quas præcipue habentur nomen & uerbum. Itaq; in has propositio rectè resoluitur, ut ex quibus composita est. Fieri. n. non potest, ut alterius resolutio procedat, utpotè in literas, aut in syllabas, quoniã hæ, ut alibi dictum est, significatiuæ non sunt.

TERMINOS.) Locus hic est apud Aristotelem, primo capite primi libri priorum. Aristoteles breuitatis studiosos. finitionem & diuisionem termini simul complexus est: terminorum enim alius subiectus, de quo aliquid dicitur, alius prędicatus, qui de alio dicitur. *Et termini quidem.*) Terminus propositionis dictus est per trãslationem à limitibus agrorum, & ab eadẽ similitudine. Aristoteles. iiii. c. j. lib. Topic. finitionem terminum uocat, hunc terminum Ouid. lib. ii. Fastorum eleganter describit.

Termine siue lapis, siue es defessus in agro.
Stipes ab antiquis tu quoque nomen habes.

De syllogismorum principijs regulatiuis.

CAETERVM, *ut ad rectam syllogismorum formationem connexionemq; nosse oportet, quid propositio & quid itẽ termini, quæ ipsius syllogismi materialia principia sunt, ita quoq; scire operæpretium est, quid sit omni, aut nulli inesse, siue in toto esse, & non esse, quæ regulatiua principia syllogismi à quibusdam appellantur. Definitur igitur ab Aristotele in toto esse, siue de omni prædicari, quoties nihil est sumere subiecti, de quo non dicatur prædicatum, ut cùm ita proponitur, omnis homo est animal, ipsius hominis nihil inueniri potest, de*

quo non dicatur animal.Ergo quia de omni homine animal prædicatur,& de Socrate & Platone,imò uerò et de quolibet particulari homine prædicari potest. Ab eodem item definitur in toto non esse,siue de nullo prædicari,quoties nihil est sumere subiecti,de quo dicatur prædicatum,hoc est,à quò prædicatum non remoueatur: ut in hac propositione,nullus homo est lapis, quia de omni homine negatur lapis,& de Socrate & Platone, et de alijs item omnibus particularibus hominibus negatur. Sanè sciendum quòd in toto esse, & dici de omni, uersa uice se habent. Nã si quid de omni aliquo prædicatur, id de quo illud prædicatur, in toto eo est quod prædicatur,ut de omni homine animal. In toto ergo animali homo est,ueluti par quædã intra suum totum latens quodammodo.Hactenus de principijs syllogismi, tam materialibus,quàm regulatiuis:nunc ad syllogismum ipsum transeamus.

DEFINITVR.)Ex hac finitioni dici de omni, sumitur hęc regula,quicquid de subiecto quopiam dicitur,ut de omni,dicitur etiam de quolibet contento suo subiecto. Per hoc principium confirmantur syllogismi affirmatiui. *Ab eodem.*) Ex hac finitione dici de nullo hac regula colligitur, quicquid de subiecto aliquo dicitur, ut de nullo remouetur etiam ab omni eo quod subiecto continetur. hoc principio confirmatur syllogismi negatiui.

De syllogismo quid sit.

SYLLOGISMVS *est oratio, in qua quibusdam positis,aliud quiddam ab his,quæ posita sunt, ex necessitate accidit,eò quòd hæc sunt. Sanè hoc pacto ab Aristotele ipso definitur syllogismus,cuius definitioni Boetius adijcit particulam,& concessis, ut sit quasi explanatio*

natio eius, quod Aristoteles dicit, positis, id quod coniunctio, et innuere uidetur, quæ expositiua interdū con iunctio habetur. Boetius igitur *uolēs Aristotelis definitionē quodámodo explanare, syllogismū ita definit, Syllogismus est oratio, in qua quibusdā positis & cōcessis, aliud quiddā præter ea quæ posita & concessa sunt, necessario euenit, propter ea quæ posita & concessa sunt. Porrò per hoc quod ab utroq; dicitur, aliud quiddam, ex necessitate accidit: ab his quæ posita sunt et concessa, significatur nobis, plane eos non esse syllogismos, qui ab aliquibus fiunt, hoc modo, Quicquid est homo, homo est: homo aūt est homo, igitur homo est homo. Item, omne animal est substantia, et omnis homo est animal, ergo omne animal est substantia. Huiusmodi sane syllogismi ridiculi prorsus sunt, ob id quòd in his conclusio non sit aliud à præmissis.* Adiectū *præterea est, et illud non temere, eo quòd hæc sunt, propter eos, qui plerūq; syllogismos faciunt, in quibus aut minus, aut plus, aut aliud quippiam propositum est, quam proponi debuerat.*

SYLLOGISMVS *est oratio.*) Huius finitionis hic est sensus, syllogismus est argumentatio, in qua si quædā propositiones concedantur, & in modo & figura disponantur, consequitur conclusio, quæ est altera a præmissis secundum formam non secundum materiam, ex necessitate consequentiæ non autem rei, siue conclusionis. Particula, positis, non est sic intelligenda, concessis, etsi eam Gellius & Boetius addiderunt, nam sic syllogismus falsum assumens, & bene concludens non esset syllogismus, quia falsa non conceduntur. Aristoteles autem primo capite primi libri Topicorum docet, syllogismum assumentem falsum, & bene concludentem esse syllogismum. eū autē qui uerū assumit, & male colligit, non esse syllogismum.

De

De multiplici syllogismorum differentia.

SYLLOGISMORVM *autem alius Categoricus est alius hypotheticus. Et Categoricus quidem est, cuius utraq; sumptarum propositionum, pariter conclusio Categorica est. Hypotheticus uerò, cuius uel altera tãtum, aut conclusio hypothetica est. At de hoc postea proprio quodam tractatu. Rursus Categoricarum syllogismorum alius communis est, alius qui expositorius dicitur. Communis quidem est, cuius medium, quod dicitur est terminus communis. Expositorius uerò, cuius medius terminus est singularis, hoc nomine fortassis dictus, quòd per ipsum quasi expositio designatioq; fiat propositionum ad demonstrationem sumptarum. Ex Categoricis item, et his quidem qui communes dicti sunt, alij sunt perfecti, alij imperfecti. Perfectus quidem syllogismus is dicitur, qui nullius alterius indiget, præter ea quæ posita sunt, ut appareat necessarium, hoc est, ut conclusio ex necessitate sequatur. Imperfectus uero qui aut unius, aut plurium indiget ad hoc, ut necessarium appareat ex his quæ posita sunt: unius quidem, uerbi causa, aut conuersionis tantum, aut præmissarum transpositionis, aut reductionis ad impossibile. Plurium uero, cum ex his tribus perficiendi syllogismi instrumentis duo necessario requiruntur. Id autem quonam fiat pacto, postea, ubi de modi syllogisticis tractabitur, perspicuum euadet.*

SYLLOGISMORVM.) Prima diuisio syllogismorum quæ à diuersis propositionibus sumitur. *Rursus.*) Secunda diuisio quæ à terminis pendet. *Ex catehgoricis.*) Tertia diuisio quæ à figura syllogismi sumitur. Syllogismus tam perfectus

fectus quàm imperfectus recipit syllogismi finitionem, & conclusio necessario sequitur, tamen id non est nobis manifestū in syllogismis secundæ & tertię figurę ppterea indigente reductione, ut nos bene collegisse planum fiat.

Ex quibus, & quot propositionibus syllogismus constet, & de terminorum secundum propositionem differentia, tum de triplici figurarum distinctione.

Omnis *porrò syllogismus, ut ex tribus terminis, ita ex tribus quoq; constat propositionibus. Quarum quidem prima, maior propositio, secunda minor, tertia conclusio appellatur. Maior item & minor communi nomine præmissæ quoque dicuntur. Cæterum ex tribus terminis neutiquam tres propositiones fieri possunt, imo ne duæ quidem, nisi singulis bis sumantur. Ex his igitur, qui bis sumitur ante conclusionem, ipsam nō ingrediens, medium dicitur, ut per quem extrema in cō clusione connectuntur. Aliorum autem alter maior extremitas, alter minor extremitas. Et maior quidem extremitas is terminus est, qui in maiori propositione cū medio sumptus, in conclusione de minori extremitate prædicatur. Minor uerò, qui in minore propositione cū medio sumptus, maiori extremitati conclusione subijcitur. Atq; id quidem ita se habet in his syllogismis siue modis, qui directim concludere dignoscuntur, quos & ab Aristotele accepimus numero quatuordecim: quibus quinque indirectim concludētes Boetius autumat, uel a Teophrasto, uel ab* Eudemo *adiectos, atque ita in summa esse decem & nouem modos, Vt ergo definitiones illorū terminorum omnibus illis modis ex equo con*

ueniant, dicamus maiorem quidem extremitatem eum esse terminum, qui cum medio in maiori sumitur propositione: minorem uerò, qui in minore. Cæterum is terminus qui bis sumitur ante conclusionem, & medium uocatur, siquidem subijcitur in una sumptarum propositionum, & in altera prædicatur, primam fecit figuram si in utraque prædicatur, secundam: sin uero in utraque subijcitur, tertiam.

OMNIS *porro.*) Cum hoc loco pugnare videtur id quod Aristoteles docet, vigesimosexto capite primi libri priorum, Omnis. inquit, syllogismus constat ex duabus propositionibus & non pluribus. Hoc si diluitur, Aristoteles sumpsit eo loco propositionem strictius pro ea quæ cõclusionem probat, & hoc sensu conclusio non est propositio. Hic autem propositio latius sumitur pro ea quæ actu uel potentia conclusionem probat. *Ex his igitur.*) Terminus medius est neruus, vinculum, & (vt ita dicam) anima syllogismi quo inuento facile est aliud ex alio colligere, *Interdictum concludentes.*) Indirectim concludere est quando minor extremitas de maiore in conclusione dicatur. Directim concludere est quando terminus maior dicitur de minore.

Quid sit figura, & quot unaquæque figura modus sub se contineat.

QVOD uerò tres sint syllogismorum figuræ, trium dispositio terminorum paulò ante facta planè indicare potest. Vnde & ita figura a nonnullis definitur: Figura est trium terminorum secundum debitam subiectionem prædicationemque ordinata dispositio. Horum autem unaquæque plures & hos quidem certos sub se modos habet, ita ut modi ipsi sub figuris sint, perinde atq; species sub suis generibus. Hét igitur prima figura sub se autore Aristotele, modos quatuor, secunda itē quatuor

tertia uerò sex. Sed ut paulò supra meminimus, quatuor illis primæ figuræ modis, adiecti sunt alij quinq;, ut essent illius figuræ nouem modi. In summa igitur modi sunt (ut dictum est) undeuiginti, ex quibus omnibus priores quatuor primæ figuræ modi, perfectos nobis subministrant syllogismos, reliqui omnes imperfectos.

FIGVRA EST.) Figura in syllogismo est uaria termini medii dispositio. Nam si terminus medius subiiciatur in maiore & prædicetur in minore, prima constituitur figura si bis prædicetur, secunda, si bis subiiciatur tertia. *Perfectos.*) Aristoteles duos tantum perfectos modos constituit. Nam reliqui omnes ad duos priores modos primæ figuræ reducuntur. author Aristoteles septimo capite primi libri priorum.

Quid sit modus: & quibusdam regulis.

HINC iam ad modos ipsos paulatim ueniendum est. Vnde etiam quid sit modus definiendum prius, tum uerò & certæ quædam regulæ subijciendæ, quippe quæ modis omnibus generatim inseruire dignoscantur. itaq; modum hoc pacto definiunt quidam: Modus est ordinatio duarum propositionum in debita qualitate & quantitate. Potest quidem & ita definiri, et fortassis rectius: Modus est, tum sumptarum propositionum, tum ipsius conclusionis secundum qualitatem, & quantitatem conueniens ordinatio. Porro autem quæ sit debita tum qualitas, tum quantitas, ex ipsis tandem regulis, quæ hinc sequuntur, discas licebit. Prima igitur regula est, in omni syllogismo oportet præmissarum aut alteram, aut utranq; affirmatiuam esse. Secunda, in omni syllogismo oportet, præmissarum, aut alteram, aut utranque uniuersalem esse. Tertia, si aliqua præmissarum fuerit nega-

negatiua, et ipsa conclusio erit negatiua. Quarta, Si aliqua præmißarum fuerit particularis, conclusio quoq; particularis erit. Quinta, Medium conclusionem non ingredietur unquam.

Modvs est.) Quemadmodum figura a termino medio, ita modus ab ordinatione propositionum in debita quātitate & qualitate sumitur. *Prima autem.*) Ratio regulæ, quia ex solis negatiuis nihil syllogistice colligitur. *Tertia.*) Ratio, quia cōclusio semper sequitur debiliorem partem. eademque est ratio quartæ regulæ. *Quinta.* Ratio, quia in conclusione una extremitas de alia colligitur.

De uocabulis quibusdam ad hanc rem inuentis.

Interim *autem & hoc ipsum fortaßis haud parum expedire uidebitur, si priusquā modos ipsos aggrediamur, etiamnum aperiamus hoc loco breuiter, quis sit illorum uocabulorū (quibus ad syllogismos proprie formandos utimur) intellectus: quippe, quod in his, quātum quidem ad hanc rem attinet, ars quasi latere uideatur, unde & artis uocabula appellari solent, ut alibi quoq; annotauimus. Sciendum itaq; quòd post priores quatuor primæ figuræ modos, qui perfecti euidentesq; sunt, quicunq; ex sequētibus ab aliqua harum quatuor consonantium b, c, d, f, incipit, is reduci habet, ut euidēs scilicet & ipse habeatur, ad eum ex illis quatuor superioribus modum cum quo principali litera conuenit. Verumenimuero ut hæc ipsa reductio facilius percipiatur, adiunctæ sunt aliæ consonantes quatuor, c, m, p, s, quibus intelligi plane poßit, quo modo reductio illa fieri debeat, utrum uidelicet alicuius propositionis cōuersione, aut sumptarum propositionum trāspositione, aut*

syllo-

syllogismo ad impossibile ducente, qui conuersiuus à quibusdam esse creditur, id quod c, litera ab his posita innuit, quemadmodum in præmissarum indicat transpositionem, p, & s, propositionum conuersionem: p, quidem, si per accidens conuertenda est propositio aliqua, s, uerò, si simpliciter. Porrò per quatuor uocales his consonantibus passim interpositas, quatuor propositionum genera accipere debemus, uidelicet per a, uniuersalem affirmatiuam, per e, uniuersalem negatiuã per i, particularem affirmatiuam, per o, particularem negatiuam. Quibus iam expeditis, modos tandem ipsos aggrediamur.

SCIENDVM.) Hæc uocabula etsi barbariem quandam redolere uidentur, tamen rem totam ob oculos ponunt & apertius declarant.

Barbara, Celarent, Darij, Ferio, Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum,
Cesare, Camestres, Festino, Barroco,
Felaptum, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

A, uniuersalis propositio affirmatiua.
E, uniuersalis propositio negatiua.
I, particularis propositio affirmatiua.
O, particularis propositio negatiua.

S, litera in uocabulo artis posita, significat propositionem immediate præcedentem, & per uocalem denotatam, esse simpliciter conuertendam, ut syllogismus reducatur. P, denotat eandem propositionem per accidens esse conuertendam. M, significat præmissarum transpositionem, hoc est maioris in loco minoris, & contra. C, significat totum modum posse per imposibile reduci ad perfectum syllogismum: his breuiter obseruatis ars nullo negotio percipitur.

De modis primæ figuræ.

PRIMA *igitur figura nouem habet modos, ut di-*

ctum est supra, sed ex his priores quidem quatuor directim, sequentes uerò quinque indirectim cõcludere probantur. Sane directim concludere modus tunc dicitur, cum maior extremitas de minore in conclusione prædicatur. Indirectim uerò contra, cum minor de maiore. His ita præmissis cognitisque, superest ut unumquemque modorum deinceps suo ordine definiamus. Itaque primus modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex duabus uniuersalibus affirmatiuis, uniuersalem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, animal substantia, homo, ut omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est substantia. Vocabulum autem artis, Barbara. Secundus autẽ modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiori, & uniuersali affirmatiua minori, uniuersalẽ negatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, animal, homo, lapis, ut nullum animal est lapis, omnis autem homo est animal, nullus igitur homo est lapis. Vocabulum autẽ artis, Celarent. Tertius modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, animal, substantia, homo, ut omne animal est substantia, & quidam homo est animal, igitur quidam homo est substantia. Vocabulum autem artis Darij. Quartus modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem

tnuſ

sunt, animal, homo, lapis: ut nullum animal est lapis, quidam autem homo est animal, igitur quidam homo non est lapis. Vocabulum autem artis, Ferio.

PRIMA *igitur.)* Aristoteles undecimo capite primi libri posteriorum, ualde commẽdat hanc figuram est enim accommodatissima ad scientiam producendam, propterea Mathematici hac maxime utuntur. Sed cũ hæc prima figura perfecta sit, & omnia genera problematum colligat, duæ reliquæ superuacaneæ esse uidentur. Hoc sic dissoluitur, nõ ob id duæ figuræ sunt superuacaneæ. nam prima maxime & sola colligit uniuersalem affirmatiuam, secunda uniuersalem negatiuam, tertia particularem affirmatiuam & negatiuam.

Sequuntur modi indirectim concludentes.

QVINTVS *modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex duabus uniuersalibus affirmatiuis, particularem affirmatiuam indirectim cõcludens. Termini quidem sunt animal, substantia, homo, ut omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur quædam substantia est homo. Vocabulũ autem artis, Baralipton. Et reducitur hic modus ad primum huius figuræ modum conclusione, illius per accidens conuersa. Sextus modus est, in quo datis tribus terminis conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiori, & uniuersali affirmatiua minore, uniuersalem negatiuam indirectim concludens. Termini quidem sunt, animal, homo, lapis: ut nullum animal est lapis, omnis autẽ homo est animal, nullus igitur lapis est homo. Vocabulum autem artis, Celantes. Et reducitur hic modus ad secundum huius figuræ modum, conclusione conuersa simpliciter. Septimus modus est, in quo datis tribus*

terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem affirmatiuam indirectim concludens. Termini *quidem sunt, animal, substantia, homo: ut omne animal est substantia, & quidam homo est animal, igitur quædam substantia est homo. Vocabulum autem artis, Dabitis. Et reducitur hic modus ad tertium huius figuræ modum, conclusione conuersa simpliciter. Octauus modus est, in quo datis tribus terminis conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiore, & uniuersali negatiua minore, particularem negatiuam indirectim cõcludens. Termini quidem sunt, animal, substaatia, lapis: ut omne animal est substantia, nullus autem lapis est animal, quædam igitur substantia non est lapis. Vocabulum autem artis, Fapesmo. Et reducitur hic modus ad quartum huius figuræ modũ, maiore per accidens, & minore simpliciter conuersa, ac insuper præmissis transpositis. Nonus modus est, in quo datis tribus terminis, cõficitur syllogismus ex particulari affirmatiua maiore, & uniuersali negatiua minore, particularem negatiuam indirectim concludens. Termini quidem sunt, animal, substantia, lapis: ut quidam lapis est substantia, nullum autem animal est lapis, quædam igitur substantia non est animal. Vocabulum autem artis. Frisesomorum. Et reducitur hic quoque modus ad quartum huius figuræ modum, utraque præmissa simpliciter conuersa, insuperque transposita.*

QVINTVS *modus.)* In hoc capite sex modi enumerantur, qui indirectim colliguntur, quorum rarus apud bonos authores est usus.

De

De modis secundę figuræ.

SECVNDA uerò figura modos habet quatuor, quorum primus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiore, & uniuersali affirmatiua minore, uniuersalem negatiuam directim côcludens. Termini quidem sunt, lapis, animal, homo: ut nullus lapis est animal, omnis autem homo est animal, nullus igitur homo est lapis. Vocabulum autem artis, Cesare. Et reducitur hic modus ad secundum primæ figuræ modum, maiore simpliciter conuersa. Secundus modus est, in quo, datis tribus terminis, côficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiore, & uniuersali negatiua minore, uniuersalem negatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, animal, homo, lapis: ut omnis homo est animal, nullus autē lapis est animal, nullus igitur lapis est homo. Vocabulum autem artis, Camestres. Et reducitur hic quoque modus ad secundū primæ figuræ modum, minore simpliciter conuersa, ac insuper præmissis trāspositis. Tertius modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali negatiuā maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem negatiuam directim cōcludens. Termini quidem sunt, lapis, animal, homo: ut nullus lapis est animal, quidam autem homo est animal, igitur quidam homo non est lapis. Vocabulum autem artis, Festino. Et reducitur hic modus ad quartum primæ figuræ modum, maiore simpliciter conuersa. Quartus modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex maiore uniuersali affirmatiua, et minori particulari negatiua particularē negatiuā directim cōcludens. Ter-

mini quidem sunt, homo, animal, lapis: ut omnis homo est animal, quidam autem lapis non est animal, quidam igitur lapis non est homo. Vocabulum autem artis, Baroco. Et reducitur hic modus ad primum primæ figuræ modum, syllogismo ad impossibile ducente.

SECUNDA *uerò.*) Omnes syllogismi huius figuræ imperfecti sunt, & ad priores duos modos primæ figuræ reducũtur: ut Aristoteles disertè docet quinto capite primi libri Priorum. *Et reducitur hic modis.*) Baroco reducitur per impossibile ad barbara, sumendo contradictorium conclusionis pro minore in barbara, & inferendo contradictorium minoris, ex quo cõficitur, aut bonum esse syllogismũ in baroco, aut duas contradictorias simul esse ueras. Id exemplo doceo, omnis homo est animal, quidam lapis non est animal: ergo quidam lapis non est homo, sic reducitur: omnis homo est animal, omnis lapis est homo, ergo omnis lapis est animal. at concessum erat, quidam lapis non est animal, igitur duæ contradictoriæ simul ueræ.

De modis tertiæ figurę.

SEQUITUR *tertia figura, quæ modos sex habet. Primus ex his modus est, in quo datis tribus terminis, cõficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiori, et uniuersali negatiua minori, particularem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, homo, animal, substantia: ut omnis homo est substantia, et omnis homo est animal, igitur quoddá animal est substantia. Vocabulum autem artis, Darapti. Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modú, minore per accidens conuersa. Secundus modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiori, et uniuersali affirmatiua minore, particularem negatiuam directim cõcludens. Termini quidem sunt,*

homo

homo, substantia, lapis: ut nullus homo est lapis, omnis autem homo est substantia, igitur quædam substantia nõ est lapis. Vocabulum autem artis, Felapton. Et reducitur hic modus ad quartum primæ figuræ modum, minori cõuersa per accidens. Tertius uerò modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex particulari affirmatiua maiori, & uniuersali affirmatiua minori, particularem affirmatiuã directim concludens. Termini quidem sunt, homo, animal, substantia: ut quidam homo est substantia, et omnis homo est animal, igitur quoddam animal est substantia. Vocabulum autem artis, Disamis. *Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, maiore pariter & conclusione conuersa simpliciter, ac insuper præmissis trãspositis. Quartus modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiori, et particulari affirmatiua minori, particularem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, homo, substantia, animal: ut omnis homo est substantia, et quidam homo est animal, igitur quoddam animal est substantia. Vocabulum autem artis est, Datisi. Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, minore conuersa simpliciter. Quintus modus est, in quo, datis tribus terminis, cõficitur syllogismus ex particulari negatiua maiore, & uniuersali affirmatiua minore, particularẽ negatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, homo, animal, lapis: ut quidam homo non est lapis, omnis autem homo est animal, igitur quoddam animal non est lapis. Vocabulum autem artis, Bocardo. Et reducitur hic modus ad primum primæ figuræ modum, syllogismo*

ad impossibile ducente. Sextus modus est, in quo datis tribus terminis, cōficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particulare negatiuā directim concludens. Termini quidem sunt, homo, animal, lapis: ut nullus homo est lapis: quidam autem homo est animal: igitur quoddā animal non est lapis. Vocabulum autem artis, Ferison. *Et reducitur hic modus ad quartū primæ figuræ modū, minore simpliciter conuersa. & de modis quidem hactenus.*

SEQVITVR *tertia figura.*) Huius figurę etiā omnes syllogismi imperfecti sunt, & in prima figura comprobantur. *Et reducitur hic modus.*) Bocardo per impossibile reducitur ad barbara, sumende contradictoriam conclusionis pro maiore, & colligendo contradictoriam maioris. fit hic syllogismus doctrinæ causa in bocardo, quidam homo non est lapis, omnis homo est animal: ergo quoddam animal nō est lapis. sic reducitur, omne animal est lapis, omnis homo est animal. ergo omnis homo est lapis, at prius datū fuit, quidem homo non est lapis, quò fit ut duæ contradictoriæ sint simul veræ, hoc non est admittendum: ergo prior syllogismus erat bonus.

De quibusdam regulis specialibus, tum quid commune omnibus cuiuslibet figurę modis, & quid cuique figuræ proprium.

IGITVR *post definitos modos, præter iam dictas regulas, aliæ restant magis speciales, nihilominus ipsis modis inseruiētes, ut quæ, ueluti corollaria quædam, ex tribus expositis figuris eductæ uideri possint. Quarum quidem prima est. In prioribus quatuor primæ figuræ modis, & in omnis tertiæ si minor fuerit negatiua, nihil sequitur. Secunda, In prioribus quatuor primæ figuræ modis, & in omnibus secundæ, si maior fuerit parti-*

cularis, nihil sequitur. Tertia, In secunda figura oportet alterutrã premissarũ esse negatiuã. Quarta, In tertia figura conclusio semper erit particularis. Sane, tum has, tũ superiores illas regulas Nicephorus Græcus autor, ut alia dicendi figura, ita & grauius & artificio sius complexus est: Commune est (inquit) omnibus syllogisticis modis per tres dispositas figuras, ut conclusio deteriorẽ sequatur propositionem. Est autẽ deterior particularis uniuersali, & abdicatiua aiente, hoc est, negatio affirmatione. Atqui proprium quidem primæ figure est, per modos saltem directos, maiorem propositionem uniuersalem esse, & minorum semper affirmatiuam. Secũdæ uerò figuræ proprium est, maiorem propositionem uniuersalem esse, minorem uerò dissimilis ab illa qualitatis, & colligere cõclusionem semper negatiuam. Tertiæ porrò figuræ proprium est, maiorem propositionem indifferentem eße, minorem uerò affirmatiuam semper & colligere conclusionem semper particularem.

IGITVR *post.*) Profert quasdam regulas speciales, quæ trium figurarum, uelut appẽdices, quædam sunt. *Quarum prima.*) Non ualet igitur hæc collectio, nullus lapis est animal, nullus homo est lapis, ergo nullus homo est animal. *Et in omnibus tertiæ.*) Hæc collectio ob id non est firma, omnis homo est animal, nullus homo est lapis, ergo quidam lapis est animal. *Secunda.*) Ob hanc regulam hic syllogismus non ualet, aliquod animal est homo, omnis equus est animal, ergo quidam equus est homo. *Et in omnibus secundæ.*) Quare non ualet hic syllogismus, aliquod animal non est rationale, omnis homo est rationalis, ergo aliquis homo non est animal. *Tertia.*) Ratio huius regulæ est, quia ex duabus affirmatiuis in secunda figura nihil sequitur necessario, ut hæc est inepta collectio, omnis homo est animal, omnis equus est animal, ergo omnis equus est homo. *Quarta.*) Hæc

regula docet hanc nō esse ueram collectionem, omnis homo est rationalis, omnis homo est animal, ergo omne animal est rationale. *Commune est.*) Omnes hæ regulæ quæ ad finem huius capitis sequantur, facile ex uocabulis singularum figurarum intelliguntur.

De tribus instrumentis, quibus imperfecti syllogismi ad perfectos reducuntur, breuis commemoratio.

C V M *sint autem tria (ut suprà diximus) instrumẽta, quibus imperfecti syllogismi ad perfectos reduci possunt: nempe conuersio, præmissarum transpositio, et syllogismus ad impossibile ducens: de his paulò altius repetere hoc loco haud inutile fuerit, ne quicquam prætermittatur, quod ad intellectum eorum, quæ dicta sunt, conferre utcunque possit. Verùmenimuero quia de horum primo, ut de conuersione, tractatu tertio satis (ut arbitror) a nobis est dictum, de reliquis duobus hinc restat tractandum.*

C V M *sint.*) Proponit tria instrumẽta, quibus omnes syllogismi imperfecti, ad perfectos reducuntur. *Nempe conuersio.*) Reductio per conuersionem vel præmissarum transpositionem, uoc tur Aristote reductio ostensiua.

De transpositione præmissarum, & quot modis fiat.

T R A N S P O N V N T V R *præmissæ, quoties ambæ locum mutant, ita ut ex maiore minor, et ex minore uicissim maior fiat propositio, quod aliquando quidem contingit, alterutra, aut etiam utraq; ex ipsis cõuersa Quo sanè modo idoneum reductionis instrumentum habetur. Aliquando uerò absque alicuius conuersione: uerum hoc pacto haudquaquam inter instrumenta illa, de*

quibus

quibus nunc loquimur, counumerari debet: quin potiùs aliam tum uim habet, nempe per quam in omni figura modi indirecti fieri posse probantur. Quo fit, ut tot modi esse possint indirectim concludentes, quot sunt qui directim concludunt. Cui quidē sententiæ illa Iacobi Fabri Stapulensis regula subscribit. At quascunque præmissas aliqua sequitur conclusio, eadem ad easdē sequitur transpositas: id quod nunc exemplo tantùm probare liceat, sitq́; hic syllogismus. Omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est substantia. Huius nanq; syllogismi si præmissas trāsponas, ad easdem eadem continuò sequitur conclusio, ut omnis homo est animal, et omne animal est substantia; igitur omnis homo est substantia. Quòd certe et in omnibus modis necessario ita euenire etiamnum demōstrari posset, sed nunc non est hic locus.

TRANSPONVNTVR *præmissæ.*) ut fit in camestres, cùm reducitur ad cælarent. Nam maior in camestres, fit minor in cælarent. *Nempe per quam.*) ut sit hic syllogismus in cælarent, nullum animal est lapis, omnis homo est animal: ergo nullus homo est lapis. transponēdo præmissas sine conuersione fit hic syllogismus cōcludens indirectim: omnis homo est animal, nullū animal est lapis, ergo nullus homo est lapis. *Huius nanque.*) Nā in prima figura mediū aliquando prædicatur in maiore, & subiicitur in minore: author Trapezuntius.

De syllogismo ad impossibile ducente.

PER *impossibile uerò factus ostēditur syllogismus quoties contradictio ponitur conclusionis, et assumitur altera sumptarum propositionum, nota pariter & confessa, ex quibus deinde, nēpe posita & assumpta colli-*

gitur

gitur syllogismus alteram ab assumpta cõcludens: quæ quia manifestè falsa deprehenditur (quippe cuius contradictoria uera per hypothesim extabat una cũ assumpta) per eam alterutra perimenda uenit præmissarum: ut exẽpli gratia, sit factus syllogismus in primo primæ figuræ modo, omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est substantia. Huius syllogismi si cõclusio ipsa uel dubitetur, uel negetur prorsus, tunc sic contexo syllogismum ad impossibile ducentem; quidam homo non est substantia, omnis autem homo est animal, igitur quoddam animal non est substantia. Atqui hæc quoniam manifestè falsa est, sequitur alteram præmissarum falsam quoq; esse, non minorem quidem, quoniam, & ipsa in altero syllogismo uera ex hypothesi concessa fuit, ergo maiorem. Quare eius contradictoria quæ erat, omnis homo est substãtia, uera est, & hæc nimirum conclusio prioris syllogismi erat, quod erat propositum. Vnde & ex hoc etiamnum error eorum manifestatur, qui per c, literam superius inter artis literas positam significari credentes syllogismum cõuersiuum, eundem proinde illum existimare uidentur cum syllogismo ad impossibile ducente, cùm sint à se longè diuersi.

PER *impossibile.*) est itaque syllogismus ducens ad impossibile, cùm ex opposito conclusionis probandæ cum una uera & concessa colligimus unam propositionem perspicuè falsam & impossibilem, à qua opponens regreditur ad conclusionem probandam; & sic in omni syllogismo ducẽte ad impossibile, tria sunt necessaria, conclusio probãda, ut omnis homo est substantia, oppositum conclusionis, ut aliquis homo non est substantia, & id quod tanquam uerissimum sumitur ut omne animal est substãtia. *Sequitur alteram.*) Quia falsa

falsa conclusio nō colligitur, nisi ex falsis præmissis: Vnde ex.)
Syllogismus conuersiuus partim conuenit cum syllogismo ducente ad incommodum, partim differt. Conueniunt inter se, quia ambo in omnibus fiunt figuris, differunt, quia in syllogismo conuersiuo damus, & fingimus syllogismum prius factum ab opponente, sed in syllogismo ducente ad incommodum, nullus præsupponitur syllogismus factus: uel, ut ait Philoponus in syllogismo conuersiuo, colligitur tam contrarium quàm contradictorium alicuius propositionis: sed in syllogismo ducente ad incommodum, contradictorium tantum, uide Aristotelem undecimo capite secundi libri Priorum, quo loco legendus Philoponus.

Quod preter predictos modos alii omnes magna ex parte a syllogisti habeantur.

INSVPER & illud nunc, quantum quidem ad definitos modos attinet, adijciēdum haud ab re puto, quòd quicunq; modi contra prædictas syllogismorum formas siue leges fiunt, ordinanturq;, omnes hi a syllogisti habētur. Siquidem hoc pacto contingeret in ipsa conclusione, primum ex tribus datis terminis interdum omni inesse postremo, interdum nulli: hoc est, ut planius intelligatur quod dictum est, ex tribus terminis, seruata eadem forma, conclusionem colligi, nunc uniuersalem affirmatiuam, nunc uniuersalem negatiuam. Atque id quidem est quemadmodum & in prioribus analyticis Aristoteles docet, dare terminos, in quibus omni, & in quibus nulli. At hoc ipsum nūc exemplis subiectis ostendamus. Constituatur, itaq; syllogismus in prima figura, sintq; termini in quibus omni, id est, ubi primus omni postremo inest, animal, homo, equus: ut omnis homo est animal, & nullus equus est homo, igitur omnis equus est animal. Alter rursus constituatur syllogismus, sint-

que

que termini in quibus nulli, hoc est, ubi primus nulli inest postremo, animal, homo, lapis : ut omnis homo est animal, nullus autem lapis est homo, igitur nullus lapis est animal. Et ut hoc iã in uniuersalibus ostensum est pro positionibus, et ita in particularibus ostendere, licet particularem colligendo conclusionem, si quibus id ita placet. Ex quo manifestum euadit, huiusmodi datorum terminorum contextum inutilem prorsus esse, id quod & in secunda, & tertia figura simili ostendi potest, quanquam in tertia haud ita omni ex parte sese habet. Caeterum ut huiusmodi terminorum facilis habeatur inuentio, hæc a quibusdam tradita regula est per disiunctionem; Accipiendi sunt tres termini, quorum tertius ad reliquos duos se habeat, ut genus ad species quæ sub ipso continentur, ut homo, equus, animal: uel ut extraneus, hoc est disparatus ad utrunq;, ut homo, equus, lapis, uel utcunq; superior ad illos sit, qui & de se inuicem prædicentur, aut conuertibiliter, aut nõ Conuertibiliter quidem, ut homo, risibile, substantia. Non conuertibiliter uero, ut homo, animal, substantia.

INSVPER ET ILLVD.) Docet hoc capite Cæsarius omnes colligendi modos præter prædictos esse reiiciendos & in collectiles. *Atque id.*) Locus est apud Aristotelẽ quarto capite primi libri priorum. Dãtur termini, in quibus omni, quã do ex duabus propositionibus simul ueris, cõclusio colligitur uniuersalis affirmatiua uera, & dãtur termini in quibus nulli, quãdo in eadẽ forma argumentandi, ex duabus propositionibus ueris, infertur uniuersalis negatiua uera: quocirca duo cõtraria essent simul uera: ut exẽpli gratia, in quatuor prioribus mod s primę figuræ, maiore uniuersali afirmatiua, minore uniuersali negatiua, nihil colligĩ necessario. ratio Aristotelis

est,

est,quia dantur (ut uulgo loquimur) termini in quibus omni & quibus nulli,hoc est,idē extremū omni subiecto uere inesset, & ab eodem uere remoueretur,termini in quibus omni, animal,homo,equus, si colligendo, omnis homo est animal, nullus equus est homo,ergo omnis equus est animal, termini in quibus nulli,animal,homo,lapis, sic colligendo, omnis homo est animal, nullus lapis est homo, ergo nullus lapis est animal. Innumera huiusmodi exempla sunt apud Aristotelē quarto, quinto, sexto capitibus primi libri priorum. *Quanquam in tertia.*) In tertia figura concludendo uniuersaliter, non dantur termini, in quibus omni uel nulli, quia id nunquam contingit, nisi quando erratur in dispositione maioris uel minoris propositionis.In tertia autem figura,quando con cludimus uniuersaliter,est error in conclusione, non in antecedente. *In secunda.*)In secunda figura dantur termini,in qui bus omni & quibus nulli, si maior sit particularis, in quibus omni,ut animal,homo,equus,aliquod animal est equus,nullus homo est equus,ergo omnis homo est animal. termini in quibus. nulli,equus,animal,lapis, aliquod animal est equus, nullus lapis est equus,ergo nullus lapis est animal.

De Enthymemate.

POSTREMO *autem et de reliquis tribus argumētationis speciebus tractandum hic est, id quod initio huius tractatus ita polliciti sumus, atque ex his primum de Enthymemate dicendum. Enthymema itaque est (quemadmodum & ab Aristotele definitur) ex icotibus & signis imperfectus syllogismus. Ex icotibus quidem,hoc est,ex consentaneis & probabilibus:*εἰκὸς *enim Græce præter alia, consentaneum quoquoque significat Latinis & probabile.*Cuiusmodi illud est,*Diligere quē que amantem se:& item illud,Omnem matrem suā diligere prolem.Ex signis autem,id est,ex necessarijs & probabilibus,ut est,Si quid cuilibet rei additum fuerit,*

totum maius efficietur. Definitur & sic, Enthymema est oratio, in qua non omnibus positis propositionibus, festinata infertur conclusio. Itaque in Enthymemate altera semper deest propositio, uel propter breuitatem, uel propter notitiam prætermissa, quæ tamen mente interim eius, qui ratiocinatur, cōcipitur: ut, omne animal est substantia, igitur omnis homo est substantia. Vnde & truncatus syllogismus a quibusdam dicitur. Hinc a Iuuenale Satyrico poeta dictum est de muliere impudica, Ne curtum sermone rotato Torqueat Enthymema. Rotato, inquit, id est celeri. Siquidem apud Græcos ἐνθύμημα cogitationem significat, qua certe nihil celerius.

ARGVMENTATIONIS quatuor sunt formæ, syllogismus, enthymema, inductio, exemplum. Cæsarius hoc capite finit Enthymema, argumentationem ex antecedente, & cōsequente constitutam. Eius materia est plerunque probabilis, ut hic cum gladio sanguinario inuentus est, ergó hominem occidit. Dici non potest quàm Aristot. exacte examinauerit uim enthymematis primo & secúndo Rhetoricorū ad Theodecten. Initio primi libri inquit: οἱ δ' περὶ ἐνθυμημάτων οὐδὲν λέγουσιν, ὅπερ ἐστὶ σῶμα τῆς πίστεως. Insectatur ueteres, Rhetores, qui nihil de enthymemate dixerunt, quod est fundamentum probationis.

De Inductione.

INDVCTIO, *quæ Græcis ἐπαγωγὴ, siue, ut uult Cicero, παραγωγὴ dicitur, hoc pacto definitur: Inductio est oratio, per quā a singularibus ad uniuersale fit progressio. Sanè per singularia hoc loco intelligere debemus, nō solùm ea quæ simpliciter talia sunt, ut sunt indiuidua, & numero differentia, uerumetiam minus cōmunia respectu ipsius uniuersalis, quod ex ipsis per inductionem colligitur, ab his enim plerūque uniuersale*

con-

conflatur colligiturque: ut si quis uelit ostendere omnem numerum esse duorum iuxta se positorum medium, id inductione probauerit, quoniam ternarius medius est binarij & quaternarij, & quaternarius item ternarij & quinarij, & ita deinceps, igitur omnis numerus est duorum iuxta sepositorum medius. Eodem *modo, si it probandum nobis fuerit, quòd omnis uirtus moralis in mediocritate consistit, dicemus hoc pacto, Fortitudo in mediocritate consistit, nempe inter audaciam & timiditatem: & liberalitatis, ut inter auaritiam & prodigalitatem, temperantia item & iustitia, omnis igitur uirtus moralis in mediocritate consistit. Vnde & inductio hanc precipue uim habere putatur, ut per eam de principijs scientiarũ aliquoties disputare contingat. Neque uero cum inductione utimur, opus erit semper adijcere particulam, & sic de alijs, ut Sophistæ solent. Quandoquidem id inducenti iam compertum esse debet, cætera similia esse his, quæ sumpta. Nã si Aristoteli credimus, qui singularium ignorat similitudinem, is non facile inducet.*

ARISTO. 10. cap. 1. lib. Topicorum duplicem differentiam inter syllogismum & inductionem constituit. Primum quia inductio secundum sensum est notior & pluribus communis, syllogismus uerò secundum intellectum. Secundo, inductio est accommodatissima rudioribus, syllogismus autem contra proteruos efficacior. *Vt sunt indiuidua.*) Hæc sunt diligenter in inductione enumeranda, ne non plenam conficiamus inductionem, aut sub hac particula, & sic de aliis, complectenda. Est autem hæc uia a natura profecta, prima enim ratio discendi a singularibus. *Vnde et.*) Præcipua utilitas inductionis est, quia per eam artium principia (si negentur) tanquam per nobis notiora, probantur.

In

In quam rem insignis est locus apud Aristote.7. cap.1. libri Ethicorum.

De Exemplo.

EXEMPLVM *quod a Græcis παράδειγμα dicitur, ita definiunt. Exemplum est, cum ex multorum collecta particularitate, aliud quiddam particulare ostenditur: ut si quis probare uelit, rectores non esse sorte dãdos rebus publicis: quoniam neque nauibus, neque curribus moderandis sorte proponuntur rectores, sed qui arte & experimentis plurimum ualent. Sunt qui ita definiant. Exemplum est, quoties unum particulare per aliud probatur, propter simile quod in utroque conspicitur: ut, si malum est Græcos cum Troianis belligerari, malum quoque est Lacedæmonios cum Atheniensibus armis decertare.*

EXEMPLVM est, ut uulgo finimus cum a particulari ad particulare decurrit oratio, ut malum est Athenienses bellum gerere cum Lacedemoniis, ergo malum est Phocenses bellum gerere cum Thebanis. *Aliud quiddam.*) Differt itaque exemplum ab inductione quia ut in exemplo ex uno particulari uel pluribus colligimus aliud particulare: sic in inductione ex pluribus particularibus colligimus unum uniuersale.

IN TRACTATVM SEXTVM,

PRAEFATIO.

POST hæc tractatum de syllogismo hypothetico aggressurus, illud præfari in animo constitui, quòd tametsi de modalibus simul & hypotheticis propositionibus tractatus a nobis est, nempe quartus, id tamen haud ita uisum est in eo facere tractatu, in quo de syllogismo hypothetico tractabitur, ut etiã de syllogismo ex modalibus in eodẽ tractetur, imò nec alibi usquam in his tractatibus: non ob eam solã causam, quòd nouitii adhuc huius artis tyrones nimium alioqui grauarentur, sed quòd illorum syllogismorum, qui ex modalibus constituuntur, non admodum frequens usus sit, ut etiam supra annotauimus. Accedit quòd præter unum Aristotelem nullus alius (quod scire potuerim) de huiusmodi ex modalibus syllogismis usquam scriptum reliquerit, nisi quantum Boetius in his laborauerit, idque tamen magis Aristotelem ipsum exponendo, quàm institutum probando. In qua etiam sententia Iacobũ Fabrum Stapulensem esse uideo, uirum profecto in omnibus disciplinis exercitatissimum: unde & non parua mihi subit admiratio de Aristotele ipso, cur in re non tam necessaria, etiam plus satis operosus fuerit, nisi quòd in hac præsertim arte ingenium suum ostentare omnino uoluit uir ille, in omnibus alioqui disciplinis admirandus. Quapropter multi etiam tam Græci, quàm Latini hoc animaduertentes, per compendia de hac arte scribere maluerunt, ne in hac discenda apud Aristotelem opus esset toties, noctesque, diesque insomnes ducere, absque magno etiam fructu. Non tamen negauerim hanc unam artem necessariam admodum esse, ideoque inuentam a maioribus nostris, ut sine qua error in

ſtudiis plerunque committeretur, qui cum alibi, tum hic maxime cauendus eſt: quippe quòd hæc ſola rerum rationes inueſtigare doceat, atque de his ipſis diſputare poſsit. Itaque qui in hac errauerit, uix in aliis erroris periculum euitare poterit. Nanque (ut Aurelius Auguſtinus autor eſt) hæc ſola docet docere, docet diſcere, in hac ſeipſam ratio demonſtrat atque aperit, quæ ſit, quid uelit, & quid ualeat: ſola itẽ ſcientes non ſolum facere uult, ſed etiam poteſt. Hæc ille. at nos hinc ad hypotheticos ſyllogiſmos tranſeamus.

Hic tractatus utilis, & perneceſſarius eſt etiam ad grauiores diſciplinas facilius intelligendas. In his enim identidem ſyllogiſmorum conditionalium mentio incurrit. Quocirca hic tractatus ſtudioſe, & attente legendus eſt. *Non ob eam.)* Profert aliquot cauſas, cur de ſyllogiſmo modali ſcripturus non erat.

De Syllogiſmo hypothetico, quid ſit.

SYLLOGISMVS *igitur hypotheticus (ut a Martiano* Capella *definitur) is eſt, cuius propoſitio, & plenum argumentum, & plenum item id, de quo quæſtio eſt, continet, ita ut aſſumpto argumento iam certum inferri poſſit, de quo quæſtio erat: ut ſit exẽpli cauſa quæſtio, utrum Rhetorica ſit utilis. Itaque uolentes eam utilem probare, argumentum protinus ab eius definitione commode capere poſſunt, quæ quidem eſt bene dicendi ſcientia. Ex hac deinde, ut argumento ſumpto, & quæſtione propoſita, ſyllogiſmus hypotheticus ad hunc modum contexitur: Si* Rhetorica *bene dicendi ſcientia eſt, utilis eſt: eſt autem Rhetorica bene dicendi ſcientia, Rhetorica utilis eſt.* In *hac ſane oratione cum prius proponitur: Si Rhetorica bene dicentia eſt, utilis eſt:*

ac deinde

ac deinde assumitur, Est autem Rhetorica bene dicendi scientia: tum qui hæc duo concesserit, propositionem, in quam, & assumptionem, is uel inuitus concedat oportet Rhetoricam utilem esse, id quod in quæstione proposi tum erat, quod tantisper dubium erat, donec & proposi tio, & assumptio concederetur.

SYLLOGISMVS *igitur.*] Vel sic facilius finiri potest, syllogismus hypotheticus est cuius, uel altera tantum, uel propositio, uel conclusio hypothetica est. *Cuius propositio.*] Hoc est antecedens. *Plenum argumentum.*] Hoc est probationem plenam. *Si Rhetorica.*] hic syllogismus est in primo modo syllogismorum conditionalium, assumitur enim antecedens, ut assumatur consequens.

Ex quibus constet syllogismus hypotheticus, & quantum ei conferat syllogismus categoricus.

CAETERVM *ut categoricus syllogismus in propositiones resoluitur, ut ex quibus constituitur, & propositiones rursus in terminos, neq; ulterius resolutio procedit in his, ita hypothetici syllogismi in categoricos resolutio fit: quippe quòd ex his ipse, ut ex simplicibus cõstet cõpositus, cũ præsertim prima eius propositio uim consequentiæ ex simplicibus (hoc est, categoricis) capiat syllogismis. Prima nanq; hypothetici syllogismi propositio, si dubitatur an uera sit, prædicatiua demonstrabitur conclusione, hoc est, syllogismo prædicatiuo. Assumptio porro, quæ secũda huiusce modi syllogismi pars est, in pluribus modis prædicatiua esse perspicitur, idémque cõclusio, ueluti cũ dicimus, Si Rhetorica bene dicendi sciẽtia est, utilis est, atqui Rhetorica bene dicẽdi sciẽ-*

tia est, hic assumptio prædicatiua, item categorica est, si quæratur, hoc est, in dubitationem trahatur, ipsa quoque prædicatiuo probabitur syllogismo. Hinc si demum inferatur, Rhetorica igitur utilis est, et hæc ipsa prædicatiua est, atqui facti syllogismi conclusio: utpote, quæ ad assumptionem probatam necessario consequitur. Nam si Rhetorica bene dicendi scientia est, cur non et utilis ipsa erit? Præterea *si hypothetica propositio ex categoricis iungitur, & ex his fidem capit, simul & ordinem partium consequitur, necesse est categoricos syllogismos hypothetico uim conclusionis administrare.*

CAETERUM) Inquirit elementa & principia syllogismi cõditionalis. *Neque ulterius.*) Resolutio quidem ulterius procedit, sed in syllabas, quæ ad Dialecticum non pertinent. *Ipsa quoque.*) Id hoc modo fiet, omnis ars inueniendi, disponendi, eloquendi, est bene discendi scientia, Rhetorica est huiusmodi, ergo est bene discendi scientia. *Præterea.*) Ratio probans a simili syllogismum hypotheticum uim suam a Categorico sumere.

De partibus syllogismorum, siue ex quot partibus syllogismi constent.

SYLLOGISMOS *autem tam* Categoricos, *quã hypotheticos, alij quinq;, alij quatuor, alij tribus constare partibus arbitrantur, quorum controuersiã Boetius ad hunc modum dijudicat, atq; discernit, quoniam omnis, inquit, syllogismus ex propositionibus texitur, prima uel propositio, uel assumptum uocatur: secunda, uero assumptum, siue assumptio dicitur.* Ex *his quæ tertia infertur, conclusio nuncupatur, ut cum dicimus,* Si *homo est, animal est; homo autem est, animal igitur est. Ea quidem enuntiatio, per quam dicimus,* Si *homo est,*

animal est, propositio uel sumptum uocatur: ea uerò quam huic adiunximus, quæ quidem erat. Est autē homo, assumptio siue aßumptum dicitur. Tertia autem ab his conclusio appellatur, ut per quam ostendimus animal esse, si homo fuerit. Eadem sanè et in categorico syllogismo ipsarum partium ratio est, et ordo. Sed quoniā sæpe euenit, ut propositio ipsa non sit uerisimilis, & tū adiungitur approbatio, per quam id quod propositum est, uerum esse monstratur. Assumptio quoq; sæpenumero ad fidem per se non uidetur satis idonea, idcirco huic quoq; probationis iuuamen adiungitur, ut uera esse intelligatur. Quo fit, ut sæpe quinque partes, sæpe quatuor, interdum tres solum ipsos syllogismos habere contingat. In qua quidem sententia M. Tullius esse deprehenditur, qui in Rhetoricis syllogismos quosdam quinque partitos, quadripartitos alios, & nonnullos tripartitos esse confirmat. At uero, quibus ipsorum syllogismorum non placet partes ultra ternarium numerum propagari, hi propositionum, atq; assumptionum probationes non putant inter syllogismi partes ponendas esse, sed potius illarum, cum dubiæ sunt, fulcimenta, quædam haberi. Quorum sane iudicio, atque sententiæ Boetius ipse manibus pedibusq; accedit. Vnde nostra (inquit) sententia his potius accedit, qui tribus partibus syllogismum constare dicunt.

Syllogismos autem. Quemadmodum in syllogismo cōditionali prima pars dicitur propositio, secunda assumptio, tertia conclusio: Ita in syllogismo categorico prima pars dicitur maior, secunda minor, tertia conclusio. *Sed quoniam.*) Hunc locum Quintilianus decimo quarto capite, quinti libri his uerbis expressit: Cicero maxime quinque defendit,

ut sit propositio, deinde ratio eius, tum assumptio, & eius probatio, quinta complexio. Quia uero interim & propositio nō egeat rationis, & assumptio probationis, nonnunquā etiam complexionis, non opus sit quadripartitam, & bipartitam fieri ratiocinationem, mihi à plurimis autoribus tres ad summum uidetur. Et sic ex sententia oratorū syllogismus aliquando quinque aliquādo quatuor habet partes, sed ex sententia philosophorum qui concisa utuntur oratione, syllogismus tantum tribus partibus constat.

De modis ex hypotheticis propositionibus.

H I S *itaq; præmissis consequens est, ut ad modos hypotheticorum syllogismorum transeamus, quos certe, quantum hic eos definire liceat, dicere possumus ipsorū syllogismorū formas, & ueluti præscriptas leges. Sciendum autem quòd tametsi numeri propemodum huiusce modi modi sint, qui ex hypotheticis conficiantur propositionibus, ut de quibus Seuerinus Boetius latissime disputat duobus libris, nos tamen ex his paucos deligere statuimus, propterea quòd eorum usus non parum frequens habeatur. De reliquis autem admonuisse tantum sat erit, ut si cui cognoscendi eos cupido incesserit, is Boetium ipsum in primis adeat. Sed nunc ex his primum definiamus.*

H I S *itaque præmissis*) Hoc capite Cæsarius docet quem admodum categoricorum syllogismorum modi leges, quædā sunt, quibus syllogismi probantur. sic hi septem modi sunt ueluti leges & regulę, quibus syllogismos conditionales bono esse ostendimus.

Primus modus.

P R I M V S *igitur modus est, cum in cōditionali propositione assumpto eo quòd præcedit, ostēdimus id quod*

sequitur

ſequitur ita neceſſario eſſe,ut eſt in connexione propoſitũ:ut ſi homo eſt,animal eſt,atqui homo eſt,animal igitur eſt.Hic antecedens homo eſt, proponitnr ueluti dubium,cum dicitur,Si homo eſt: aſſumitur deinde idẽ ut argumentum,cum abſq; conditione repetitur,atqui homo eſt.Ad quod demum neceſſario ſequitur animal eſſe,quemadmodum erat propoſitum.Quòd ſi parte ex altera annexum ſiue conſequens aſſumamus, atque dicamus,eſt autem animal,haudquaquã de neceſſitate euenit hominem idcirco eſſe.Inueniuntur autem certi termini,in quibus peræque ualet aſſumptio,ſiue præcedẽs, ſiue ſubſequens aſſumatur,ut in homine, atq; riſibili. Nam ut recte ſequitur, Si homo eſt,riſibile eſt,ita recte quoq; ſequitur,ſi aſſumatur hoc modo, Atqui riſibile eſt,igitur homo eſt. Sed in his hæc eſt conſequentiæ cauſſa,quia homo & riſibile æqui ſunt termini, atque idcirco uno poſito,alterum comitari eſt neceſſe. Verum quia hoc in omnibus non ita ſe habet, idcirco non recipitur ut firmum, & ſtabile,ſed magis improbatur, ut incertum & minime conſtans.

PRIMVS *igitur.*] In hoc primo modo colligimus à poſitione antecedentis ad poſitionem conſequentis, ut ſi iuſtitia eſt,uirtus eſt,atquí iuſtitia eſt, ergo uirtus eſt. Quid hoc loco ſit antecedens quid conſequens, dictum eſt ſupra a nobis. Ponere hoc loco eſt affirmare,tollere, negare. *Inueniuntur autem.*] In terminis æquis, & recurrentibus poſſumus utroque modo, & antecedens, & conſequens aſſumere, ſed hæ formę colligendi, terminorum tantum gratia ualidæ ſunt.

Secundus modus.

SECVNDVS *uero modus, cũ in cõditionali,op-*

posito consequentis assumpto, aufertur id quod antecesserat, hoc modo, Si homo est, animal est: non est autem animal, igitur homo non est. Quod si contra hominem esse negemus, non tollitur proinde quod connexum est, ut si dicamus, non est autem homo, non iam continuo sequitur, animal non esse. atque idcirco hic modus, A consequentibus appellatur; quemadmodū qui hunc præcedit, Ab antecedentibus dicitur. Quare & hi duo modi a recentioribus ita distinguuntur, ut prior quidem dicatur. A *positione antecedentis, sequens uero,* A *destructione consequentis.* Cæterum *ut utroq; modo ex datæ conditionalis partibus affirmatiuis firma ubique sententia probatur, id quod paulo supra exemplis adhibitis ostensum est; ita eadem consequentiæ uis erit, si negatiuæ eius partes fuerint; ut, si animal non est, homo non est; non est autem animal, igitur homo non est. Item, si animal non est, homo non est; atqui homo est, animal igitur est.*

SECVNDVS *uero modus.*) In hoc secundo modo colligimus ex opposito consequentis ad oppositum antecedentis. Est autem oppositum consequentis, contradictorium consequentia, ut si consequens sit negatiuum, affirmetur, si affirmatiuū negetur, ut si dies est, nox non est, atqui nox est, ergo dies nō est. Si liberalitas & uirtus est, atqui uirtus non est, ergo liberalitas non est. *Atque idcirco.*) Huius loci ratio est, quia si ad positionem antecedentis sequitur positio consequentis, oportet oppositum consequentis inferre oppositū antecedentis. Principium enim dialecticum est oppositum consequentis nō posse cohærere cum antecedente. Vt quia hæc est ratæ fidei consequentia, si felicitas operatio animi est, necessario consequitur, non est operatio animi, ergo non est felicitas. Operationē animę non esse, & felicitatem esse, fieri non potest.

De

De quadam argumentatione contra secundi modi regulam facta, ex Themistio.

HIC *iam obijciet aliquis fortassis nobis Aristotelem ipsum, qui in proœmio libri de* Anima, *tali contra præscriptum secundi modi formam (ut uidetur) usus est argumentatione, Si quod est animæ (inquiens) proprium opus; potest contingere, ut ipsa a corpore seorsum sit; Si uero nullum est opus animæ proprium, contingere non potest, ut a corpore seorsum maneat, subsistatue. Sane hanc argumentationem sunt, qui ob id calumnientur, reprehendantq; ceu minus firmã, minusq; dignam tãto philosopho. Calumnia autẽ huiusmodi est, Oportebat, inquiunt, accepto consequentis opposito, ita tollere demoliriq; antecedens: at hic cõtrarias ordo seruatur. Verum hanc calumniam (si qua tamen dici meretur) Themistius haud dubie nobilissimus Peripateticus subtilissime dissoluit, ac diluit. Vnde quicunq; ait, tam male animati sunt, ut hæc quæ in dialectica atq; in exercitio argutiarũ iactata, et prompta omnibus sunt, ignorasse Aristotelẽ putent, hi plane ignorantissimi uidentur. Nanq; uerbum illud potest contingere (quo quidem* Aristoteles *in sua oratione utitur) non necessariã, sed possibilem & contingentem connexionem habet: in quo genere non oportet, abolito consequente, aboleatur & antecedens: id quod omnino ita euenit, quoties necessaria cõnexio est. Sed hic in contrariũ obseruatio est, ut s. abolitio antecedentis aboleat consequens. Cui rei causam idem autor huiusmodi affert: semper .n. (inquit) id quod contingenter sequitur, tanquam pars sit antecedentis:*

dentis:propterea quòd quandoque accidit, quandoque non accidit. Ita qui antecedens interemit totum interemit. Toto autem sublate, consequens est parti quoque abolitionem aferri. Hinc & ab eodẽ autore aliud haud dissimile proponitur exemplum, quod tale est, Si animal est, quod procul ad nos accedit, potest contingere ut sit equus, igitur si animal non est, neque ut equus sit contingere potest. Quo fit, ut inscitiæ potius illi arguendi sint, qui talem argumentandi formam, ut minus sanam cauillantur, & non Aristoteles ipse qui rectissime ita argumentatus est. Hæc ita ex Themistio, quem Hermolaus Barbarus ætate nostra Latinitate donauit, uir utique impense eruditus.

HIS *iam obijciet.* Cæsarius hoc loco grauem ponit quæstionem, quæ contra hunc secundum modum exoritur. Huius autem hæc est solutio, quando consequens est, siue cõtingens, siue possibile, tunc possumus in secundo modo colligere à destructione antecedentis ad destructionem consequentis. Adde etiam, id uerum esse, quando termini æqui sunt. Quod ad ueritatem quæstionis attinet, intelligere est propria animæ operatio, & sic assumptio est neganda. Huius loci a nobis facta est mentio in primo libro Auscultatoriorum cap. 4. & in scholiis primi libri de anima, cap. 1. *Oportebat inquiunt.*] Nã in secundo modo argumentandum est ex opposito consequẽtis ad oppositum antecedentis, Aristot. auten. j. cap. j. libri de anima ex opposito antecedentis ad oppositum consequentis est ratiocinatus.

Tertius modus.

TERTIVS *deinde modus est, qui appellatur, A repugnantibus, in quo demonstratur non posse simul hoc esse & illud. Fit autẽ quoties connexæ propositionis affirmatiuæ antecedens astruitur, ut cõsequens tollatur. Quod certe ideo ita euenire manifestũ est, quòd huius-*

modi

modi propositiones ex repugnantibus, aut ex cōtrarijs constent partibus. Ex repugnantibus quidem, ut non si dies est, nox est: atqui dies est, nox igitur non est. Ex contrarijs autem, ut non si sanum est, ægrum est: atqui sanū est, non est igitur ægrum. In quibus syllogismis propositiones sumptæ huiusmodi sunt, ut impossibile sit, si antecedens est, consequens esse. Itaque cum ita proponitur non si dies est, nox est, huius propositionis sensus hic est, non recte sequi, si dies est, ut nox sit. Dictum est autem *ex repugnantibus, aut ex contrarijs, quoniam quæ aliter se habent, syllogismum ad hunc modum nullū constituunt. Quapropter haudquaquam recipiendus est hic syllogismus, non si homo est, album est, est autem homo, igitur album non est, quando nec repugnantia sunt inter se homo, & album, nec contraria. Fit item, & hic modus aliquoties, cum inter alterutrā connexæ propositionis partem negatio interponitur, atque ea ipsa rursus denegatur: ut sit propositio, si animal non est, homo est, hæc repugnans est, & ob id falsa. Fit autem uera si negatio huic a fronte adijciatur hoc modo, Non si animal non est, homo est. Huius quippe propositionis hæc est sententia, Si animal non sit, fieri non posse, ut sit homo. Ea igitur concessa, assumimus protinus hoc modo, Atqui animal non est, ac deinde concludimus, igitur homo non est. Similiter uero si ita proponatur, Si homo est, non est animal; quæ & ipsa falsa est, propter partium inter se repugnantiam: quare si & huic deinde negatio apponatur, uera fit, hoc modo, Non si homo est, non est animal. Nam & huius sententia est si homo sit, non posse fieri ut non sit animal. Itaque ea*

con-

concessa, talis contexitur syllogismus, non si homo est, animal non est, atqui homo est, animal igitur est. Rursus autem sit propositio ex utrisq; partibus negatiuis si non est dies, non est nox: quæ idcirco quòd partes eius inuicem repugnant, falsa est: fit autem uera, si adiungamus negationem, hoc modo. Non si non est dies, non est nox. Huius quoque propositionis sensus est talis, quòd si non est dies, esse non potest quin nox sit. Vnde ea ipsa concessa, assumimus hoc pacto. Atqui dies non est, & concludimus deinde. Est igitur nox.

TERTIVS *deinde modus.*) In hoc modo fit syllogismus cõditionalis quãdo antecedens affirmatur, hoc est cũ negatio quæ coniũctioni præposita est, abiicitur, deinde tollitur annexum, ut constat exemplo textu. *Fit autem.*) Putarẽ hunc locũ sic legendum esse fit, autem quoties connexæ propositionis negatiuæ antecedẽs astruitur & c. idque docet exemplũ Cæsarii. deinde Trapezuntius, id perspicue in hoc tertio modo scribit. Tertius modus inquit, cum propositionis negatæ cõditionalis, quæ contrariis aut repugnantibus constat partibus antecedens affirmatur. *Quod certe.*) Nam ea est natura repugnantium aut contrariorum, ut uno eorum affirmato, tollatur alterũ. *Si animal non sit.*) Huius ratio est, quia sublato superiore aufertur inferius.

Quo pacto tertius hic modus a superioribus duobus differat.

Ex *his porro colligere licet, quid intersit inter hũc tertium, & superiore duos modos. Sane inter ipsos hæc est diuersitas, quòd in eo quidem modo qui ab antecedẽtibus dictus est, ponitur antecedens, ut id quod sequitur, astruatur. In eo uero qui* A *consequentibus appellatus est, perimitur consequens, ut id quod antecesserat, auferatur. At uero ĩ hoc tertio qui dictus est, A re*

pugnan-

pugnantibus neutrum horum seruatur. Siquidem neq; antecedens ponitur, ut quod sequitur confirmetur; nec interimitur consequens, ut id quod præcesserat euertatur: sed ponitur antecedens, ut interimatur consequens. Quod ideo euenire dictum est; quoniam hic propositionis modus partes inter se continet repugnātes. Aduersum quippe est, atq; repugnās, quod dicitur, si dies est, non est lux; quare propositio hæc falsa est, quæ tamen rursus negatione præposita, fit uera hoc modo, Non si dies est, lux non est; atq; ita consimilis est affirmationi, nempe huic, si dies est, lux est; & quod recte quidem ita euenire receptum est, quando scilicet affirmationem geminata facit negatio.

Ex his porro.) Docet discrimen inter hunc tertium modū & duos superiores. Nam in primo modo argumenta colligūtur ab antecedentibus, in secundo a consequentibus, in hoc tertio uero a repugnantibus. *Partes inter se continet repugnantes.*) Repugnantia cohærere non possunt, nec de se uere dici, ut si quis dicat auarum esse pium, sapientem infelicem: at in his propositionibus prædicati oppositum, subiecto uere iungitur, ut sapiens est felix, auarus est impius.

Quartus modus.

QVARTVS *modus est eorum, qui ex disiunctiuis consistunt, syllogismorum. Fit autem cum datæ disiunctiuæ propositionis antecedens in assumptione ponitur, ut quod consequens est auferatur, hoc pacto, Aut dies est, aut nox est, atqui dies est, non est igitur nox. itē, aut sanus est, aut ægrotat, atqui sanus est, non ægrotat igitur. Hic uero si ita quispiā argumētetur, aut dies est, aut nox est, atqui dies est, nox igitur est; ac rursus, aut sanus est, aut ægrotat; est autem sanus igitur*

ægro-

ægrotat: talis profecto modus asyllogistus & incollectilis prorsus habetur. Nam in eo datæ disiunctiuæ posita parte una, non tollitur reliqua: quod utiq; repugnantiam natura requirit.

QVARTVS *modus.*] In hoc quarto modo sic componitur syllogismus. Prima pars disiunctæ affirmatur, ut secunda negetur, ut aut dies est, aut lux solaris non est, sed dies est, ergo lux solaris est. *Hic uero.*] Incollectiles argumentationes proponit, quia pugnantia simul coniunguntur.

Quintus modus.

QVINTVS *autem modus est, cum id quod in disiunctiua propositione præcesserat, in assumptione tollitur, ut quod sequitur affirmetur, hoc modo, Aut uiuit, aut mortuus est, non uiuit autem, mortuus igitur est. At hic quoq; asyllogistus fit & incollectibilis, quoties datæ disiunctiuæ una sublata parte, tollitur simul, & reliquum ut aut uiuit; aut mortuus est, non uiuit autem, igitur non est mortuus.*

QVINTVS *autem.*] In hoc quinto modo antecedens negatur, ut consequens affirmetur, idque exempla textus al unde docent.

Sextus modus.

SEXTVS *uero modus est, in quo duobus per disiunctionem propositis, ostenditur si unum sit, non posse simul esse & reliquum. Fit autem ex disiunctiua in copulatiuam mutata, addita uidelicet negatione, idq; modis duobus. Primo, cum propositiones datæ antecedens ponitur, ut tollatur consequens hoc pacto, Nõ & dies est, & nox est, sed dies est, non est igitur nox. Item, non & prudens est, & ineptus, atqui prudens est, ineptus igitur non est. secuudo, cum propositionis datæ antece-*

dens

dens tollitur, ut consequens ponatur, hoc modo, Non & dies est, & nox est, sed dies non est, igitur nox est. Sane tertius hic est disiunctiuis modus consimilis ei est, qui ex propositionibos conditionalibus tertius est positus, præterquam quòd in illo propositio cum conditione in hoc sine conditione proponitur. Verum & hoc amplius hic obseruandum, ut tam repugnantia, quàm contraria, ita sibi repugnent, atque contraria sint, ut posito uno, intercimatur alterum, & uno interempto, alterum ponatur. Quare locutiones huiusmodi, Aut perijt, aut literas docet. Item, Aut cucurbitæ florem, aut ipsam cucurbitam, & aliæ pleræque (quæ apud Græcos olim in prouerbia cessere) cõsuetudine atque ipso euentu magis receptæ fuerunt, quàm ueritatis constantia: de quibus, & alijs pene innumeris amicus noster in opera adagiorũ non tam copiose, quam fructuose eleganti narratione perscribit, uir profecto hac nostra ætate extra omnem ingenij aleam positus, ut Plinij uerbis utar, qui hoc suâ ætate M. Ciceroni tribuit uerissime. Ex prædictis autem sequitur, copulatiuam negatiuam æquipollere disiunctiuæ affirmatiuæ ex eisdem partibus, sed sibi contradicentibus: uerbi causa, hanc, non & dies est, & nox est, huic, aut non est dies, aut non est nox.

Sextus uero.) Explicat duos reliquos modos qui ex disiunctiua propositione in copulatiuam mutata, fiunt. *Primo.*) Ponitur antecedens cum id affirmatur, tollitur cum negatur, aut cum contra omnino fit, *Secundo.*) Ex hoc secundo modo septimus sumptus est, qui fit cum negatiuæ propositionis quæ ex disiunctiua copulatiua facta est, antecedens negatur, ut consequens affirmetur. ut non & dies est & nox est, sed dies non est ergo nox est. Hos omnes septem mo-

modos Cicero in Topicis ad Trebatium erudite copiosèque explicat. *Aut perijt.*) Speciem hoc habet prouerbij quod ab Athenienſibus ſumptum uidetur, qui cum infeliciter aduerſus Siculos pugnaſſent, & multi occiſi eſſent, aliqui coacti docere literas apud Siculos, aliqui Athenas redierunt, qui interrogati quid hic aut illi agerent, reſponderunt aut literas docet, aut perit. Nec male ad Dionyſium referri poterit, qui regno pulſus, Corinthi ludum aperire coactus eſt. *Aut cucurbitæ.*) Id perinde ualet ac ſi dicas, aut mortem, aut uitam, aut lucrum aut damnum, aut uictoriam aut contra. Incertum enim eſt utrum flos cucurbitæ mox euaneſcet, aut cucurbitam pariet.

Cur ex copulatiuis non fiant ſyllogiſmi.

IAM *uerò mirabitur fortaſſis quiſpiam, quid cauſæ ſubſit, quòd cum tres ſint ſuperius poſitæ hypotheticarum propoſitionum ſpecies, & ex conditionalibus quidem, & diſiunctiuis certi ſyllogiſmorum modi a nobis iam præſcripti ſint, nullos præterea ſubijciamus, quibus ex copulatiuis perinde ſyllogiſmi fieri demonſtrentur. Huius ſane rei hanc eſſe cauſam arbitror quòd quæ hypotheticæ propriæ dicuntur, huiuſmodi ſunt, ut in his conditio aliqua uel exprimatur, ut in eis, quæ peculiari nomine conditionales appellantur, uel ſubintelligatur, ut in diſiunctiuis. Nã cum ita proponitur aut dies eſt, aut nox eſt, hæc eadem propoſitio cum conditione nihilominus pronuntiari poteſt, hoc modo, Si dies eſt, non eſt nox, uel ſi non eſt dies, nox eſt. Itaque per has neque eſſe aliquid, neque non eſſe, ſimpliciter ſignificatur, ſed aut illud eſſe ſi hoc fuerit, aut quoties unum fuerit, non poſſe ſimul et aliud eſſe. Vnde*

& in his consequentiæ uis inesse quoque perspicitur. At uerò quæ copulatiuæ dicuntur, ut non ueræ hypotheticæ sunt, ita nec in his consequentiæ uis ulla deprehenditur: quæ nimirum facit potissimum ut ex propositionibus hypothetici, hypothetici syllogismi struantur. Hypotheticæ tamen quoquo modo dici possint, quatenus ex categoricis compositæ constant. Quare nec Boetius etiam, cùm alias de syllogismis ex hypotheticis copiosissimè tractet, ullos præscribit modos, iuxta quos syllogismi ex copulatiuis perinde fierent. Nec ipse admodum proboeas consequentiæ formas, quas uulgò ex copulatiuis eliciunt, ut a tota copulatiua ad alteram eius partem: & item a destructione partis copulatiuæ, ad destructionem totius, quæ licet necessariæ utique sint, utiles tamen non sunt. Ex copulatiuis tamen rectè fortassis argumentatio procedet, siue syllogismum uoces, siue aliam quamlibet argumentationis speciem, quoties per has ex disiunctis ad coniuncta procedimus: hoc est, quoties quæ diuisim prædicantur de subiecto aliquo, de eodem etiamnum coniunctim dici posse probatur. Quod quia aliquando ita contingit, aliquando uerò minimè, certe ad hoc regulæ ex ipso Aristotele colliguntur, quibus id discernere licet, & quas proinde hic subijcere non grauabimur.

IAM *uerò.*) Dissoluit quandam quæstionem quæ ex superioribus oritur. *Huius sanè.*) Prima ratio cur ex propositionibus copulatiuis per se sumptis, non fiat syllogismus conditionalis. Quoniam in conditionalibus, conditio uel exprimitur, uel subintelligitur: at in copulatiuis neutrum contingit. *Unde est.*) Secunda ratio, in syllogismis conditionalibus optima struitur argumentatio, in qua consequens colligitur ex antecedente.

cedente. *Vt a tota copulatiua.*) Vt deus est immortalis, & homo est mortalis, ergo Deus est immortalis. *Ex copulatiuis.*) Hic locus intelligetur ex tribus regulis capitis sequentis.

Sequuntur tres regulæ.

Ex his *igitur prima regula est, Quæcunque diuisim secundum accidens de aliquo prædicantur subiecto, aut alterum de altero, hæc simul atque coniunctim de eodem prædicantur minimè.* Cuius *regulæ hanc reddit rationem Aristoteles, quòd uidelicet unum non faciát. Quare non rectè sequitur, Socrates est albus, & Socrates est musicus, igitur Socrates est albus musicus. Dictum est autem secundum accidens, quoniam sciens & Grámaticus licet secundum accidés de subiecto aliquo dicantur, tamen alterum de altero non secundum accidens, sed per se dicitur: & proinde ut diuisim, ita et cóiunctim de eodé prædicari possunt: ut, Socrates est sciés, & Socrates est Grammaticus, igitur Socrates est sciés* Grammaticus. Secunda regula, *Quæcunq; diuisim de aliquo prædicátur, ut de subiecto, si id quod sequitur, in præcedenti includitur, ipsa de eodem simul et cóiunctim nõ prædicantur.* Huius *quoq; regulæ hæc ab Aristotele redditur ratio, quia cómitteretur uitium nugationis. Vnde nõ rectè sequitur, Socrates est homo, & Socrates est animal, igitur Socrates est homo animal.* Siquidem *in homine animal includitur. Nec sequitur ob idipsum, Socrates est Grammaticus, et Socrates est sciens, igitur Socrates est Grammaticus sciés:* Tertia *est, quæ ex his sequitur, regula, Quando aliqua de aliquo ut subiecto seorsim atque diuisim prædicantur, idq; neque secundú accidens omnino, neque ex his posterius in prio-*

ri

ri directim continetur, hæc de eodem simul atque cõiun ctim prædicantur, ut Socrates est homo, & Socrates est albus, ergo Socrates est homo albus. item, homo est animal, et homo est rõnalis, ergo homo est animal ratiõale.

Ex his *igitur.*) Hæc regula est apud Aristotelem.ii. cap.ii. libri de Interpretatione, cuius hic est sensus. Quando duo prædicata dicuntur per accidens de subiecto aliquo, uel alterum prædicatum de altero per accidens, ea coniunctim minimè predicantur, ut non sequitur homo est musicus, homo est bonus, ergo homo est bonus musicus. Si autem utrunque prædicatum dicatur de subiecto per accidens, & tamen alterum prędicatum dicatur de altero per se, ea coniunctim prædicantur, ut homo est sciens, homo est philosophus, ergo homo est sciens philosophus ratæ fidei est consequentia, quia sciens est genus philosophi, ut scientia genus philosophiæ. *Secunda regula.*) Quando duo prædicata dicuntur de subiecto per se, si posterius continetur in finitione prioris, non rectè colligitur a diuisis ad coniuncta, ut non ualet hæc ratiocinatio, Cato est homo, Cato est animal, ergo Cato est homo animal, sed sic erat colligendum, ergo Cato est animal homo. Posterius duobus modis in priori includitur. Primo in ipsa prolatione, ut Cato est homo albus, & Cato est albus, ergo Cato est homo albus albus. Secundo modo posterius est in prioris finitione, ut homo est bipes, homo est, animal ergo homo est bipes animal. Neutro modo rectè colligitur à diuisis ad coniuncta. *Tertia est.*) Hæc regula tollit uitia duarum priorum, & docet quomodo liceat a diuisis ad coniuncta aptè ratiocinari.

De ratione consequentiæ.

Post *hæc etiam de consequentiæ ratione haud absurdum fuerit hac in parte nonnihil adijcere, propterea quòd in superioribus sæpius in huius incidimus mentionem. Primò igitur dicendum est quid sit, deinde quomo-*

do diuidatur, tertiò regulæ quædam subiiciendæ sunt. Neque uerò ut uana res existimari debet consequentiæ uim posse intelligere: quoniã ad hos summa totius Dialecticæ tendit & utilitas. Sanè hæc ex eo potissimùm percipitur, si cui rectè uti contingerit cõiunctione rationali ergo, siue igitur, aut si qua huiusmodi est: quæ alioqui (ut Alexander Hegius dicere solebat) multum facessit negotij studiosis huius artis hominibus. Porrò hac ipsa rectè uti poterit, quicunque rei probandæ tum causam, tum signum intellexerit. Ita enim res una ab alia dependet, ut certus proculdubio ordo aliquis in ipsa rerum natura esse intelligatur, id quod Seneca inter Philosophos nõ contemnendus autor, primo Naturalium quæstionũ libro his uerbis nõ tam disertè quàm grauiter expressit: omnium (inquit) rerum certus ducitur ordo, & alia alijs ita cõplexa sunt, ut quod antecedit, aut causa sit sequentium, aut signum.

POST HAEC.) Quoniam in superioribus regulis consequentiæ habita est mentio. ideo quasdam regulas, & diuisiones de ea subijcit. Consequentia, ut generatim sumitur eadem est cum argumentatione, siue hæc fuerit syllogismus, Enthymema, inductio, exemplum. Nam omnis consequentia est argumentatio & contra. *Quoniam ad hoc.*) Nam Dialectica est diligens differendi ratio: differere autem nemo poterit, nisi inuenerit, & inuenta in formam argumentationis coniecerit. *Porrò.*) Locus hic dignus est obseruatione, etsi enim omne uerum uero est consentaneum: ut Aristo. viij. cap. j. libri Ethicorum, & xxiii. cap. j. lib. Priorum, docet tamen non omnibus probandis omnia cõueniunt, sed id quod adfertur ad alterius probationem, debet cum eo quodammodo esse coniunctum. Id eleganter (ut omnia) Rodolphus agricola vnicum eruditionis lumen ii. cap. i. lib. de Inuentione Dialectica docet.

De

De consequentia, & eius diuisione.

CONSEQVENTIAM *igitur hoc pacto quidam definiunt, Consequentia est oratio ex antecedente & cō sequente, suis quidem partibus constituta, quas rationalis aliqua coniunctio connectit. Eam ita diuidunt, ut sit et bona, & mala consequentia.* Et *bona quidem ab eisdem, definitur, cuius si antecedens uerum est, non potest esse, quin consequens quoq; uerum sit: ut, homo est, igitur animal est. Mala uero, cuius etsi antecedens uerum est, non est tamen necesse, ut consequens uerum sit, ut* So*crates ambulat, igitur cœlum serenum est.* Bonam *rursus diuidunt in materialē et formalem. Verùm qui* Ari*stotelem potius sequuntur, quàm Barbaros sophistas, eā in necessariam, & non necessariam dispescunt, ut sit tamen necessaria consequentia, quā illi formalem uocant, non necessaria, quæ materialis ab illis dicitur. Ergo formalis consequentia est, quoties datis quibuslibet terminis iuxta præscriptam aliquam argumentandi formā, si antecedens uerum est, & consequens esse uerum necesse est. Cuiusmodi in primis sunt syllogisticæ consequentiæ omnes, & quæ ex ipsarum propositionum, tum conuersione, tum æquipollentia eliciuntur, & si quæ aliæ his consimiles sunt: Materiali uerò, quæ tametsi bona quidem est, tamen iuxta eandem similemq; argumentandi formam firma ubiq; & constans non est, quales ferè sunt Dialecticæ argumentationes, & quæ per* En*thymemata & cæteras argumentationis species constituuntur, nempe terminorū tantùm gratia, uidelicet qui materiæ uicem præstant. Itaq; materialis consequentia est, si hoc modo argumenteris,* Cœlum *uolubile est,*

ergo cœlum rotundum est. Quippe quòd iuxta eandem formam ita argumentari licebit, Cœlum uolubile est, ergo cœlum stellatum est. Cæterum probabilitas in his ac confirmatio, ex locorum aliqua Dialecticorum peti solet, proficisciturq́;.

CONSEQVENTIAM.) Tria in omni consequentia sunt necessaria, antecedens, quod est prima pars argumentationis, consequens, quod est secunda, & nota illationis: tota argumentatio quæ ex his tribus componitur, consequentia est, ut nulli liberales sunt auari, omnes philosophi sunt liberales, ergo nulli philosophi sunt auari. *Et bona quidem.*) Consequentiæ bonitas non ex eo pendet, quod antecedens est uerum simul, & consequens. Nam huius consequentiæ, Fabius est cunctator, ergo cœlum mouetur, utraque pars uera est, & tamen inepta est consequentia. Regula igitur hæc perpetuò danda est memoriæ, bonitas consequentiæ ex eo spectatur, quod cõsequens necessariam cum antecedente habeat habitudinem ac connexionem, si uerò consequentia sit syllogismus, adde præter illam necessariam connexionem, obseruandam esse modi & figuræ aptam dispositionem. partes bonæ consequentiæ multis modis connectuntur. primo, antecedens potest esse uerum simul, & consequens, ut Iustitia est formosa, ergo uirtus formosa est. secundo, antecedens potest esse falsum, & consequẽs uerum, ut homo est equus, ergo homo est animal. tertio antecedens potest esse falsum, & consequens falsum, ut homo est equus, ergo homo est rationis expers. quarto, bonæ consequentiæ antecedens nunquam potest esse uerum, & consequens falsum. ea enim est inepta collectio, in qua antecedens potest esse uerum, & consequens falsum, ut princeps rerum Deus bonus est, ergo homines boni sunt.

Sequuntur duę regulæ, tum instantia contra secundam, tum etiam quæ sit bonæ consequentię proprietas.

SEQVVNTVR *hinc regulæ duæ, quarum prima*

ma est, Si ad antecedens bonæ consequentiæ sequitur cō sequens, ad oppositum consequentis oppositum sequitur antecedentis. Et oppositum quidē hic intelligo id, quod cōtradictorium dicitur. Cæterum ipsius regulæ tale sit exemplum, homo est, igitur animal est. Hic quia rectè sequitur, homo est, igitur animal est, ad oppositum consequentis, quod est, nullum animal est, rectè quoque sequitur, igitur nullus homo est. Secunda regula, Quicquid sequitur ad consequēs bonæ cōsequentiæ, sequitur et ad eius antecedens: ut quia ad hanc, homo est, rectè sequitur, igitur animal est: & ad hanc rursus, animal est, igitur substantia est: ad eandem idcirco, quæ erat, homo est, rectè quoq; sequitur substantia est, ut sit, homo est, igitur substantia est. Sanè has duas regulas ideo adijcere libuit hoc loco, quòd unaquæque harum per totam artem logicam principij uim obtinet. Contra secundam tamen regulam huiusmodi fit instantia. Nam si quid necesse est esse, illud quoq; possibile est esse. Rursus autem, si quid possibile est esse, illud iam non necesse est esse. Igitur si quid necesse est esse, idem erit non necesse esse: quod prorsus inconueniens uidetur. Sanè huius difficultatis nodum Theophrastus Græcus autor, uir utiq; in omnibus disciplinis consummatissimus, dignus proinde qui in Aristotelis diatribam, ipso etiam Aristotele id ita adiudicante, succederet (ut autor est Aulus Gellius) *ad hunc modum soluit, Non omnino, inquit, idem est possibile esse, et non necesse esse: quòd hoc negatiuam speciem habeat, illud uerò affirmatiuam: quamuis tamen eadē propemodùm utrobique sit significationis uis.* Itaque *affirmationem, quæ est, necesse*

est esse, non rectè sequitur negatio, per quam aliquid non necesse esse proponitur. At de consequentia quidē quæ sit, & quæ bona tum quæ necessaria, hactenus quàm breuissimè dictum sit. Bonæ prætereà consequentiæ id esse proprium obseruatum est, ut ex uero quidem non nisi uerum sequatur unquam, ex falso autem cum plurimum falsum, nonnunquam etiam uerum.

SEQVVNTVR HINC.) Prima hæc regula sumpta est ex primo capite secundi libri de interpretatione, & ultimo capite primi libri priorum, cuius hæc est ratio, quia oppositum consequentis, non potest uerum esse cum antecedente. idcirco infert oppositum eius. *Secunda regula.*] Hæc est quædā species gradationis siue aceruus uocum necessario cohærentium, nisi enim necessario cohærent, non ualeret collectio. *Contra secundam.*] Hæc quæstio tractatur apud Aristotelem tertio capite secundi libri de interpretatione cuius hæc breuis est dissolutio; duplex possibile, aliud est actu tantum, quod affirmationem significat, & istud sequitur ad necessarium, aliud quod actum, & potentiam significat, & istud non sequitur ad necessarium. Vides optime lector, qōnē satis impeditā & sinuosam uerbo uno esse expeditā, in qua multi, & nobiles Aristo. interpretes & multū desudarūt, & integras paginas impleuerūt, quocirca spero hæc nostra scholiola studiosis mirifice esse profutura. *Bonæ prætereà.*] De hoc præcepto uidendus est Aristoteles initio secundi libri priorum. *Ipso etiam Aristotele.*]Hanc historiam eleganter Aulus Gellius libro decimo tertio capite quinto explicat.

IN TRACTATVM SEPTIMVM DE DEMONSTRATIONE.

PRAEFATIO.

SAEPIVS mecum reputaui, ac toties admiratione non parua captus sum, quid causæ esset, cur bonus ille uir, qui cũ in artem Dialecticã tractatus aliquot scribere cõstituisset, eosdẽ pro sua (ut uidetur) opinione ita demũ parauit, ut per eos ad Aristotelis Logicam studiosi eius artis introducerentur: non id etiam tentauerit in eam huius disciplinæ partem, quæ Demonstratiua dicitur, ac per hoc omnium potissima, & est, & habetur, etiam eorum iudicio, qui illorum tractatuum autorem nõ frigide, immo strenuè (ne dicam superstitiosè) sectantur, cum tamen illud, neque grauiori illius labore, neque minori traducendorum in hanc quoque huius artis partem utilitate fieri potuisse constet: maxime quod pueri olim (quod utinam hodieque obseruaretur omissis friuolis cauillationibus) ad philosophiã instituendi, in mathematicis disciplinis, ad quas comparandas hac parte plurimum iuuamur, antea exercebantur, & si non exacte, rudi saltem modo: quod & exempla passim per Aristotelis libros dispersa disseminataque, indicare plane uidentur. Vnde etiã in foribus Platonicæ diatribæ scriptum legebatur, Nemo huc ingrediatur Geometriæ expers, quo nomine simul & Arithmetica intelligebatur. Sed ego iã causam ipsam uel subolfacere uideor, q̃ uidelicet hęc pars Dialecticæ uisa sit illi haud quaquam idonea ad sophisticas captiunculas, & steriles illas nugas, quibus per id tẽporis, quo uir ille claruit, scholæ omnes, atque literarij ludi non tam uacabant sedulo, quàm strepebant acriter. Atque interim (proh pudor) dum in his nugæ illæ leuiusculæ ueluti imperiose docebantur, optimi quique bonarum artium autores in pluteis & sub scamnis delitescebant, situ & puluere obducti, & (quod hoc etiam miserabilius est) esca blattis & tineis. In quorũ subiere locum barbari paulatim, idque fere in singulis artibus, ut uerbi causa, in Grammatica Alexander Gallus, in Dialectica

Petrus Hispanus, in poetica Gaufredus Britannus, & in Rhetorica Eberhardus quidam, qui etiam ob rem a se obscurius fortassis traditam opusculum suum Labyrinthi nomine inscripsit. Taceo Græcistam, Floristam, Cornutum, Alanum in parabolis, & cæteros huius farinæ uiros. Dii boni, quos hic autores recenseo? Sed neque de fuere tamen interim, qui in mathematicis quoque studiis operam suam nauarunt, quanquam non satis feliciter, uerum pro temporum iniuria excusandi potius quam incusandi. Quæ quidem studia: quoniam (ut paulo superius diximus) demonstrandi uia, quæ utique certissima est, comparantur in primis, de horum utilitate pariter & dignitate, ex Seuerino Boetio acris haud dubie iudicii uiro, paulo altius repetere libet, priusquam institutum tractatum aggrediamur. Talia (inquit ille) studia sunt ea, quæ mathematica dicuntur: ut si his careat diligens ueritatis inquisitor: uerùm ipsum inuenire non possit. Quinimo sine hac ueritatis speculatione nulli recte sapiendum est. Proinde qui hæc spernit, id est, has semitas sapientiæ negligit: ei denuntio non recte philosophandum. Siquidem philosophia amor sapientiæ est: quam certe in his spernendis: ante iam aliquis contempserit. Hæc ille. Quare cum hæc studia minime spernenda sint nec uia etiam qua ad illa pergitur: negligenda erat. Hac igitur ratione persuasus, cum in cæteras Dialecticæ partes tractatus certos: atque hos quidem introductorios parare instituerim, in hanc quoque partem: hoc est: de Demonstratione tractatum aliquem parandum duxi.

CAESARIVS in hac eleganti præfatione insectatur Petrum hispanum qui etsi aliquot tractatus de arte dialectica scriptos reliquit, nullam tamen mentionem demonstrationis fecit, quæ inter omneis argumentationes, necessaria, utilis, ac nobilis est. Continet enim uerum solidumque iudicium, quæ argumenta inuenta examinamus, an quæstioni præpositæ, confirmande uel refellendæ conueniant. Huius ariificum Aristoteles duobus libris resolutoriis acute, & eleganter pertractauit. *Ac per hoc omninum.* Prima ratio cur Petrus hispanus de demonstratione scribere debuerit, quæ

quæ sumitur a iudicio eorum, qui Petri hispani studiosi fuerunt. *Maxime quod pueri*. Secunda ratio, hæc pars Dialecticæ elementa tradit, quibus in disciplinis mathematicis maxime utimur, ex quibus solis, ueræ demonstrationes petendæ sunt. *Sed ego iam*.) rationem subuertit, cur uir ille de demonstratione nihil scripserit, nimirum quod hęc pars cauillis, & gryphis sophisticis accommodata non fuerit. *Quæ quidem studia*.) Excurrit obiter in laudem disciplinarum mathematicarum.

De quadam alia Dialecticę diuisione, ut per quam tria potissima philosophia instrumenta colligantur, quę sunt demonstratio, & definitio & diuisio.

QVEMADMODVM *autem Dialectica in duas breuissime partes diuidatur inueniendi unam, alteram iudicandi, superius à nobis expositum est: restat nunc (cuius & ipsa res iá nos admonet) ut ab eodem repetẽtes, principio, aliam eius diuisionem aggrediamur, qua et tripartita eius uis, siue facultas esse dignoscatur, quæ tamen secunda diuisio priore destituta esse, ut non debet ita non potest. Diuisio autem hinc patet. Nam cum Dialectica ex* M. Ciceroni, *sententia diligens differendi ratio sit, qui fieri potest, ut non etiam ratio sit tú definiendi, tum diuidendi, tum colligendi? Id quod de definiendi facultate idem* Cicero *locupletissime præcipit primo Officiorum libro his uerbis, omnis enim (inquit) quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à definitione proficisci, ut intelligatur quid sit de quo disputetur. Haud secus & de diuisione sentiendum est, quando*

nec

nec sine ipsa disputatio legitimæ procedere potest: quippe quæ uiam ad ipsam definitionem non tam parare, quàm aperire uideatur, ut sequenti tractatu conuenienti exemplo ostendemus. Maxime uero ad hanc ipsam artē pertinere probatur colligendi facultas ex eo, quod quicquid in disputationem affertur, collectione tandem aliqua consumatur, perficiturq;, idq; secundum triplicē diuersitatem, quemadmodum & supra annotatum est. Nam aut ex proprijs & ueris ac necessarijs huiusmodi collectio fit, proceditq;, & Demonstratio appellatur, aut ex communibus & maxime probabilibus, & Dialectica peculiari nomine dicitur, aut ex captiosis et plane falsis, & Sophistica, idest, cauillatoria perhibetur, sed quæ tamen abiectissima, despectissimaq; totius Logi*cæ pars est, ut quæ magis deceptionem eius, cum quo disputatio desumpta est, moliatur, quam rei in disputatione propositæ probatiooem. Itaq;* Dialectica, *quæ est disserendi peritia, tum de definitione, tum de diuisione, tū de collectione quoque tractat: quæ quidem si (ut debet) fit cum ratione,* Syllogismus Græce *dicitur* συλλογίζεσθαι *Græce, ratiocinari Latine interpretatur, hoc est, cum ratione colligere aliquid. Videtur enim uerbum ipsum* συλλογίζω *compositum esse ex propositione* σύν, *quæ cum significat, & in compositione idem facit, quod coninseparabilis præpositio apud latinos, & ex nomine,* λόγος *, quod præter alia multa rationem quoque significat. Vnde & ars ipsa a ueteribus Peripateticis Logica postea appellata est, quam antea &* Stoici, *&* Plato *Dialecticam appellauerunt, ut qui angustius de ea tractauerint, quam Peripatetici, ut*

a Boeti

a Boetio id memoriæ proditum est. Logica igitur quasi rationalis scientia dicta est: non quidem, ut barbari nomen ipsum interpretantur (ut alia fere omnia) infantissime, fœdissimeque etymologia ad hoc adducta aliqua, sed ex Græcorum potius consuetudine, qui artes & disciplinas possessiuis ab aliquo deductis nominibus significari uoluerunt, et his quidem fœminini generis, subintellecto (ni fallor) artis nomine, quòd Græce τέχνη dicitur quod utique fœminini generis nomen est, ut quod huic respondet apud nos ars.

QVEMADMODVM.) Profert aliam dialecticæ diuisionem, nam una eademque res diuersis rationibus, uariis modis diuidi potest, quemadmodum quantitas diuiditur in continuam & discretam: præterea quædam habet positionem in continuo quædam non. *Priore destituta.)* Ratio huius est, quia finitio, diuisio, ratiocinatio inuentionem & iudiciū tanquam partes priores presupponunt. *Qui fieri potest.)* Est enim dialectica ars finiendi, diuidendi, & argumentandi, in quibus tribus tota uis dialecticæ sita est. *Maxime uero.)* Docet à triplici syllogismo, demõstratiuo, dialectico, sophistico, aliud ex alio colligere maxime proprium esse dialecticæ. *Nam ex proprijs.)* Demonstratio enim ex principiis propriis ueris & necessariis conflatur. *Aut ex communibus.)* Id Aristoteles octauo capite primi libri posteriorum, & undecimo capite primi libri elenchorum, & initio primi libri rhetoricorū ad Theodectèn, cuius hęc sunt uerba, ἡ ῥητορική ἐστιν ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ. ἀμφότεραι γὰρ περὶ τοιούτων τινῶν εἰσιν, ἃ κοινὰ, τρόπον τινὰ, ἁπάντων ἐστὶ γνωρίζειν, καὶ οὐδεμιᾶς ἐπιστήμης ἀφωρισμένης. *Dialectica.)* Profert tripartitam aliam diuisionem, dialectica enim finitione, diuisione, ratiocinatione utitur. *Vnde est.)* Hunc locum in præludiis primi tractatus planum fecimus.

Quo

Quo pacto inter se duæ Dialecticæ diuisiones conueniant, aut altera alteram contineat.

VIDENDVM *nunc etiam, hæ duæ diuisiones, quanam se attingant cognatione. Nam cum aliquid definitione explicare uolumus, genere in primis opus est tum & differentijs, quibus id quod definiendum est ab alijs omnibus distinguatur. Quas nisi prius cum ipso genere iunxerimus, haud quaquam definitionem constituere poterimus. Inuentio igitur necessaria est, si definitio perfici debeat. Similiter autem, & cum quid diuidere in animo est, ea omnia prius inuenire oportebit, quibus diuisio ipsa perficiatur. Hæc autem sunt tum differentiæ in primis, tum accidentia nonnunquam, maxime uero inseparabilia & propria. Iam uero si inuentio absit, nec collectio unquam ualebit: id quod in superioribus paulo latius explicauimus. Sed his omnibus nisi iudicium accesserit, frustra haud dubie, aut definire quicquam, aut diuidere, aut colligere tentabimus. Ergo an recte definitum quid sit, aut diuisum, aut collectum, iudicatio perpendit, examinatq́;. Quo fit, ut prior Logicæ diuisio secundam quasi continere uideatur, quia neq; existere quicquam sine inuentione, neq; internosci præter iudicium potest. Sed nunc propositum exequamur, & primum quid sit* Demonstratio *dicamus.*

VIDENDVM *nunc.*) Quemadmodum cum una res plures recipit finitiones, illæ inter se conciliande sunt, ita etiam cum una eademq́ue res plures recipit diuisione, uidendum est quomodo illæ inter se conueniant, id quod Cæ-

ſarius hoc capite docet. *Nam cum.*) Finitio præſupponit inuentionem, id a partibus finitionis docet, qui enim aliquid finiturus eſt, genus & differentiam inueniat oportet. *Similiter autem.*) Diuiſio præſupponit inuentionem, id etiam ab his docet ex quibus diuiſio conſtat. *Iam uero.*) Argumentatio ſine inuentione eorum ex quibus conflatur, nulla confici poteſt. *Sed his.*) Iudicium commune eſt finitioni, diuiſioni, & collectioni.

De Demonſtratione quid ſit, tum etiam quid ſit Scire.

DEMONSTRATIO *igitur ab Ariſtotele defini tur, ſyllogiſmus faciens ſcire, hoc eſt, ſyllogiſmus per quem rei alicui ſcientia comparatur, pariturq́; quem proinde ſyllogiſmum Ariſtoteles Græco uerbo* ἐπιστημονικὸν, *appellat: quod uerbum apud nos interpretari poteſt ſcientialis, ſi linguæ uſus ferat,* ἀπὸ τοῦ ἐπίστασθαι, *hoc eſt, à ſciendo deflexum. Ab eodem præterea Scire quoque definitur, rem per cauſam cognoſcere, propter quàm res eſt, quatenus uidelicet illius eſt cauſa, nec eſt poſſibile hoc aliter ſe habere. Sane cum multis alioqui modis ſcire dicatur, latius & preſſius, latius quidem qualitercunque, preſſius uero eo duntaxat modo, quo nunc definitum eſt. Quo quidē modo ſcire is dicitur, qui demonſtratione aliquid cognoſcit. Demonſtratione inquā, hoc eſt, per ſyllogiſmum demonſtratiuum, qui idcirco ſci re facit, quod ex his ſit conſtitutus propoſitionibus, quæ primæ & immediatæ, tum notiores, prioresq́, con cluſiones habentur, ac eius inſuper cauſæ ſunt.*

Demon-

Demonstratio igitur.) Locus est apud Aristotelem secundo capite primi libri posteriorum. Hæc finitio per causam finalem assignatur, finis enim demonstrationis est animo scientiam ingenerare. syllogismus genus est finitionis, faciens scire differentiam, quæ separat demonstrationem a syllogismo dialectico & sophistico. demonstratio est secundarium instrumentum, quo acquirimus scientiam, intellectus uero primarium. *Ab eodem.*) scire, hoc loco strictim admodum sumitur, pro ea cognitione, quam ex ueris, primis, immediatis, causisque conclusionis haurimus. quomodo dictum est ab Aristotele initio primi libri de physico auditu, tunc arbitramur unumquodque scire, cum causas primas, principiaque prima usque ad elementa cognoscimus: qui igitur aliquid scit per effecta, uel causas remotas. est igitur huius finitionis sensus. scire, est firmiter alicui conclusioni assentire propter probationem præmissarum, quæ causam ueritatis conclusionis continent, ut hanc conclusionem scimus, homo respirat, per hanc propositionem homo habet pulmonem. *Demonstratione inquam.*) Hinc colligitur secunda finitio demonstrationis, quæ datur per causam materialem. Demonstratio est syllogismus constans, propositionibus primis, ueris, immediatis, notioribus, & causam conclusionis continentibus.

Quòd omne scibile opus sit præ-noscere aliquid.

A T *uero priusquam aliquid demonstrare cōtingat, præscire aliqua oportet, nempe principia quæ uocātur, & significata eorum, quæ ad demonstrationem sumuntur: ut exempli gratia, cum a Geometra definitur Punctus, cuius nulla pars est, tum præscire oportet, quid partis nomine significetur. Sic & in ædificijs, quid lapides, quid intritum, quid materies sit, prænosse debet is, qui ædificādi artē discere uult. Atq; hoc ipsum profecto est, quòd Aristoteles in principio operis de posterioribus* ana-

analyticis his uerbis proponit, Omnis doctrina, & omnis disciplina intellectiua, ex præexistente fit cognitione. Id quod cum in alijs omnibus artibus perspicitur, tum in his præcipuè, quarũ aliæ sermocinales, aliæ peculiari nomine disciplinæ appellantur. In quibus omnibus prænoscere necesse est, quid nomine eius, quod ad demonstrationem sumitur, intelligatur, significeturq;: tum ipsa principia, ut ex quibus conclusio demonstratur, cuius per hoc etiam scientia habetur solùm.

AT VERO.) Prius quàm demonstremus propriam passionem de subiecto, necesse est præcognoscere principia, genus subiectum, & propriam passionem. qua de re Ariostteles disputat primo capite primi libri Posteriorum. *Omnis doctrina.*) Ostensurus Aristoteles omnem demonstrationem esse ex præexistente cognitionem, hoc utitur syllogismo. omnis doctrina & disciplina intellectiua fit ex præexistente cognitione. omnis demonstratio est disciplina intellectiua, ergo omnis demonstratio fit ex præexistente cognitione, intellectiua, inquit, ut omnis doctrina quæ per syllogismum, enthymema, exemplum, inductionem fit, uel intellectiua inquit, ad differentiam sensitiuę doctrinæ quæ non fit ex priore cognitione. Et hæc est facilis interpretatio illius primi pronunciati. Apud Aristotelem primo capite primi libri Posteriorum.

Quòd duæ sint prænotiones, quòd est, & quid sit.

EX his igitur quæ dicta sunt, patet duobus modis contingere, ut aliqua prænoscamus, tum quòd sunt, tum quid sint. Vt quærenti propter quid a magnete ferrum trahatur, prænoscendum utique est ferrum a magnete trahi. Id ubi iam perspectum quispiam habet, sciscitatur deinde propter quid ita eueniat. Similiter quærens

aliquis, quid motus, uel quid tempus sit, exploratū iam is habere debet, utrunque esse & motum, & tempus. In quibus uerò sciscitátur adhuc, sint necne aliqua: uerbi gratia, an sit prouidentia: in his necesse est prænoscere quid uocabulo ipso indicetur. Atqui contrà euenit, ut sciatur quidem quid uocabulo siue nomine significetur, sed nescitur an sit: ut quæ sit Scyllæ aut Hippocentauri appellatio, nemo est qui nō sciat. An uerò etiā *sint, incertum fortassis compluribus adhuc. Sanè non idem putandum est esse quid nominis, & quid rei: quin imò longo hæc & insigni inter se interstitio dissentiunt differuntq́; . Significatum nanque uocis cuiusque omnium etiam imperitissimis & uulgò ferè perspectū est. Quid tamen sit id quod uoce una qualibet significatur, non nisi exercitatissimis facilè traditu est.*

EX HIS *igitur.*) Vt facilius hoc caput assequantur iuniores, duo præuiæ cognitionis gratia dicenda sunt, quid sit præcognitio & quotuplex. Præcognitio est ante demonstrationem requisita cognitio. ea est duplex, quia est, & quid est. præcognitio, quia est, dicitur qua principia uera esse cognoscimus, quid est, dicitur qua quid quoque uocabulum in demonstratione sumptum significet. scimus. præcognitio, quia est principiis, quid est propriæ passioni, utraque generi subiecto tribuitur. author Aristoteles primo capite primi libri Posteriorum. *Vt quærendi.*) Huius causa est occulta & nemini mortalium nota, ut docet Alexander Aphrodiseus initio Problematum. uidendus est Plinius libro trigesimoquinto, capite decimosexto.

Quid sit propositio immediata, & quòd duplex sit demonstratio.

QVONIAM *aūt demonstratio syllogismus est, qui fit ex propositionibus primis et immediatis, ut dictū*

est, de huiusmodi propositionibus. quænam sint, paulò altius repetere operæpretiũ est. Itaq; dicimus ex Aristotele & Themistio, quòd propositio immediata est, quæ & prima & summa dicitur. Prima quidẽ, ut qua non est alia prior. Summa uero, ut qua non est superior alia. Immediata igitur dicta est, ut quæ alia demõstratione confirmari non possit. Quo fit, ut huiusmodi propositiones prima etiam principia appellẽtur. Sed de his mox plura suo loco. Cum igitur fit syllogismus per primas & immediatos rei causas, hæc demonstratio propter quid dicitur, cum uerò per causas quidem, sed non immediatas, aut per prima quidem, & immediata, sed non quæ causæ rei sunt, huiusmodi demonstratio uocatur, quia est. Sanè prima et immediata causa est, quæ affectioni, quæ quidem de re quapiam demonstranda proponitur, æquatur, atq; cum ea conuertitur, ut cum per definitionem rei subiectæ propria ei inesse affectio demõstratur. Prima uerò & non immediata causa est, quæ difusior est & magis ampla, & quæ in his præcipuè scientijs locũ habet, quæ subalternatæ dicũtur, ut in perspectiua, quæ Geometriæ subalternata est. Ergo quicunque probat arbores, frugesq; nõ spirare, quia pulmo his desit, is scire dicitur propter quid, quòd pulmo proxima & immediata ratio & causa sit spirationis. Qui uerò idem facit per hoc quod non sunt animalia, hic iã scire illud dicitur, quia est. Nam hæc probatio non de proximo, sed de longinquó commeat. Ita & Anacharsis, cum percontanti cuipiam, quare Scythia tibicines non efficiat, respondisset, quia Scythia uitem non ferret, causam reddidit remotissimam. Nam proxima huius cau-

ſa erat, quòd Scythæ temulenti non fierent: cauſa item huius, quia temetum non haberent: huius deniq;, quia uites eſſent illis negatæ.

QVONIAM *autem.*] Propoſitio immediata dicitur, quæ nullo indiget termino medio, ad oſtendendum prædicatum ſubiecto ineſſe, ut omnis figura plana tribus rectis lineis comprehenſa habet tres angulos æquales duobus rectis, principia tamen poſſunt probari inductione, ſenſu, aſſuetudine. *Cum igitur.*] Demonſtratio propter quid dicitur, quæ oſtēdit cauſſam curres ſint, & progreditur a cauſa immediata ad effectum, ut omne animal rationis particeps eſt riſus capax, omnis homo eſt animal rationis particeps, ergo omnis homo eſt riſus capax. *Cum uerò.*] Dicta eſt demonſtratio, quia eſt, eo quod præmiſſæ concluſionem eſſe, ſed non cur ita ſit, oſtendant. Hæc ſit duobus modis. primo, cum procedimus a cauſa remota ad effectum. ſecundò, cum ab effectu ad cauſſam, Hac de re Ariſtoteles diſſerit decimo capite primi Poſteriorum. *Subalternatæ dicuntur.*] Philoſophantes duplicem ſcientiam nobis excogitauerunt, ſubalternatam, & ſubalternantem. ſcientia ſubalternata eſt quæ ſub alia continetur, à qua ſua mutuatur principia, ut medicina ſub naturali, iuriſprudentia ſubmorali muſica ſub arithmetica, perſpectiua ſub Geometria. Hac ſcientia ſubalternata ſumuntur demonſtrationes, quia eſt ſubalternans. ſcientia dicitur, quæ ſuppeditat principia aliis ſcientiis, ut moralis philoſophia iuriſprudentię, & ex hac ſumuntur demonſtrationes exquiſitæ, hæc ſunt quæ uulgo in ſcholis recepta ſunt, quæ ego ut nolo per omnia probare, ita nec etiam improbare, illud tantum dicam. ſi in utraque ſcientia, & ſubalternante, & ſubalternata ſunt principia, genera ſubiecta, & affectiones propriæ cur non fiant in utraque exquiſitæ demonſtrationes, non uideo. *Ergo.*] hic ſyllogiſmus ſic eſt contexendus, quicquid reſpirat habet pulmonem, arbores non habent pulmonem, ergo non reſpirant eſt demonſtratio in ſecūdo mō ſecundæ figuræ, ex quo exēplo colligere poſſumus etiā in ſecunda figura exactā fieri demonſtrationē.

Quid

Quid ſit dici de omni, et quid item per ſe.

Rvrsvs *autem, quoniam propoſitio omnis ex ſubiecto aliquo & prædicato connectitur, ſcire cõuenit prædicatum in demonſtrandis propoſitionibus non utcunque, ſed per ſe de ſubiectis dici oportere: quare quid ſit hoc quod per ſe uocatur, protinus dicendum eſt.* Interim tamen *abſoluere prius licebit id, quod de omni prædicari hoc loco dicitur. Nam abſque hoc, id quod per ſe prædicari dicitur, explicari probè non poteſt. Prædicari igitur de omni (ut breuiſſimè dicam) eſt cum prædicatũ ſubiecto & omnino & ſemper ineſſe ſignificatur, nec quicquam refert ſiue ſubſtantiæ, ſiue accidentis proprij quidem & inſeparabilis rationem habeat id, quod prædicatur, ut omnis homo eſt animal, & omnis Cygnus eſt albus. Per ſe uerò dicuntur, quæ ſunt in eo quod quid eſt, ut triangolo per ſe linea ineſt, & lineæ punctus, & arbor item platano. Nam ut ex linea trianguli, ita ex arbore ipſius platani ſubſtantia ratioq; ſubſtantialis conſtat, Cæterùm non omne quod de omni prædicatur, etiam per ſe prædicatur: Quippe de omni Cygno candidum dicitur, quia & ſemper & omni Cygno ineſt, non tamen in eo quod quid ſit, Cygno ineſſe dicitur. Ex his igitur, quæ dicta ſunt, patet propoſitionẽ per ſe eam dici, in qua prædicatum eſt aut definitio ſubiecti, ut homo eſt animal rationale: aut definitionis pars aliqua, ut homo eſt animal, uel homo eſt rationalis.*

Rvrsvs *autem.*) Explicat quædam, quæ pertinent ad principia demõſtrationis. *Prædicari igitur.*) Id de omni hóc loco prædicatur, quod ſecundum rem ineſt omni ſubiecto. hoc autem duobus modis contingit, primo, quando prædicatum eſt de eſſẽtia ſubiecti, ut genus, ſpecies, differentia.

secundo, quando est proprium quarto modo uel accidens inseparabile, de omni uero, ut in libris Priorum sumitur. est quando prædicatum, uel secundum rem uel secundum opinioné omni subiecto inest, ut omne animal respirat.) Per se) Strictius hic sumitur per se, quam de omni. Nam id quod per se dicitur, ad essentiam pertinet, id uerò quod de omni etiam extra essentiam esse potest. Nam ut.) Est enim triangulus figura plana, tribus lineis cóprehensa, linea uerò longitudo cuius duo extrema sunt duo puncta.

Quot sint modi eorum, quæ per se sunt.

EORVM *porrò quæ per se sunt, quatuor ab Aristotele & Themistio modi traduntur, quorũ præter tertiũ reliqui tres propriè per se dicuntur, qui & distinguuntur, & dignoscuntur extremis propositionum ad se inuicem collatis. Primus igitur modus est, cum prædicatum propositionis est de ratione, quod est dicente subiecti, aut ipsamet ratio subiecti, ut homo est rationalis, uel homo est animal rationale. Secundus, uero cũ subiectum est de ratione quid est dicente prædicati, ut numerus est par, & numerus est impar, cui* Themistius *hoc addit, dicens, Aut quoties accidentia sunt, in quorũ definitionibus subiecta collocãtur, quo modo simum esse per se naso inest, nempe similitudo nasi curuitas definitur. Tertius modus est eorum, quæ neq; per aliud sunt, neq; in alio continentur, ut indiuidua substantiæ. Quartus denique modus est cum subiectum causam importat, ob quam causàm prædicatũ ei competat, ut iugulatus interit. Sanè ex his quatuor modis priores duo sunt, qui demonstrationibus accõmodabiles præcipuæ sunt. Sequentes uero duo adiecti ab* Aristotele *uidentur (ut Themistius opinatur) amplificandi, exornandiq; gratia.*

EORVM.] Locus hic est apud Aristotelem quarto capite primi libri Posteriorum. primus modus est, quando id quod subiecto attribuitur, pertinet ad formam eius: & quoniam finitio ad formam pertinet, ea omnia sunt per se primo modo, quæ sunt, uel tota finitio subiecti, uel pars finitionis. *Secundus uero.*] Hoc secundo modo ea accidentia per se dicuntur, in quorum finitionibus subiecta ponuntur, ut exempla textus declarant. *Tertius modus.*) Hoc modo primæ substantiæ per se dicuntur, idque propriè: nam omnium aliorum sunt substerniculum. *Quartus.*] Subiectam continens causam prædicati hoc modo per se dicitur, ut iugulatio est caussa interitus. *Sanè ex his.*] Huius loci ratio est, quia ea quæ sunt per se primo modo & secundo, etiam per se prædicantur, sed ea quæ dicuntur per se aliis modis, per se non prædicantur. ad hæc, eà quæ sunt per se quarto modo non semper causam necessariam prędicati significant.

Quid sit uniuersale, siue Vniuersaliter dici.

DICENDVM *quoq; quid sit, quod hic uniuersale dicitur. Vniuersale Aristoteles definit id, quod cum de omni sit, & per se inest, et quatenus ipsum.* Eodem plane modo *& Themistius ipsum definit, Vniuersale, inquit, appello, quod de omni, & per se, & quatenus ipsum est, dicitur. Quapropter si quæ de omni dicantur, nō tamen propterea necesse est, ut uniuersaliter statim sint. Siquidem album de omni Cygno, & atrum de omni coruo affertur, attamen haudquaquā uniuersaliter, quia neq; per se, neq; quatenus ipsum. Vnde & exploratum iam haberi potest, idem esse & uniuersale, & quod per se dicitur. Exempli gratia: Inest per se lineæ longitudo, quia in definitione eius affertur, Inest etiam quatenus ipsa est. Neque uero si quæ per se sunt, continuò sequitur, ut etiam uniuersaliter sint: Nam quæ secundo aut sequētibus duobus modis per se sunt, uniuer-*

saliter esse nō possunt. Sed ut definitio eius quod hic uniuersale dicitur, accuratissima absolutaq;, & completa reddatur, adijcienda est particula, primum, ut id scilicet dicatur uniuersale, quod est de omni, & per se, & primum. Itaq; propositio uniuersalis hoc loco dicitur, in qua prædicatum subiecto, & omni, & per se, & primo inest. Verbi gratia, esse animal rationale, homini a[illegible] est primum, non quatenus animal, sed quatenus homo, nec quatenus Socrates aut Plato, sed his inest secundo loco, quia sub homine continentur. Vniuersaliter igitur inesse dicitur, quod omni & per se & primum inest.

Dicendum *quoque*.] Locus hic est apud Aristotelem quarto capite primi libri Posteriorum, ut autem hoc loco aliquid dicatur uniuersale, necesse est prædicatum insit omni subiecto necessariò, & cum eo conuertatur, ut est proprium, uel finitio. *Vnde & exploratum*.] Existimo (nisi uehementer fallor) hic legendum esse, idem quatenus ipsum & quod per se dicitur. Nam hæc propositio, homo est animal, est per se primo modo, & hæc, numerus est par, secundo modo, neutra tamen est uniuersalis. Aristoteles etiam quarto capite primi libri Posteriorum diserta docet, per se, & secundum quod ipsum idem esse. τὸ καθ' αὑτὸ δὲ καὶ ᾗ αὐτὸ, ταὐτόν, οἷον καθ' αὑτὸ τῇ γραμμῇ ὑπάρχει στιγμή, καὶ τὸ εὐθύ. hoc est, per se autem, & secundum, quod ipsum est, idem est, ut per se lineæ inest punctum, & rectum. Neque Aristoteles ibi dicit uniuersale, & per se idem esse, obseruet tamen studiosus lector etsi per se, & quatenus ipsum idem sunt in exemplis adductis ab Aristotele, & Cæsario, non tamen in omnibus hoc uerum esse. Nam habere tres angulos æquales duobus rectis, per se inest Isosceli, sed non quatenus ipsum, uel quod idem & primum, hunc autem locum sic legēdum esse, idem esse quod per se dicitur, & quatenus ipsum ex exemplo Cæsarii perspicuum est. Nam longitudo inquit, per se inest lineæ, & etiam quatenus ipse est. obstinate, & præfractè nihil defendo, lectorem admoneo, liberum

relin-

relinquens cuique suum iudicium. *Verbi gratia.*] Sic habere tres angulos æquales duobus rectis, primo inest triangulo, non quatenus est figura, nec quatenus Isocheles, sed quatenus triangulus.

Quòd demonstratio sit ex necessarijs, quodque sit perpetuorum, quid item definitio ad demonstrationem.

His *ita cognitis, manifestum est demonstrationem ex necessarijs constare. Nam cum scientia per demonstrationem acquisita ex his fiat, quæ aliter fieri non possunt, consequens est eam ex necessarijs omnino confieri. Huiusmodi autē maxime ea sunt, quæ per se & uniuersaliter adsunt.* Ad hoc rursus argumento *est illud, quòd quoties demonstrationem aliquā euertimus, illa uti solemus infirmatione, quòd ea quæ sumpta sunt, necessaria non uideantur.* Ex quo *& illud sequitur, conclusionem uidelicet demōstrationis perpetuam esse, nullamq; demonstrationem caducorū, corruptibiliūq; & fortuitorum. Nam quæ confirmatio esse potest ipsius conclusionis, cuius subiectum dissolubile caducumq; habeatur, & cui prædicatum, neq; semper, neq; omnino simpliciterq;, sed modo insit, modo non insit? uerbi causa, in est Socrati ut animal sit, sed nunc tantum, nec quia Socrates est, sed quia homo est.* Atqui *homo semper est, nō aūt semper Socrates. Et quemadmodū igitur demonstratio caducorū non est, ita nec definitio. Quandoquidē definitio uel demonstrationis principium est, uel demōstratio solo situ differens, uel demonstrationis conclusio. Principium quidem, ut cum uel pro immediata propositione, uel pro termino in propositione huiusmodi desumitur. Situ uero solo a demonstratione differens est, quoties ta-*

lis

lis definitio est, quæ causam rei, quòd ita sit, contineat, ut hæc. Deliquium Solis est occultatio luminis eius, ob lunam ei oppositam, atq; subiectam. Definitio hæc ordine paulum mutato, in demonstrationem commeat hoc pacto: Luna subijcitur, atq; opponitur Soli, quod autem subijcitur, atq; opponitur, occultat: Luna igitur subiecta, atq; opposita, solem occultat. Conclusio porrò demõstrationis, ea est definitio, quæ causam materialem attingit. Vnde & hæc quidem materialis, illa uero formalis à quibusdam appellatur definitio.

H I S *ita cognitis.*] Prima ratio docens demonstrationẽ ex necessariis, effectus demonstrationis est necessarius (scilicet ipsa scientia) ergo etiam principia sunt necessaria, id enim quod necessarium est per necessaria scitur. *Ad hoc.*] Secunda ratio a signo sumpta, sic enim colligere consueuerunt dialectici demonstratio hęc non constat ex necessariis, ergo est euertenda. Indicium igitur, hoc est, demonstrationem ex necessariis esse debere. *Ex quo.*] Conclusio conficitur ex necessariis, ergo est necessaria. *Nullamque demonstrationem.*] Aristoteles uicesimo nonò capite primi libri posteriorum hac ratione probat fortuitorum non esse scientiam: omnis demonstratio uel est necessariorum uel eorum, quæ frequenter eueniunt, sed fortuita nec necessario nec frequenter eneniunt, ergo eorum non est scientia. *Demonstrationis principium.*] ut in hac demonstratione, omne aptum natum ridere, est risibile, omnis homo est aptus natus ridere, ergo omnis homo est risibilis. *Si tu uero.*] Finitio hæc ita in demonstrationem commeat, quicquid opponitur soli, occultat solem, luna opponitur soli, ergo occultat solem. *Conclusio.*] ut finitio materialis tonitrui, restinctio ignis in nubibus, ita per formalem demonstratur, quotiescunque est sonitus elisus in nubibus, est restinctio ignis in nubibus: atqui nunc est sonitus elisus in nubibus, ergo nunc est restinctio ignis in nubibus.

Quòd

Quòd tria ſint, quę ad demonſtrationem omnem requirantur, & quot modis horum unũ quodque prænoſcatur.

C V M *autem tria ſint ueluti momenta quædam in una quaq; demonſtratione, ut id ab Ariſtotele & Themiſtio traditur, quibus uidelicet omnis ſcientia abſolui tur, primum genus ſubiectum, ut numerus, aut triangulus: ſecundum affectiones, quæ & propriæ paſſiones à quibuſdam dicuntur, & ſubiecto generi in eſſe demonſtrantur, ut paritas, & imparitas numero, & tres angulos æquales duobus rectis æquipollere triangulo: tertium principia.* Ex *his, inquam, genus quidem ſubiectũ ſtatuere oportet, ut ſit, affectiones, quid ſignificent, quorum utrunq; principia & dignitates deſiderant: nam & ut ſint, & quid ſignificent antequàm demonſtrationes fiant, ſciẽdum eſt. Principijs, itaq, utraq; prænotio neceſſaria eſt. Nec tamen me fugit, quædam ex principijs eſſe, quæ non ſtatim cognitis terminis explorata habeantur, ſed obſcuriora paulò, declaratione proinde probationeq; aliqua, nempe dialectica, indigentia, quippè quæ fiat uel per inductionem, uel per diuiſionem, atq; id nimirum eſt, quòd Ariſtoteles ait Dialecticæ proprium eſſe & peculiare, ut cum ſit inquiſitiua, ad omnium methodorum principia uiam habeat.*

C V M *autem*.] Locus eſt apud Ariſto. vii. cap. i. lib. poſteriorum. Genus ſubiectum in demonſtratione uocat Ariſtot. non quod eſt alicui ſcientiæ aſtrictum, ſed ſubiectum concluſionis, de quo propriam paſſionem demonſtramus.

Vt paritas.] Id hoc modo fiet. omnis multitudo ex unitatibus collecta eſt par uel impar, omnis numerus eſt multitudo ex unitatibus collecta, ergo omnis numerus eſt par uel im-

impar. Queſtio hoc loco exiſtit, par & impar ſunt differentiæ numeri, ut docet Ariſto.ii.cap.iii.lib. Topicorum, ergo non ſunt accidentia. Ad hanc quæſtionem reſpondere poterimus, par & impar apud Ariſtotelem modo pro contrariis immediatis, exempli loco aſsignata eſſe modo pro propria paſsione, nimirum cum ſub diſiunctione ſumuntur. *Et tres angulos.* Hoc ſic demonſtratur, omnis figura plana tribus lineis comprehenſa habet tres angulos æquales duobus rectis, omnis triangulis eſt huiuſmodi, ergo habet tres angulos æquales duobus rectis. *Quorum utrunque.*) Hic locus omnino pugnare uidetur cum eo, qui eſt apud Ariſtotelem j.cap.j.libri poſteriorum. Vbi Ariſto. docet utranque præcognitionem generi ſubiecto atribui. Illud ſic accipiendum puto. Præcognitio quia eſt, attribuitur principijs quatenus complexa ſunt. Ea enim cognoſcere oportet, quia ſunt, hoc eſt quia uera ſunt. Sic intelligendus eſt locus Ariſtotelis viij. cap.j. libri poſteriorum, principia dicuntur, quæ cum ſint, non contingit ea demonſtrare, hoc eſt cum uera ſint. Præcognitio quid eſt, attribuitur principiis reſpectu terminorum, ex quibus principia componuntur.

De principiis, & eorum multiplici differentia.

PRINCIPIA *in unoquoque genere ſunt (quemadmodũ & Ariſtoteles ea definit) quæ quòd uera ſint non contingit demonſtrari. Rurſus & hoc modo, Principia ſunt, quæ per ſe, & nõ per alia fidem habent. Per alia quidem idcirco adiectum eſt, ut intelligamus ſcientiæ cuiuſque principia eſſe, quibus in eadem ſcientia, nihil prius ſuperiusque ſit, per quod cõfirmari explicarique poſſint. Nam ſi hæc quoque cõprobare neceſſe fuerit, rationẽ hanc in infinitum tandẽ extrahere oportebit. Quare ſi id neceſſe non eſt, ſed ſubiacent, ſupponunturque hæc tanquam notiſſima, meritò principia ſtatuãtur dicanturque. Ex his autem alia quidem propria uniuſcuiuſq; ſcientiæ ſunt, alia uero communia. Propria*

pria

pria quidem,ut in geometria,lineam esse longitudinem sine Latitudine. Et in Dialectica, De *quolibet uera est affirmatio uel negatio,de nullo uero simul. Communia autem, ut si ab æqualibus æqualia demas, remanentia sunt æqualia. Item, quæcunque uni et eidem sunt æqualia, ipsa inter se sunt æqualia. Communia idcirco dicta,quòd pluribus & his etiam diuersis scientijs applicari possint. Talia quoque sunt &* Dialectica *quædam principia,ut si quid prædicatur de definitione,idem & de definito prædicatur, & cætera eiusmodi. Porrò ex principijs,quæ propria alicuius scientiæ sunt, hæc quidē dignitates siue proloquia dicuntur,hæc uero positiones. Dignitates quidē dictæ ob id, quòd iure illis fides habenda sit.* Nā *talia principia sunt, quæ statim quisq; audita probat, & quæ quēlibet discentē natura habere necesse est,quòd profecto nihil aliud est,quàm illis(eorum tantū cognitis terminis) intellectum nostrum naturali lumine protinus assentire. Cuiusmodi illud est,Totum unum quodlibet maius est qualibet sua parte. Dicuntur rursus & maxime,siue maximæ propositiones, & communes animi conceptiones, quòd multorum scilicet intellectu facile percipiātur. Positiones uerò sunt principia,quæ cum demonstrari non possint,necesse tamen non est, quemlibet docendum ea habere. Ex ipsis rursus quædam suppositiones dicuntur,quædam definitiones. Suppositiones quidem,quæ aut esse, aut non esse significant,ut punctum esse Geometra supponit. Definitiones uerò,quæ absque eo quod est esse,uel nō esse,quid sit res indicant. Porrò suppositionū aliæ quidem dicuntur petitiones siue postulata,aliæ uerò suppositiones as-*

sumptæ.

ſumptæ. Petitiones ſiue poſtulata, ſunt, quæ hypotheſibus ponendis maximè accommodantur aptanturq́;, ut quoties data propoſitione quapiam, eius deinde petitur a diſcente contraria, ſiue contradictoria concedi; idq́; interim diſciplinæ, ne quid ſcilicet in diſciplinis abſurdum ponatur, aut earum principijs repugnans. Aſſumptæ demum propoſitiones dicuntur, quum præmiſſæ demonſtrationum aſſumuntur. Vt ad demonſtrandum, quòd demonſtratio omnis ex ueris procedat, aſſumitur a docente, quòd falſum non ſcitur, & quòd uerũ non ſcitur, niſi ex ueris. At de principijs quidem hactenus, quibus colligendis haud parum mihi profuit commentarijs ſuis Iudochus Clichthoueus in Iacobum Fabrum Stapul. uir apprime doctus, & inter ſcholaſticos quoque theologos, partes ſi non primas, ſecundas tamẽ haud dubiè obtinens. Cæterum ab his demonſtrabiles propoſitiones: θεωρήματα a Græcis appellantur, quæ Latinis ſpeculationes dici poſſunt.

PRINCIPIA. Locus hic paulò ante explicatus fuit. Illud obſeruandũ, principia cuiuſque ſcientiæ non poſſe probari per alia principia notiora illius ſcientiæ, ſed Dialectica, ratione aut metaphyſica. Qua methodo utitur Ariſto. lib. 1. de phyſico auditu, cum antiquorum philoſophorum, opiniones refellit, & 4. libro primæ philoſophiæ. *Ex his.*) Prima diuiſio principiorum quædam ſunt Propria, quædam cõmunia. Propria alicui certæ ſcientiæ addicta ſunt, ut hoc in Dialecta, contradicentia non poſſunt ſimul eſſe uera. Hoc in morali philoſophia, cupiditates indomitæ abſtinentia uincuntur. Communia dicuntur quæ per ſe nulli ſcientiæ addicta ſunt, ſed tamen contrahuntur ad certum genus ſcientiæ addicta ſunt, ſed tamen contrahuntur ad certum genus ſcientiæ; ut ſi ab æqualibus æqualia demas, remanentia ſunt æqualia, ſic contrahitur

si ab æqualibus numeris,&c. *Porrò.*) Secunda diuisio, principiorum propriorum quædam sunt dignitates, quædam positiones, hæc satis dilucide a Cæsario explicantur. *Ex ipsis.*) Tertia diuisio positionum quædam est suppositio, quædam est finitio. *Porrò.*) Quarta diuisio, suppositionum aliæ sunt petitiones, aliæ suppositiones assumptæ. Ex his diuisionibus hæc exoritur difficultas, Si finitio est positio quædam, ergo est propositio, sed non est propositio, ergo neque positio. Hūc scrupulum Themistius submonuisse uidetur. Finitio si cum finitio & uerbo sumatur, facile in propositionem commeat.

Quòd per quatuor causarum genera demonstratio potissimum fiat.

QVONIAM *autem omnis demonstratio ex principijs fit, principia autem & causæ idem, illud quoque iam dicere oportet, quòd causæ numero quatuor sunt. Vna quidem quod quid est esse, hoc est, substantiæ ratio, formaq; & definitio. Secunda uerò, quæ cum est forma, ut ipsa sit, necesse est. Hæc autem materia est. Nam non potest sine subiecta materia forma subsistere. Tertia autem, unde initium fit motus, quæ est efficiens causa. Quarta uerò, cuius gratia quippiā fit, idq; finis est rei cuiusque. Sanè omnes hæ causæ in demōstrationibus spectantur, & medij in his terminis sunt. Ac ratio quidem ipsa substantiæ, quemadmodum in demonstrationē ueniat, sumaturq;, prius dictum est, uidelicet cum diceberetur definitiones demonstrationis esse principium, uel ab ipsa demonstratione solo situ differentem. Materia uerò hoc modo redditur, cum quæritur, quamobrem animalium corpora consumantur corrumpanturque; quia ex contrarijs constant. Omne siquidem, quod ex cōtrarijs conflatum est, corrumpi natum est.* Redditur &

primum mouens, si quæratur, quare mundus est miran da pulchritudine, quia Deus opifex & ipse pulcherrimus sit. Redditur item finis, si quis sciscitetur, propter quid Deus fabricatus est mundum: quia bonus est. Et quamobrem quispiam uxorem sibi ducendam statuit: nempe ut liberos habeat.

QVONIAM *autem.*) Principium & causa idem sunt, si generaliter sumantur, nõ autem si propriam significationem spectemus. Nam punctum est principium lineæ, non tamẽ eius est causa. Videndi sunt Aristotelis interpretes statim in uestibulo 1. lib. de physico auditu. V*na quidem.*) Hæ finitiones causarum sunt apud Aristo. 11. cap. lib. posteriorum. *Materia uerò.*) Ex causa materiali non fit exacta, ut uidetur demonstratio. Nam omnis demonstratio componitur ex notioribus, materia uerò per se ignota est.

Quo pacto scientia ab opinione differat.

SEQVITVR *hinc iam ut dicamus, quo nam, pacto ab opinione differat scientia. Differt autem hæc ab illa modis duobus, rebus inquam subiectis, & genere probandi. Rebus quidem subiectis, quòd scientia quidẽ eorum est, quæ necessaria sunt, & aliter sese habere non possunt. Opinio autem & eorum, quæ falsa plerũque sunt, & aliter se habere possunt, licet uera sint. Genere uerò probandi, quòd scientia quidem ex necessarijs proficiscitur propositionibus, opinio uerò ex possibilibus contingentibus' ue, quæ nimirum neque ad scientiam, neque ad intellectum pertinent, qui principiorum habitus ab Aristotele definitur. Quare si habitus omnis, quo uera cognoscuntur aut scientia est, aut intellectus, aut opinio, relinquitur opinionem earũ rerum esse, quæ tametsi ueræ aliquando sunt, secus tamen esse possunt.*

Sequitur hinc.) Scientia est habitus conclusionis necessario ex principiis collecta. opinio autem assensus alicuius propositionis, sed absque certitudine & omnimoda firmitate. Sic Aristo. xxvj. cap. j. lib. posteriorum, ut scientia est necessariorum, ita opinio contingentiũ. *Quare si habitus.*) Sic Arist. vj. cap. vj. lib. Ethicorum, & ultimo cap. ij. libro posteriorum. Scientia, prudentia, sapientia sunt habitus ipsius intellectus, quibus semper uera dicimus. Et quemadmodum intellectus est habitus principiorum, ita sapientia est habitus conclusionis, & principiorum.

Quòd duplex sit ignorantia, & quid sit solertia.

IGNORANTIA *porrò, quæ scientiæ in totum opponitur, duplex ab Aristotele esse traditur. Vna quidẽ cum alicuius rei penitus rudes ignariq; sumus, puerorũ instar, quæ ob id ignorantia secundum negationẽ dicitur, altera uero, quæ affectionis ignorantia uocatur, quoties quis rudis quidem omnino non est, sed falsam illius rei, quam tenere se putat, scientiam opinionemue habet. Dicta est autem hæc ignorantia affectionis, quòd cui contingit, illius animus persuasione quadam affectus sit. Putat enim se scire aliquid, quod tamen nescire melius esset: idq; aut per simplicem apprehensionem, aut per syllogismum. Vnde & ab eodem Aristotele dicta est, partim per syllogismum facta deceptio: partim in senso error, & hallucinatio. Tales profectò sunt barbari omnes, & sophistæ, qui cum omnia intelligere uideri uelint, nihil intelligunt, nisi suo more omnia, hoc est, corrupte. Præterea ab Aristotele definitur solertia, subtilitas quædam in non prospecto tempore medij inueniendi. Vel sic, Solertia est sagax, repentinaq; coniectatio inuentioq; medij: ut si quis uidens lunam, eam quidem*

partem, quæ solem uersus semper deuergit, lucidam habere intellexerit ob id, quia luna splendorem a sole mutuetur. Aut si quempiam quis cum numulario argentarioue colloquentem uidens, intelligat statim uersuram eum facere, & causam omnino fœneratitiam esse: hæc tum coniectatio solertia est.

Ignorantia porrò.) Locus hic est apud Aristotelem xij. ca. j. lib. posteriorum. Ordinis ratio hæc est, postquam Aristo. disseruit de syllogismo demonstratiuo, per quem scientiam acquirimus, prosequitur deinde disputationem de syllogismo, ex quo oritur ignorantia, ut eo cognito ne nos labi, errare, & decipi contingat. Etsi enim rectum est iudex sui, & obliqui, perutile tamen est, & bonum, & malum mouisse, ut illud sequamur, hoc uitemus. Quam sententiam Xenophon mirifice lib. j. κύρου παιδείας sub persona Socratis docet. Arist. duplicem statuit ignorantiam, alteram negationis, cum rei alicuius penitus rudes, & ignari sumus, alteram affectionis, qua hi imbuti sunt, (ut ait Cicero) qui ignota pro notis habent. Hæc est illa ignorantia, qua omnes barbari infecti erant, Gorgias Leontinus, Protagoras, Menedemus, Epicurus, & cætera Sophistarum turba. Omnes nunc docti certatim contendunt, ut hanc fundant profligentque nec profecto iniuria: est enim tanquam πηγὴ τῶν κακῶν, & multorum pernitiosorum errorum fons, & origo. De qua Quintilianus hunc in modum scribit, nihil est peius iis, qui paulo aliquid ultro primas literas progresſi falsam scientiæ persuasionem induerunt. *Idque aut.)* Duplex est ignorantia affectionis, quædam per simplicem fit propositionem, ut si quis putaret hanc esse ueram, nulla uirtus est laudanda: quædam per syllogismum, ut si quis putaret hunc esse uerum syllogismum, nulla uirtus est laudanda, iustitia est uirtus, ergo iustitia non est laudanda. *Præterea.)* Locus hic est ultimo cap. j. lib. posteriorum: definit solertiam, quæ est habitus intellectiuus pertinens ad medium demonstrationis. Est enim ingenii promptitudo, & facilitas ad medium excogitandum in

succincto

succincto tempore. *Versuram eum facere.*) Hoc est æs alienum ære alieno dissoluere, & ita se ex uno debito explicare, ut grauiori impliceris.

De quatuor quæstionibus scibilibus.

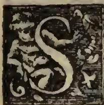
Postremo *autem de quæstionibus scibilibus hac in parte nonnihil dicēdū est. Sunt autē numero quatuor quæ sunt, quòd est, propter quid est, si est, & quid est. Quæstiones quidem scibiles dictæ, quòd per has quærimus de qualibet re in unaquaq; scientia. Quærimus ergo aut de simplici, aut de composito. Simplex quidem hoc loco intelligitur, quod seorsum ex uno aliquo decem generum sumitur, ut est, uel Deus, uel Homo, uel Cētaurus, uel Charibdis. Compositum autem, ut utrum luna deficiat, aut utrum iustum natura, an lege potius, & institutione hominum constet. Quoties igitur de simplici quærimus, prima & obuia protinus quæstio est, an sit, secunda, quid sit. Primum nanq; quærimus, an sit Deus deinde quid sit Deus. Si autem de composito quærimus, prima quæstio est, an subiecto prædicatum insit; secunda, quamobrem insit, hoc est, propter quid. Nam simulac didicimus lunam deficere, continenter quamobrem deficiat, quærimus. Hactenus de demonstratione dicta sufficiant.*

Postremò.] Inter quatuor has quæstiones duæ sunt simplices, si est & quid est. Nam si est, quærit de subiecto an sit, quid est, de prædicato, quidnam sit, ut an sit aliqua antipodum regio, & quid sit. Duæ uero compositæ, quia est & propter quid est, illa quærit an hoc huic insit, hæc cur prædicatū subiecto conueniat.

IN TRACTATVM OCTAVVM.

PRAEFATIO.

EQVITVR hinc tractatus de Definitione pariter & de Diuisione. Quæ quidem, quòd partes quoque huius artis sint, ex tripartita superius facta dialecticæ diuisione facile intelligi potuit. Nunc illud addendum insuper est, quòd sicut absque demonstratione nulla scientia rite comparari potest, ita absque duabus his partibus non scientia solum, sed nec ars ulla. Quo fit, ut & merito ipsæ quoque philosophiæ instrumenta censeri debeant. Distant autem, uel hoc ipso hæc tria inter se, quòd diuisio quidem ipsa aditum ad artes omnes, & disciplinas præparat, ceu diligens quędam exploratrix quantum uidelicet ars se unaquæque extendat. Definitio uero præparata iam, atque explorata, ueluti lumine adhibito, illustrat. Demonstratio deindè hæc omnia perficit, & consummat. Ratio autem cur, cum ordo in his tribus ita se habeat, prius tamen de demonstratione, quàm de cæteris duabus tractare instituerim: quia nimirum ipsa demonstratio est, cui reliquæ duæ, nempe Definitio & Diuisio, inseruire interdum probantur, & accommodari solent. quemadmodum etiam definitioni ipsa diuisio. Hinc & de definitione quoque prius dicendum, quàm de diuisione.

Sequitur

Sequitur hinc.] Huius rationem reddit Trapezuntius, cur simul definitione, & diuisione dicendum sit. finitio, & diuisio ita se habent, ut altera alterius ope egere uideatur. Nec enim nisi qui recta distributione usus est, finire se unquã intelliget, nec unquam recte distribuere, nisi quid sit quod distribuendum est, circonscripseris. Itaque absque duabus.] Plato partitur uniuersam Dialecticam in finitionem, diuisionem, & resolutionem, siue argumentationem. Etsi autem est cuiuslibet artis, finire, diuidere, & unum ex alio colligere, tamen solius est dialecticæ præcepta tradere, quibus id fiat. Ratio autem.] Duplex ratio, cur demonstrationem præposuerit finitioni, & diuisioni. Tum quia demonstratio est dignior, tum quia demonstratio est uelut totum, finitio, & diuisio partes eius.

De definitione quid sit, & quo pacto a nomine differat, tum item & a descriptione, & quid sit descriptio.

IGITVR *quid sit definitio, ipsa definitione nunc explicemus oportet. Hæc a Platone quidem definitur hoc modo. Definitio est oratio quæ quid sit, de quo agitur ostendit quàm breuissime. In qua definitione oratio posita est, ut a nomine distinguatur: quòd nomẽ quoque rei naturam quomodocunque significet, at ex unica constat uoce: definitio autem ex duabus saltem uocibus. Adiectum deinde est, quæ quid sit de quo agitur, ostendit, quoniam inuenias orationes quidem, quas tamẽ definitiones nemo dixerit; quando quidem rei naturã non exponunt. Cuiusmodi orationes sunt, quæ apophthegmata, seu dicteria dicuntur, ut, Nosce teipsum, Nequid nimis, & id genus aliæ. Postremo adiectum est, quàm breuissime, quo ab alijs distinguitur orationibus multo longioribus, ut potæ quæ certis cõstituuntur par*

tibus quales sunt Ciceronis, *& cætera huiusmodi, ab Aristotele uero in* Topicis *ipsa ad hunc modum definitur.* Definitio est oratio, quod quid est esse significans, *hoc est oratio explicans, quæ sit rei natura essentiaue. Quo in loco aduertendū est* Aristotelem Græce *loquentem, in definitione sua usum uerbo ἦν, quod Græcis est temporis paratatici,* Latinis *præteriti imperfecti. Atque hoc ipsum ita consuesse* Aristotelem *Georgius Valla Placentinus fideliter asserit, ut erat pro est poneret. Quasi uerò id illi non cum alijs Græcis hominibus cōmune fuisset, ut certe fuit. Vnde ad confirmandū quod dico, ex* Galeno *Græce autore similem omnino orationem huc adferre nō grauabor. Galeni oratio illa huiusmodi est, atque ita legitur in quarto Therapeuticæ lib.* ἓν τι γένος ἦν νόσου. *Quam utique orationem Thomas Linacer uir &* Græcè, *&* Latine *doctissimus ita uertit, atq; interpretatus est, Vnum quoddam genus est morbi. Quare ex loquēdi libertate & cōsuetudine (ut dixi) id potius euenire existimandum est, qua Græci uerbum paratatici temporis plerunque pro præsenti usurpant. Itaque nos ἦν,* Est *uertimus: etsi* Aristoteles *interpres, quisquis ille fuerit, Erat interpretatus est, uerbo ad uerbum, ob id fortassis, quòd illud, quod diximus, uel non animaduertit, uel prorsus ignorauit. Vnde & eam ipsam definitionem hic subijciēdam duximus his uerbis, quibus ab* Aristotele *posita est, nēpe Græcis,* ἔστι γὰρ ὅρος μὲν λόγος, ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. *Sed ne illud quidem omittendum puto, definitionem ipsam termini nomine, quod* Græce ὅρος *dicitur plerunque appellari a trāslatione terminorum terræ. Nam sicut per illos fundi in*

agro

agro a se inuicem dispescuntur:ita per definitiones res a se inuicem descernuntur. Rursus autem, & a nomine Definitio differt:quoniam quod nomen obscurè & indiscretè significat,id Definitio euidenter,& discretè exponit. Differt item,& a descriptione,quòd Descriptio quidem ueluti opacæ alicuius picturæ imaginē gerit. Definitio autem perfectæ picturæ faciem refert. Hinc & descriptio a Boetio definitur, ex proprietatibus informatio quædam rei,& tanquam coloribus quibusdã depictio.Ex proprietatibus,inquit,hoc est, ex proprijs cuiusq; rei accidentibus.Atq; hæc proinde poetis, atq; oratoribus magis usu uenire solet:nec in id adhibetur, ut quid sit res indicet,sed qualis sit, quasi inspiciendam ante oculos ponat.

Igitur quid sit.) Non est igitur in commodum aliquam esse finitionem finitionis.*Definitio est*.) Locus est apud Aristotelem iiij.cap.j.lib.Topicorum.Cæsarius dilucide singulas finitionis particulas enarrat. Nam est oratio propter simplices uoces quæ finitiones non sunt, ut decensr especu honesti. Præterea ostēdens quid sit quàm breuissime. Nam illæ orationes,quę nō explicāt rei essentiã,& numerosæ sunt nō sunt finitiones. Nam sicut hunc terminum Romulus instituit, deinde Numa Pompilius cum constituit præsidem & custodem omnis amicitiæ.*Differt item.*)Descriptio Poetis crebro, nonnunquam Oratoribus in usu est, uerbosius rem explicat,nec in id adhibetur, ut quid res sit, indicet,sed quale sit, ueluti ante oculos ponat. Videndus est Rodolphus agricola v.cap.j.lib.

Quòd duplex sit definitio.

E R G O *duplicem esse definitionem, tam ex his quæ dicta sunt, autore* Seuerino Boetio, *quàm ex Aurelio Augustino, uel potius alio quopiam, qui etiam*

Augustino ipso uetustior fuit (ut Laurentius Valla sentire uidetur) colligere licet. Alia nanque dialectica est, alia rhetorica, & dialectica quidem est, quæ communi tantum designatur nomine, & definitio appellatur: rhetorica uero, quæ alio nomine, descriptio dicitur, qualis ea est, quæ paulo superius a nobis ex Boetio definita est. Inter utranq; porro hoc interesse ex eodem Boetio animaduertimus, quòd hæc quæ oratoribus apta est, non etiam philosophis perinde conuenit, quæ tamen philosophorum propria est, ea conuenire potest, & oratoribus. Omnia nanq; (inquit ille) quæ philosophorum sunt, orator in dicendo recte usurpare, atq; his uti potest. At contra philosophus in disputationibus suis, quæ oratorum propria sunt, cuncta fere contemnit. Neq; enim adiungit aliquando signum, neq; quod credibile est, aut probabile solum, sed quod necessarium omnino fuerit. Sed de harum utriusq; siue differentijs, siue speciebus, tam proprijs, quàm communibus, deinceps ex ordine dicere haud alienum fuerit.

Ergo duplicem.] Duas formas finitionis hoc loco constituit, Dialecticam & Rhetoricam. *Alia nanque.*] Dialectica finitio est exacta finitio genere & differentia constans, ut Aristo. iii. cap. vi. Topicorũ docet. *Rhetorica uero.*] Finitio. Rhetorica per accidentia rem declarat, ut hæc respectu hominis, animal sagax, prouidum multiplex, memor acutum plenum orationis, & consilii.

De triplici, & Dialectice definitionis forma, ex Cicerone, tum quemadmodum alia ab alia distet.

E i v s *igitur definitionis, quæ Dialectica dicta* est,

est, tres a M. Cicerone differentiæ ponũtur, siue formæ principales. Ex his una quidem est, quæ substantialis dicitur: altera uero. quam idem a partium enumeratione appellat: tertia quæ a nota dicitur. Porro eam, quæ substantialis dicitur, & philosophorum maxime propria est, Aristoteles plenam, atq; perfectam consistere ait ex genere, et differentijs, ut cum homo definitur, animal rationale mortale. A partium uero enumeratione definitio est, cum enumeratis omnibus totius alicuius partibus, id quod totum est, cognoscitur quid sit. Qua quidem definitione pœna quæ legibus sancita est, definitur hoc modo: Pœna est, quæ uno ex octo modis fit: nẽpe aut dãno, aut uinculis, aut uerberibus, aut talione, aut ignominia, aut exilio, aut seruitute, aut morte. Eadem quoque definitione, & mundus a Cleomede in libro de mundo ita definitur, Mundus est, inquit, ex cœlo terraq;, necnon ex naturis, quæ intra hæc concludun tur, constitutio. Vnde & admonendus hic est diligens lector, non esse necesse, ubi quodammodo partium infinitas quædam est, uniuersa in ipsa partium enumeratione concludere, ut in definitione mundi iam facta. Tali item usus est Cicero cum eum definit, qui non liber est, Is (inquit) est, qui neque sensu, neque uindicta, neque testamento talis est. Etenim hæ partes sunt dandæ libertatis. Nec moueat quempiam, quòd per hanc definitionem quid sit non liber, constitutum est, nõ quid sit: quando peræque definitione opus est, cum ostendere uolumus, quid non sit quippiam, quàm quid sit. Porro a nota, ut Cicero, siue ab etymologia, ut Aristoteles, definitio dicitur, cum uis uerbi, quæ in compositione sita

ta est, rem suam facta quadam discretione designant, ut in primo Offic. lib. Cicero, quid sit fides, hoc modo definit. Fides est inquit, quia fiat quod dictum est. Tribus igitur positis, ueluti principalium definitionum formulis, sola prima, quæ substantialis est, & a toto dicitur, uere definitio nuncupatur, aliæ duæ nominis tantum honore.

Eius igitur) Tres formas finitionis Dialecticæ subiicit, substantialem a partium enumeratione, & a nota. *Ex genere et differentijs*) Genus enim, & differētia sunt simpliciter notiora, & priora qualia esse debent, ex quibus fintiio constat. *Quæ quidem*) Hæc octo genera pœnarum Vlpianus cōmemorat, in.l.si quis forte paragr. si. de pœnis. *Porrò a nota*) Hanc tertiam speciē finitionis uulgo a nominis interpretatione uocāt. Vidēdus est Rodolphus Agricola.lib.j.ca.xij. *Tali item.*) Hos tres modos Boetius in commentariis ad Topica Ciceronis explicat. Censu liberi fiebant, quorum nomina consensu domini, in censum referebantur, & seruitutis uinculo liberabantur. Vindicta uirga erat, quam Prætor manumittendi serui capiti imponens, eundem in libertatem uindicabat, asserens, aio te liberum. Is testamento liber fiebat, cui a testatore libertas relicta erat.

Quæ & quot sint in summa definitionum, siue Differentiæ, siue species, tam philosophis quàm oratoribus, nec non & Poetis communes.

In *summa autem ipsius definitiones, siue differentiæ, siue species numero quindecim ex Boetio colliguntur, quarum tamen bonam partem ex Aurelio Augustino in eo, quem de Dialectica scripsit libello, si tamen autorem titulus non mentitur, Boetius collegisse uideri*

po-

potest, quas & hic nunc per ordinem recensere collibitum est. Ex his igitur prima quidem a Græcis οὐσιώδης dicta est, a Latinis uero substantialis, siue essentialis appellari potest, ut quæ substantiam essentiamue rei cuiuslibet proprie demonstrat, qua & Philosophi proinde maxime utuntur. Cuiusmodi est hæc hominis definitio, animal rationale mortale risus, & disciplinæ capax. Hæc enim per species, & differentias descēdens, ad propriam tandem uenit. Secunda uerò quæ a notione Latine, Græce, ὀνοματικὴ dicitur. Hæc rem non per substantiam, sed per actum potius explicat: ut homo est quod rationali conceptione, & exercitio cunctis præest animantibus. Hic quidem non quid homo sit, dictum est, sed quid agat, atque ita quodam quasi signo in notitiam deuocatur. Tertia, quæ a qualitate nomen accepit Græce ποιοτικὴ dicta, quæ quale quippiam sit ostendit potius quàm quid sit, ut homo est qui ingenio ualet, artibus pollet, bonumque ac malum discernit. Hinc enim non quid homo sit, sed qualis sit designatus est. Quarta tamen est, quæ a Græcis ὑπογραφικὴ, à Latinis descriptiua, a Cicerone uero descriptio appellatur: ut luxuriosus est, qui uictus non necessarij, sed sumptuosi appetens est, delicijs affluens, & ad libidinem procliuis. Quinta uero est, quæ Græce κατὰ λέξιν, Latine ad uerbum dicitur. Hæc uocem illam, de qua quæritur, alio sermone designat, & quodammodo quid sit declarat, ut conticescere est tacere. Qua etiam definitione locus tum ab Aristotele, tum a Cicerone sedes argumenti definitur. Sexta, quæ Græcis κατὰ διαφοράν, Latinis per differentiam dicitur: ut cum quæritur, quid inter regem, &

tyrannum intersit, uterque adiecta differentia, quid sit definitur hoc pacto, Rex est, qui pietate & modestia erga suos utitur: Tyrannus autem, qui in suos sæuit, & crudelitatem exercet. Hinc & illud apud Terentium in Adelphis, Hoc pater ac dominus interest. *Septima est, quæ* κατὰ μεταφορὰν *id est, per translationem dicitur, ut adolescentia est flos ætatis, senectus ætatis occasus.* Item caput arx corporis. *Octaua uero est, quæ* κατὰ ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, *idest, per priuantiam eius contrarij quod definitur, dicitur, ut bonum est, quod malum non est. Quo quidem genere definitionis uti licet, cum notum est alterum contrarium. Hac & Horatius epistola prima ad* Mæcenatem *usus est, cum ait. Virtus est uitium fugere, & sapientia prima Stultitia caruisse. Nona est quæ* κατὰ ὑποτύπωσιν, *idest, per quadam informationem dicitur, ut Aeneas est filius Veneris &* Anchisæ. Porrò hæc in indiuiduis, *quæ Græce* ἄτομα *dicuntur, uersatur semper. Desideratur præterea, & in nominibus, quæ* ὁμώνυμα *sunt, hoc est, æquiuoca, ut est* Aiax Oileus, *& Telamonius. Ergo quoties unum aliquē definire uolumus, a genere, a corpore, a factis, a dictis, ab animo, hoc genere definitionis utimur.* Decima *deinde species est, quæ dicitur* ὡς τύπῳ *hoc est, ut secundum figuram dicam, uel exempli causa. Cuiusmodi definitio est, ut si quæratur, quid est animal, & respondeatur, ut homo. Qua & Aristoteles usus est, cum dixit,* οὐσία ἐστὶ, ὡς ἄνθρωπος, *id est substantia, ut homo. Vndecima, quæ* κατὰ ἔνδειαν πλήρους ἐκ τοῦ ὁμογενοῦς *id est, per indulgentiam pleni ex eodem genere dicitur, ut si quæratur, quid sit quadrans, & respondeatur, cui*

dodrans

dodrans deest, ut as sit. Duodecimma, quæ κατὰ τὸν ἔπαινον *dicitur, id est, per laudem, ut apud Ciceronem pro Cluentio, Lex est mens, & animus, & consilium, & disciplina ciuitatis. Qualis etiam ea est, quæ ab Aristotele philosophia definitur, ars artium, & scientia scientiarum. Tertiadecima est, quæ* κατὰ ἀναλογίαν, *id est, iuxta proportionem dicitur, ut cum maioris rei nomine minor designatur: ut edictum est lex annua, & homo minor mundus. Quartadecima uero, quæ* κατὰ τὸ πρός τι, *id est, ad aliquid dicitur, ut pater est, cui filius est: Quintadecima demum, quæ* αἰτιώδης, *id est, causalis dicitur, nt quæ causam rei de qua quæritur, reddat, ut dies est latio solis super terram. Similis huic & illa est apud Ouidium, Res est solliciti plena timoris amor. Efficit enim amor, & causa plerunque est, ut quis nimis solicite, anxiæque alteri timeat.*

In summam.] Istas quindecim species finitionis Trapezuntius ad quatuor genera reducit, ad finitionem substantialem, descriptionem, partitionem & per diuisionem. cætera enim genera finiendi, aut leuiora sunt, quàm ut finitiones appellari debeant: aut ad hæc quatuor facile reducuntur. *Cuiusmodi hæc est.*] Hanc hominis finitionem Aristo. refellit ii.cap.vi.lib. Topicorum. Est enim Topicum elementum, finitionem esse euertendam, si in ea proprium ponatur. Cuius ratio est, quia proprio sublato, oratio quæ restat plena est finitio, quocirca fatendum est, finitionem hominis hic adductam, non esse plene philosophicam. *Quartus autem.*] De hac specie differit Arist. toto li.5. Topicorum. *Tyrannus autem.*] Tyrannus olim honoris uocabulum erat, nam Tyrannum dominum ac fortem uocabant. Vnde est illud.

Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.

Sed poſtquam ui, & libidine dominari cœperunt, in inuidiã nomen abiit, quid inter regem, & Tyrannum interſit, pulchre Xenophon libro quarto ἀπομνημονευμάτων, docet βασιλείαν δὲ καὶ τυραννίδα, ἀρχὰς μὲν ἀμφοτέρας ἡγεῖτο εἶναι, διαφέρειν δὲ ἀλλήλοιν ἐνόμιζε, τὴν μὲν γὰρ ἑκόντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατὰ νόμους τῶν πόλεων ἀρχὴν, βασιλείαν ἡγεῖτο. τὴν δὲ ἀκόντων τε, καὶ μὴ κατὰ νόμους, ἀλλ᾽ ὅπως ὁ ἄρχων βούλοιτο, τυραννίδα. Hoc eſt, regnum autem, & tyrannidem, principatum utrunque eſſe arbitrabatur, ſed inter eos multum putabat intereſſe. illum enim qui uolentibus, & non repugnantibus hominibus, ac ſecundum leges ciuitatum imperat principatum, regnum putabat, qui uero inuitis, & non ſecundum leges, a l principium uoluntatem agеretur tyrannidem. Quibus uerbis Xenophon indicat, regem eſſe, qui uolentibus hominibus, & ſecundum leges ciuitatis imperat, tyrannum autem qui inuitis, & contra leges. *Septima eſt.*] Hæc forma finitionis eſt finitio καταχρηστικῶς, hoc eſt, abuſiue, omnis enim finitio debet conſtare ex notioribus, & prioribus, ut Ariſtoteles tertio capite ſexti libri Topicorum docet. at omnis metaphora eſt obſcura, eodem teſte, ſecundo capite ſexti libri Topicorum. *Item caput.*] Vt enim ἀκρόπολις, hoc eſt, arx propugnaculum eſt fortisſimum ciuitatis: ſic caput nobilisſima pars hominis. *Lex eſt mens.*] Nam ut Ariſto. i. rhetoricorum, ἐν τοῖς νόμοις, ἐστὶ σωτηρία τῆς πόλεως. In legibus ſalus ciuitatis poſita eſt. & quemadmodum corpus hominis maxime mente, & animo continetur: ita ciuitas legibus.

Ex quo conſtet, & a quibus ſumatur ea definitio, quæ ſubſtantialis dicitur.

SANE *definitio illa, quæ philoſophis magis peculiaris eſt, cum ex genere, & differentijs conſtituatur præcipue, interim tamen ſumitur, aut a materia, aut a ſpe-*

a specie, siue forma, aut a subiecto, aut a fine. A materia quidem, ut si statuam definias ex ære, uel alia qualibet materia, quæ huius uel illius rei referat simulachrum. A forma, siue specie, ut si quis definiat iram, quòd est ulciscendi cupiditas, quæ eadem a materia definitur esse, ebullitio sanguinis circa cor. A subiecto, ut cum dicit quispiam, Astrologia est ars, quæ circa cælestia corpora uersatur. A fine uero, ut quem consequitur, ut medicina est ars in humano corpore sanitatis effectrix.

Sanè definitio.) Finitio exacta & philosophica, præcipue inquit, genere & differentia constat. Nam cum penuria uerarum differentiarum laboremus, interdum proprijs uel accidentibus utimur. I*nterim tamen.*) Varius hic finiendi modus est apud Aristotelem, primo capite primi libri, de anima: nec tamen ea finitio quæ per formam tantum, ut ea quæ per materiam tantum assignatur, plena est, sed ea quæ ex materia & forma simul componitur. author Aristoteles loco citato. Cęterum subdifficilis hoc loco emergit quæstio, si eiusdem rei uarius est finiendi modus, ergo eiusdem rei plures erunt finitiones. quod tamen fieri non posse Aristoteles tertio cap. vj. libri Topicorum hac ratione docet. finitio explicat rei essentiam, unius autem rei una est essentia, ergo unius rei una est finitio. nodus hic satis implicatus sic dissolui potest, eiusdem rei plures possunt esse finitiones eędem & recurrentes inter se, diuersæ autem & non consentientes minime.

De uirtute definitiones, tum & de eius uitiis.

ANTE *omnia autem, & quæ sit uirtus definitionis dicendum. Sanè hæc est, ut definitio suo ex altera parte definito respondeat. Hanc Rodolphus Agricola* legem

legem definitionis uocat, eamq; huiusmodi esse dicit, ut neque plura complectatur, quàm ipsum definitum, neque pauciora, sed de quocunque unum dicitur, & alterum dicatur. Huic porro aliam idem adiungit, ut quid sit res, hoc est, substantiam rei explicet. Præter has deinde duas, tertiam quoque adijcit, ut sit aperta, hoc est, neque ambiguis nominibus, neque obscuris, aut ex longinquo translatis constet. Sunt & aliæ ad hanc rem ab eodē positæ leges, quas hic breuitatis studio prætereo. Ex prædictis igitur, & quæ sint uitia definitionis, facile est intelligere. Sunt autem duo præcipua, primum, ne quid abundet: alterum, ne quid deficiat. Et dictionū quidem abūdantia, rei facit defectum: defectus uero dictionum, abundantiam rei. Atque ex utroque minus apta definitio est. Sed hæc nunc exemplis ostendamus. Per abundantiam igitur definitio fit, si hominem ita definias, Homo est substātia animata sensibilis, Est hæc quidem definitio, declaratio quædam hominis. Nam hæc omnia, homo est. Verum si conuertas, non respondebit. Per defectum uero, ut si quis definiat cupiditatem hoc modo; Cupiditas est aliena appetendi desiderium. Sed ne hæc quidem ex æquo respondent rei definitæ, propterea quòd minus comprehensum ea est, quàm res nominis postulabat. Nam non sola cupiditas auaritia est, imò præter auaritiam, quæ habendi proprie cupiditas dicitur, est insuper tum dominandi, tum ulciscendi cupiditas. Potest & tertium his duobus uitium adijci, quoties scilicet falsum quippiam definitio dicit, hoc pacto, Sapientia est pecuniæ quærendæ diligentia. Verum de definitione hactenus.

ANTE OMNIA.] Docet certas leges, & uirtutes bonæ finitionis. *Sanè hæc.*] Hæc igitur oratio, animal bipes implume, non est hominis finitio, quia cum eo non conuertitur. *Huic porrò.*] Hæc igitur oratio, animal habens caput ad sydera erectũ, non est hominis finitio, quia nõn explicat quid sit homo. *Præter has.*] Malè igitur quispiam hominem sic finiret, arbor euersa, quia constat metaphora quæ obscura est. *Et dictionum.*] Verba hæc Trapezuntii, sunt satis inuoluta, quorum hic est sensus, finitio in qua quidpiam desideratur, latius patet, quàm finitum, & sic defectus dictionum, quibus opus est in finitione, facit abundantiam rei, scilicet ipsius finitionis, quæ pluribus, quàm finitum conuenit. Id hoc exemplo declaro, si quis finiat equum, animal quadrupes, finitio propter defectum dictionum pluribus, quàm finitum conuenit. si autem aliquid abundauerit in finitione, contrarium eueniet, scilicet definitum de pluribus dici, quam ipsam finitionem, ut si quis sic finiat hominem, animal rationale medicum, homo dicitur de omnibus hominibus, non tamen animal rationale medicum. hæc est eorum perplexorum uerborum dilucida explicatio.

De diuisione.

RESTAT *hinc tertium philosophiæ instrumentum, quod quidem est diuisio, quæ quẽ habeat usum ad disciplinas cõparãdas, hinc quoque nosse licebit, quòd sine hac quemadmodum definitio quidem fieri debeat, haud planè intelligi possit. Quippe per quã ea, quæ ad definitionem sumuntur, ex ordine prius colliguntur. id quod facilè liquebit, si exempli causa, nomẽ ipsum susceperis definiendum. Nam primò huius genus uox sumitur, deinde uocem ipsam diuido, in uocem significatiuã, & non significatiuam. Definitio igitur, Nomẽ quod est uox significatiua: quæ oratio quia nomini nondũ æquatur, rursus diuido significatiuã uocem in eam, quæ se-*

cundum placitum significatiua est, hoc est, ex hominum impositione, & eam quæ naturaliter significat. Itaque prædictæ orationi addo, secundum placitum, fitq; definitio nominis hoc modo, Nomen est uox significatiua secundum placitum. Verùm quia nec sic definitio definito ex æquo conuenit, idcirco id quod est significare secundum placitum, deinde diuido, ac dico, Vocum secundum placitum significantium, aliæ quidem cũ tempore, aliæ uerò sine tempore significant. Sed quia ne sic quidem perfecta nominis definitio haberetur, rursus aliam aggredior diuisionem, nempe eius quod est significare sine tempore. Nam huius aliud quidem est, cuius partes extrà significant: aliud uerò, cuius partes extrà nõ significant. Itaque nominis definitionem tandem hoc modo compleo ac dico. Nomen est uox significatiua secundum placitum, sine tempore, cuius nulla pars extrà significatiua est. Sed nunc quid sit diuisio, & quotupliciter dicatur, dicendum hinc est.

RESTAT HINC.) Finitionem esse inuestigandam ex diuisione. Aristo. xiiij. cap. j. lib. Posteriorum docet. *Quòd sine hac.*) diuidere enim nihil aliud est, quàm ex genere per differentias diuisio in species descendere, uide Rodolphum Agricolam septimo capite primi libri. *Quippe.*) Docet exemplo finitionem per diuisionem esse inquirendam.

De diuisione quid sit, & quot modis dicatur.

DIVISIO *igitur (ut in uniuersum dicamus) est communioris in minus communia diductio. Semper enim quod diuiditur, communius ijs est, per quæ diuisio fit, & per hoc latius patet. Fit autem multis modis. Si quidem alia est diuisio generis in species, alia cùm totũ ueluti in partes secatur, quam proinde quidẽ partitio-*

nem dicere malunt: alia rursus, cum uox multorum significatiua, in proprias significationes distrahitur. Quē tamen diuidendi modum Rodulphus Agricola non admodum probat, sed Enumerationem *potius dicendā existimat, quemadmodum & cum species in indiuidua diducitur, id quod etiam Ioā. Damasceno ita placet. Similiter autem & quoties ab uno ad plura, & à pluribus item ad unum diductio fit, enumeratio dicenda uidetur. Ab uno quidem ad plura, ut à medicina, homo medicus, liber medicus, herba medica, manus medica (hinc illud Vergilius.* Dum *medicas adhibere manus ad uulnera pastor* Abnegat,) *& item uas medicinale, & medicinale emplastrum, siue cataplasma, & id genus infinita alia. Hæc enim omnia ab uno sunt, quoniam à medicina nomen inuenere. Ad unum autem, ut salubre medicamen, salubris esca, salubris aura. Hæc siquidem ad unū tendunt sanitatem. Cæterum præter prædictos diuidendi modos, est qui secundum accidens dicitur, cū aut subiectum in accidentia diuiditur, aut accidens in subiecta aut accidens in accidentia. Ex prædictis igitur patet, quòd diuisionum aliæ quidem propriæ dici possunt, aliæ uero impropriæ, & abusiuæ.*

DIVISIO *igitur.*] Hæc finitio diuisionis, tam ad logicos pertinet, qui uoces præcipuè, quàm ad physicos, qui res potius considerant. *Semper enim.*] Diuisum est communius membris diuidētibus, si ad singula referatur, sed si ad omnia simul, cum illis recurrit. *Fit autem.*] Trapezuntius ita partitur, omnis diuisio, aut est per se, aut per accidens, diuisio per se, aut generis in species, aut totius in partes, aut uocis in suas significationes, per accidens, aut est subiecti in accidentia, aut accidentis in subiecta, aut accidentis in accidentia.

De diuisione generis in species.

GENERIS *in species diuisio fit, cum ipsum in species per differentias diducitur, aliquoties autem & in ipsas species citra differentias: ut magnitudinũ hæc est linea, hæc superficies. illa uerò corpus: aliquoties autem nominibus carent eæ, quæ sub eodem genere cõtinentur species. Quod ubi contingit, accipimus unius alicuius speciei differentiam: deinde quia aliarũ specierum unã aliquam differentiam communem non inuenimus, circunloquitur eam alterius differentiæ negatione, quemadmodum in animalis diuisione fieri uidemus. cum ipsum ita diuiditur, animalium aliud rationale, aliud irrationale. Hic irrationale, non nisi eius, quod est rationale, negationem explicat. Quamobrem hæc uera differentia esse non potest, quippe cum omnis species ex differentia constituatur. Nihil autem ex negatione constituitur. Ergo quoties negatione facimus diuisionem, prius affirmatio, post negatio subijcienda est: nec id ab re quidem: quippe quòd affirmatio natura ipsa prior sit negatione. Aliquoties item & differentiæ loco specierum in diuisione ponuntur, ut cùm dicimus. Quantitatis aliud continuum, aliud discretum: quæ cùm differentiarum nomina sint. uice tamen specierum posita sunt.*

GENERIS *in species.*] Diuisio generis in spẽs fit duobus modis, primò cum ipsum diuisum est genus, & membra diuidentia eius species, ut animalium aliud homo, aliud brutum. secundo, cum diuisum est genus, & membra diuidentia eius differentię, quæ singulas inferunt species, ut substantiarum alia est corporea alia est incorporea. *Hic irrationale.*] Irrationale, insensibile, inanimatum, uoce tantum priuatiua sunt: significant enim naturam quendam diuersam illi,

cui

qui ex aduerso opponuntur, ut incorporeum significat spiritum, irrationale brutum. hic locus est apud Rodolphũ Agricolam libro primo capite septimo.

Vtrum in species, an indifferentias rectius genera diuidantur.

VNDE & *illud iam haud indignũ inquisitu suboritur. Vtrum in differentias, an in species rectius genera diuidantur. Sanè huic inquisitioni ita ex* Boetio *obuiam itur: Quoniam definitio diuisionis, generis est in species proximas distributio, idcirco oportet secundũ naturam diuisionis, in proprias species generis disgregationẽ fieri. Verũ hoc inierdam fieri nequit propter eam, quæ suprà reddita causa est. Multis siquidem speciebus nomina desunt,* Atq; *ideo, quoniam quædam sunt genera prima, quædam ultima, quædam media.* Primum *quidem est, ut uerbi causa, substantia: ultimũ, ut animal: mediũ, ut corpus. Corpus nanq;, ut animalis genus est ita substantia corporis. Vnde quemadmodum neq; super substantiam quicquam inueniri potest, quod generis loco collocari ualeat, sic nec sub animali. Homo enim species est, non genus. Quare antiquior uidebitur per species diuisio, si indigentia nominũ nõ sit. Ergo si his nõ abũdamus, genera prima, usq; ad ultima conuenit in differentias separare. Hoc autem fit, si primùm genus in suas differentias disgregemus, nõ in sequentis proximæ, aut posterioris generis differentias, & rursus posterius in suas, & non in sequentis deinde differentias. Neque enim eædem sunt differentiæ substantiæ & corporis, aut corporis & animalis. Si quis igitur dicat, Substantiarum alia corporalis est, alia incorporalis, rectè qui-*

dem diuisionem fecerit. Hæ nanq; propriæ differentiæ sunt substantiæ. At *non rectè, si ita dixerit, substantiarum alia animata, alia inanimata est. Siquidem hæ corporis, non substantiæ differentiæ sunt, idest, secundi, non primi generis. Quare manifestum est, secundũ proprias differentias diuisionem faciendam esse, quoties per differentias genus distribuendum uenit.*

VNDE *& illud.*] Huius quęstionis hæc est solutio. si species habeant nomina imposita, præstat genera in species diuidere quàm in differentias, id enim diuisionis natura exigit. *Corpus nanque.*] Arist. v. cap. quarti libri Topicorum, hac ratione docet corpus non esse genus animalis. omne genus dicitur de sua specie: at corpus non prædicatur de animali: nã est pars animalis, nulla autem pars dicitur de suo toto, ergo corpus non est genus animalis. hæc quæstio sic dissolui potest. corpus duobus modis sumitur, primo pro parte ea cui anima inest, & sic non est genus animalis. secundo corpus accipitur pro toto composito, & sic genus animalis est. *Neque enim.*] Differentia substantiã diuidens cum genere sumpta, corpus finit, quia quæcunque sunt differentiæ superiorum, etiam sunt differentię inferiorum: quam regulam quidam de differentia prædicati constitutiua intelligendam putant. possunt enim quædã esse differentiæ diuisiuæ prædicati, quæ nullo modo erunt differentiæ subiecti, ut uolatile, aquatile animalis sunt differentiæ, non tamen hominis. uidendus est Aristoteles in ante prædicamentis.

De diuisione totius in partes, & quot modis tum dicatur, & de partium inter se differentia.

TOTVM *quoniam multipliciter dicitur, eius quoque in partes multiplex diuisio est. Dicitur nanque totum aliud quidem secundum quantitatem, idq; duobus modis. Nam aut continuum, idest, ut corpus: aut di-*

ſtretum,ut grex,item exercitus & populus. Aliud uerò quod uniuerſale appellatur,ut animal,& unũquodque ſuperius,ſi ad eius referatur inferius. Aliud quod totum in modo dicitur. Aliud autem, *quod ex quibuſdam uelut uirtutibus & potẽtijs conſtat,ut anima. At hinc nunc exempla ſubijciamus oportet: Totum igitur ſi continuum fuerit aut diſcretum, in eas diuiditur par tes,ex quibus compoſitum conſtat,ut hominis corpus in caput,manus thoracem,& pedes. Quo etiam modo totus populus Romanus in tres partes olim diuiſus fuit, in equeſtres,in ſenatores,& plebem.* Cæterum *partiũ, & perinde etiam totius non eadem ratio eſt. Quædam nanque pertinent ad ſubſtantiam,quædam ex quantita te nomen habent, quædam uirtutis & efficaciæ cuiuſdam. Subſtantiæ ſunt,cuiuſmodi corporis partes ſupradictæ. Quantitatis uero,ut in ijs,quæ extenſa ſunt,ut bipedale,tripedale,partes dicimus rei decẽ pedalis. Et in tempore,præteritum,inſtans,futurum. In numero, ut denarij quinque & quinq;.* Et *item unum,duo, tria, quatuor.* Virtutis *autem partes ſunt,quos & gradus quidem uocant, quemadmodum dicimus Achilli plus roboris fuiſſe,quã* Aiaci. *Sic & animæ partes quatuor faciunt,uiuificandi,ſentiendi,mouendi, & intelligendi,* Rurſus *autem quæ ſubſtantiæ partes ſunt,aliæ de propinquo ſubſtantiã conſtituunt,ut materia,& forma,ut in homine corpus & anima,in arbore uita & lignum. Aliæ ad integritatem ritè explendam pertinent, ut do mus,parietes,tectum,& fundamentum.* Eſt *præterea & alia partium differentia. Siquidem ex his aliæ quædam ſunt, quas* ὁμογενῆς Græci *uocant, nos cognatas*

 dice-

dicere possumus & similares, ut partes ligni, aut lapidis. Omnes enim tam ligni quàm lapidis partes, eiusdē generis sunt: ut natura, ita nomine participant. Aliæ uerò ἑτερογενῆ à Græcis dictæ, à nostris alterigenæ, id est, alterius atq; alterius generis, siue dissimilares, ut partes domus, ligna, & lapides, & in homine caro, nerui, & ossa. At de partibus quidem totius secundū quantitatem hactenus. Totius uero uniuersalis diuisio hoc modo fit: Hominum alij in Europa habitant, alij in Africa, alij in Asia.

TOTUM *quoniam.*) Quemadmodum duplex est quantitas, alia continua alia discreta: ita duplex est totum, aliud secundum quantitatem continuam, aliud secundum discretam. *Aliud uerò.*) totum vniuersale est quod ex multis particularibus colligitur, ut uirtus scientia. *Totum in modo.*) Totum in modo est quilibet terminus sine determinatione sumptus, ut homo. & idem fit pars in modo, si cum determinatione sumatur, ut homo sapiens. *Aliud autem.*) totum potestate est quod diuiditur in potentias & uirtutis, ut anima in vegetatricem, sentientem, intelligentem. *Cæterùm partium*) quæ ab hoc loco dicuntur usque ad finem capitis, sumpta sunt ex nono capite primi libri Rodolphi Agricolæ. *Si quidem ex his.*) similares partes dicuntur, quæ & nomen & appellationem sui totius sortiūtur, ut partes sanguinis, ossis, quælibet enim pars sanguinis, ossis, est sanguis & os. dissimilares dicūtur quæ nec nomen nec appellationem sui totius recipiunt, ut partes, capitis, pedis, nec enim pars capitis est caput, nec pars pedis est pes. Videndus est Aristoteles primo capite primi libri de historia animalium.

De diuisione uocis in significationes.

DIVIDITUR *uox in plures significationes, quoties uel æquiuoca est, uel ambigua. Aequiuoca, ut canis: quæ uox cum una & simplex sit, plura tamen significat, nempe canem domesticum, canem cœlestem,*

quæ stella ad Orionis pedem, autore Higino,*micat,& canem marinum.* A*mbigua uerò, ut oratio,qualis hæc,* A*io te* Aeacida R*omanos uincere posse.Hæc enim oratio ambigua prorsus est, quippe quæ significare uidetur non tam Romanos* Pyrrhum *superaturos , quàm Pyrrhum ipsos* Romanos. C*æterum præter hanc uocis diuisionem est alia, qua uox secundum plures modo diuiditur : ut cùm non plura significat uox aliqua , sed multis dicitur modis,ut infinitum,quod quidem dicitur aut secundum mensuram , ut est mundus opinione aliquorum infinitus: aut secundum multitudinem, ut cùm dicimus continuum diuidi posse in infinitum , hoc est , in partes multitudine infinitas,quas partes proportionales quidam uocant:aut secundum tempus, ut cuius terminus inueniri non possit : aut secundum potentiam : quemadmodum Deum infinitum esse dicimus , Alia itē diuisio est,qua cum determinatione , uox aliqua significare dicitur,uel sine determinatione, ut homo:quæ uox quando sine determinatione dicitur (quod quidē tū maximè est , cùm simpliciter profertur) facit in intellectu audientis dubitationem,quæ tamen protinus tollitur,si determinatio aliqua adijciatur,ut omnis homo.*

DIVIDITVR *autem.*) Aequiuocatio in simplici uoce, ambiguitas in oratione locum habet:ut enim æquiuocatio est multiplicitas significationum in uoce simplici:ita ambiguitas in structura orationis continet multiplicem sensum . *Aio te Aeacida.* Ennii uersus est,quo finxit Apollinem Pyrrho regi Epirotarum Delphis responsa dedisse. Aeacida uocatiuus est Græcorum more,à nomine Aeacides,quod Pyrrhi patris nomen fuit . ambiguitas nascitur ab accusatiuo te , qui uel à patre anteriori uel posteriori uerbi uincere,construi potest. Vt

est

est mundus.) Quidam in ea ſententia fuerunt, mũdum neque in cæpiſſe, neque interiturum & ſic omnium rerum eſſe menſuram. *Vt cum dicimus*.) Id de infinito potentia eſt intelligendum. eſt autem infinitum potentia res cuius quantitatem dimetiens uel numerans aliquis, ſemper inuenit aliquid quod ſuperſit. infinitum actu (ut hoc quoque in tranſcurſu adiiciamus) eſſet, ſi daretur corpus habens actu infinitam quantitatem, & tale nullum eſt in rerum natura, ut Ariſto.mul.uerbis lib.3.de Phyſico auditu docet. *Quas parteis*.) Partes proportionales dicuntur, quæ habent eadem proportionem cũ partibus præcedẽtibus alicuius magnitudinis. Vt uerbi cauſa, ſi magnitudo cubitalis diuidatur in duas medietates, & rurſus medietas in aliam & cętera, tunc enim diuiſio infinitũ exhibito ſi uero fiat diuiſio ſeruata eadem quãtitate partium, non exibit in infinitum, ut ſi quis a linea cẽtũ cubitorũ ſemper ſubſtrahat unum cubitum, tandem tota magnitudo exhauritur.

De diuiſione quæ ſecundum accidens fit.

PORRO *eorum quæ ſecundum accidens diuiduntur, alia eſt diuiſio ſubiecti in accidentia, ut animalium aliud manſuetum, aliud ferum, aliud mediæ inter utrũ quæ naturæ: quemadmodum & id à Plinio annotatum eſt libro octauo, cap.56. Alia accidentis in ſubiecta, ut feritatis, alia ſerpentis, alia uolucris, alia relinquorũ beluarũ eſt. Alia demum accidentis in accidentia, ut candidorum, aliud durum, ut margarita, aliud molle, ut lac. Quæ etiam diuiſio uiciſſim in altrerutra mẽbra mutari poteſt: ut eorum quæ dura ſunt, aliud album eſt, ut alabaſtrum: aliud bigrum, ut ebenum, ac rurſus eorũ quæ mollia ſunt, aliud album, aliud nigrum.*

PORRO *eorum*.) Diuisſio ſubiecti in accidentia dicitur, cùm diuiſum eſt ſubiectum, & membra diuidentia eius ſunt accidentia, ut animalium aliud ſanum aliud ægrum. *Quæ etiam*.) ſumptus eſt hic locus ex Boetio, cuius hic eſt ſen-

ſus

ſus, quando accidens diuiditur in accidentia, tunc diuiſum, & illius contrarium per eaſdem differentias diuidi poſſunt, ut ſi album per durum, & molle diuidatur, nigrum eiſdem differentiis diuidi poterit. deinde ſingula membra in diuiſum, & illius oppoſitum poſſe commutari, ut durum, & molle in album, & nigrum.

De quibuſdam legibus, ut rectè diuiſio fiat obſeruandis.

VT *autem rectè ipſa diuiſio procedat, certæ leges obſeruandæ produntur. Prima, ut differentiæ, per quas genus in ſpecies diuiditur, è regione cõſtituantur, & inter ſe oppoſitæ ſint. Hinc nullus rectè dixerit, animaliũ aliud rationale eſt, aliud bipes: idcirco quòd ratiõale & bipes, licet differant, nulla tamen à ſe inuicem oppoſitione ſeiunguntur. Huic ſanè legi etiã ſubiacet ea diuiſio, quæ ſecundum accidens fieri dicta eſt. Secunda, ut quicquid in diuiſio cõtinetur, id totum membra diuidẽtia explicet, hoc eſt, ne quid ultrà citraue dicatur, quoties quippiam diuidendum eſt. Alioqui aut ſuperflua, aut diminuta erit facta diuiſio, id quod etiam in definitione cauendum eſt. Tertia, ut ſi fieri commodè poſſit, diuiſio omnis bimembris ſit, id quod in definitione eodem modo requiritur. Verùm quò minus illud fiat, uocabulorum indigentia plerunque impedimẽto eſt, ut cùm quærit quiſpiam, quid eſt homo: reſpondenti minimè neceſſe foret dicere, animal rationale mortale, ſi id quod eſt animal rationale, proprio nomine nuncupatum eſſet: quod deinde cum reliqua differentia iunctum, nempe mortali, definitionem hominis ueriſſima atque integra oratione perficeret. Eodem ſanè modo & diuiſio ipſa duobus tantùm terminis proficeretur, ſi non interdum propria*

uoca

uocabula deessent:ut cùm dicimus, Figurarũ, *quæ quidem trilateræ sunt, aliæ sunt æquilateræ, aliæ ex tribus duo æqualia latera habent, aliæ totæ inæquales. Hæc trimẽbris diuisio duobus clauderetur terminis, fieretq; bimembris, si ita proferretur. Figurarũ quæ trilateræ, sunt aliæ sunt æquales, aliæ inæquales. Inæqualiũ rursus, aliæ sunt duo tantum latera inæqualia habentes, aliæ tria, hoc est, omnia simul. Si cùm dicimus, rerum alia bona sunt, alia mala, alia indifferentia, qualia sunt, quæ neq; bona, neq; mala sunt. Hæc quidem diuisio trimembris quoq; est, ac bimembris fit, si ita dicatur, rerũ alia sunt differentia, alia indifferentia. Differentium item, alia bona, alia mala. His tribus iam expositis legibus, quarta demum accedat, quæ est huiusmodi, Quoties genus aut in differentias, aut in species dissoluitur, post factam diuisionem, eorum per quæ diuisio fit, definitiones atq; exempla protinus subdenda sunt. Atq; in hoc absolutus sit tractatus octauus.*

V T *autem.*] Profert quasdam leges bonæ diuisionis. *Prima.*] Differentiæ condiuidentes aliquod genus debent esse oppositæ, hoc est diuersæ, & repugnantes; ita ut non possint uni & eidemque competere, non enim semper necesse esse uidetur, ut membra diuidentia aliquo oppositionis genere opponantur. rationale enim, & irrationale nullo oppositionis genere opponi uidentur, id quod studiosus facilè ex inductione quatuor formarum oppositorum colliget. *Secunda.*] Quare hæc non est bona diuisio; hominum alius est medicus, alius physicus. diuisum enim latius patet ipsis membris diuidentibus.

IN TRACTATVM NONVM,

De locis Dialecticis.

PRAEFATIO.

SVPEREST pars illa Dialecticæ, quæ locos nobis subministrat: a quibus arguméta ueluti eruũtur, atque ea quidẽ potissimum, per quæ de quauis re, imò uerò & de principiis etiam disciplinarum probabiliter disputare contingit. Vnde euenisse reor: ꝙ Dialectica ipsa a quibusdam dicta est ars artiũ, & scientia sciẽtiarum, ac proinde digna iudicata, quæ primũ locũ inter artes atque scientias omnes obtineat. Tum & eodem iure disputatoria ars appelletur: id quod nomen ipsum apud Græcos planè indicat: quippe quod non aliunde deduci certũ est, quã a Græco uerbo διαλέγομαι, quod præter alia: quæ significat, disputo quoque apud nos significat: id quod facilè iis pro cõperto esse potest: qui uel mediocriter illius gentis linguã callent. Quam qui improbant, ac per hoc ut inutilem contemnunt, hi mihi uidentur uel inuidia torqueri: uel stupore grauari: adeò ut sint planè sine omni iudicio. An iidem nesciunt a Quintiliano probatissimo: grauissimoque studiorum censore suasum esse, ut a Græco sermone pueri initium disciplinarum capessant? Nec iniuria quidem: quippe ꝙ (ut idem autor est) a Græcis ad nos omnes bonæ artes manarint: sed hi: ut uideo, sicuti nihil probant, nisi quod ad suum faciat palatum: ita Gryllum suum ducem (ut est apud Plutarchum) sequentes per loca inculta prorsus, sterilia que: & pene deserta, glandibus adhuc uesci malunt, quam per amœnes, atque ferarces campos squatiantes: optimas colligere fruges: unde probè pascantur. At de hoc satis superque ad præsens. Cæterum

terum in hac parte de locis id præstitit: quod nec ante: nec post alius quispiam: Rodolphus Agricola è Frisia, quæ Germaniæ haud ignobilis prouincia est: uir profectò non satis laudatus: etiam a laudatissimo, uiro Hermolao Barbaro, cuius proinde si etiam uestigia imitari uelim: uix potero. Ita enim omnia, & grauiter & acutè ab eo tradita sunt: ut uelu ti maiestas quædam in his elucere uideatur. Tamen si quid obiter apud eundem inuenero: quo ad rem nostram faciat (faciet autem haud dubiè plurimum) haud grauabor huic operis parti inserere, quantum quidem nostra hæc institutio ferre possit.

Hic tractatus inuentionem, quæ locos nobis suppeditat, continet. cur autem Cæsarius post posuerit inuentionem in iudicio, dictum est a nobis in præfatione quinti tractatus. *Per quæ de quauis re.*] Hic Aristoteles statim in principio primi libri τῶν τοπικῶν. ἡ μὲν πρόθεσις τῆς πραγματείας μέθοδον εὑρεῖν ἀφ᾽ ἧς δυνησόμεθα συλλογίζεσθαι περὶ παντὸς τοῦ προτεθέντος προβλήματος ἐξ ἐνδόξων, καὶ αὐτοὶ λόγον ὑπέχοντες, μηθὲν ἐροῦμεν ἐναντίον. *Iam uero.*] Nam principia scientiarum in eadem scientia non habent notiora, sed per argumenta probabilia, quæ ex locis topicis eruuntur, probantur. *Vnde euenisse.*] Dialectica est ars artium non dignitate, sed uia, & ratio, quâ tradit ad disciplinas grauiores explicandas. locus hic est desumptus ex secundo capite primi libri Topicorum. *Tum & eodem iure.*] Sic Rodolphus, nomen dialectices nonnulli latinè tentantes dicere, dissertaram, uel disputaturam, quemadmodum grammaticem literaturam dixere. *Gryllum suum.*] Hoc est ineptum & insulsum aliquem authorem. Plutarchus in Dialogo, quem scripsit, an brutis insit ratio fingit Gryllum gratum a Circe uenefica muliere in suem conuersum, cum multis aliis sociis Vlysis. hos cum repeteret Vlysses, ut ad suos reduceret, Circe se facturam negauit, nisi Vlysses prius cum aliquo sociorum in certamen descenderet, quo instituto prodiit Gryllus, tanquam cæterorum dux, a quo Vlysses etsi astutissimus, & eloquētissimus (ut Homerus ubique fingit.) superatus est. de hoc Gryllo Angelus Politianus

tianus uir politioribus literis egregiè per politus libro secundo epistolarum, epistola non tu & cætera, sic scribit. Nam etiam huic nostro seculo nondum audeo sperare, quoniam praua quadam consuetudine, sic penè quadam homines obbrutuerunt, ut glandem adhuc defendant repertis frugibus, similesque mihi Grillo uidentur illi, qui cum Vlisse disputat apud Plutarchum, nec ullis potest adduci rationibus, ut è sue rursus in hominem redire uelit, quem prius ex homine, Circe mutauerat in suem.

De utilitate dialecticæ.

QVONIAM *igitur hæc pars (ut dictum est) peculiari nomine Dialectica appellatur, de utilitate eius pauca nobis ex Aristotele dicẽda uidentur, prius quàm locos ipsos aggrediamur. Est autem utilis (ut ille ait) ad tria, ad exercitationes, ad colloquia, & ad eas quæ sunt secundum philosophiam disciplinas: quæ eadem Græcè idem his uerbis expressit,* πρὸς γυμνασίας ἐντεύξεις, καὶ τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας. *Ad exercitationes quidem utilis sanè est, quia methodum hanc habentes facilè de propositio quouis argumentari poterimus. Ad colloquio uerò: eò quòd multorum recensentes opiniones, non ex his quæ extranea sunt alicui disciplinæ, sed ex proprijs sermocinabimur ad eos uel potius cõtra eos transmutantes, si quid ab his nobis perperam dictum esse uideatur. Quod quidem tum maximè fieri consueuit, cum inter confabulandum (ut fit plerunque, uel in congressu, uel conuictu) quicquam proponebatur discutiendum. Cuiusmodi profectò colloquia illa uideri possunt, quæ apud Aul.* Gellium *in Noctibus* Atticis, *& apud* Macrobium *in Saturnalibus passim leguntur. Ad eas porrò, quæ sunt secundum philosophiam, disci-*

plinas,

plinas, utilis omnino est, quòd cum possimus ad utranque partē disputare, facile in singulis intuebimur, quid uerum uel falsum sit. Praeterea autem, et ad prima eorum, quae in unaquaque disciplina principia sunt, utilis probatur. Nam ex proprijs propositae alicuius disciplinae principijs dicere aut disputare de ipsis, impossibile est: eo quòd in unaquaque disciplina prima omniū principia sunt. At qui id multo commodissime fieri potest ex probabilibus, qualia praesertim in hac arte traduntur, quae cum sit inquisitiua, ad omnium methodorum principia uiam habere dicitur. Sed nunc quid sit locus deinceps dicamus.

Quoniam igitur.] Praemia, ut Plinius ait, ubique plurimū ualent. Vtilitas etiam homines desidiosos excitare solet. Scripturus igitur Arist. locos dialecticos, dialecticae utilitatē proponit, ut ea re animos iuuenum in spem uberrimi fructus futuri erigat. Hic locus est ii. cap. i. lib. Topicorum. *Est autem.*] Rodolphus agricola vi. cap. ii. lib. hunc locum Aristotelis his uerbis uertit. Aristo. itaque dialecticam tribus his utilem putauit, exercitationi, differendi, confutando, aduersario, & probandis primis artium principiis. *Non ex his.*] Extranea Aristo. uocat aduersarium sectarum opiniones, propria uero, quae ab aduersario concessa sunt. *Ad eas porrò.*] Nam proposita quaestione aliqua, utrinque rationibus adductis, facile elucescet ueritas. Si autem non dubitaueris (ut Plato ait) ueritas te fugiet: Dubitatio enim, ueritatis est inuentio. Propterea recte dictum est ab Aristotele διαπορῆσαι περὶ πάντων, οὐκ ἔστι ἄχρηστον, hoc est, omnia in dubium reuocare non est inutile.

De loco quid sit, tum & de argumento ipso.

LOCVS *igitur est (ut ab Aristotele & Cicerone definitur) sedes argumenti: quae definitio (si tamen*

definitio dici meretur) ab eodem Cicerone a similitudine instituta esse monstratur. Vt igitur (inquit) earũ rerum, quæ absconditæ sunt, demõstrato et notato loco facilis inuentio est: sic cùm peruestigare argumentum aliquod uolumus, locos nosse debemus, è quibus argumẽta ipsa promantur. Argumentum deinde ab ipso quoque definitur, ratio rei dubiæ faciẽs fidem. Itaque locus est, ueluti publicum receptaculum, et (ut Rodolphus Agricola ait) thesaurus quidam, in quo faciẽdæ fidei instrumenta reposita sunt: hæc nimirũ sunt ipsa argumenta. Argumentum igitur, quod fidẽ rei dubiæ facit, hoc est, rem dubiam probat, a loco aliquo educatur oportet.

LOCVS *igitur.*) Locus est id unde ad propositam materiam conueniens ducitur argumentum. Idque indicat finitio loci data a Rodolpho Agricola, communis quædam rei nota, cuius admonitu quid in quaque reprobabile sit inueniri potest. Et quemadmodum locus naturalis continet locatũ: ita locus dialecticus continet in se argumentum. Quam sententiam Cic. quoque his uerbis probat, locus est sedes argumenti. Videndus est Arist. initio .1. lib. Rhetoricorũ ad Theodecten. A*rgumentum.*) Ratio inquit, quia licet uisus faciat fidem de his quæ uidentur, tamen nõn est argumentum, quia non est ratio rei dubiæ inquit, quia nihil probari nisi dubiũ, aut tanquam dubium potest. faciens fidem ait, quia omne argumentum aut probabiliter, aut necessario rem conficit. Sic Quintilianus argumentum est ratio probationem præstans, qua colligitur aliud per aliud, & quæ quod est dubiũ, per id quod dubium non est, confirmat. Vide Fabium lib. v. cap. x.

De multiplici argumenti significatione, & quemadmodum ab argumentatione differat quod hic argumentũ uocamus.

ARGVMENTI *sanè multiplex significatio à*

R Quinti-

Quintiliano traditur. Siquidem & fabulæ ad actum scenarum compositæ, argumenta dicuntur. Rursus omnis scribendum destinata materia, argumentum appellari potest. Et argumenta etiam dicuntur orationum uelut themata, quem modum de Ciceronis *orationibus* Asconius Pædianus *exponit: Argumentum (inquit) huius orationis tale est. Verùm nullum horum tale argumentum est, quale hic quæritur, ab arguendo dictũ, quòd uidelicet rem arguat. hoc est, probet. Nam arguere uetere etiam ostendere dixerunt.* Hinc illud *Vergil. Degeneres animos timor arguit. Hoc inquam tale argumentum ab argumentatione differt: quòd argumentatio est uerborum contextus, certum aliquid ex ijs quæ antecedunt, concludens, ut syllogismus & inductio. Argumentum uerò ipsius argumentationis ratio, quod et medium nonnunquam dicitur. Ac proinde ut in corpore anima, & in anima rursus mens, ita in argumentatione argumentum. Item uis illa atque sententia & ratio, quæ oratione clauditur, cùm aliquid probatur ambiguum. Argumentum uocatur. Ipsa uerò argumenti elocutio expressioq́;, Argumentatio dicitur. Vnde a Boetio ita definitur, Argumentatio est argumenti per orationem explicatio.*

ARGVMENTI *sane.*) Locus hic est apud Fabium decimo cap.v. libri Institutionum oratoriarum. *Hoc inquam.*) Argumentum differt ab argumentatione, ut pars à toto. Nam argumentum est una propositio argumentationis, uel ipsum medium, uel ut Boetius ait, uis, ratio quæ in argumentatione continetur. Argumentatio est integra orationis series.

De

De quæstione quid sit, & quemadmodũ ab Enunciatione, Propositione, & Cõclusione differat.

ERGO *cum argumentum sit ratio, quæ rei dubiæ fidem faciat, quid hoc loco res dubia uocetur, inuestigãdum quoque est. Itaque sciendum, quòd res dubia haud aliud quippiam hic intelligi debet, quàm propositio dubitalis, quæ proinde q̃onis sibi nomẽ inuenit, atque sortita est, quandoquidem Quæstio dubitabilis propositio definiri solet. Quocirca Quæstio non simpliciter propositio dicenda est, sed quæ cum interrogationis nota proponitur: ut nunquid anima immortalis est? Eadem tamen oratio, si simpliciter proferatur, nempe citra interrogationis notam, quatenus uidelicet aliquid de aliquo enunciat,* Enunciatio *dicitur. Quatenus uero ipsa syllogismi alicuius pars sit,* Propositio *appellatur. Insuper et conclusio esse põt, cũ ex sumptis propositionibus collecta fuerit facto syllogismo, aut utcunq; aliter probata, conuenienti adhibito argumento. Est enim conclusio argumento uel argumentis probata propositio. Sed illud exemplo nunc ostendamus. Agè igitur quæstio sit, Num anima immortalis est.* Id *ita quispiam probauerit, tali principio ex Platone desumpto, Quicquid semper mouetur, immortale est: anima autem semper mouetur, anima igitur immortalis est. atque ita eadẽ oratio, quæ prius in dubitationẽ adducta, quæstio proinde erat, postea facta est conclusio. Quæ si in altero syllogismo pars sumpta fuerit,* Propositio *dicitur, et ante hoc Enũciato. Igitur quæstio, propositio, enũciatio, et cõclusio, subiecto req; ipsa idẽ sunt, & si rõne distinguãtur.*

ERGO *cum.*) Quæstio, propositio, enunciatio, conclusio

 sunt

sunt eadem secundũ rem, sed differunt rõne: idẽ enim pronũciatũ põt esse qõ, propositio, enunciatio, conclusio.

Quo pacto locus sedes argumenti intelligatur, & de loci diuisione, & de argumenti rursus multiplici acceptione.

SED *nunc etiã aperiamus oportet, quod pacto intelligi planè possit quod dictũ est, Locus est sedes argumẽti. Sanè idipsum aperire, nõ paruã huic parti lucẽ afferre uidebitur. Itaque dicamus ex* Boetio, *quòd sedes argumẽti partim maxima propositio intelligi debet, partim maximæ propositionis differẽtia, in quæ etiã, ueluti mẽbra quædã, locus ipse diuiditur, ut sit ipsius diuisio huiusmodi. Locorũ alius est locus maxima, alius locus differẽtia maximæ. Porrò maxima propositio quæ dicitur, aliquoties quidẽ intra ambitũ argumẽti cõtinetur, hoc est, ipsi argumẽtationi inseritur: aliquotis uerò extra posita, uim tamẽ argumẽti supplet ac pficit. Agè igitur exemplũ subijciamus eius argumẽti, intra cuius ambitũ maxima propositio continetur. sitq; quæstio. An sit regnũ melius Cõsulatu? fiatq; argumẽtatio hoc pacto. Quod diuturnius bonũ est, melius eo est quod minus diutrnum est, regnum autẽ diuturnius est, quàm cõsulatus, regnum igitur melius est quàm consulatus. Huic nimirũ augmentationi maxima propositio inserta est, quæ quidẽ est quòd diuturnius bonũ est, melius eo est, quod minus diuturnũ est. Quæ præterea ita nota est, ut extrinsecus probatione nõ egeat, quinimo ipsa alijs probatio esse potest. Et quia inde nascitur argumentũ, rectè locus, id est, sedes argumẽti uocatur. Rursus subijciatur exẽplũ ĩ quo extra posita maxima propositio ni*hilo-

nihilominus uim affert argumēto. Sit ergo alicui proposi tū ostendere, quòd inuidus sapiens nō est, à quo proinde hmōi nectatur syllogismus, Qui inuidus est alienis affligitur bonis, atqui sapiens bonis alienis nō affligitur, sapiens igitur inuidus non est. Hic quidē maxima propositio inclusa nō est, sed extra posita, uim tamē argumentationi ipsi subministrat. Est.n. huic argumentationi fides ex ea propositione, quæ dicit, Cuicunq; definitio nō conuenit, nec ipsum definitū. Insuper & argumentū, quo fides rei dubiæ facta est, à definitione deductū est. Sciēdū aūt quòd argumenti noīe, tū hic, tū alibi, nunc quidē maxima propositio, imò & tota ipsius argumētationis probatio intelligitur: nunc ipsa argumentatio, quæ maxima propositione confirmari solet, id quod his quoq; uerbis Quintil. apertè indicat lib. 5. ubi de argumentis disputat: hoc.n. noīe (inquit) cōplectimur omnia, quæ Græci enthymemata, epichiremata, & apodixeis uocāt. Interim uerò et terminus, qui medius cōstituitur, quoties alijs duobus adiunctis, argumentatio contexitur, ac per hoc uim tenet probationis, Argumentum appellatur.

SED *nunc*.] Finitio loci aliquid difficultatis continere uidebatur, ideo Cæsarius eam copiosius explicat. *Itaque dicamus.*] Ex hac diuisione exploratum est omnem locum. Dialecticum esse tanquam propositionem per se notam, a qua argumenta uim suam habent. *Quod diuturnius bonum est.*] Maxima hæc propositio est apud Aristot. 1. c. iii. lib. Topicorum.

Quid sit locus maxima, & quid locus differentia maximæ.

EX *his igitur quæ dicta, sunt, manifestum euadit, quòd locus quidē maxima est uniuersalis et principalis et indemonstrabilis, atq; ita per se nota propositio. Cu-*

iusmodi est maxima illa suprà posita. Cuicunq; definitio non conuenit, nec ipsum definitũ, & id genus aliæ. Ideo autem uniuersales, & maximæ propositiones dicũtur: quoniã ipsæ sunt, quæ cæteras continent propositiones, quippe per quas consequens, & rata cõclusio fit. Locus uerò differẽtia maxima est, quo maxima à maxima differt: ut si dicam, a definitione, aut a definito, aut ab alio quouis huius generis cõmuni termino. Siquidẽ per hunc iã maxima propositio, in qua ipse ponitur, ab ea differt maxima, in qua idem terminus uel nõ ponitur omnino, uel si ponitur, non tamen qui argumentũ præstet ad fidem rei dubiæ faciendã. Quare ab illa iam aliquoties repetita maxima, hæc differt maxima, Cuicunq; non conuenit definitũ, nec ipsa definitio: propterea quòd tametsi idem terminus in utraq; ponitur, ab eodem tamen in utraq; non sumitur argumentũ. Vnde illarũ duarũ maximarum, altera à definitione, altera a definito, ut nomen, ita differentiam accipit. Atq; idipsum quidem est, quod Boetius his propè uerbis innuere uisus est, Differentiæ (inquit) maximarum propositionum idcirco dictæ sunt, quòd cum plurimæ sint propositiones, quæ maximæ uocantur, per has illæ ueluti differre inter se dignoscũtur, ut cùm ex quibus terminis maximæ propositiones cõstituantur, per ipsas nomine expresso indicantur. Itaque non in eo quòd maximæ sunt, inter se differunt, sed in eo quod hic a definitione, ille a definito, & hic rursus a genere, aut a toto locus sit. Præterea si maximæ propositiones loci argumentorum sunt, & differentias maximarum locos esse necesse est. At de his quidem hactenus. Nunc propositũ prosequamur, hoc est, rem ipsam, quam

quæ-

quærimus aggrediamur.

EX HIS *igitur.*] Propositio maxima per similitudinem sic dicta uidetur. ut enim maior propositio in syllogismo dicitur, in qua est ueluti firmamentum totius syllogismi, & cui minor inest. Sic hæc dicitur maxima propositio, ex qua pluri ma depromi possunt, ad uarias quæstiones probandas. *Cuiusmodi.*] Est igitur hæc maxima propositio, A quocunque finitio remouetur, ab codē finitū, & cui genus nō cōuenit, nec spēs. Locus uerò quia est differentia maximæ est, ut cū dicimus, locus est a finitione, a genere, a specie. Est.n. locus differentia maximæ, quæ unam maximā ab alia separamus.

Quo pacto loci differentiarum maximarum diuidantur.

RESTAT *igitur, ut posthabita locorum maximarum diuisione, eos deinde subdiuidamus locos, qui maximarum differentiæ dicti sunt, idque ob eā in primis cōmoditatem, quòd hi illis pauciores sint, quippe qui eos contineant ut uniuersaliores. Vnde & per hos facilior transitus fiet, attestante idipsum Aristotele in Topicis, lib. xi. Accedit, quòd ex horum diuisione rem, quā quærimus, citius assequi poterimus. Sit autem diuisio huiusmodi, Locorū, qui maximarū differentiæ dicti sunt, alij ab his dicuntur terminis, hoc est, nomen accipiunt, qui in quæstione positi sunt: alij extrinsecus sumuntur, alij inter hos medii sunt. Sed illud nunc animaduertendū hic est, quòd cum dicitur, ab his terminis, qui in quæstione positi sunt, id cum primis intelligendum est ab altero illorum. Nam cum duo sint in unaqualibet proposita quæstione termini, subiectus unus, & prædicatus alter, ab horum altero locus differentia maximè nomē accepit. Vt sit proposita quæstio. Est ne concha animal? in hac duo sunt termini, animal et concha. Dubitatur au*

tem utrum animal de concha prædicetur. Tertius proinde restat inueniendus, qui illos duos connectat, atq; id quod propositum est, ita esse confirmet, unde & mediũ appellatur, & ratio, & argumentũ. Hinc iam tertius ille terminus ab altero illorum nomen accipiet, utpotè quod ad eũ sit aut ut definitio, aut ut definitũ, aut ut genus, aut ut totũ, aut ut causa, aut quomodocunq; aliter. Vt sit, exempli causa, tertius iste terminus, animalis definitio, quæ est substantia animata sensibilis. Tunc sic argumentor; Concha est substantia animata sensibilis, igitur concha est animal, quod nimirũ iã anteà dubitari poterat: cuius dubitationis scrupulus hinc pendere uidetur, quòd conchæ nec uideant, nec ullũ aliũ sensum habeant, quã cibi & periculi, hoc est, gustus & tactus, autoribus Aristotele *& Plinio. Ergo qui tertius accessit terminus, & a definitione alterius è duobus, ueluti è loco aliquo eductus, hunc scrupulũ sustulit. factusq; est illius argumentationis probatio, & argumẽtũ, cuius deinde maxima superueniens propositio (quæ quidem est, de quocunq; prædicatur definitio, & definitum) omnẽ tollit dubitationem, ambiguitatẽq;: si fortè interim dubitabatur adhuc quænam sit ipsius definitionis ad definitum habitudo.*

RESTAT *igitur,*] Postposita diuisione locorum maximarum, redit ad diuisionem eorum locorum, qui differentiæ maximarum dicti sunt. *Quòd hi illis pauciores sint.*] Omnia uniuersaliora sunt pauciora, loci qui sunt differentiæ maximarum sunt uniuersaliores, ergo sunt pauciores ipsis maximis. Ratio hæc est Boetii libr. ii. differentiarum Topicarum. *Locorum.*] Hæc diuisio locorum est Themistii, cuius Boetius refert sententiam lib. iii. differentiarum Topicarum Aristot. uerò lib. i. Rhetoricorum locos artificiales, & inarti-

inartificiales partitur. Quam partitionem Arist. Cic. lib. 2. de Oratore ad Q. fratrem. Quintil. lib. v. imitati sunt. Loci medii a Themistio constitui facile ad internos reduci possunt, cui sententiæ Rodolphus 3. cap. 1. lib. subscribit. *Autoribus Aristo. & Plin.*] Gustus & tactus sunt sensus necessarii omni animali: cæteri uidentur ornamenta quædam, autor Aristo. ultimo cap. 3. lib. de Anima. Plin. in eam rem lib. x. cap. xvii. scribit, Tactus sensus omnibus est etiam quibus nullus alius. Nam & ostreis, & terrestribus uermibus quoque. Aestimauerim omnibus sensum, & gustatus esse, cur enim alios alia sapores appetunt? in quo est præcipua naturæ architectio. Hactenus Plinius.

De tribus locis, qui a substantia dicuntur.

TERMINORVM *porrò, qui in quæstione ponuntur, alij substantiam rei indicant, alij ipsam consequuntur substantiam. Substantiam rei indicant, siue à substâtia termini dicti sunt quicunq; in definitione, uel sola consistunt. Definitio quippe est, quæ substantiam rei mõstrat, indicatq;. Sed id iam exemplo patefaciamus. Age igitur, quæratur an arbor sit animal, fiatq; huiusmodi argumentatio, animal est substantia animata sensibilis, arbor autem substantia animata sensibilis non est, non est igitur arbor animal. Locus quidem differentia maximæ, a definitione. Locus uero maxima, Cuicunq; definitio non conuenit, nec definitũ. Præterea autem & quoties à descriptione argumentũ ducitur, Locus à substantia dici potest. Nam ut definitio substantiã rei monstrat per genus, & differentias, ita descriptio eiusdem intelligentiam claudit quibusdam accidẽtibus, unam proprietatem, quæ rei conueniat efficientibus, uel substantialibus differentijs præter cõueniens genus aggregatis. quod quidem tum maximè contingit. cũ pri-*

prima

ma genera describuntur. Huius tale sit exemplum. Albedo nullus subiacet accidentibus, ergo albedo substantia non est. Etenim substantia est, quæ omnibus subiacet accidentibus. Locus quidem differentia maximæ, a descriptione. Locus uero maxima, Cuicunque non conuenit descriptio, nec descriptum. Præter hos duos a substantia locos, tertius est, qui a nominis interpretatione dicitur, quem Marc. Cicero Notationem, Aristoteles Symbolum uocat, illis haud multum absimilis. Siquidem interpretatio nominis, eius reiq; nomine ipso significatur, quædam quasi designatio est. Ab hac argumentum ducitur, si quæratur. Vtrum Philosophiæ studendum sit. Ad quod probandum talis instituitur syllogismus. Philosophia amor sapientiæ est, atqui sapiétiæ esse studendum nemo dubitat, Philosophiæ igitur studendum est. Locus quidem differentia maxime, ab interpretatione. Locus uero maxima, cui nominis interpretatio conuenit, & ipsum nomen, cuius interpretatio facta est. Sanè hoc loco rectè uti possunt ij, qui linguarum imperiti non sunt. Siquidem interpretari nihil aliud est, quàm linguam unam per aliam exponere. Fit tamen, & in eadem nonnunquam lingua: ut locuples dicitur, qui locis abundat, hoc est prædijs, & possessionibus. Cauendum autem ne temere quicquam interpretemur, quemadmodum ij solent, qui nullius propè linguæ satagunt. Quo fit, ut ijdem dictum lapidem esse interpretentur, quòd pedem lædat: & poteram, quòd pedibus quasi tria sit: cum utrunque Græcam originē habeat, id quod Laurentius Valla quoque attestatur. Insuper, & alia plera[illegible] ad eundē interpretantur modum, ridicule ui-

delicet

delicet magis, quàm scitè. Neque uerò nominis interpretatio ob id dicenda non est, si ad uiuum (quo dicitur) nó reddiderit, id quod interpretandum proponitur, ut cælum, quod (ut Varro interpretatur) quasi celatum dictum est. Nec item refert, si non rei cui attribuitur, omni ex parte conueniant, ut Philippus, *quod nomen interpretatur, amator equorum. Quid si non omnibus conueniat, qui hoc nomine uocentur? dummodo tamen illi conueniebat, cui primùm impositum est, patri fortassis* Alexandri *Magni.* Ex *quo frustra mihi laborare uidentur hi, qui duplicem nominis interpretationem inducunt. Vnam quidem, quæ cum interpretato conuertatur: alteram uerò, quæ conuertibilis non sit.* At *nunc illud potius scire debemus, quòd per dictos locos uariè argumẽtari possimus, nunc subijciendo, nunc prædicando eundem terminum, atque ipsum etiam de aliquo nunc construendo, nunc destruendo.* Tum *& conuerso ordine totidem modis, uerbi gratia, a definito, a descripto, ab interpretato nomine: simulq; & maximas ipsas toties uariare: id quod studiosus huius artis facilè ex seipso intelliget, alioqui inutilis prorsus, qui huic studio addicatur. Sed iam ad reliquos huius diuisionis locos transeundũ esset, nisi illud succurreret prius admonendum, quod ut à definitione ad definitum, à descriptione ad descriptũ, & a nominis interpretatione ad interpretatum, firma est & perpetua consequendi ratio, ita & à proprio, ad id cuius est proprium, & contra, ut si quid risibile est, idem homo est. Hinc, & equus mansuescere posse probatur, cum animal sit disciplinæ capax, iuxta illud Horatij. Fingit equum tenera docilem ceruice magister*

magister

gister Ire uiā, quā monstrat eques. Locus quidem differētia maximæ a proprio. Locus uero maxima, Si cui proprium alicuius rei conuenit, & id cuius est proprium,

TERMINORVM *porrò.*] Locorum qui sumuntur a terminis positis in quæstione. alii sumuntur a substantia, alii a concomitantibus substantiam. locus a substantia dicitur, quando sumitur argumentum ab his, quæ sunt de substantia rei de qua quæritur, cuiusmodi est genus, species, differentia. Finitio autem est tota rei substantia. A concomitantibus substantia sumitur argumentum, quando ducitur argumentum ab aliquo, quod eius rei de qua quæritur, comitatur substantiam. *Huius tale.*] Hoc Enthymema sic in syllogismum conjicitur. Omnis substantia accidentibus substat, nulla albedo accidentibus substat, ergo nulla albedo est substātia. *Ad quod probandum.*] Hic locus sic in formam syllogismi reducitur, omni amori sapientiæ est studendum, philosophia est amor sapientię, ergo philosophiæ est studendum. *At nunc illud.*] Ab his tribus locis, finitione, descriptione, interpretatione nominis quatuor modis argumentari possumus, duobus affirmatiuè ex parte subiecti, & prædicati, & ab iisdem terminis totidem negatiue.

De his locis, qui terminorum substantiam consequuntur.

HIS *ita præmonitis, eos iam aggrediamur locos, qui terminorum substantiam consequuntur. Horum sanè multifaria diuisio est. Siquidem plura sunt, quæ singularibus substantijs adhærescunt.* Ex *his igitur alij à toto dicuntur, alij a partibus, alij à causis, alij ab effectibus, siue ut Cicero ait, ab effectis, nonnulli à generatione, & à corruptione, & alij item ab usibus, quidem etiam à communiter accidentibus. Sed ex his omnibus primus exponendus uenit, qui à toto dictus est: quod ut cōmodius fiat, quot modis ipsum totum dicatur, subijcere*

cere oportet. Dicitur autem totum duobus modis: Aut enim ut genus, quod et totum uniuersale dicitur, aut ut id, quod ex partibus integratur. A toto igitur, quod & genus est, argumentum ducitur, ut si quæratur. An iustitia sit bona, fiatq; syllogismus hoc modo, omnis uirtus est bona, iustitia autē uirtus est, iustitia igitur bona est. Locus quidem differentia maximæ, a toto, hoc est, a genere. Locus uerò maxima, Quæ generi adsunt, & speciei. Rursus sit quæstio, an humanæ res prudentia regātur? Dicimus ergo sic, Mundus prouidentia regitur, humanæ autē res mundi partes sunt, humanæ igitur res prouidentia reguntur. Locus quidem differentia maximæ, a toto, id est, ab integro, quod partibus constat. Locus uerò maxima. quod toti conuenit, & partibus. Porrò ut a toto, tum hoc: tum illa argumenta ducuntur, ita & contra ab utriusque partibus duci possunt. Itaq; a partibus totius, quod genus est, argumentum ducitur, ut si quæratur, An uirtus sit mentis bene compositæ habitus, & fiat syllogismus hoc pacto, Iustitia, fortitudo, temperantia, atque prudentia, habitus sunt mentis bene compositæ, & hæc quatuor uni uirtuti uelut generi subijciuntur, uirtus igitur mētis bene cōpositæ habitus est. Locus quidem differētia maximæ, a partibus totius siue generis. locus uerò maxima, Quod singulis inest partibus, id toti inesse necesse est. A partibus autē, quæ integri partes esse dicūtur, argumentū ducitur, ut si hæc quæstio. Estne Rhetorica utilis? Dicimus hoc modo, Inuentio utilis est, & dispositio, & elocutio, & memoria, item & pronuntiatio, & hæc quinque Rhetoricæ partes sunt, ut ex quibus ipsa integratur,

Rhetorica igitur utilis est. Tum uerò & per destructionem argumẽtatio procedit, ut si quærat quispiam, num hic, quem seruum esse constiterit, liber sit. Hunc si quis non esse liberum monstrare uelit, hic dicet. Si neq; censu, neq; uindicta, neq; testamento liber factus est, liber nõ est. At nulla earũ parte liber factus est, nõ est igitur liber. Locus quidem in differentia maxime a partibus, siue (ut Ciceroni placet) a partium enumeratione. Locus uerò maxima, Si omnes partes a re qualibet abiunctæ fuerint, & totum necessariò abiungetur.

HIS *ita præmonitis.*) Explicat hoc capite locos quosdam, qui substantiam eius rei de qua quæritur, consequuntur. A *toto igitur.*) A toto uniuersali affirmatiuæ colligimus, quãdo ipsum totum cum nota uniuersali sumitur, ut Traianus omnibus uirtutibus præditus fuit, ergo etiam iustitia. *Quæ generi.*) Quæ generi insunt, etiam alicui formarum conueniũt: Videndus est Aristo. 2. cap. 2. lib. Topicorum.

De aliis quibusdam modis totius.

SVNT *præterea ab his duobus modis alij modi totius. Namq; & totum dicitur in quantitate, & totum in modo, & totum in tempore, & totum in loco. Quorũ tamen duos posteriores sub toto in quantitate comprehendere planè licet, horũ uerò partes sunt, quæ sub ipsis particulariter sumuntur. Totum ergo in quantitate est, cum uniuersaliter quicquam dicitur, ut est omne animal, cuius partes sunt homo, leo, bos, & aliud quoduis animal. Totũ in modo dicitur, cùm simpliciter aliquid proponitur, ut homo, aut ambulat. Pars uerò in modo est, quoties idem cum adiectione aliqua proponitur, ut homo literatus, aut ambulat pedetentim. Totum in*

tempore est, ut cùm dicimus semper, cuius partes sunt, nunc, hodie, aliquando. Totum in loco, ut cum dicimus, ubique, cuius partes sunt, hic alicubi Romæ. At horum omnium nunc exempla subijciantur. Igitur a toto ad partem secundum quantitatem exemplum sit. Si in omnibus est uero uates Apollo, & in hoc uerus esse perhibetur, quod dixit. Aio te Aeacida Romanos *uincere posse. A toto autem ad partem secundum tempus, ut si* Deus *semper est, & nunc est. Rursus a toto ad partem secundum locum, ut si ubique Deus est, & hic est. Cæterum in his haud quaquam id consequens est, si à parte ad totum argumentum ducitur, nisi per negationem siue destructionem, ut non est hic, ergo nec ubique est. At uerò a parte secundum modum utique rectè argumentatio procedit, licet non contrà: ut, si quoquo modo mouetur Deus, & simpliciter mouetur: irascitur autem Deus, ergo mouetur: & si quis pedetentim ambulat, & simpliciter ambulat. Talius ferè exemplis tum hic, tum alibi per hunc tractatũ, si cui id magis libeat, uti omnino potest, ut a toto uniuersali, siue a genere ad species, siue partes: per destructionem quidem, ut si non est animal, quod eminus uidetur, ergo nec homo est, nec equus: per cõstructionem uerò, ut homo est, aut equus, ergo animal. Sic & a toto, quod partibus integratur, ad ipsas partes per constructionem quidem, ut domus est, ergo tectum est, & parietes, & fundamentum. Per destructionem uerò, ut si non est paries, aut tectum, aut fundamentum neque domus est.*

SVNT *præterea.)* Totum in quantitate hoc loco dicitur quilibet terminus communis cum nota uniuersali sumptus.

ptus. Totum uerò uniuersale est terminus communis sine nota uniuersali sumptus, ut iustitia est totum uniuersale, omnis iustitia est totum in quantitate. Ab utroque termino eodem modo argumentamur. *Cæterum in his.*) A parte in loco ad totum ualidum est argumentum negatiuè tantum, ut in cœlo non sunt mala, ergo nec ubique.

De locis qui a causis dicuntur.

A CAVSIS *loci dicuntur, uel ab efficiente, uel a materiali, uel a formali, uel a finali. Tot enim modis causa dicitur. Et efficiens quidem causa est, quæ principium motus præstat, ut aliquid fiat. Materia, quæ formas rerum subiecta suscipit. Forma autē, quæ cuiuslibet rei species est & ratio. Finis uerò, cuius gratia aliquid fit. Effectus porrò, qui has sequitur. Ab efficiente igitur causa argumentum ducitur, ut si quis iustitiam naturalem esse ostendere uoluerit, & dicat hoc modo, Congregatio hominū naturalis est: homo quippe naturaliter ciuile animal est: Iustitiam uerò hominum fecit congregatio: Iustitia igitur naturalis est. Locus quidem differentia maximæ a causa efficiente. Locus uerò maxima. Quorum efficiens causa naturalis est, ipsa quoq; naturalia sunt. A materiali uerò, ut si quis Mauros non habere arma contendat, idcirco quòd ferrum eis desit. Vel hoc modo, Ferrum non est, igitur gladius non est. Locus quidem differentia maximæ a causa materiali. Locus uerò maxima, Si nō est causa materialis, neq; ipsa, quæ ex ea conficiuntur, esse possunt. A formali autem: ut si quis probet Dædalū non potuisse uolare, quoniā nullas naturali forma pennas habuisset. Locus quidem differentia maximæ a causa formali. Locus uerò maxima, Tantum unūquodque potest, quantum forma*

eius naturalis permittit. A fine, siue à causa finali argumentum ducitur: ut sit propositum, an iustitia bona sit, fiatq; hoc modo argumentum. Si beatum esse bonum est, & iustitia bona est. Hic est enim iustitiæ finis, ut si quis secundum iustitiam uiuat, ad beatitudinem perducatur. Locus quidem differentia maximæ a fine, siue a causa finali. Locus uero maxima, Cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est.

A CAVSIS.] Causa dicitur in uniuersum, ad cuius esse aliud sequitur. Causarum tractatio frequens est, & apud Dialecticos, & physicos. Causæ pertinent ad philosophium naturalem, quatenus principia quædam sunt, & ad morum reducuntur. Ad dialecticum uero quatenus uel per eas fuit, vel demonstrat ab eis argumenta ducuntur. *Congregatio hominum naturalis est.*] Hic locus sic ad syllogismum reducitur. omnis congregatio hominum est naturalis, iustitia orta est ex congregatione ergo iustitia est naturalis. *Tantum unum quodque potest.*] A causa formali metimur uniuscuiusque rei virtutem, ergo si forma non adfuerit, quæ requiritur ad talem operationem, & operatio abe[illegible]it, ut calor est quædam forma accidentalis mediante qua ignis calefacit, ergo si hæc cesset etiam cessabit calor.

De locis, qui ab effectibus dicuntur, & i[illegible]m à generatione & corruptione.

AB effectibus quoq; harum argum[illegible]ta ducuntur. Verum ad hoc ipsum scire opo[illegible]et, duplic[illegible] [illegible]e cuiuslibet effectus causam necessariam, ut sine [illegible] effectus esse, non potest, & sufficientem, quæ certe huiusmodi est, ut si adsit, impossibile sit effectum non esse. Itaq; ab effectu ad causam necessariam ita argumentari possumus per constructionem, Gladius est, ergo ferrum est: & domus est, ergo intritum est, & lapides, & ligna.

Locus q.max. ab effectu ad causam necessariam, Loci ue.ma. Posito effectu, ponitur & eius necessaria causa. Rursus ab effectu ad causam sufficientem per destructionem potius, quàm per constructionem, quando construendo argumentationem non semper euenit, quod inferre uolumus. Vnde non rectè sequitur, Hinc interijt, ergo iugulatus est. Siquidem id euenire posset alio quouis casu, aut letali morbo correpto alicui. Destruendo tamen ratum est quod infertur, ut, non interijt, ergo iugulatus non est. Item, lumen solis non est, ergo eius lux nō est, Propterea scire debemus, quòd ex ipsis causis latior patet argumētandi cāpus, autore Hegio. Itaq; ab efficiente quidem causa arguere possumus statuam cōmēdabilem esse, quia Phidias eam fecerit, aut Polycletus, aut Paraxiteles. Hinc illud ouidij, Materiam superabat opus. A materia uero res pretiosas aut utiles esse, quippe quod tela serica pretiosior sit lanea, et lanea item linea. Et iuxta Horatij sententiam, Vilius argentum est auro. Hinc etiā scientia de anima honorabilior ab Aristotele dicta est cætera quauis de natura parte. A forma autem res extare, & item dignas, & minus dignas esse, ut hominem, quòd rationale animal sit, digniorem quolibet animali. A fine, res bonas siue utiles, ut exempli causa, liberales artes, quòd bonos & utiles habeant fines. Cæterum qui ab effectibus dictus est locus, hunc Boetius eundem esse dicit cum loco a generationibus. Sed nos eos seiunximus, quòd generatio uidelicet non sit, quæ ad causas ipsas sequatur, cuiusmodi tamen effectus definitur: sed quæ potius uia quædam sit ad effectus producendos: quemadmodum corruptio ad

eorum desitionem. Atqui *horum speculatio aliũ postulat locum. A generatione igitur, argumentum ducitur hoc modo, Assuefactio ad uirtutem bona est, igitur uirtus bona est.* Lo. qu. ma. *a generatione*, Lo. ue. ma. *Cuius generatio bona est, ipsum quoq; bonum est.* A *corruptione uero, ut desuefactio a uitio bona est, igitur uitiũ malũ est.* Loc. qu. *diff. ma. a corruptione.* Locus *uero max. Cuius corruptio bona est, ipsum quod corrumpitur, siue quòd corruptum est, malum est. Sane sciendũ, quòd quoties ab hoc loco argumentamur, prædicatum consequentis contrarium, seu oppositum esse debet prædicato antecedentis. Quod temen nõ ita euenit in loco a generatione, ob eam fortassis causam, quod per hanc aliquid acquiratur, per illam autem deperdatur acquisitum. Et enim ut generatio, rei productio est: ita corruptio, eiusdem abolitio.*

A B *effectibus.*) Diuisio quã hoc loco Cæsarius proponit, est apud Aristo. iij. cap. ij. lib. Auscultatoriorum. Est autem causa necessaria uel, ut loquitur Aristo. actu, quam necessario sequitur effectus, ut ex arbore bona fructum ferente, necessario bonus sequitur fructus. Alia est causa sufficiens nõ tamen necessaria quæ impellit, & adiuuat ad effectum consequendum, ut colloquium respectu amoris. *Hic interijt.*] Sic iugulare, est causa sufficiens interitus non tamen necessaria. *Atqui horum.*] In his duobus locus à generatione, & corruptione argumentationes cõponuntur prędicatis euariatis secũdũ has uoces bonũ, & malũ. A generatione, sic generatio domus bona est, ergo domus est bona. Generatio Catilinæ perniciosa fuit, ergo Catilina perniciosus. At in loco à corruptione diuersum sumitur prædicatum in antecedente, & consequente, ut domicilia latronũ funditus euertere bonũ est, ergo ipsa domicilia mala sunt. Arist. in Topicis sæpe hos locos inculcat,

De locis, qui ab usibus, & communiter accidentibus dicuntur.

VSVM *definiunt rei cuiusq; operationem, at minus proprie. Quandoquidem multarum rerum usus aliquis esse probatur, quarum tamen nulla est operatio, ut librorum quidem est aliquis, nulla autem operatio: & agri item, & gladij. Itaque rectius definitur, cuiusq; rei functio. In quibusdam tamen coincidunt usus; & operatio, ut uisio oculi, usus eius est, & functio, & operatio pariter. Sed & illud hic cauendum moneo, ne abusum pro usus usurpemus: ut hi faciunt, qui ita argumentantur. Interficere hominem malum est, igitur gladius malus est, quando certe in hoc non usus gladij est, sed abusus. Quippe ad propulsandam potius iniuriam, non ad inferēdam gladius factus est. Vnde illud Diui pauli ad* Roma. *cap. xiij. Non frustra gladium gestat is, qui in republica potestate fungitur. Dei enim minister est uindex ad iram ei, qui male agit. Ab usibus igitur, siue ab usu argumentum ducitur, si ita argumentetur quispiā. Equitare bonum est, igitur equus bonus est. Locus quidem differentia maximæ ab usibus, siue ab usu. Locus uero maxima, Cuius usus bonus est, ipsum quoque bonū est. Communiter accidentia, ut hoc loco accipiuntur. sunt, quæ sese comitantur, idq; uel semper, uel plurimū. Ab his igitur argumenta ducuntur, quoties ea sumuntur accidentia, quæ relinquere subiectum, uel non possunt, uel non solent: ut si quis hoc modo dicat, Sapientē non pœnitet, pœnitentia enim malum factum sequitur. Quod quia in sapientem non cadit, ne pœnitentia quidem. Loc. q. m. a communiter accidentibus. Locus*

uero

uero maxima, Cui non inest aliquid ei, nec illud quod illius est consequens, inesse potest. Rursus & hoc modo secũdum affirmationem, Pluit, ergo uapores in sublime leuati sunt. Vnde nec illud iam prætereundum est, quòd aliquoties quæ naturaliter priora sunt, in propositionẽ tamen sunt consequentia, ut Peperit, igitur cum uiro concubuit. Quocirca non recte ita proponitur, Inimicitiæ sunt, igitur bellum est. Sed econtrario potius, Bellum est, igitur inimicitiæ sunt. Nam ut ludum plerunque comitatur certamen & ira, ita ex ira inimicitiæ sæpe oriuntur, & ex his funebre bellum. id quod ab Horatio elegantissime adnotatum est tertia ad Mæcenatem epistola: Ludus enim genuit trepidum certamen et irã: Ira truces inimicitias, & funebre bellum. Aliquoties uero, quæ naturaliter antecedunt, ea & in propositione priora sunt, ut arrogans est, ergo odiosus est. Ex arrogantia enim quisq; fit odiosus. Tale est & illud, quod Anselmus inter medij ordinis theologos, (nisi iudicio fallor) collocãdus, in libro de casu diaboli adnotauit his uerbis, Aliud est, inquit, rem aliquam causam esse alterius rei: aliud positionem rei causam esse, ut aliud sequatur. Nam incendium non sit causa ignis, sed ignis e diuerso incendij, positio tamẽ incendij causa est, ut ignem esse sequatur.

V S V M *definiunt* :) Vsus, ut inter locos numeratur, nihil aliud est, quàm actus ipse utendi, siue operatio siue functio uocetur. *Sed & illud*.) Ducitur argumentum ab usu, quando ab ipsa rei bonitate uel malitia colligimus. Nam ex hoc sumitur maxima per contrarium, cuius usus malus est, ipsum malum est, & cuius usus bonus est ipsum bonum est. Commu

inter accidentia.] Hæc sunt quæ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, hoc est frequenter eueniunt, ut comptus est, ergo amat. philosophus est. ergo suum negotium agit, & hominum conspectum fugit. *Rursus & hoc modo.*] Est enim pluuia uapor calidus, fumosus eleuatus, à corporibus humidis per calorem solis, usque ad mediā aeris regionem, à cuius frigore condensatur, & in nubem conuertitur, quæ nubes rursus in aquam dissoluitur.

De locis qui extrinsecus sumuntur qui & quot sunt.

Expositis locis, qui ab ipsis terminis in quæstione positis sumuntur, restant dehinc exponendi, qui licet extrinsecus sumpti argumenta tamen quæstionibus suppeditant. Hi uero sunt, a rei iudicio siue ab autoritate, a similibus, a partibus, a proportione, a maiore, a minore, ab oppositis, a repugnantibus, a transumptione, & a transmutata proportione.

Expositis locis.] Extrinseci loci dicuntur, quando sumitur argumentum ab his, quæ sunt omnino separata, à substantia rei de qua quæritur, ut liberalitas est uirtus. ergo non est uitium.

De loco ab authoritate, siue a rei iudicio.

LOCUS *qui rei iudicium tenet, siue ab autoritate dicitur, huiusmodi ab est, ut si dicamus id esse, quod uel omnes iudicant, uel plu. & hi uel sapientes, uel in unaquaque artium penitus eruditi. Huius exemplum est, præter firmamentum esse planetarum orbes septem: quoniam id ita astrologi doctissimi, & in astrologia sapientes, penitusq; eruditi iudicarint. Locus quidē differentia maximæ, ab authoritate, siue à rei iudicio. Locus uero maxima, Quod omnibus uel pluribus, uel sapientibus*

pientibus hominibus uidetur, ei contradicere non oportet. Huic & illa astipulatur maxima, Vnicuiq; in sua arte perito credendum est. Sane hic locus etsi per alias quoq; complures disciplinas usum suum præstat, in duabus tamen id præcipue spectatur obseruaturque. Vnam quidem, quæ ueluti cæterarum artium fundamentum quoddam est, ac per hoc omnium infima, quippe literas docens, unde & nomen habet, à Græcis γραμματική *dicta: altera uerò quæ quoniam circa diuinos uersatur sermones Theologiæ nomẽ illis ab accepit. Hinc etiam disciplinarum omnium suprema existit, & tanquam aliarum regina haberi debet. Verum ut illius autoritas in primis apud poetas est atque historicos, cæterosq; idoneos, atque probatos scriptores: ita huius autoritas ex nouo & ueteri testamento potenda est. Porrò cum duplex sit autoritas, humana atque diuina: scire debemus, quòd humana plerunque uacillat, diuina semper firma manet. Humanæ igitur contrauenire interdum licet, diuinæ nunquam: illa sæpe rationibus fulcitur, hæc rationibus nullis indiget, sibi sufficientissima. Ergo cum in humanis disciplinis aliquis instituendus est, is (ut Aurelij* Augustini, *& uerbis & sententia utar) duplici uia ducitur, autoritate, & ratione.* Et *tempore quidem autoritas, natura uero ratio prior est.* Itaque *quamuis imperitis adhuc autoritas uideatur esse accommodatior (oportet enim, ut* Aristoteles *ait, addiscentem credere) ratio tamen apertior est eruditis. Authoritas igitur imperitis adhuc, ianuam quodammodo aperit doctrinarum, & discentem ducit. Ratio autem eundem iam eruditum pres*

ſis ueſtigijs hærere facit, & omnia intromiſſa luce com monſtrat.

LOCVS *qui.*] Locus ab authoritate illis maxime nititur, quæ in finitione probabili explicantur: eſt enim probabile, ut Ariſtoteles primo capite primi libri Topicorum finit, quod uel omnibus, uel pluribus, uel ſapientibus, & his uel omnibus, uel pluribus, uel maxime notis uidetur. *Vna quidem.*] Grammatica minimum ratione plurimum uſu, tota authoritate conſtat. *Porro.*] Humana authoritas eſt, cuius prima origo a nobis eſt, ut ſyngraphum inſtrumentum: diuina quæ uel Dei, uel nominis uoce profertur: uidendus eſt Cicero, initio partitionum oratoriarum, & Rodolphus agricola uiceſimo tertio capite primi libri. *Altera uero.*] Plus ualet authoritas in ſacroſancta theologia, quàm ratio, quia circa arduas res, & à ſenſibus remotas uerſatur, in quibus ratio humana nutat.

De locis á ſimilibus, & a partibus.

SIMILIA *ſunt, quibus eadem qualitas ineſſe perſpicitur. Vnde & ſimilitudo definitur, rerũ differentiũ eadem qualitas. Atqui ſimile, ut hic accipi uidetur, ſunt qui ita definiant: Simile eſt, quod eandem cum altero ſuæ ueritatis probabilitatem habet. A ſimilibus ergo, ſiue a ſimili, hoc pacto, argumentum ducitur, ut ſi dubitetur, an homini proprium ſit bipedem eſſe, id ita probamus. Similiter ineſt equo quadrupedem eſſe, ut homini bipedem: at non eſt equo quadrupedem eſſe proprium, igitur nec homini eſſe bipedem. Locus quidẽ differentia maximæ a ſimilibus.* Locus *uero maxima, De ſimilibus idẽ eſt iudicium. Sane hoc loco uſus eſt diuus* Paulus, *Si Chriſtus (inquit) mortuus reſurrexit, & nos mortui reſurgemus. Vnde errare conuincuntur, qui hunc locum uno pede claudicare dicunt: quod (ut aiũt)*

fallat

fallat plerunque adducta similitudo. Verum id quoties accidit, non iam a similitudine, sed potius a dissimilitudine erroris sui causam habet. Quapropter Quintilianus huic præcipue loco iudicium adhibendum monet: Solent enim, inquit, nos fallere plerunque similitudinum species, ideoq; adhibendum est his iudicium. Huic loco haud dissimilis est locus, qui a paribus dicitur. Sunt autem paria, quæ eiusdem sunt quantitatis: & paritas ipsa quantitatis ueluti similitudo quædam est. Ab hoc argumentum fit, si ita proponatur, Si cui in animo est Demosthenem laudare, cur non & Tullium laudabit, cum alter alteri par sit? Nempe quantus in eadem persuadendi arte unus, tantus & alter. Locus quidem differentia maximæ, a paribus. Locus uero maxima, Parium idem est iudicium.

SIMILIA *sunt.*) Vt Cornus & Aethiops dicuntur similia, quia eis eadem qualitas secundum speciem inest. *Vnde errare.*) Omnium locorum è quibus argumenta ducuntur, nulli minus est uirium quàm loco à simili: parum contra renitentem ualet aduersarium plurimum ad illustrãdam orationem, ut apud Quintilianum, quemad modum uascula oris angusti, sparsam humoris copiam respuunt, sensim autem instillantibus replentur: ita tenera puerorum ingenia pro modo uirium suarum docenda sunt, insuper in loco à simili hoc obseruandum est, sat esse similia in uno tantum consentire, non autem in omnibus. Vt quemadmodum oculus in corpore, ita mens in anima: in eo est similitudo, quia ut oculus est ornamentum corporis, ita mens animæ: si quis autem ita ratiocinaretur, ut oculus in corpore, ita mens in anima: sed oculus est corporeus, ergo mens est corporea. fallaci uteretur conclusione: quia in eo non consistit similitudo. Hanc rem totam paucis uerbis Cicero in præceptis herennianis libro quarto expressit: non enim res tota toti rei

necesse est similis sit ad ipsum, ad quod confertur, similitudinem habeat oporteat. *Si cui in animo.*] De comparatione Demosthenis, & Ciceronis uidendus est Plutarchus.

De loco a proportione.

CONFINIS *porrò duobus illis quodammodo est, quia proportione locus dicitur. Nam ut similitudine res rei comparatur secundum qualitatem, & paritate secundum quantitatem: ita proportione habitudo comparatur habitudini. Est enim proportio quædam habitudinis comparatio.* A *proportione igitur argumentũ ducitur, ut si quæratur, an sorte eligendi sint in ciuibus magistratus, dicimus, minime: quia nec regendis nauibus sorte præficitur gubernator. Locus quidem differentia maximæ, a proportione. Locus uero maxima, Quod in unaquaq; re euenit, id in eius proportionali euenire probabile est. Hoc loco Aristoteles usus est in* Ethicis *libro primo, cũ ait, Vt oculus in capite, ita mens in anima. Sane hic locus accommodari in primis iudicibus potest, necnon & negotiatoribus. Siquidem ut operatio ad operationem, ita merces ad mercedem: & ut meritũ ad meritum, ita præmium ad præmium, & rursus, ut delictum ad delictum, ita pœna ad pœnam. Hæc enim omnia proportionalia sunt.*

CONFINIS *porrò.*] Locus a proportione similis est duobus locis superioribus, a pari, & a simili. est igitur locus, à proportione unius habitudinis ad alteram comparatio, hoc loco. A*ristoteles.*] Locus est Apud Atistotelem sexto capite primi libri Ethicorum, huius exempli in superiori capite, a nobis facta est mẽtio. *Siquidem ut operatio.*]Huius loci

loci plenior explicatio ex libro quinto Ethicorum Aristoteles cum de iustitia distributiua disputat, repetenda est.

De locis, à maiore & à minore.

MAIVS *quod hic dicitur, & item minus, hoc pacto definiri possunt: Maius est, quòd suæ ueritatis maiorem habet probabilitatem. è diuerso minus, quod minus, quod minorem. A maiore autem argumentum ducitur, si ita dicas: Non potest: rex arcem, aut urbem expugnare, ergo nec miles. Item, non licuit Herodi habere uxorẽ uiri alieni, igitur neque fratris. Locus quidem differentia maximæ, a maiore. Locus uero maxima, Si id quod magis uidetur inesse, non inest, nec id quod minus uidetur inesse, inerit. A minore uero conuerso modo, ut, si quilibet uel gregarius miles potest expugnare aut arcem, aut urbem, & imperator. Item, Si Scipioni priuatio licuit Caium Gracchum mediocriter Reiplubicæ statum labefactantem interficere, quantò magis consulibus licuit persequi ac demum ultimo afficere, supplicio Catilinam, terras cæde, atque incendio uastantem? Item, Si feræ diligunt partus suos, quanam in liberos nostros uti diligentia debemus? Locus quidẽ differentia maximæ, a minore. Locus uero maxima, Si id quod minus uidetur inesse, inest, & id quod maius uidebitur inesse, inerit. Hos locos Cicero & Quintilianus uocant a comparatione maiorũ & minorũ. A comparatione quidem maiorum: ut, Si quis sacrilegium aut peculatum committit, & furtũ committet. A comparatione uero minorum (qui tamen oratoribus magis quàm philosophus usui est) ut Qui facile palam mentitur, idem & peierabit.*

MAIVS *quod hic dicitur.*) Horum locorum plena ſunt omnia apud Dialecticos, & rhetores. unum hoc dignum obſeruatione, maius dici duobus modis. primo ſecundum rem, & quantitatem: huius exemplum eſt apud Ariſtotelem primo rhetoricorũ, hic patrem interfecit, ergo quemuis alium interficere audebit. hoc eſt argumentum à maiori, ſi rem ſpectemus, ſed à minori ſi probabilitatem. ſecundo aliud eſt maius ſecundum probabilitatem quod habet maiorem uel minorem ſuæ probabilitatis ueritatem, ut Imperator non poteſt par eſſe uiribus Turcarum, ergo, neque dux aut comes. eodem modo diſtinguendum eſt minus; ex qua diſtinctione facile eſt intelligere locum Ciceronis in Topicis cũ ait, quod ualet in maiore ualet in minore, & contra: quod enim ualet in maiore negatiue etiam ualet in minori: ſi enim quod eſt difficilius; & probabilius fieri, non poteſt, ergo nec id quod eſt facilius, & minus probabile: ut ſi fines non regantur in urbe, nec aqua arceatur, & quod ualet in minori, ualet in maiori affirmatiue, ut aqua in urbe arceatur, ergo fines regantur. huius loci duo elementa topica apud Ariſtotelem frequenter repetita ſunt. ſi id quod uidetur magis ineſſe non inſit, nec id quod uidetur ineſſe, inerit, & ſi id quod minus uidetur ineſſe, inſit, & id quod magis inerit. *Si Scipioni.*) Hæc hiſtoria eſt apud Plutarchum in uita Gracchorum, & Valerium maximũ libro tertio capite, de fortitudine.

De loco, à tranſumptione.

CAETERVM *qui a tranſumptione locus dicitur, non is eſt, quem uulgus dialecticorum eſſe putat, atque definit, quoties nomen magis notum tranſumitur pro nomine minus noto, in qua tamen opinione, & Boetiũ eſſe deprehendo, uirum alioqui de arte dialectica optime meritum. Sed ut cum bona eius uenia dixerim, quandoque bonus dormitat Homerus: imo idem poeta ait; Sæpe opere in longo fas eſt obrepere ſomnum. Itaque acutius, atq; ſubtilius hoc animaduertentes; Alexan-*

der

der Hegius, nostra fere ætate apud Dauentriam, nobile profecto & præclarum Germaniæ oppidum, haud in celebris gymnasiarcha, uir alioqui inter priscos philosophos connumerandus, & post hunc Iacobus Faber Stapulensis, obseruandissimus quondam præceptor meus, tum Parrhisijs Philosophiæ studijs operam nauarem, et ante hos Buridanus homo certe ingenio felicior, quã institutione, longe aliter hunc locum exponũt, atq; exẽplis insuper declarant: unde & ab his transumptio defi nitur esse, quoties nomen metaphoricos, hoc est, translatitie sumptum, per proprium explicatur. Ab hoc autẽ argumentum ducitur, uerbi causa, si dicamus, Dialectica utilis est ad omnem methodum, igitur ad omnẽ scientiam utilis est. Locus quidem differentia maximæ, a nominis trãsumptione. Locus uero maxima, Quicquid alicui conuenit sub nomine metaphoricõs sumpto, eidẽ conuenit, & sub nomine proprie sumpto. Sane hoc loco nõ philosophi modo utuntur interdum, cæteriq; scriptores sed & sacræ literæ eo plene sunt, ac scatent propemodum: ut, si leo rugiens fugiendus est, & diabolus fugiẽdus est. Item, si Christus leo est, & rex est.

* CAETERVM.] Huius loci triplex est vsus, Primus quando thesim ad hypothesim transferimus, ut si quæratur quid iustitia in omni re ualeat, & ostendatur eam multum in Reip. administratione posse. Secundus quando nomen notius sumitur pro innotiore, ut sapiens pro philosopho. Tertius quando nomen per metaphoram sumptum per proprium explicatur, ut si quis pro ardere amore, uehemẽter amare dicat. *Ad omnem methodum.*] μέθοδος, est breuis uia, hinc per translationem significat dicendi compendium, & rationem rerum dicendarum. *Et rex est.*] Nam leo ani-

animal est ferox, & omnium animalium generosissimum, & leones tantum ex feris clementia utuntur in supplices, prostratis enim parcunt, uide Plinum libro viij.ca.xvj.

De locis ab oppositis, & a repugnantibus.

AB *oppositis uero toties argumenta ducuntur, quoties inter se aliqua opponi dicuntur. Opponuntur autem modis quatuor. Aut enim contrariè, ut album, nigrum: aut priuatiue, ut iustum. iniustum: aut relatiue ut. dominus seruus: aut contradictoriè, ut uidere, non uidere. At de his quidem in tractatu de prædicamentis satis (ut arbitror) dictum est. Itaque a contrarijs argumentum ducitur hoc modo, Si bona est sanitas, ægritudo mala est. Vel, si est aliquod animal sanum, idem ægrũ non est. A priuatiuis uero, ut si iniustitia fugienda est, sequenda est iustitia. Vel, si quid uidens est, idem profecto non est cæcum.* A *relatiuis autem, ut quisquis pater est, filium habeat necesse est. Vel, si quis pater est alicuius, eius filius non est. Porrò a contradictorijs, ut si quis est uidens, idem iam non est non uidens. Locus quidem differentia maximæ, ab oppositis.* Locus *uero maxima, In contrarijs, priuatiuis, relatiuis, & contradictorijs, opposita sibi conuenire non possunt. In relatiuis insuper alterum sine altero esse non potest.* Præter *hæc autem sunt & repugnantia, quæ a nonnullis dispàrata dicuntur. Repugnantia quidem, quod licet nulla oppositione inter se aduersa sint, a se tamen adeo diuersa sunt, ut alterum de altero nequaquam prædicari possit: disparata uerò, quod ueluti dispares res significent. Ab his igitur argumentum ducitur, ut si ita dicamus homo est, igitur lapis non est. Item, si quid homo est, id neque*

bos

bos est, neque equus, neque aliorum quicquam, quod ab homine diuersum est. Locus quidem differentia maxima, a repugnantibus, siue a disparatis. Locus uero maxima. Quæ sibi repugnant, hæc neutiquam conuenire possunt.

A B *oppositis.*] Regula tradi solet ab affirmatione unius oppositorum, ad negationem alterius, ratæ, & exploratæ fidei est argumentum, quam regulam ex inductione facile est probare *A relatiuis.*] Aliud sunt relata aliud relatiue opposita. Dicuntur relata quando sumuntur sine comparatione alicuius tertii, & sic mutuo se inferunt, ut dominus est, ergo seruus est. Relata opposita dicuntur, quando conferuntur ad idem tertium, & sic affirmatio unius infert negationem alterius, ut Anchises fuit pater Aeneæ, ergo non fuit eius filius.

De loco a transmutata proportione

ADIICITVR *a quibusdam præter prædictos locos, qui extrinsecus sumuntur, locus a transmutata proportione dictus. Is autem huiusmodi est, ut si ita dicamus, Sicut octo ad quatuor, ita sex ad tria: quippe quod utrobiq; dupla sit proportio.* Ergo *sicut octo ad sex, ita quatuor ad tria: quæ numerorum ad se inuicem habitudo, proportionem utrobiq; constituit sesquitertiá. Octo enim sex superant binario, quæ tertia pars est senarij. Itidem & quatuor tria, unitate quæ, & ipsa pars est tertia ad tria, siue ad ternarium. Hinc & transmutata proportio dicuntur, quòd ab una in alium quasi transitus fiat. Cæterum talem argumentationem hac maxima corroborant, Si ut primum ad secundum, tertium se habet ad quartum, & ut primum ad tertium, secundũ se habet ad quartum.*

ADIICITVR.]Proportio est mutua duarum quantitatum inter se commensurabilium habitudo, ut dupla inter

unum, & duo. Colligimus igitur ab hoc loco, ex quantitatum commutatione ab una proportione ad aliam, ut in exemplo Cæsarii a proportione dupla ad sesquitertiam. Huius loci exempla, ab Arithmetica petenda sunt. Proportio dupla est quando maior numerus bis minorem continet. Sesquitertia est quando maior numerus continet minorem, & tertiam eius partem, ut inter quaternarium, & ternarium.

De locis mediis.

MEDII *debinc loci sequuntur, quibus expositis, finem protinus huic tractatui imponemus. Sed cur ita dicantur, dicendum prius. Medij quidem loci dici uidentur, quoniam in his argumēta neque extrinsecus omnino petuntur, neque ipsa terminorum substantia, sed ab ipsorum terminorum (ut exempli causa) uel casibus, uel coniugatis, leui quadam mutatione deflectuntur. Similiter & qui a diuisione locus dictus est, medius inter utrosque collocatur: quoniam ex eo nunc ab ipsis in quæstione positis terminis, nunc extrinsecus argumēta sumuntur. Sint igitur loci medij tres, a casibus, a coniugatis, a diuisione. Et casus quidem est, cum principale aliquod nomen in aduerbiū deflectitur, ut a iustitia iuste. Coniugata uero dicuntur, quæ ab eodem diuersimode deducta fluxerunt, ut a iustitia, iuste, & iustus, iusta, iustum. Sed hæc omnia a Cicerone Coniugata dicuntur, quod quasi ab uno iugo deducantur, quæ & idē ita definit. Coniugata dicuntur, quæ sunt ex uerbis generis eiusdem. Eiusdem generis uerba sunt, quæ orta ab uno, uarie commutātur, ut sapiens, sapienter, sapientia. A casibus igitur argumentum ducitur, ut si quæratur de quopiam, sit ne prudens: et arguatur esse talis, hoc modo*

do, Prudenter agit, ergo prudens est. A coniugatis uero si hoc pacto, Iustitia bona est, ergo qui iustus est, bonus est: Locus quidem differentia maximæ, a coniugatis. Locus uero maxima. Si unum coniugatorum cuipiã conuenit, & reliquum.

MEDII *dehinc.*) Medius locus dicitur quando ducitur argumentum ab eo quod partim conuenit cũ eo, de quo quæritur, & partim differt. Vt si in dubium reuocetur an iustitia sit laudanda, sic colligendum est, iustus est laudandus, ergo iustitia est laudanda. Argumentum ducitur a coniugatis, quæ partim conueniunt & partim differunt. *Et casus quidem est.*) Casus hoc loco dicuntur ea nomina, quæ a primo deriuata cũ eo ipso componuntur, ut sapienter iuste a sapiens iustus. Hæc tamen omnia quia per tenui separantur discrimine, eodem nomine coniugata dicuntur. Locus est in Topicis Ciceronis ad Trebatium. Orta ab eodem uerba uocat quæ habet idem principium & finem diuersum, ut temperans temperantia. Hanc uerborum coniugationem Græci συζυγίαν uocant, quam Aristo. in Topicis multum & sæpe commendat.

De loco à diuisione.

RESTAT *locus a diuisione, qui (ut Boetio placet) hoc modo tractatur, Omnis enim (inquit) diuisio uel negatione fit, uel partitione. Negatione quidẽ, ut si quis ita pronunciet, Omne animal aut habet pedes, aut non habet. Partitiõe uero, ut si quis ita dicat, Omne animal aut sanum est, aut ægrum: & quoties uox diuiditur in sua significata. Fiunt igitur argumenta à diuisione, tum per negationem, tum per partitionem. Verum qui diuisionibus utuntur, hi aut directa ratiocinatione contendunt, aut ad aliquod impossibile, inconueniensq; ducũt atque id quod reliquerant, rursus assumũt. Si igitur in quæstione propositum, an nulla origo temporis fuerit:*

T quod

quod qui negare uolet, is directa ratiocinatione id demõstrabit hoc modo, Tempus aut originem habet, aut non habet, Sed quia mundus æternus est (id enim paulisper disciplinæ gratia cõcedatur) tempus quoque æternum, quippe quòd mundus sine tempore esse non potuerit. Quod uero æternum est, origine omnino caret: tempus igitur originem non habet. At si per impossibile idem ostendi desideretur, dicetur hoc pacto, Tempus aut originẽ habet, aut non habet: sed si tẽpus habet originem nõ fuit semper. Tempus autem habet originem, fuit igitur, quando non fuit tempus. Atqui fuisse, temporis est significatio: fuit igitur tempus, quando non fuit tempus: quod fieri prorsus impossibile est: non est igitur ullum principium temporis. Quo fit, ut ad alteram diuisionis partem tandem redeatur, & dicatur tempus origine carere. Locus quidem differentia maximæ, a diuisione. Locus uero maxima, Condiuidentium uno sublato, alterum manet, & posito altero, tollitur reliquum. At uero qui per partitionem diuisionibus utuntur, hi id duobus modis tentant. Nam *quæ diuiduntur, aut simul esse possunt, aut non possunt: simul esse possunt, cum uocẽ in significationes diuidimus, nõ possunt uero, quæ negationis modo diuiduntur, ut aut sanus est, aut æger.* Ita*que si quæratur, an canis substantia sit, tum quispiã per diuisionem id ita monstrauerit, Latrabile animal substantia est, bellua marina substantia est, sidus item cæleste substantia est. Hæc autem tria canis nomen significat: est igitur canis substantia. Per modum uero negationis a diuisione argumentum ducitur hoc modo, Aut sanus est, aut æger, sed sanus non est, igitur æger*

ger. Vel sic, æger non est, igitur sanus. Vel ita, sanus est, igitur æger non est. Vel hoc modo, Aeger est, igitur sanus non est.

RESTAT *locus.*] Quemadmodum diuisio fit duobus modis per negationem & partitionem: ita etiam duobus modis argumentamur a diuisione, per diuisionem, & partitionem. Diuisio fit per negationem, quando alterum membrorum negatiue circunloquimur. Per partitionem, quando membra diuidentia affirmatiue efferuntur. Cum diuisio fit per negationem colligimus ab affirmatione unius membri ad negationem alterius. *Ad uerò.*] Quando diuisio fit affirmatiue, ostendere oportet id de quo dubitamus singulis mébris inesse diuidentibus, & sic inerit etiam diuiso.

Quemadmodum Dialectica probatio a demonstratione differat.

EXPEDITIS *locorum differentijs, illud postremo ueluti coronidem adijcere operæpretium est, quo uidelicet pacto dialectica probatio a demonstratione differat. Differt autem primo, quod demonstratio omnis ex proprijs concinnatur: Dialectica uero probatio ex communibus. Deinde, quod demonstratio ex solis necessarijs cõ meat: Dialectica uerò probatio interdum ex necessarijs interdum ex probabilibus. Tertio, quod demonstratio duobus tantum utitur speciebus argumentationis, nempe syllogismo, & inductione: Dialectica uero probatio omnibus fere, utpote nunc syllogismo, nunc enthymemate, nunc exemplo. Quo fit, ut non sit proprium dialecticæ opinionem aggignere cum formidine de opposito, ut nonnulli falsò persuadent, sed dialecticam potius fidem quæ cum ex necessarijs fit, colligiturq; non minus certa est, quàm quæ per demonstrationem paritur: Hoc tamẽ*

a scientia differens, quòd scientia ex proprijs aggignitur: illa uero ex communibus, & nulli scientiæ peculiariter addictis. Cæterum opinionem facere infirmiori ipsius dialecticæ parti competit: qua proinde oratores frequentius, Philosophi rarius utuntur. Quod quidem & diuus Seuerinus Boetius *ita esse comprobat, atq; his contestatur uerbis, Sed ea quidem argumenta (inquit) quæ ex definitione, uel genere, uel differentia, uel causis, uel ex diuisione ducuntur, demonstratiuis maxime syllogismis uires, atq; ordinem subministrant. Reliqua uero dialecticis, & uerisimilibus.*

EXPEDITIS.) Appendicem addit, qua obiter docet discrimen inter syllogismum Dialecticum, & demonstratiuum. *Differt autem.*) Prima differentia inter probationem demonstratiuam, & dialecticam. Demonstratio constat ex principiis certæ scientiæ addictis, Dialectica uerò ut communis est facultas, ita etiam omnibus principiis utitur. Id docet Aristo. initio lib. j. Rhetoricorum, & viij. cap. j. lib. posteriorum, & xj. ca. j. lib. Elenchorum. *Deinde.*) Secunda differentia demonstratio componitur ex omnibus, & solis necessariis, sed dialectica probatio fere ex probabilibus. Videndum est sextum cap. primi libri posteriorum. *Tertio.*) Tertia differentia, demonstrator utitur tantum duabus formis argumentationis, syllogismo, & inductione. Nam hæ si recte componantur, semper necessario conficiunt conclusionem, quod proprium est demonstratoris. at Dialecticus omnibus formis promiscue utitur.

IN TRACTATVM DECIMVM

PRAEFATIO.

ABSOLVTIS hactenus a nobis nouem ex decem, quos instituimus, tractatibus artis Dialecticæ, in quibus eas partes ipsius artis pertractauimus, quantum compendio licet, per quas recte, diligenterque differendi ratio comparatur, qui certe, & finis totius artis esse existimatur (quippe per quem uerum a falso discernitur) institutio huic nostro iam satisfecisse uideri possumus. Cæterum quoniam falsum sub ueri specie plerunque obrepit, quo & incauti facile illuduntur (fallit enim uitium specie uirtutis, ut non tam eleganter quàm uere a Iuuenale Satyrico poeta dictum est, & ab Horatio in eundem sensum, Decipimur specie recti) idcirco ab Aristotele prouido nimirum artis magistro id etiam curatum est, ut post artis præcepta talia quoque relinqueret pręcepta, quibus etsi nihil, quod ad artem faciat, disceremus, his tamen instructi facile uitare possemus sophistarum argutias captionesque, quorum hæc est præcipua intentio, ut fallant, non doceant: magis appareant scientes, non sint reuera. Vnde & hic illud, neque incommode, neque importune ex Aurelio Augustino adiecero, quod uir ille de eadem re in tertio de doctrina Christiana scriptum reliquit. Cuius hæc sunt uerba, Sunt multæ falsæ conclusiones rationum (quæ sophismata appellantur) & ueras plerunque ita imitantes, ut non solum tardos, sed ingeniosos minus diligenter attentos decipiant. Quare & nos iam ob eandem certe causam, Aristotelem hac quoque in parte sequentes, decimum illis nomen adiicere in animo constituimus tractatum. In quo proinde de sophisticis elenchis (sic

enim ab illo appellati sunt)siue de locis sophisticis agamus, ut studiosi adolescentes, si quibus hæc nostra lucubratio quoquo modo profuerit unquam, post artem uel mediocriter perceptam, ex hoc iam etiam percipere possint, quænam sint, propria huius artis, quæ non sint: tam etsi sine his nec ars ipsa satis sibi constare potest, ut nec Grammatica, quæ recte loquendi scientia definitur, nisi in hac quoque de Barbarismo atque Solœcismo fœdissimis eius artis uitiis cura desumeretur non parua: id & in morum disciplina iam pro cõperto omnibus esse potest. Atque adeo hæc cura de artium quoque uitiis prodendis necessaria est: quod uitia latius serpere soleant suapte natura, & (ut supra dictum est) nonnunquam uirtutum species sibi induant, quo citius circumueniant incautos. Hinc rectissime ab eodem Horatio dictum est, In uitium ducit culpæ fuga, si caret arte. Sed iam de Elencho quid primum dicamus, & unde huius tractatus inscriptio.

Caesarius in hanc præfatione docet rationem, cur post vtranque dialecticæ partem inuentionem, & iudicium, nunc tradat locos sophisticos ex quibus fallaces conclusiones colliguntur. *Cæterum quoniam*.) Ex hoc loco præcipua ratio sumitur loci superioris. Etsi is qui nouit contexere verum syllogismum, etiam nouit fallacem (rectum enim est index sui & obliqui, ut primo de anima Aristot. docet) tamen quoniã sæpenumero falsum sub ueri specie irrepit, uisum est Cæsario etiam post Aristo. eos addere locos, quibus cognitis captiosas conclusiunculas dextre dissoluere possimus. Nõ.n. minus est ingeniosum acute posse ponere quæstioné quã propter diluere. Esse autem quosdam impostores syllogismos, Aristo.j, cap.i.lib. Elenchorũ similitudine elegãti docet. Quẽadmodum quidam homines, à natura formosi sunt, quidam fucose exornant, & ut argentum quoddã est verum quoddam adulterinũ: ita etiã quidã sunt ueri syllogismi quidẽ fallaces. Quòd non solum in Dialectica, sed Rhetorica, & aliis artibus usu uenit. Vnde Arist. ad finem ii. Rhetoricorum locos

quosdam

quoſdam tradidit, quibus falſas argumentationes diſſoluere poſſemus. *Quorum hæc eſt præcipua intentio*.] Id ex Platonis ſophiſta perſpicuum eſt. Plato enim poſtquàm ſex propoſuit ſophiſtæ finitiones, eas epilogo perſtringens ait. Prima inueſtigatio docuit ſophiſtam mercenarium uenatorem iuuenum ac diuitum. Secunda, Mercatorem circa animi doctrinas. Tertia circa hæc eadem cauponem. Quarta ſuorum inuentorem uenditorem. Quinta, circa ſermones artificioſum nimiũ litigatorem. Sexta purgatorem animæ, extirpantem eas opiniones quæ doctrinis impedimento ſunt. Septima, accedat ſophiſta eſt contradictor. Ad ultimum Plato ita colligit. Sophiſta in omnibus repugnat, ergo ſophiſta in omnibus ſapiens eſſe uidetur. Eſt enim præſtigiator, & uerarum rerum imitator. Ariſto. uerò paucis uerbis multa complexus eſt. Ait enim ἔστι γὰρ ἡ σοφιστικὴ φαινομένη σοφία οὖσα καὶ μὴ, καὶ ὁ σοφιστὴς χρηματιστὴς, ἀπὸ φαινομένης σοφίας, ἀλλ' οὐκ οὔσης. Hoc eſt. ſophiſticè eſt apparens ſapientia, ſed quæ non exiſtit. Et ſophiſta eſt aucupator pecuniarum ab apparente ſapientia, ſed quę reuera non eſt. Hæc copioſius fuſiusque ex Platone, & Ariſtotele commemoraui, ut tyrones ſophiſtæ nomen, quod in inuidiam nunc abiit, & cuius toties mentio incurrit, planè intelligerent. *Nonnunquàm uirtutum ſpecies ſibi induunt*.] Eſt enim quædam uirtutum, & uitiorum uicinitas, ut Ouidius libro j. de Remedio amoris eleganter docet.

Et mala ſunt uicina bonis, errore ſub illo,
Pro uitio uirtus crimina ſæpe tulit.

Quem locum nos etiam in ſcholiis, quæ Panegiricum Plinii ſcripſimus, copioſius enarrauimus.

Qua ratione de ſophiſticis elenchis inſcriptio huius tractatus.

SED *antequam reliqua huius tractatus exequamur, dicere haud grauabor, cur de ſophiſticis elenchis inſcriptus ſit, tum qui ab Ariſtotele nobis relictus eſt li-*

ber eiusdem negotij, tum qui nobis iam instituitur tractatus ad illius imitationem: quamuis de locis sophisticis inscriptio a nonnullis facta sit. Existimat Iacobus Stapulensis id ab Aristotele factum esse, partim quòd hic præcipuus sit sophistarum finis inter quinque, quos illi coniectant, ac sibi proponunt, de quibus mox plura: partim quòd huiusmodi syllogismus, Elenchus inquam sophisticus, instrumentum sit maxime idoneum ad conuincendũ, hoc est, ad coarguendum coaltercantem. Vnde & apud Græcos ἔλεγχος nomen quod dicitur, apud Latinos præter alia argumentum, siue probationem significat, & uerbum ἐλέγχω, quod arguo significat. Sed cum elẽchus dicitur hoc loco, sophisticus idcirco additur ut per sophisticũ elenchum eum intelligamus syllogismus dici ullo modo possit, non per quem probatio & fides rei dubiæ fiat, cuiusmodi certe dialecticus syllogismus est, sed deceptio.

SED *antequam.*) Cæsarius obiter explicat tractatus huius inscriptionem ἔλεγχος hoc est argumentum probatio, fallax conclusiuncula.

De syllogismo sophistico quid sit, & quo pacto a dialectico differat.

Ex *his iam quæ dicta sunt, haud obscurum esse potest, eundem syllogismum esse, qui nunc sophisticus, nũc litigiosus, siue contentiosus dicitur. Eius porrò duplex ab Aristotele definitio traditur. Vna quidem, qua syllogismus esse intelligitur, sed ex his colligens, quæ uidentur probabilia, imperitis uidelicet, cum tamen non sint.* Al*tera uerò, qua apparet quidem esse syllogismus, attamen non est: tametsi ex probabilibus nunquam col*ligi-

ligitur. Vnde etiam liquidò nunc apparet, ab huiusmodi syllogismo dialecticum syllogismum duplici ratione differre. Primum, quod hic syllogismus planè sit: deinde quod ex probabilibus colligat. Cæterum probabilia ab Aristotele esse definiuntur, quæ uidentur omnibus, aut plurimis: aut sapientibus, & his quidem uel omnibus, uel plurimis, uel maximè familiaribus & probatis: ut unumquenque amare eum, à quo beneficia acceperit.

Ex *his iam.*) Aristo. i. cap. i. lib. Topicorum duplicem syllogismum sophisticum constituit: alterum qui falsum sumit, & bene concludit, ut omnis substantia est animal, omnis homo est substantia, ergo omnis homo est animal: alterum qui uerum assumit, & male colligit, ut omnis homo est animal, omnis equus est animal, ergo omnis equus est homo. Priorem Aristo. putat dignum nomine syllogismi, posteriorem minime.

De quinque sophistarum finibus, quas & metas uocant.

CVM *ergo sophista omnem neruum, omnemq; conatum eo intendat, ut coaltercantem circunueniat, illaqueetq; uidendum est, quot & quæ sint, quæ ipse coniectet, ac si proponat, ut fines initi certaminis: quos ubi etiam assecutus fuerit, se iam uictorem aduersus corrixantem nimis superbè, insolenterq; proclamat atque uociferatur. Sunt uerò hæc numero quinque, Redargutio, falsum, Inopinabile, Solœcismus, & Nugatio. Est autem* Redargutio, *cum ui disputationis cogitur quispiam aut negare quod antea concesserat, aut quod prius negauerat rursus concedere. Falsum uerò, quod nullam habet ueritatis causam, ac ne apparentem qui-*

dem

dem. Inopinabile uero, quod præter opinionem omniũ, & maximè ſapientum proponitur, ut matrem odiſſe filium ſuum. Tametſi id de Medea fingunt poetæ. Solœciſmus eſt quoties ſecundum locutionẽ cogitur reſpondens barbarizare. Et à Donato definitur uitium in contextu partium orationis contra regulam artis Grammaticæ factum. Videtur tamen hoc loco & pro barbariſmo cõmuniter accipi, qui ab eodem Donato definitur, una orationis pars uitioſa in communi ſermone. A Diomede uerò, contra Romani ſermonis legem, aut ſcripta, aut pronuntiata uitioſa dictio. Nugatio porro eſt, cum reſpondens cogitur idem ſæpius dicere. Vnde & à nonnullis definitur, eiuſdem uerbi inutilis repetitio.

CVM *ergo*) Sophiſtæ qui fucatam quandam ſpeciem ſapientiæ profitebantur, ſemper in unum ex his quinque finibus collimabant, & cum unum horum aſſequuti erant, ſe aduerſarium uiciſſe exiſtimabant. V*t diſputationis*.] Recte hoc dictum eſt, nam ſi reſpondens ingenii oſtentandi gratia, utranque partem Thematis propoſiti defendat, & affirmet, quod prius negauerat uel contra, non dicitur impegiſſe in metam redargutionis. *Falſum uero*.] Hic finis eſt quando reſpondens cogitur concedere, id quod omnibus eſt perſpicuum eſſe falſum, ut uirtus eſt uitium. I*nopinabile*.] Id quod παράδοξον apud græcos eſt, hoc loco inopinabile dicitur, ut peccata omnia æqualia ſunt, omnia mouentur, nihil mouetur. *Negatio*.] Hæc eſt eiuſdem uerbi ab eadem parte orationis, inutilis repetitio, ut Cato ſe Vticæ interfecit. Niſi idem ornatus cauſa bis repetatur, ut Cæſar Cæſar faucas Reip. De hac figura uidendum eſt initium iiii. lib. ad Herennium.

De

De locis ſophiſticis, & eorum diuiſione.

NVNC *ad ipſos locos ueniamus, locos dico ſophiſticos: hoc enim nomine à Georgio Valla Placentino mihi non abſurde appellari uidentur: quippe quòd ex his perinde fallaciæ & ſophiſtica argumenta ducuntur, atque ex locis dialecticis argumenta & probationes dialecticæ. Ab Ariſtotele tamen modi dicuntur, nonnunquam etiam loci. Horum autem prima diuiſio hæc eſt, quòd alij in dictione poſiti ſunt, alij extra dictionem. In dictione rurſus, alius ab æquiuocatione, alius ab amphibologia, alius à compoſitione, alius à diuiſione, alius ab accentu, alius à figura dictionis. Extra dictionem item, alius ab accidente, alius ab eo quod eſt ſecundum quid ad id quod ſimpliciter dicitur, alius ab ignorantia elenchi, alius à petitione principij, alius à conſequenti, alius ab eo quod eſt non cauſam pro cauſa ponere, alius ab eo quod eſt plures interrogationes unam facere. Patet igitur huiuſmodi ſiue locos, ſiue modos in ſumma eſſe numero tredecim, ex quibus quidem in dictione ſex enumerati ſunt, extra dictionem uero ſeptē. Præterea ſciendum, quod argumentationes, quæ iſtiuſmodi ſtruuntur fallacijs, nunc ſophiſmata, nunc paralogiſmi à Græcis dicuntur, nominibus profectò accommodatiſſimis: quippe quæ à uerbis deducuntur,* σοφίζεσθαι καὶ παραλογίζειν, *quæ uerba apud Latinos interpretantur imponere, ſiue decipere. Hinc & impoſturæ, & deceptiones. Adeo enim his cauillationibus atq; argutijs decipitur imperitus quiſpiam, ut credat id eſſe quod non eſt, & non eſſe quod eſt. Vnde etiam Ari-*

ſtoteles

ſtoteles fallacias ipſas, & ſophiſtica argumenta, quòd intra colorem tantum ſint ueritatis, orichalco recte cõparat, auri uidelicet reſpectu. Nam ut orichalcum imperitis hominibus aurum eſſe uidetur, ita hæc ab imperitis uera argumenta eſſe creduntur, cum tamen à peritis ſtatim falſa eße deprehendantur.

NVNC *ad ipſos locos ueniamus.*) Quemadmodum ex locis Dialecticis argumenta eruuntur ad thema propoſitũ probandum uel improbandum: ita ex locis ſophiſticis argumenta ducuntur ad fallendum decipiendumque. Et ut loci Dialectici in locos internos, & externos diuiduntur: ita etiam loci ſophiſtici in eos qui in dictione, & eos qui extra dictionem ſunt, diuiduntur. Vtriuſque membri Cæſarius hoc cap. partes enumerat, ſequenti capite diuiſionem declaraturus. *Vt credat.*) Hinc poteſt colligi deſcriptio fallaciæ, quæ eſt deceptio qua aliquis opinatur id quod eſt uerum, eſſe falſum uel id quod eſt falſum eſſe uerum.

Qua ratione ex his locis alii in dictione, alii extra dictionem exiſtere dicantur.

NEC *illum omittendum putauerim, quanquàm fortaſſis haud ita magni momenti, cur ex dictis iam locis alij in dictione, alij extra dictionem exiſtere dicantur. Sanè in dictione dici ob id uideri poſſunt, quòd quæ ex his locis fallaciæ ſtruuntur, apparentiæ ſuæ cauſam habent ex proprietate ſiue affectione aliqua, quæ uoci (hoc eſt, dictioni) in primis conuenit. Cuiuſmodi ſunt, quæ iam dictæ ſunt, æquiuocatio, amphibologia, compoſitio, diuiſio, accentus, & uocis figuratio. Extra dictionem uero, quòd ex his ſumpta argumenta & compoſitæ fallaciæ credulitatis ſuæ cauſam ſumunt, uel ex*

rebus

rebus ipsis quæ significantur, uel ex animi intentione, quæ sola rerum rationes,& rarum pariter ad se inuicem consequentias expendit,atq; discernit. Vnde & inter ipsas quoq; fallacias nonnihil discriminis habetur: quippe quòd per fallacias, quæ ex dictione proueniunt, decipitur quispiam potissimum, quoties cum alio quolibet disputat. Per fallacias uerò, quæ præter dictionem accidunt, quoties secum disputat, aut quippiam considerat, pensiculatq; attentius.

Nec illud omittendum) Sophisticus syllogismus dicitur fieri in dictione, quoties causa cur uerus syllogismus esse uideatur, potissimum ex dictione sumitur, ut si quis ita colligat, omne sanum est animal, omnis urina est sana, ergo omnis urina est animal. Cum dico deceptionem esse in dictione, dictionem tam pro simplici, quàm pro composita accipio. Fallax syllogismus dicitur fieri extra dictionem, quando ratio causa, cur uerus in speciem appareat non proprie ex dictione, sed ex habitudine rei ad rem sumitur. Quod tamen sine uocibus non fit: ut quidam homo est animal, quidam equus est animal, ergo quidam equus est homo.

De loco ex ęquiuocatione.

Aequiuocatio dicitur, cum dictio siue uox simplex plura significat. Cæterum æquiuoca uox duobus dicitur modis. Aut enim simpliciter talis est, aut Analogicas. Simpliciter quidem, ut canis, quod omnem æque quadrupedem latrabilem, piscem morinum, & sidus cæleste significat. Analogicus autem, ut animalis nomen, quod tam uiuum, quàm pictum animal significat, sed non ex æquo, Itaq; & paralogismos, quorum ex hoc loco argumenta ducuntur, tot modis uariari contingit.

Primo,

Primo, cum id quod in argumentatione sumitur, simpliciter æquiuocum est, ut, Omne expediens bonum est, malum autem expediens est, malum igitur bonum est. Expediens hoc loco æquiuocum est. *Nam & necessarium, & aliud utile, & opportunum, expediens dicitur, & quod per se bonum est.* In minore igitur propositione pro utili siue necessario assumptum est. *Pecuniæ nanque & mercium abiectiones, & id genus alia, cum per se mala sint, sæpenumero tamen utilia sunt & necessaria. In maiore autem expediens sumptum est, ut per se bonum significans: ac per hoc ex æquiuoco paralogismus nomen inuenit. Tali cauillo olim usus (ut est apud Herodotum) Apollo diuinus uates, si credimus, cum* Crœsum Lydorum *regem oraculo consulto induceret, ut Cyro Persarum regi bellum indiceret, ita dixit, Perdet* Cræsus *Hulyn, transgressus plurima regna. Perdo enim significat, & destruo, & amitto. Sciendum tamen, quòd hic uersus apud Herodotum Græce integer non legitur, sed apud Suidam aliunde haud dubie repetitus.* κροῖσος ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει. *Quem Cicero secundo de diuinatio. libro ita uertit, ac Latinum reddidit, Cræsus Halyn penetrans magnam peruertet opum uim. Secundo cum id sumitur, quod* Analogicῶs *æquiuocum dicitur, ut omne animal est motus sensuumq; per se particeps: quod autem pictum est, animal est: igitur quod pictum est, sensibus & motu participat. Item, omnes gemmæ sunt pretiosi lapilli, at in palmitibus gemmæ reperiuntur, testante id Vergilio. Turgent in palmite gemmæ: igitur in palmitibus pretiosi reperiuntur lapilli. Sunt*

porrò

porrò qui præter duos æquiuocationis modos addāt in ſuper & tres alios, nempe ex compoſitione, et conſigni ficatione, & ex tranſumptione. Ex compoſitione quidem, quoties uox ſiue dictio ſimplex & incompoſita, unum aliquid ſignificat duntaxat, compoſita autem plu ra: ut immortale, quod nomen compoſitum ſignificat, & id quod poteſt non mori, & quod non poteſt mori: cum tamen ſimplex mortale id ſignificet, quod poteſt mori. Et conſignificatione autem, ut cum ſic contexitur ſophiſma, Quicunque ſanabatur, ſanus eſt: ægrotans au tem ſanabatur, ægrotans igitur ſanus eſt. Participium *ægrotans cum alias unum aliquid ſignificet, ex conſignificatione tamen ad diuerſa tempora trahitur, nempe ad præſens & præteritum imperfectum. Ex tranſumptione uerò, ut ſit quis pratū os habere dicat, quia rideat, hoc eſt, lætum ſit, & fertile et pingue.* Hinc *Vergilius in Bucolicis dixit, Omnia nunc rident, de arboribus & fructibus inibi loquens.*

Aequiuocatio.) Simpliciter æquiuocum hoc loco uocat æquiuocum a caſu, quòd plura habet ſignificata æque primo, nec unum propter ſimilitudinem alterius, ut canis. Id dicitur æquiuocum ἀναλογικῶς, quod uulgo a conſilio æquiuocum dicitur, quod plura habet ſignificata, ſed unum propter ſimilitudinem alterius, ut homo. Id enim conſilio, ſtudio factum eſſe uidetur, ut unum ſignificatum propter ſimilitudinem alterius ſignificaret. Nec debet quis hanc æquiuoci diſtinctionem tanquam ſophiſticam, & inutilem conuellere, ea enim ex ipſo Ariſtotele vj. cap. j. lib. Ethicorum ſumpta eſt, ut ergo duplex eſt æquiuocum: ita etiam duplex ex hoc loco conſtruitur fallacia. *Tali cauillo.)* Hac de re Vergilius Polydorus libro quinto, cap. viij. hunc in modum ſcribit. Fallebant præterea mortales eiuſmodi dæmones amphibologiis nodoſis, flexiloquis reſponſis, hoc eſt,

ita ambiguis, ut in ambas partes agi possint. Nam ut Crœsus uictus a Cyro rege Persarum: ita Pyrrhus a Romanis, quorũ uterque se ex oraculo superiorem fore sperabat. Hi erant cacodœmones, quibus homines humanas hostias immolabant. *Quod nomen compositum.*) Theologi multum interesse putant inter has propositiones, homo potest non mori, & homo nõ potest mori. Vltima negat potentiam, prima minime. Vnde ex hoc loco hæc fallacia componi potest, omne quod est immortale non potest mori, homo secundum statum primæ naturæ erat immortalis, quia poterat non mori, ergo non poterat mori.

De loco ex amphibologia.

Amphibologia autem (quemadmodum ex nomine ipso intelligi datur) dicitur, cum ratio intra se ambiguã claudit sententiam, qualis illa Apollinis *(Aio te Aeacida Romanos uincere posse) ad Pyrrhum Epirotarum regem, cum oraculum consuluisset ipse super euẽtu belli, quod contra Romanos animo destinauerat. Quẽ uersum ex Ennio depromptũ esse idem Cicero testatur eodẽ de Diuinatione libro. Sanè tota orationis ambiguitas ex eo dependet, quòd accusatiuus, te, ut etiam Romanos, nunc à tergo, nunc à fronte eius uerbi, uincere, construi potest. Atque ita incertũ relinquitur ab Aeacide, hoc est, à Pyrrho Romanos uinci posse, an contra, Aeacidem à Romanis. Ex hoc igitur loco captio struitur, cum tale sophisma conficitur, Quicquid uidet quispiam, hoc ipsum uidet: at uidet aliquis columnam, columna igitur uidet. Item, Quoscunque uellem me apprehendere, uellem ut me apprehenderent: hostes autem uellem me apprehendere, igitur uellem ut hostes me apprehenderent. Similiter autem & hoc modo,*

Quis-

Quisquis arat littus, littus proscindit aratro: Ast operam perdens, littus perhibetur arare: Ergo operá perdens, littus proscindit aratro: Differt autem amphibologia ab æquiuocatione, quòd æquiuocatio quidem ex nomine ipso res diuersas significante in captionem adducit. Amphibologia autem ex oratione fallaciam inuenit. Quo sanè nomine hunc appellare libuit, quanquá apud Aristotelem Græcè legitur ἀμφιβολογία.

Amphibologia.) Vt æquiuocatio in uocibus simplicibus, ita amphibologia in oratione plura significat. *Aio te.*) Locus hic supra a nobis explicatus est. *Quicquid uidet quispiam.*) Deceptio est in uocabulo hoc ipsum, nam si accusatiuus est, uera est oratio sin nominatiuus, falsa. *Quoscunque.*) Captio est ex accusatiuo me, qui potest pendere uel a uerbo apprehendere, a parte anteriori, & tunc sensus est, quicquid ego apprehenderem, uel a parte posteriori, & tunc sensus est quod me apprehenderent.

De loco ex compositione, & diuisione.

COMPOSITIONEM *hoc loco pro oratione cóposita, & diuisionem pro oratione diuisa accipere debemus. Et composita quidem oratio est, quæ sensum habet compositum. Diuisa autem, quæ diuisum. Porrò compositus sensus est, cum in ipsa oratione partes secundum situm magis debitum intelliguntur. Diuisus uero, cum econtra. Rursus autem debitus partium in ipsa oratione situs is est, qué idiomatis peritus magis talem adiudicarit. Quod tamen ut facilius deprehendat, tres ad hoc regulæ a Iodoco Clichthoueo traditæ sunt, tribus uocabulis a Iacobo Fabro Stapulensi prius*

annotatæ: quas proinde hic ſubſcribendas haud ab re exiſtimauerim. Vocabula autem ſunt, Modus, Determinatio, Determinabile. Itaque ex his prima regula eſt. Si modus fuerit, aut ſubiectum, aut prædicatum propoſitionis, ſitus partium orationis magis debitus eſt: ut poſſibile eſt ſedentem ambulare, aut ſedentem ambulare eſt poſſibile. Secunda. Si determinatio poſita inter duo determinabilia utrique ex æquo propinqua, præcedens determinauerit, ſitus magis debitus eſt: ut Quicquid uiuit ſemper, eſt. Adiectum eſt autem ex æquo propinqua: quoniam ſi non ex æquo utrique propinqua fuerit tunc ſi propinquus determinauerit, ſenſus magis debitus intelligitur: ut, Quicunque ſcit literas, nunc didicit illas. Tertia regula eſt. Si determinabile poſitum inter duas determinationes utrique ex æquo propinquum cum præcedenti iungatur, ſenſus compoſitus eſt, & ſitus partium orationis magis debitus: ut, Vidi imaginem auream, ueſtem habentem. His ita prælibatis, ad ſophiſmata ueniamus, quorum ex hoc loco deceptio ſtruitur. Interea tamen ad illud præmonendum, quoties contexitur ſyllogiſmus iuxta expoſitos locos, ſi in eo ſumpta oratio, in ſenſu quidem diuiſo uera fuerit, in compoſito autem falſa, deceptio ex loco a compoſitione prodeſſe dicetur: ſin uero contra, captio per locum ex diuiſione facta eſſe intelligetur.

Compoſitionem) Quid ſit compoſitio & diuiſio, hoc loco Cæſarius quadam gradatione docet. *Si modus.*) Sic contra, quando modus determinat uerbum, ſitus orationis eſt minus debitus, & ſenſus diuiſus, ut hominem poſsibile eſt ambulare, *Quicquid uiuit.*) Aduerbium, ſemper; eſt determina-

tio, posita inter duo determinabilia, scilicet uiuit & est: debet autem cum uerbo est, cohærere. *Interea tamen.*) Est ergo fallacias compositionis, quando a sensu diuiso uero proceditur ad sensum compositum falsum, fallacia uero diuisionis quando proceditur a sensu composito uero ad diuisum falsum, id exempla sequentis capitis declarant.

De sophismatis, quę per locos a compositione, & diuisione fiunt.

IGITVR *iuxta tria superius annotata uocabula, sophismata conficiuntur tribus quoque modis.* Primo, *cum modus uariatur, ut quécunq; possibile est ambulare, fieri potest ut ambulet: atqui sedentem possibile est ambulare, ergo fieri potest ut sedens ambulet.* Secundo, *cum determinatio uariatur, ut quicunque scit literas, nunc didicit illas. atqui* Grammaticæ *peritus scit literas, igitur* Grammaticæ *peritus nunc dicit eas. Item, quod unum solum potest ferre, plura potest ferre: quod autem unum solum potest ferre, non potest plura ferre: igitur quod potest plura ferre, non potest plura ferre. Tertio, cum determinabile uariatur, ut quicunque bonus est, bonus est, atqui malus, artifex bonus est, malus igitur artifex, bonus est. Et hactenus quidem, secundum compositionem facti paralogismi peccant. Qui uero sequuntur, secundum diuisionem totidem modis peccant, iuxta trium uocabulorum supra positorum annotationem. Primo, ut Quiescentem ambulare est impossibile, igitur quiescentem impossibile est ambulare. Secundo, ut quocunque uidisti, hunc percussum, hic percussus est: atqui oculo uidisti hunc percussum, oculo igitur hic percussus est. Ter-*

tio, sed esto sit quispiam artium imperitus, moribus autem probus, tunc tale connecto sophisma, Quicunq; malus est, malus est, at malus artifex, est bonus, igitur malus, artifex bonus est. Per diuisionem prӕterea fiunt paralogismi, quoties coniunctio tum copulatiua, tum disiunctiua, nũc terminos, nunc ipsas copulat disiungitue propositiones, ut quӕcunq; sunt duo, & tria, sunt paria, atque imparia, at quinque sunt duo, & tria, quinque igitur sunt paria & imparia.

Igitur.) Modum, determinationem, determinabile, intelligit. *Vt quemcunque*) Maior propositio in sensu composito est uera, minor in sensu composito est falsa. *Vt quicunque.*) Si particula nunc, construatur cum uerbo sit, uerus est sensus si autem cum uerbo didicit, sensus est falsus. *Item quod.*) Sophisma est compositionis, quia ex parte pdicati, plura ponuntur, ad quӕ subiectum referri potest coniunctim, & diuisim: coniunctim facit propositionem falsam. *Tertio.*) Fallax est collectio ex nomine malus. Nam in antecedẽte sumitur pro malo moris, in consequente pro malo artis, hoc est in perfectione. *Secundo*) Si ablatiuus oculo construatur cum uerbo uidisti, sensus est compositus: & verus, si cum participio percussus, sensus est diuisus, & falsus. *Vt quӕcunque.*) Accipiendo duo, & tria secũdum compositionem, minor est uera, quia quinque sunt duo, & tria simul, secundum diuisionem autẽ falsa, quia quinque neque duo, neque tria sunt.

De loco per accentum.

ACCENTVS, *quem & ueteres Latini, aut e Quintiliano, tenorem appellauere, & à Grӕcis* [illegible] *& item* [illegible] *dicitur, à Prisciano definitur lex siue regula ad eleuandam deprimendam ue syllabã uniuscuiusque particulӕ orationis. Ab eodem insuper*

in acutum, grauem, & qui ex utrisque fit, circunflexũ diuiditur. Porrò *acutus (ut Diomedes tradit) apud Latinos incorreptis semper, interdum in productis syllabis uersatur. Circunflexus in his quæ producuntur. Grauis autem per se nusquam consistere in uerbo ullo potest, sed in his, in quibus circunflexus est, aut acutus, cæteras syllabas obtinet.* Apud *Græcos autẽ cũ acutus in dictione tria loca obtineat. ultimum, penultimũ & antepenultimum, circunflexus quotlibet syllabarũ sit dictio, non nisi penultimum tenebit locum. Igitur ut nulla uox sine uocali est, ita nulla sine accentu. Ac proinde recte quidam putauerunt accentum ueluti animã uocis esse. Sed de accentu quidem hactenus plus satis, quando apud Latinos pronuntiatio uocum iuxta accentum regulas in totum propemodum abolita est, cuius tamen loco quantitas syllabarum perinde obseruatur. Fiunt autem per locum ab accentu sophismata tribus modis.* Primo, *quando pro syllabæ quantitate uariata, uariatur & significationis, ut quicquid malum est, fugiendum est, pomum autem malum est, igitur pomum fugiendum est. Secundo, quando uariatur ipsius syllabæ aut aspiratio, aut orthographia, ut* Ad *aram, fiunt sacra, atqui hara porcorum stabulum est (unde illud Ouidij, Immundæ cura fidelis haræ, & illud item* Cicero*nis. Ex hara productæ, nõ schola) igitur ad porcorũ stabula fiunt sacra. Tertio, quando dictio aliqua interim diuiditur, interim tota manet, ut quicquid inuite fit, coacte fit, uinum autem fit in uite, ergo uinum fit coacte. Cæterum de loco siue modo per accentum,* Aristo*teles dicit non facile esse dialecticis orationes facere in*

his, quæ sunt sine scriptura. In scripturis autem & poematibus magis, quòd in his scilicet accentuum per certas notas, et syllabarum ob metri legem, accuratior habeatur obseruatio.

Accentus) Totum hoc caput partim ex Latinis, partim ex Græcis grammaticis est perspicuum. cum ait Cæsarius circunflexum accentum apud græcos non nisi penultimam afficere syllabam, id canonibus accentuum apud Grecos omnino repugnant, accentus enim circonflexus ultimam, & penultimam syllabam afficit: qua hunc locum mendosum aut mutilatum esse puto, & sic legundum nisi ultimum uel penultimum tenebit locum. *Primo*) deceptatio est in nomine malum, nam prima longa significat pomum, breui, prauum. *Secundo quando*) Ara authore Varrone, quasi ansa dicta est, quia sacrificantes aram manibus tenebant, sic etiam iurantes olim aram tenebant. Vnde est illa nobilis Periclis sententia: sum amicus usque ad aras.

De loco a figura dictionis.

A FIGVRA *dictionis hic locus nominatur, quòd per eum quicunque fiunt paralogismi, causam apparentiæ non aliunde habeant, quàm à uocis siue dictionis cum alia qualibet siue uoce, siue dictione configuratione, hoc est (ut planius dicum) a consimili dictionis cum alia qualibet dictione desinétia siue terminatione. Nec uideo tamen cur a quibusdam tam longè repetatur hoc loco figuræ definitio, qua a Geometris definitur magnitudo, quæ termino uel terminis clauditur, cum secundũ hanc definitionem, figura nihil commune cum dictione habeat, unde similitudo aliqua intelligi possit. Ex hoc igitur loco captiones struuntur, quoties argumentatio-*

nem factam constare ac recte se habere quis autumat, similitudine uocis hallucinatus, cuiusmodi hæc est. Discere est circa disciplinam exerceri, at exerceri circa disciplinam est docere, discere ergo docere est. Captio est, *per figuram dictionis. Figuratum siquidem est passiuū in actiuum, & actiuum in passiuum. Nam exerceri circa disciplinam, & actionis et passionis expressiuum est. Quandoquidem exerceri esse potest tam impersonalis, quam passiui uerbi modus infinitiuus, ita ut ab impersonali actio, a passiuo passio significetur. Fiunt præterea secundum hunc locum paralogismi, cum ab uno prædicamento transitus fit ad alterum, ut quicquid heri uidisti, hodie uides, atqui album heri uidisti, album igitur hodie uides. Hic transitus est a substantia ad qualitatem. Similis huic argumentatio est hoc modo. Quicquid heri emisti, hodie comedisti, crudum heri emisti, ergo crudum hodie comedisti. Atque id quidem est, quod* Aristoteles *his uerbis significare uidetur. Quæ autem per figuram dictionis (inquit) fiunt sophismata, accidūt quando uel non idem ut idē interpretantur, ut masculinū fœmininum, uel fœmininum, masculinum: uel quod inter hæc est, nempe neutrum, alterum horum. Vel rursus quale, quantum: uel quanttum, quale: uel faciens, patiens, & alia quemadmodum hæc prius diuisa sunt. Siquidem aliquid est, quod non est eorum, quæ sunt facere aut pati, & si uocis figura uideatur, ut ualere, quod qualitatem potius dicit, nempe sanitatem (est enim ualere sanum esse) quam actionem aut passionem.*

A figura dictionis.) Hæc fallacia est, quando una dictio est similis alteri terminatione, sed non significatione: ut si quis sic colligat poeta est primæ inflectionis, ergo etiam poema. *Quicquid fieri emisti.*) Dictio hæc quicquid, in antecedente significat substantiam, album in minori significat qualitatem, & sic a prędicamento in prędicamentum fit transitus. *Quæ autem.*) Ex tertio capite primi libri elenchorum addit multos modos, quibus hæc fallacia committitur.

De loco, ab accidente.

SEQVVNTVR *loci, qui extra dictionem dicti sunt. Ex his primus est, qui ab accidente dicitur. Is autem est (quemadmodum & aristoteles tradit) per quem captiones fiunt, quoties similiter quodcunque existimabitur rei & accidenti inesse. Nam quia multa eidem accidunt, nō est necesse omnibus prædicatis, et ei de quo prædicātur, omnia illa similiter inesse. Quandoquidem hoc pacto omnia illa eadem erunt, quemadmodum sophistæ dicunt: ut si Socrates est alter à Platone, Plato autem homo est, Socrates igitur ab homine alter est.* Tale *est & illud apud Aulum Gellium sophisma, quod proponitur hoc pacto, Quod ego sum, tu non es: ego autem sum homo, tu igitur homo non es. Item & hoc modo, Homo animal est, animal autem genus, homo igitur genus est. Ac rursus, Polycarpus est homo, at uero homo disyllabum est, polycarpus igitur disyllabum est. Sanè hæc & alia id genus sophismata per accidens fieri dicūtur. Per accidens inquam, hoc est, per extraneum siue diuersum quodammodo aliquid, ut in quibus complexio orationis, eas quæ circa naturam sunt diuersitates, ad naturam ipsam transtulit.* Aliud *quippe est, secundum naturam esse, &*

aliud secundum personales accidentalesque proprietates, ut uerbi causa, animal cum de homine prædicatur, essentialiter de homine dicitur: cum uero de animali genus prædicatur, huiusmodi prædicatio essentialis non est, sed pur accidens (ut nec cum de ea uoce quæ est homo, disyllabum prædicatur) propterea quòd aliud est animal homo, aliud animal genus. Animal si quidem genus, simpliciter animal est, hoc est, tale animal, quod cunctas sub se species communi ratione colligit eatenus uidelicet, quatenus uitã absolutam sentiendi ui prædictàm gerant. Homo autem animal una talium est specierum, quæ uitiæ tali nempe absolutæ rationalitatem & dexteritatem affert. Homo igitur non est simpliciter animal, sed tale animal. Tale porrò animal non est genus, sed species. Sæd hæc fortassis multo altius repetita sunt, quàm præsens institutio ferat.

Sequuntur loci.) Captiunculæ hactenus tractatæ ad distinctionum significationum cuiusque uocis referuntur: pertinet enim ad genus sermonis: sequentes uero captiones potius a rebus quàm a genere sermonis (ut iam dictum est) oriuntur. *Is autem est.*) Ex hoc loco oriuntur fallaces syllogismi, quoties similiter quid existimamus rei, & accidenti inesse nam cũ plura eidem sed diuersa ratione accidunt, si accidentia male accõmodantur, uitiosum fit argumentum. *Vt si Socrates*) in hoc sophismate non fit distinctio substantiæ accidentis. Nam est alter a Platone, secundum accidens, sed Socrates secundum essentiam est homo. *Tale est.*) In huius sophismatis solutione, multos uehementer impeditos & occupatus fuisse uideo. alii asserunt collectum esse, ut olim barbari sophistæ loquebantur, non a distributo ad distributum: alii alias tenebrosas excogitant solutiones. sed his nugacissimis omissis nugis, id quod res est dicamus cũ sic colligimus, quod ego sum, tu nõ es, ego

ita ambiguis, ut in ambas partes agi possint. Nam ut Crœsus uictus a Cyro rege Persarum: ita Pyrrhus a Romanis, quorũ uterque se ex oraculo superiorem fore sperabat. Hi erant cacodœmones, quibus homines humanas hostias immolabant. *Quod nomen compositum*.) Theologi multum interesse putant inter has propositiones, homo potest non mori, & homo nõ potest mori. Vltima negat potentiam, prima minime. Vnde ex hoc loco hæc fallacia componi potest, omne quod est immortale non potest mori, homo secundum statum primæ naturæ erat immortalis, quia poterat non mori, ergo non poterat mori.

De loco ex amphibologia.

Amphibologia autem (quemadmodum ex nomine ipso intelligi datur) dicitur, cum ratio intra se ambiguã claudit sententiam, qualis illa Apollinis *(Aio te Aeacida Romanos uincere posse) ad Pyrrhum Epirotarum regem, cum oraculum consuluisset ipse super euẽtu belli, quod contra Romanos animo destinauerat. Quẽ uersum ex Ennio depromptũ esse idem Cicero testatur eodẽ de Diuinatione libro. Sanè tota orationis ambiguitas ex eo dependet, quòd accusatiuus, te, ut etiam Romanos, nunc à tergo, nunc à fronte eius uerbi, uincere, construi potest. Atque ita incertũ relinquitur ab Aeacide, hoc est, à Pyrrho Romanos uinci posse, an contra, Aeacidem à Romanis. Ex hoc igitur loco captio struitur, cum tale sophisma conficitur, Quicquid uidet quispiam, hoc ipsum uidet: at uidet aliquis columnam, columna igitur uidet.* Item, *Quoscunque uellem me apprehendere, uellem ut me apprehenderent: hostes autem uellem me apprehendere, igitur uellem ut hostes me apprehenderent. Similiter autem & hoc modo,*

Quis-

Quisquis arat littus, littus proscindit aratro: Ast operam perdens, littus perhibetur arare: Ergo operá perdens, littus proscindit aratro. Differt autem amphibologia ab æquiuocatione, quòd æquiuocatio quidem ex nomine ipso res diuersas significante in captionem adducit. Amphibologia autem ex oratione fallaciam inuenit. Quo sanè nomine hunc appellare libuit, quanquá apud Aristotelem Græcè legitur ἀμφιβολογία.

Amphibologia.) Vt æquiuocatio in uocibus simplicibus, ita amphibologia in oratione plura significat. *Aio te.*) Locus hic supra a nobis explicatus est. *Quicquid uidet quispiam,*) Deceptio est in uocabulo hoc ipsum, nam si accusatiuus est, uera est oratio sin nominatiuus, falsa. *Quoscunque.*) Captio est ex accusatiuo me, qui potest pendere uel a uerbo apprehendere, a parte anteriori, & tunc sensus est, quicquid ego apprehenderem, uel a parte posteriori, & tunc sensus est quod me apprehenderent.

De loco ex compositione, & diuisione.

COMPOSITIONEM *hoc loco pro oratione cõposita, & diuisionem pro oratione diuisa accipere debemus. Et composita quidem oratio est, quæ sensum habet compositum. Diuisa autem, quæ diuisum. Porrò compositus sensus est, cum in ipsa oratione partes secundum situm magis debitum intelliguntur. Diuisus uero, cum econtra. Rursus autem debitus partium in ipsa oratione situs is est, quẽ idiomatis peritus magis talem adiudicarit. Quod tamen ut facilius deprehendat, tres ad hoc regulæ a Iodoco Clichthoueo traditæ sunt, tribus uocabulis a Iacobo Fabro Stapulensi prius*

annotatæ: quas proinde hic subscribendas haud ab re existimauerim. Vocabula autem sunt, Modus, Determinatio, Determinabile. Itaque ex his prima regula est. Si modus fuerit, aut subiectum, aut prædicatum propositionis, situs partium orationis magis debitus est: ut possibile est sedentem ambulare, aut sedentem ambulare est possibile. Secunda. Si determinatio posita inter duo determinabilia utrique ex æquo propinqua, præcedens determinauerit, situs magis debitus est: ut Quicquid uiuit semper, est. Adiectum est autem ex æquo propinqua: quoniam si non ex æquo utrique propinqua fuerit tunc si propinquus determinauerit, sensus magis debitus intelligitur: ut, Quicunque scit literas, nunc didicit illas. Tertia regula est. Si determinabile positum inter duas determinationes utrique ex æquo propinquum cum præcedenti iungatur, sensus compositus est, & situs partium orationis magis debitus: ut, Vidi imaginem auream, uestem habentem. His ita prælibatis, ad sophismata ueniamus, quorum ex hoc loco deceptio struitur. Interea tamen ad illud præmonendum, quoties contexitur syllogismus iuxta expositos locos, si in eo sumpta oratio, in sensu quidem diuiso uera fuerit, in composito autem falsa, deceptio ex loco a compositione prodesse dicetur: sin uero contra, captio per locum ex diuisione facta esse intelligetur.

Compositionem) Quid sit compositio & diuisio, hoc loco Cæsarius quadam gradatione docet. *Si modus.*) Sic contra, quando modus determinat uerbum, situs orationis est minus debitus, & sensus diuisus, ut hominem posibile est ambulare, *Quicquid uiuit.*) Aduerbium, semper, est determinatie

tio, posita inter duo determinabilia, scilicet uiuit & et: debet antem cum uerbo est, cohærere. *Interea tamen.*) Est ergo fallacias compositionis, quando a sensu diuiso uero proceditur ad sensum compositum falsum, fallacia uero diuisionis quando proceditur a sensu composito uero ad diuisum falsum, id exempla sequentis capitis declarant.

De sophismatis, quę per locos a compositione, & diuisione fiunt.

IGITVR *iuxta tria superius annotata uocabula, sophismata conficiuntur tribus quoque modis.* Primo, *cum modus uariatur, ut quęcunq; possibile est ambulare, fieri potest ut ambulet: atqui sedentem possibile est ambulare, ergo fieri potest ut sedens ambulet.* Secundo, *cum determinatio uariatur, ut quicunque scit literas, nunc didicit illas. atqui* Grammaticæ *peritus scit literas, igitur* Grammaticæ *peritus nunc dicit eas. Item, quod unum solum potest ferre, plura potest ferre: quod autem unum solum potest ferre, non potest plura ferre: igitur quod potest plura ferre, non potest plura ferre. Tertio, cum determinabile uariatur, ut quicunque bonus est, bonus est, atqui malus, artifex bonus est, malus igitur artifex, bonus est. Et hactenus quidem, secundum compositionem facti paralogismi peccant. Qui uero sequuntur, secundum diuisionem totidem modis peccant, iuxta trium uocabulorum supra positorum annotationem. Primo, ut Quiescentem ambulare est impossibile, igitur quiescentem impossibile est ambulare.* Secundo, *ut quocunque uidisti, hunc percussum, hic percussus est: atqui oculo uidisti hunc percussum, oculo igitur hic percussus est.* Ter-

tio, sed esto sit quispiam artium imperitus, moribus autem probus, tunc tale connecto sophisma, Quicunq; malus est, malus est, at malus artifex, est bonus, igitur malus, artifex bonus est. Per diuisionem praeterea fiunt paralogismi, quoties coniunctio tum copulatiua, tum disiũctiua, nũc terminos, nunc ipsas copulat disiungitue propositiones, ut quaecunq; sunt duo, & tria, sunt paria, atque imparia, at quinque sunt duo, & tria, quinque igitur sunt paria & imparia.

Igitur.) Modum, determinationem, determinabile, intelligit. *Vt quemcunque*) Maior propositio in sensu composito est uera, minor in sensu composito est falsa. *Vt quicunque.*) Si particula nunc, construatur cum uerbo sit, uerus est sensus si autem cum uerbo didicit, sensus est falsus. *Item quod.*) Sophisma est compositionis, quia ex parte prędicati, plura ponuntur, ad quae subiectum referri potest coniunctim, & diuisim: coniunctim facit propositionem falsam. *Tertio.*) Fallax est collectio ex nomine malus. Nam in antecedẽte sumitur pro malo moris, in consequente pro malo artis, hoc est in perfectione. *Secundo*) Si ablatiuus oculo construatur cum uerbo uidisti, sensus est compositus: & verus, si cum participio percussus, sensus est diuisus, & falsus. *Vt quaecunque.*) Accipiendo duo, & tria secũdum compositionem, minor est uera, quia quinque sunt duo, & tria simul, secundum diuisionem autẽ falsa, quia quinque neque duo, neque tria sunt.

De loco per accentum.

ACCENTVS, *quem & ueteres Latini, aut ore Quintiliano, tenorem appellauere, & à Graecis προσῳδία & item τόνος dicitur, à Prisciano definitur lex siue regula ad eleuandam deprimendam ue syllabã uniuscuiusque particulae orationis. Ab eodem insuper*

in acutum, grauem, & qui ex utrisque fit, circunflexũ diuiditur. Porrò *acutus (ut Diomedes tradit) apud Latinos incorreptis semper, interdum in productis syllabis uersatur. Circunflexus in his quæ producuntur. Grauis autem per se nusquam consistere in uerbo ullo potest, sed in his, in quibus circunflexus est, aut acutus, cæteras syllabas obtinet. Apud Græcos autẽ cũ acutus in dictione tria loca obtineat. ultimum, penultimũ & antepenultimum, circunflexus quotlibet syllabarũ sit dictio, non nisi penultimum tenebit locum. Igitur ut nulla uox sine uocali est, ita nulla sine accentu. Ac proinde recte quidam putauerunt accentum ueluti animã uocis esse. Sed de accentu quidem hactenus plus satis, quando apud Latinos pronuntiatio uocum iuxta accentum regulas in totum propemodum abolita est, cuius tamen loco quantitas syllabarum perinde obseruatur. Fiunt autem per locum ab accentu sophismata tribus modis. Primo, quando pro syllabæ quantitate uariata, uariatur & significationis, ut quicquid malum est, fugiendum est, pomum autem malum est, igitur pomum fugiendum est. Secundo, quando uariatur ipsius syllabæ aut aspiratio, aut orthographia, ut* Ad *aram, fiunt sacra, at qui hara porcorum stabulum est (unde illud Ouidij, Immundæ cura fidelis haræ, & illud item* Ciceronis. *Ex hara productæ, nõ schola) igitur ad porcorũ stabula fiunt sacra. Tertio, quando dictio aliqua interim diuiditur, interim tota manet, ut quicquid inuite fit, coacte fit, uinum autem fit in uite, ergo uinum fit coacte. Cæterum de loco siue modo per accentum,* Aristo*teles dicit non facile esse dialecticis orationes facere in*

his, quæ sunt sine scriptura. In scripturis autem & poematibus magis, quòd in his scilicet accentuum per certas notas, et syllabarum ob metri legem, accuratior habeatur obseruatio.

Accentus) Totum hoc caput partim ex Latinis, partim ex Græcis grammaticis est perspicuum. cum ait Cæsarius circunflexum accentum apud græcos non nisi penultimam afficere syllabam, id canonibus accentuum apud Grecos omnino repugnant, accentus enim circonflexus ultimam, & penultimam syllabam afficit: qua hunc locum mendosum aut mutilatum esse puto, & sic legundum nisi ultimum uel penultimum tenebit locum. *Primo*) deceptatio est in nomine malum, nam prima longa significat pomum, breui, prauum. *Secundo quando*) Ara authore Varrone, quasi ansa dicta est, quia sacrificantes aram manibus tenebant, sic etiam iurantes olim aram tenebant. Vnde est illa nobilis Periclis sententia: sum amicus usque ad aras.

De loco a figura dictionis.

A FIGVRA *dictionis hic locus nominatur, quòd per eum quicunque fiunt paralogismi, causam apparentiæ non aliunde habeant, quàm à uocis siue dictionis cum alia qualibet siue uoce, siue dictione configuratione, hoc est (ut planius dicum) a consimili dictionis cum alia qualibet dictione desinētia siue terminatione. Nec uideo tamen cur a quibusdam tam longè repetatur hoc loco figuræ definitio, qua a Geometris definitur magnitudo, quæ termino uel terminis clauditur, cum secundū hanc definitionem, figura nihil commune cum dictione habeat, unde similitudo aliqua intelligi possit. Ex hoc igitur loco captiones struuntur, quoties argumentatio-*

nem factam constare ac recte se habere quis autumat, similitudine uocis hallucinatus, cuiusmodi hæc est. Discere est circa disciplinam exerceri, at exerceri circa disciplinam est docere, discere ergo docere est. Captio est, *per figuram dictionis. Figuratum siquidem est passiuũ in actiuum, & actiuum in passiuum. Nam exerceri circa disciplinam, & actionis et passionis expressiuum est. Quandoquidem exerceri esse potest tam impersonalis, quam passiui uerbi modus infinitiuus, ita ut ab impersonali actio, a passiuo passio significetur. Fiunt præterea secundum hunc locum paralogismi, cum ab uno prædicamento transitus fit ad alterum, ut quicquid heri ui disti, hodie uides, atqui album heri uidisti, album igitur hodie uides. Hic transitus est a substantia ad qualitatem. Similis huic argumentatio est hoc modo. Quicquid heri emisti, hodie comedisti, crudum heri emisti, ergo crudum hodie comedisti. Atque id quidem est, quod* Aristoteles *his uerbis significare uidetur. Quæ autem per figuram dictionis (inquit) fiunt sophismata, accidũt quando uel non idem ut idẽ interpretantur, ut masculinũ fœmininum, uel fœmininum, masculinum: uel quod inter hæc est, nempe neutrum, alterum horum. Vel rursus quale, quantum: uel quanttum, quale: uel faciens, patiens, & alia quemadmodum hæc prius diuisa sunt. Siquidem aliquid est, quod non est eorum, quæ sunt facere aut pati, & si uocis figura uideatur, ut ualere, quod qualitatem potius dicit, nempe sanitatem (est enim ualere sanum esse) quam actionem aut passionem.*

A figura dictionis.) Hæc fallacia est, quando una dictio est similis alteri terminatione, sed non significatione: ut si quis sic colligat poeta est primæ inflectionis, ergo etiam poema. *Quicquid fieri emisti.*) Dictio hæc quicquid, in antecedente significat substantiam, album in minori significat qualitatem, & sic a prædicamento in prædicamentum fit transitus. *Quæ autem.*) Ex tertio capite primi libri elenchorum addit multos modos, quibus hæc fallacia committitur.

De loco, ab accidente.

SEQVVNTVR *loci, qui extra dictionem dicti sunt. Ex his primus est, qui ab accidente dicitur. Is autem est (quemadmodum & aristoteles tradit) per quem captiones fiunt, quoties similiter quodcunque existimabitur rei & accidenti inesse. Nam quia multa eidem accidunt, nõ est necesse omnibus prædicatis, et ei de quo prædicãtur, omnia illa similiter inesse. Quandoquidem hoc pacto omnia illa eadem erunt, quemadmodum sophistæ dicunt: ut si Socrates est alter à Platone*, Plato *autem homo est, Socrates igitur ab homine alter est.* Tale *est & illud apud Aulum Gellium sophisma, quod proponitur hoc pacto, Quod ego sum, tu non es: ego autem sum homo, tu igitur homo non es. Item & hoc modo, Homo animal est, animal autem genus, homo igitur genus est. Ac rursus,* Polycarpus *est homo, at uero homo disyllabum est, polycarpus igitur disyllabum est. Sanè hæc & alia id genus sophismata per accidens fieri dicũtur. Per accidens inquam, hoc est, per extraneum siue diuersum quodammodo aliquid, ut in quibus complexio orationis, eas quæ circa naturam sunt diuersitates, ad naturam ipsam transtulit.* Aliud *quippe est, secundum naturam esse, &*

aliud

aliud secundum personales accidentalesque proprietates, ut uerbi causa, animal cum de homine prædicatur, essentialiter de homine dicitur: cum uero de animali genus prædicatur, huiusmodi prædicatio essentialis non est, sed pur accidens (ut nec cum de ea uoce quæ est homo, disyllabum prædicatur) propterea quòd aliud est animal homo, aliud animal genus. Animal si quidem genus, simpliciter animal est, hoc est, tale animal, quod cunctas sub se species communi ratione colligit eatenus uidelicet, quatenus uitã absolutam sentiendi ui prædictám gerant. Homo autem animal una talium est species, quæ uitiæ tali nempe absolutæ rationalitatem & dexteritatem affert. Homo igitur non est simpliciter animal, sed tale animal. Tale porrò animal non est genus, sed species. Sæd hæc fortassis multo altius repetita sunt, quàm præsens institutio ferat.

Sequuntur loci.) Captiunculæ hactenus tractatæ ad distinctionum significationum cuiusque uocis referuntur: pertinet enim ad genus sermonis: sequentes uero captiones potius a rebus quàm a genere sermonis (ut iam dictum est) oriuntur. *Is autem est.*) Ex hoc loco oriuntur fallaces syllogismi, quoties similiter quid existimamus rei, & accidenti inesse nam cũ plura eidem sed diuersa ratione accidunt, si accidentia male accõmodantur, uitiosum fit argumentum. *Vt si Socrates*) in hoc sophismate non fit distinctio substantiæ accidentis. Nam est alter a Platone, secundum accidens, sed Socrates secundum essentiam est homo. *Tale est.*) In huius sophismatis solutione, multos uehementer impeditos & occupatus fuisse uideo. alii asserunt collectum esse, ut olim barbari sophistæ loquebantur, non a distributo ad distributum: alii alias tenebrosas excogitant solutiones. sed his nugacissimis omissis nugis, id quod res est dicamus cũ sic colligimus, quod ego sum, tu nõ es, ego

ſum homo ergo tu non es homo, in maiore propoſitione proponitur me, alium a te eſſe, ſecundum perſonæ proprietatem, in minori uero eſſentiam, & naturam intelligimus, quare falſa intelligitur concluſio. *Item & hoc modo*) ſoluuntur hi duo ſyllogiſmi fallaces, quia mutatur genus ſuppoſitionis, ſiue ſignificationis terminorum. nam a termino primæ intentionis ad terminum ſecundæ proceditur. *Sed per accidens.*) ratio huius eſt, quia omnis prædicatio, in qua prædicatur terminus ſecundæ intentionis, de termino primæ eſt accidentaria, ut animal eſt genus, homo eſt ſpecies. *Propterea quod.*) ſenſus huius loci hic eſt. non eodem modo accipitur animal, cum prædicatur de homine, & cum ſubiicitur generi, nam in hac prædicatione, homo eſt animal, animal ſumitur pro re ipſa quam ſignificat ex impoſitione, ſed in hac, animal eſt genus, animal ſumitur pro ipſo uocabulo, quod talis rei eſt ſignificatiuum.

Quô pacto a recentioribus hic locus tractetur.

Nec tamen ignoro hunc locum ab accidenti latius explicari à recentioribus hoc modo, ut ſit accidens, & id cui accidit uidelicet res ſubiecta, & præter hæc attributum: quæ & ita diſtinguunt nominibus magis familiaribus, ut accidens ſit, quod medium in ſyllogiſmo dicitur, res ſubiecta minor extremitas, attributum maior extremitas. Hinc paralogiſmus per hunc locum fieri dicunt, quoties uel medium, uel maior extremitas, uel minor extremitas in ſyllogiſmo non recte ſumitur. Medium quidem, ut ſi ita arguatur, Cuiuſlibet contradictionis altera pars eſt uera (& accipio hic nunc uerbum, cuiuſlibet, more iſtorum, contra uim propriã pro ſigno diſtributiuo, ut ipſi dicunt, qualia ſunt omnis & nullus) atqui hæc propoſitio, homo eſt lapis, eſt contradictionis altera pars, igitur hæc propoſitio, homo eſt lapis, uera eſt. Captio eſt in uerbo contradictionis aſſumen-

mendum nanque erat. Atqui hæc propositio homo est, lapis, est contradictio: eo quòd hic terminus in maiore solum uniuersaliter sumebatur. Maior uero extremitas, ut si ita proponas. Omne animal substantia non est, omnis autem homo est animal, igitur nullus homo substantia est. Hic captio est in uerbo substantiæ, quod in maiori (ut oportebat) uniuersaliter sumptum nō est, propterea quòd negatio ei præposita non sit. Verum id ita sophistæ pro arbitrio statuerunt, contra autorum et eorum qui rectè loqui didicerunt, consuetudinē. Minor porrò extremitas, non rectè sumitur, si ita cōtexas syllogismum. Nullum dextrum est sinistrū, cuiuslibet autē hominis oculus est dexter, ergo neuter oculus hominis est sinister. Hic oculus minor extremitas particulariter sumitur in minore contra præscriptam secūdi modi primæ figuræ legem. Quare ita assumendum erat, cuiuslibet autem hominis uterq; oculus est dexter.

NEC *tamen.*) Latissime patet hæc fallatia accidentis nam complectitur omnes syllogismo in materia & forma uitiosos. *Captio est*) nam hic terminus contradictio: solum sumitur uniuersaliter in maiore, debet autē totum esse medium in minore, & non hoc totum aggregatum contradictionis altera pars. propterea deceptio pendet a termino medio. *Maior uero extermitas*) substantia maior extremitas, sumitur particulariter in maiore, quia nota uniuersalis affirmatiua, distribuit terminum tantum immediate sequentem: at in conclusione uniuersaliter sumitur.

De loco ab eo quod est secundum quid, ad id quod simpliciter est.

DEFINITVR *hic locus ab Aristotele per id, quòd hoc quidem simpliciter dicitur, illud autem, quo-*

quoi

quomodo & non præcipue. Quoquomodo, inquit, hoc est, uel secundum locum, uel secundum tempus, uel ad aliud, uel secundum aliud, uidelicet cum quod secundum partem dicitur, simpliciter accipitur. Itaque & paralogismi secundum hunc locum quatuor fiunt modis. Primo in his, quæ secundum loco dicuntur: ut Apud Thraces quædam gentes olim, ut Solinus autor est, recens natos cum fletu excipere, defunctos gaudio prosequi pium esse ducebant: igitur pium est, puerperia deflere, & funera gaudio prosequi. Secundo in his quæ sunt secundum tempus: ut bonum est uti uictu tenui cum ægrotamus igitur simpliciter uti bonum est. Item, expedit merces in mare proijcere, cum timetur naufragium, igitur expedit proijcere merces. Tertio in his, quæ sunt ad aliud: ut diuitiæ male utentibus non sunt bonæ, ergo diuitiæ bonæ non sunt cum tamen ipsæ (ut diuus Ambrosius ait) uirtutum sint instrumenta. Quarto autem in his, quæ sunt secundum aliquid: ut Aethiops dentibus albus est, igitur albus est. Præterea cum ex diuisis coniunctum infertur, hoc pacto, Coriscus bonus est, & idem citharœdus Coriscus igitur bonus est citharœdus. Esto autem uita bonus sit, non arte. Huiusmodi paralogismus per hunc locum factus esse intelligitur.

Definitur.) Techna ex hoc loco struitur, quando id quod particulariter, siue secundum partem in antecedente sumitur, in conclusione sumitur uniuersaliter, & secundum totum. talis non est rata collectio, quoniam a particulari uno ad uniuersale non est firma consecutio, ut diuitiæ male utentibus obsunt magis quàm prosunt, ergo diuitiæ malæ sunt. honestum est apud Tribalos populos patrem sacrificare: ergo

go id ubique honestum. *Vt apud Thraces.*) Historia hæc est apud Pomponium Mela, secundo capite secundi libri. Itaque lugentur apud puerperia, natique deflentur, funera contra festa sunt, & ueluti sacra, cantu deflentur. Huius ratio, ut existimo, est, quia ut plenius ait, existimabant uel optimú esse non nasci, uel natos statim emori. Vide Plinium primo capite septimi libri. *Secundo in his.*) Huius loci multa exempla sunt apud Aristotelem in fine ultimi capitis secundi libri Topico. *Virtutum sunt instrumenta*) sic Aristo. viij. cap. j. lib. Ethic. fieri non potest, aut non facile fit, ut is res agat præclaras, cui facultates desunt.

De loco ab ignorantia Elenchi.

PER *ignorantiam Elenchi, siue quod idem est, per inscitiá redargutionis, fiunt paralogismi, quoties omittitur aliquid eorum, quæ ad orationem (ut Aristoteles ait) hoc est, ad ipsius Elenchi definitionem requirũtur. Definitur autem ab eodem hoc pacto, Elenchus est contradictio unius & eiusdem non nominis, sed rei, & nominis non synonimi, sed eiusdem, ex his quæ data sunt ex necessitate, non connumerato eo quod est in principio, ad idem, secundum idem, similiter, & per idem tempus. Qua quidem definitione certum est nusquam ab Aristotele longiorem factam esse, idque (ut reor) propter sophistarum importunitates. Quapropter & singulas eius particulas latius explicare, atque distinguere necessum fortassis fuerit. Quandoquidem in ea quædam syllogismi tantum causa ponuntur, quædam ob contradictionem solum, quædam etiam ad utrunque spectant. Syllogismi causa ponuntur, partim ex his quæ data sunt ex necessitate, partim, non connumerato eo quod est in principio. Ob contradictionem uerò, ut quæ postremo loco enumeratæ sunt: cuiusmodi sunt ad idem*

secundum

secundum idem, similiter, & per idem tempus. Præter hæc autem ad utrunque reliqua pertinent. Porro paralogismi, qui per hunc locum fieri cõsueuerunt, hoc præcipue peccant, quòd ex quatuor postremis aliquid omittitur. Vnde & quatuor quoque modi assignantur. Primus, cum omittitur particula ad idem, ut decem sunt dupla ad quinque, & non sunt dupla ad sex: ergo decem dupla sunt, & dupla non sunt. Similiter si quis Socratem inter duos locatum, idcirco pronunciet ipsum dextrum esse & non dextrũ. Secundus modus est, quando omittitur particula secũdum idem, ut hoc est duplũ secundum longitudinem, & non est duplum secundum latitudinem: duplum igitur est, & non duplum, aut si quis oculum nigrum esse dicat, et non nigrum: propterea quia id quod circa orbem ipsius oculi est, qui medius pupillam tenet album sit, ipse uero orbis niger spectetur. Tertius, quando omittitur particula similiter, ut: cognosco Socratem, & eundem non cognosco uenientẽ, igitur cognosco Socratem, & eundem non cognosco. Quartus uero, quando omittitur particula per idem tempus, ut si quis Socratem proponat sedentem, & nõ sedentem, ad diuersa tempora respiciendo.

Per ignorantiam.) Hęc fallacia cõmittitur, cũ aliqua particula finitionis elenchi omittitur. nã elẽchus est cõclusio opposita alicui propositionũ cõcessarũ in syllogismo, quæ in modo, & figura cõclusionẽ colligebant. syllogismus uero elenchi est syllogismus, qui ex opposito cõclusionis cũ altera propositione colligit oppositũ alterius, scilicet cõtrariã uel contradictoriã. *Qua quidem definitione.*) Locus est apud Aristotelẽ tertio cap. primi libri elenchorum, nunquã ab Aristotele datã esse existimo finitionem tam tenebrosam (cum tamen ipse præcipiat omnem finitionem perspicuã esse oportere, datur enim

discendi

discendi causa) nec ex tot partibus compactam. sed puto Aristotelem tot particulis in hac finitione usum, ad explodendas omnes omnium sophistarum cauillationes. *Est contradictio.*) Hoc est conclusio contradictoria alicui præmissarum. *Vnius & eiusdem.*) Scilicet subiecti & prædicati. & secundū nomen, & secundū rem. ut homo, homo. non nominis sed rei. nō satis est esse eandē uocē, sed oportet eandē rem esse per uocem significatā. *Et nominis.*) Oportet elenchū contradictionē esse, non eiusdē nominis synonimi, sed eiusdē secundū uocem. *Ex his quæ data sunt* Hoc est cōcessa ab aduersario. *Non connumerato.*) Non accepto quæsito ad syllogismū demonstrationis. *Ad idem.*) Respectu eiusdē. *Similiter.*) Vt dictio eodem modo accipiatur. *Per idem tempus.*) Vt dictio secundū diuersum tempus nō accipiatur, cætera satis dilucide a Cæsario explicātur. *Ob contradictionem.*) Hoc addit authore Aristotele qui ait, dico aūt opponi eiusdē de eodē nō aūt æquiuoce, & quęcūque cætera contra sophisticas determinauimus importunitates.

De loco a petitione principii.

IN *principio petere, est id, quod ad demonstrationem propositum est, ponere & accipere, ut confessum. In principio igitur petitur aliquid, cum eius adhuc desideratur demonstratio, quod tamen ut confessum accipitur. Vnde & ab Aristotele definitur secundo Priorum analyticorum uolumine hoc modo, Petere (inquit) id quod est in principio, est ostendere quicquam per id, quod per seipsum manifestum non est, quod profecto est propositum non ostendere.* Accidit *autem modis quatuor. Primo, quando a syllogista & incollectilis ratiocinatio fuerit. Secundo, quando id quod sumitur, ignotius eo est, quod colligere uolumus.* Tertio, *quando quod sumimus, æque ignotū est, atque id quod conficere uolumus. Quarto, cum posterius sumitur ad monstrandum id, quod prius est, Cæterum præter hos*

ſunt & alij quatuor modi, quos octauo libro Topicorum idem autor recenſent. Primus, cum quod particulariter demonſtrandum eſt, uniuerſaliter quis poſtulauerit: ut ſi quis nolens probare, contrariorum eandem eſſe diſciplinam, poſtulauerit idcirco omnium oppoſitorum eandem eſſe diſciplinam. Secundus, cum quod uniuerſaliter eſt ad oſtendendum propoſitum, particulariter ab aliquo petitur: ueluti ſi de omnibus contrarijs propoſitum eſt, de aliquibus ſolum quiſpiam poſtulet. Tertius uero, cum quis diuidens propoſitum petit: ut ſi cum oportet quempiam coniunctim oſtendere medicinam ſani & ægri eſſe, is tum utrunque poſtulet ſeorſim, atque diuiſim: uerbi cauſa, Eſt ne medicina ſani? & rurſus, Eſt ne medicina ægri? atque idem dehinc ita argumentetur, Medicina ſani eſt, & medicina item ægri eſt, igitur medicina ſani eſt, & item ægri. Quartus demum, cum quis eorum quæ ex neceſſitate ſe inuicem ſequuntur, alterum petit: ut ſi cui propoſitum eſt oſtendere, quòd diameter eſt incommenſurabilis lateri quadrati, is aſſumat, quòd diametro latus incommenſurabile eſt.

In principio.) Hæc captio committitur, quando antecedẽs non probat conſequens: quia id quod tanquam manifeſtum & perſpicuum ſumitur, æque ignotum eſt, atque id quod eſt probandum, ut ſi quis ita colligat, ſunt qui aduerſa nobis ueſtigia figant, ergo ſunt antipodes. *Primo quando.*) Et omnis homo eſt animal, nullus homo eſt equus, ergo nullus homo eſt animal. *Secundo quando*) ut Pythagoras docuit animas in diuerſa migrare corpora, ergo eius aſſertores non errant. *Tertio quando*) ut anima equi non remanet ſeparata a corpore, ergo nec anima bouis, *Quarto.*) Vt homo eſt capax diſciplinæ, ergo animal rationale eſt capax diſciplinæ.

De

De loco à consequenti.

A CONSEQVENTI *locus dicitur, quẽmadmodum & Aristoteles tradit, quoties propter consequens redargutio fit, ut si quis petat cõsequẽtiã cõuerti, quæ tamen cõuertitur minimè. Exempli gratia, si quis; quia hoc ex necessitate est, et illud est, idcirco putauerit, quia illud sit, & alterũ quoq; ex necessitate esse. Vnde & deinceps, quæ propter opinionem ex sensu sunt, hoc modo plerũq; fiunt. Hinc sæpenumero id quod fel est, mel esse suspicantur, eo quòd flauus color ut fel, ita et mel quoq; consequitur. Quapropter si quis ita argumentetur, hoc mel est, igitur flauum, rectè quidem sequitur: at contrà non rectè, si hoc modo, Hoc flauũ est, igitur mel est. Huius aũt loci, alij duos, alij tres statuũt modos.* Ex his *primus est, quoties quis, ut ab antecedẽte ad cõsequens rectè sese habet consequentiæ ratio, ita è contrario à cõsequente ad ipsum antecedens firmam similiter atq; constantem consequentiæ uim esse existimauerit; ut si animal est, homo est, igitur si homo non est, animal non est. Secundus, quoties facta consequentia, ab abolitione antecedentis credit aliquis & consequens peræquè aboleri posse, ut si homo est, animal est, igitur si homo non est, animal non est. Tertius uero modus est, quoties ex communiter accidentibus per id, quod consequens esse solet, uolumus ostendere id quod præcedit: ut qui insanus est, in solitudinem fugit,* Democritus *autem in solitudinem fugit, igitur* Democritus *insanus est. Dicitur autem per consequens, quoniam consequitur insanum esse, in solitudinem fugere, ueruntamen non conuertitur. Non enim si quis fugit in*

solitudinem, consequens continuò est, ut insaniat. Inuenias siquidem qui res humanas despiciens, stabilitatem & quidem quærat, & ob hoc ad loca à tumultibus libera secedat, quemadmodũ Democritum fecisse memoriæ proditum est, proinde falsò creditum est ab Atheniensibus, eum insaniuisse. Quemadmodũ falsò quoque creditum est olim ab infidelibus nostræ religionis monachos desipuisse, quòd relictis omnibus quæ possederãt in deserta loca secesserint: unde & Anachoritæ dicti sunt & Eremitæ, ut de Paulo primo Eremita & Hilarione Hieronymus, de diuo Antonio Athanasius, et de alijs compluribus Seuerus Sulpitius in eo libro, quẽ de uita diui Martini, inscribit memoriæ prodiderunt.

A *consequenti.*) Hæc fallacia committitur, cum credimus consequens conuerti cũ antecedente, quod tamen non conuertitur, ut si pluit, terra est madida, ergo si terra est madida, pluit. si iustitia est, uirtus est, ergo si est uirtus, est iustitia. hæc captio complectitur omnes uitiosas argumentationes, quæ canones consequentiarum non obseruant. *Vt si animal est.*) Hoc exemplum non conuenit huic primo modo, nam animal esse non infert hominem esse quare sic legendum puto, si animal non est, ergo homo non est, igitur si homo non est, animal non est. fallacia est consequentis, quia antecedens infert antecedens. *Secundus.*] Hic syllogismus est in primo modo syllogismorum conditionalium, in quo a positione antecedentis ad positionem consequentis est colligendum. *Et quemadmodum.*] De hac re uidendus est Virgilius Polydorus, de Inuentoribus rerum.i. cap.vii.libri.

De loco ab eo quod est, nunc caussam ut caussam ponere.

HIC locus ab eo nomen habet, quòd est nõ causam ut causam ponere, quod quidem fit dicente Aristotele,

cum

cùm assumitur id quod non causa est, tanquam propter illud fiat redargutio. Accidit autem tale quid in his syllogismis, qui sunt ad impossibile, in quibus scilicet necessarium est interimere aliquid ex his, quæ sumpta sunt. Huius quidem exemplum est, quo & Aristoteles ipse utitur, ut si quæratur, Sunt ne anima & uita idē? quòd si à respondente concedatur, ita deinde elenchus sophisticus fit, Omne quod est contrariū corruptioni, generatio est: atqui mors corruptio quædam est uitæ contraria, & anima & uita sunt idem, uita igitur est generatio, & uiuere generari. Hoc autem impossibile est, quippe qui uiuit, iam non generatur, sed genitus est. Hic si is, qui proposuerat, num anima & uita sunt idem, per interemptionem inferat ob consequentis scilicet falsitatem, igitur idem non sunt anima & uita, & respondens hoc quoque concedat argumentationis ui impulsus, ne tunc quidem subterfugere poterit redargutionis notā. Quippe qui quæ antea concessa sunt, eadem ipse postea negauerit: quod certā per imperitiam eius accidit, non aduertentis eam propositionem, quæ interempta est, causam non esse cur illatum sit consequens falsum, ac per hoc ne interimendam quidem fuisse, Quandoquidem ipsa posita, aut non posita, nihilo minus id quod impossibile est, eodem syllogismo collectum sequitur, Quin hæc potius interimēda erat, Mors corruptio quædam est; quæ nimirum falsa propositio est. Siquidem neq; mors corruptio, neq; uita generatio est: sed ut generationem uita, ita corruptionem mors comitatur. Itaq; in syllogismo superius facto, quæ propositio causa nō erat, ut causa sumpta est.

HIC *locus*.) Hic elenchus componitur, quando putamus aliquid esse causam conclusionis, quod tamen non est causa, ut ebrietas est mala, ergo uinum est malũ. *Quæ interempta est*.) Hæc scilicet anima & uita sunt idem. nam ea sublata, nihilominus falsa sequitur conclusio. S*iquidem*.) Huius ratio est, quia generatio est motus ad formam acquirendam, corruptio uerò formæ est abiectio. Mors autem & uita non sunt motua, sed motum concomitantur, & eius termins sunt.

De loco ab eo quod est, plures interrogationes ut unam facere.

RESTAT *ultimus ex his, qui extra dictionem dicti sunt, locus, nomẽ hinc sortitus, quòd per eum plures interrogationes factæ, una esse credantur. Quoties igitur duæ pluresue interrogationes fiunt, ad quas responsio datur perinde, atq; una facta sit, captio per hunc locũ fieri dicitur. Quod profectò tunc euenire solet, cum latet respondentem plures esse, idq; uel per imperitiã, uel ob nõ diligentem ad respondendum circunspectionẽ. Porrò interrogationes plures dicuntur, quum plura de uno, aut unum de pluribus, aut plura de pluribus interrogantur. De quibus & Aristoteles hoc modo: In harũ autem aliquibus quidem, inquit, facile est uidere, quòd non una, sed plures quoque dandæ sunt responsiones, ut utrum terra est mare, an cælum? In aliquibus uerò nõ ita facile, ut putas ne hic & hic homo est? Quo fit, ut cum aliquis percusserit hunc, & hunc hominem, & nõ homines percussisse dicatur. Rursus, cum interrogamus, Sint ne hæc bona an non? demonstratis tam bonis quàm malis, utrumuis responderit aliquis, redargutionem haudquaquam effugiet, ob falsi uidelicet concessionem.*

sionem. Quandoq; autẽ assumptis, hoc est, admissis quibusdam, redargutio non minus fiet, ut si quis concedat similiter & unum & plura dici, ut exempli causa, alba, uel nuda, uel cæca. Nam si cæcum est, quod uisum non habet, natum tamen habere, & cæca erunt, quæ uisum non habent, nata tamen habere. Igitur cum hoc quidem uisum habet, illud autem non habet: si tum interroget quispiam, sunt ne hæc uidentia, an nõ uidentia? utrumlibet respondens dederit, erunt proculdubio ambo uel uidentia, uel non uidentia. Quod quidem utiq; falsum esse statim deprehenditur ex hypothesi facta. Hæc ita ex Aristotele penè ad uerbum, ut cætera magna ex parte, quæ in hoc tractatu continentur, omissis multorum ambagibus in re non magni momenti.

RESTAT *ultimus.*) In hanc impingimus captionẽ, quando duæ pluresve nobis proponũtur interrogationes, ad quas unam damus responsionem. similis captio est apud Gellium, lib. xvi. cap. ij. postulo ut respondeas, deserisne facere adulterium an non? utcunqne dialectica lege respondeas, hærebis in captione siue aias siue negas. tã si te dicas adulterum quàm si neges. *Vt utrum.*) exemplum in quo plura prædicata interrogantur de uno subiecto. *In aliquibus uerò.*) Exemplum in quo unum prædicatum de pluribus subiectis dicitur. *Sint ne.*) Distinctione hic cauillus est submouendus. hæc sunt bona, hæc uerò mala. *Igitur.*) Exemplum quando plura prædicata dicuntur de pluribus subiectis, adhibenda est etiam distinctio, hæc esse uidenda, illa uerò non.

Quemadmodum ad ignorantiam Elenchi omnes prædicti loci reduci possint, & quòd dupliciter Elenchus accipiatur.

INQVIRENDVM *deinceps, quo pacto prædicti loci*

omnes, siue elenchi sophistici ad redargutionis inscitiā reuocari possint, idq; ex Aristotelis præsertim instituto, ut qui de omnibus his ita pronunciat: Aut distinguēdi sunt, inquit, apparentes syllogismi omnes, atq; redargutiones, aut ad ignorantiam elenchi reducendi, uel ab ijs præcipuè, qui hanc omnium dictorum modorū principium faciunt: quatenus elenchus ipse generatim accipiatur, simulq; omnes intra suæ definitionis ambitū positas particulas amplectatur. Dico autem generatim, quando alioqui ex dictis modis siue locis unus, & ipse habeatur, nēpe ad quatuor ultimas particolas factæ definitionis relatus. Itaq; sciendū, quod omnes paralogismi, quicunque iuxta præscriptos modos fiunt, peccant, uel quia syllogismi non sint, tametsi uidentur: uel quia cōtradictio in his non rectè sese habeat, uel quia nō eadem ubique tam rei, quàm nominis ratio obseruetur, id quod nunc per singulos locos discurrendo breuiter ostēdere operæpretiū fuerit. Ergo quicunq; fiunt per æquiuocationem, per amphibologiam, & per figurā dictionis, omnes ad elenchū reducūtur, eo quòd in his duplex tum nomen, tum oratio sumitur, ob rei uidelicet significatæ diuersitatē. Similiter autem & qui per cōpositionem, & diuisionem, & accentū fiunt, ob ipsius tū orationis, tum nominis uariationē. Porrò qui secundū accidens fiunt, & itē propter consequens, & per id, quod est sumere quod in principio est, necnō per id, quod est nō causam ut causam ponere: propterea quòd unusquisque horū præuaricator sit præscriptæ nuper syllogisticæ legis. Qui uerò propter id, quod quoquomodo, & simpliciter, quoniam non de eodem affirmatio & negatio est,

quare nec in his ulla est uera contradictio, licet credatur. Postremò aũt & qui fiunt propter id, quod est plures interrogationes ut unã facere: quòd in his non enucleamus, neq; discernimus propriã ipsius propositionis rationem, quæ quidẽ est ut unũ de uno dicatur. Nam eadem est unius rei, & rei simpliciter definitio, ut hominis, & unius hominis. Cùm ergo, quæ in syllogismo sumitur, apparet esse propositio, & nõ est, quatenus in ea non unũ de uno prædicatur, manifestum quòd et hic ad inscitiam redargutionis reuocandus est. Est enim redargutio syllogismus quidem, nempe contradictionis. Ex quo iam palàm factum est, omnes locos siue modos ad ignorantiam elenchi reuocari posse, hos quidem, qui in dictione sunt, quoniam in his apparens est contradictio: illos autem, qui extra dictionem, maiori ex parte propter syllogismi rationem definitionemque.

INQVIRENDVM.) Quoniam fallacia elenchi latissimè patet, docet quomodo cæteræ fallaciæ ad eam reduci possint. *Quatenus elenchus.*) Cęsarius innuit elenchum duobus modis accipi: primo generatim, ut est quoddam uniuersale omnium fallaciarum, & omnes fallacias suo ambitu complectitur, & sic omnes redargutiones ad elenchum reducuntur. secundo mod o elenchus accipitur particulariter pro quatuor ultimis particulis finitionis, & hoc sensu, elenchus est ex numero fallaciarum. *Preuaricator fit.*) Hoc est trãsgreditur præscriptas leges. *Vt unum de uno.*) Vna propositio est in quà unum, hoc est uniuocum de uniuoco dicatur, ut Iustitia est uirtus. uidendus est Aristoteles septimo capite primi libri de Interpretatione.

Ex quibus causis sophisticæ prodeant deceptiones.

CONSENTANEVM *fortassis fuerit inuesti-*

gare quoque quibus ex causis huiuscemodi imposturæ atq; deceptiones proueniāt. Itaq; *dicamus ex* Aristote*le, quòd deceptio omnis prouenit in his quidē, quæ per æquiuocationē & amphibologiā fiunt, sophismatis: eò quòd non potest quispiam distinguere id quod multiplex est, siue multipliciter dicitur, ab eo quod uno modo dicitur duntaxat. At in his, quæ per cōpositionem, et diuisionem: eo quòd nihil interesse putatur inter orationem cōpositam & diuisam. Similiter aūt & in his, quæ per accentū fiunt: propterea quòd nōnullis idem significare uidetur eadem uox intensa & remissa, hoc est, acuto uel graui accētu prolata. Et in his itē, quæ per figurā fiunt ob dictionis similitudinem: quòd difficile sit dijudicare, quæ similiter atque aliter proferantur.* Ferè *enim quisquis hoc facere poterit, is in procinctu est, ut quod uerū est uideat: et per hoc prōptus erit uel cōcedere, quod cōcedendū est, uel negare, quod est negandū.* Rursus *autē in his, quæ per accidens: eò quòd quis nescit dijudicare, idem ne sit an diuersum quod sumitur, tum an unum, an multa. Similiter aūt in his, quæ per cōsequens fiūt: per hoc quod arbitramur, ut cōsequens ab antecedente nō separatur unquā (est enim ipsum antecedētis pars quædam) ita nec a cōnsequente antecedens separatū iri.* Porrò *in his, quæ fiunt propter omissionē orationis, hoc est, alicuius particularū, quæ in elēchi rōne positæ sunt, et in his quæ sunt propter id, quod aliquo modo et simpliciter dicitur: & in his itē, quæ quod in principio est, sumunt: tum et in his quæ per nō causam ut causam accidūt: et quæcūq; plures interrogationes aut unā faciūt: propterea quòd in his omnibus nō exactè discernimus,*

neque

neque sumptus propositiones, neq; ipsius syllogismi ue rum terminum; hoc est, rationem definitionemq;: per hoc quòd parum nobis differre uideantur ea, quæ iam dicta sunt, ut nõ causa & causa, quod simpliciter quoquo modo, & interrogationes plures, & interrogatio una.

Consentaneum.) Epilogo quodam ex sexto capite primi libri elenchorum fontem, & originem omnium deceptionum indicat. *Similiter autem.)* Consequens non separatur ab antecedente, posito antecedente, ut si homo est, animal est: consequens tamen potest animo, & mente separari ab antecedente, ut Porphyrius in communitatibus docet.

De recta solutione paralogysmorum.

QVIA *uero nõ minor ars est soluere nodos, quàm eosdem implicare atque constringere, quod quidem ita esse, argumento nobis esse potest, Gordij Phrygiæ regis nodus in Iouis templa suspensus, quem Alexander Magnus (ut est apud Iustinum historicum) idcirco quòd ingenio soluere nequiuisset, gladio usus uiolenter abscidit, ob hanc nimirum causam, quia sophistarum argutias captionesq;, quòd syncategorematũ nexibus, ceu nodis quibusdã implicitæ atque inuiolatæ sint, ut strue re fortassis non facile, ita proculdubio soluere longe est difficillimum: Aristoteles tandem ipse, cum quemadmo dum struantur illæ certis locis præscriptis id iam monstrasset, eædem quo pacto etiam dissoluerentur, pari cura atque diligentia docere instituit. Vnde & ab eodem recta solutio definitur, falsi syllogismi manifestatio. Porrò falsus syllogismus duobus dicitur modis. Aut .n. quia ex falsis collectus sit, aut quia syllogismus nõ ẽ, tametsi uideatur. Ergo cũ duobus modis falsum esse syllogismũ*

contingat, duobus quoque modis ipsum dissoluendũ docet, nempe aut per interemptionem, aut per distinctionem. Per interemptionem quidem, ut quoties ex falsis collectus est. Per distinctionem uerò, cum apparet syllogismus, & non est. Verumenimuerò, ut id quod quærimus breuiori uia, quam quæ ab Aristotele tradita est, assequi possumus, ex Iacobo Fabro Stapulensi tres regulas in animum induxi hic subijciẽdas. Quarũ primæ hæc est: in omnibus paralogissimis, qui fiunt per æquiuocationem, amphibologiam, compositionẽ, diuisionẽ, & accentum, si quod sumptum multiplex, distinguendum est. Alioqui confusionem parit, quæ tollitur interim, cùm ipsum distinguitur. insuper & in eisdem consequentiæ ratio discutienda examinandaque uenit. Secunda, In omnibus paralogismis, qui fiunt per figuram dictionis. per accidens, per id quod est secũdum quid & simpliciter, per ignorantiam elenchi, per consequens, per non causam ut causam, per id quod est plures interrogationes facere ut unam, consequentia neganda est, & mox cur negata sit, ratio subiungenda. Tertia, In omnibus paralogismis, qui fiunt per id quod est petere id quod est in principio, ipsum antecedens aut negandum planè est, aut certè addubitandum.

QVIA *uero.*) Ex tertio capite secundi libri Elenchorum rationem diluendorum sophismatum docet. omnis syllogismus aut uerus, aut falsus est. uerus admittendus est, falsus dissoluendus. quemadmodum syllogismus est falsus duobus modis, aut enim uitiosus est secundam materiam, aut secundum formam, sic etiam duobus modis dissoluitur: si uitiosus est secundum materiam, negandum id quod falsum assumitur: si uitiosus secundum formam negandum est con=

consequens, & statim ratio subiicienda, cur malè colligat, multum profuerit ad hanc rem studiosè legere Rodolphum Agricolam libro secundo, de rectâ argumentorum solutione. *Vt est apud Iustinum.*) Locus est apud Iustinum libro undecimo. habes, studiosè lector, in totum Cæsarium scholiola, quæ tenebrosum Aristotelem euoluere uolentibus, ui. e uasto rum & uerbosorum commētariorum esse poterunt. Etenim Cæsarius unus ex omnibus qui post Aristotelem dialectica scripserunt (absit inuidiâ uerbo) proximè Aristotelis mentem, non solùm adumbrasse, sed etiam ad uiuum expressisse uidetur. Vale. Lugduni, âd confluentes ex diuæ Trinitatis celeberrimo florētissimoque Gymnasio, Anno domini M. D. LVI. pridie Calendas Ianuarias.

PERORATIO.

HABES *studiose lector, siue adolescens, siue adultæ ætatis iuuenis, dialecticam tibi paratam, non aliam ob causam (sic mihi crede) nisi ut posthac, quicquid in studijs liberalibus addiscendum tibi fuerit, citra crassam illam & fœdam barbariem, facile id iam assequi uideri possis. Quippe quòd hæc sola uisa sit hactenus deesse ad ternarium illum studiorum numerum, quæ triuij communi nomine appellant: id quod in primis triuialium ludorū magistri atque præceptores sæpe hac multùm conquesti sunt aliquot annis, tales utique præceptores qui (ut pro comperto ipse habeo) totis uiribus ad hoc contendunt, ut docilem iuuentutem ritè instituant, a barbarie auocent, bonas artes doceant. Itaque si hæc dialectica nostra talis tibi uisa fuerit, ut ex ea id, quod summopere tui moliuntur præceptores, pro uoto assequi potueris, bene est: sin uerò nondum id a me præstitum sit (quod equidem uereri possum) conatum saltem quæso, si non rem ipsam laudaueris.*

IN GARRVLVM SOPHISTAM IOANNIS MVRMELLII RVRE-MVNDENSIS EPIGRAMMA.

GARRVLE *qui noſtrum tentas lapidare libellum*
In lucem pueris ede Sophiſta tuum.
Non decet in rudium cœtu traducere doctos,
Vana loquitur turpe eſt, gloriolamq; ſequi.
Ecquid apud calathos, inter muliebria penſa
Reddere te clarum lana caprina poteſt?
Quando nihil præter uerboſa ſophiſmata noſti,
Barbarie ſordens, Grammaticæq; rudis.
Ecquid habes ſophiæ, quod te in penetralia ducat?
Ecquid Ariſtotelem Porphyriumq; tenes?
Haud operæpretium eſt (mihi crede) refellere nugas,
Digna legi ſcribens experiere uirum.
Saucius & poſſum genuinum infigere dentem:
Deq; meo crudum uulnere uulnus erit.
Ingenijs hominum ſtudeo prodeſſe iuuandis,
Eſtq; mihi uero gloria nulla prior.

IOAN-

IOANNES MVRMELLIVS RVREMVNDENSIS PETRO SVO S. P. D.

ROGAS me sedulò, & crebrò adhortaris Petre suauissime, ut breuite arte instituam, quanam ratione uoces eas, quæ in cathegorijs locum habent, discernere queas ab illis, quæ à prædicamentis: alienæ sunt, & ut certos quosdam tibi tradam canones, quibus facile discas, in quo unaquæq; uox categorica prædicamento reponatur. Ardua profectò res est, & sæuis caninæ facundiæ morsibus exposita, in tam uaria & multiiuga opinionum diuersitate, dialecticorũ alijs alia sentientibus, breui ea libello perstringere, quæ pluribus longissimi operis uoluminibus uix satis exactè potuerint uel à doctissimo Philosopho explicari. Cũ tamen mecum cogitem, quantum utilitatis tibi studiosisq; liberalium artium iuuenibus ex hoc quod petis, prouenturum sit, utcunq; pro tẽporis, quo suppetit otiũ, breuitate, notis tuis non morem gerere non possem. Accipe igitur lucubratiunculam hac nostram, ut habeas εἰσαγωγὴν quandam in Aristotelis decem prædicamenta, & ingenium tuum ne Grammaticæ solùm, sed fructuosis etiam dialecticæ studijs excolito, ut uera dignoscens à falsis, & finiendi, diuidendi, argumentandiq; rationem tenens, rectam uiam habueris, & iter expeditũ ad optimam quanq; disciplinam. Vale, & præceptorem tuum dilige. Alcmariæ Phrisiorum oppido studijs liberalibus sanè quàm accommodato, Anno à partu Virginis M. D. XIII. Idibus Septembris.

IN ARISTOTELIS DECEM PRAEDICAMENTA IOANNIS MVRMELII Ruremundensis Isagogæ.

ISAGOGEN hanc in decem Aristotelis Peripateticorum principijs κατηγορίας tribus digero capitibus, quorum primo quidem agam de uocibus a prædicamentorum serie reiectis, & alienis; secundo autem super ijs, quibus in ordine categorico locus est; tertio uero dictiones aliquot tradam, quæ uel diuersa prædicamenta, uel ad unius eiusdemque seiunctas species referuntur. Porrò ut hæc facilius memoriæ commendari possit, & tenacius inhærere, singula capita in suos titulos sunt distributa.

De uocibus a prædicamentorum serie reiectis, & alienis Isagoges in Aristotelis Prædicamenta, Caput primum.

De

De dictionibus quibus in ordine categorico locus est.

Caput Isagoges huius secundum.

Secunda

De dictionibus aliquot, quę uelut ad diuersa prædicamenta,uel ad unius eiusdemq; se iunctas species referuntur.

Caput huius introductionis tertium.

De

DE VOCIBVS A PRAEDICAmentorum serie reiectis & alienis Isagoges in Aristotelis prædicamenta, Caput primum.

Decem esse prædicamenta. Titulus I.

PRIMVS omnium Aristoteles decem κατηγορίας constituit, quæ a Quintiliano elementa dicuntur, a Seuerino Boetio prædicamenta. Sunt autem hæc, Substantia, Quãtitas, Ad aliquid, Qualitas, Agere, Pati, Vbi, Quando, Situs, & Habere. Substantia est (ut singulatim exempla referantur) ut homo. Quantitas, ut linea. Ad aliquid, ut pater. Qualitas, ut iustitia. Agere, ut secare. Pati, ut secari. Vbi, ut in Academia. Quãdo, ut hodie. Situs, ut iacere. Habere, ut togatum esse. Sed & his ea uersiculis complexi sumus.

Arbor, sex, seruos, seruore, refrigerat, ustos:
Ruri, cras, stabo, nec tunicatus ero.

De prædicamentorum quæsitiuis. Titulus II.

DECEM prædicamentorum quæsitiua tradunt eruditi, quid quantum, quid huius, quale, quid agens, quid patiens, ubi, quando, quomodo situm est, quomodo habituatum est. Cum enim quæritur, quid est Socrates? respondetur. homo, animal, aut substantia, quæ a quibusdã dicitur essentia. Quantus est Socrates? interrogatus respõdet, quadricubitus. Quid Platonis? magister. Qualis? temperans. Quid agit? disputat. Quid patitur? Verberatur. Vbi philosophatur? Athenis. Quando locutus est Alcibiadi? hodie. Quomodo situs est? stat. Quomodo habituatus est? palliatus.

Nouem regulis cognosci uoces à prædicamentis alienas. Tit. III.

QVEMADMODVM (ut Seuerini Boetij uerbis utar) qui serere ingenuum uolet agrum, liberat arua prius fructicibus, falce rubos, filicemque resecat: ita & nos primùm te docebimus, quæ uoces a prædicamentis alienæ sint, ut ijs reiectis, in prædicamentorum serie collocandas faciliori ra-

tione comprehendas. Tenendæ igitur tibi sunt nouem regulæ, quas his triuialibus uersiculis comprehendi:

Complexum, consignificans, fictum, polysemum,
Vox logicæ, Deus, excedens, priuatio, parsq;,
Hæc studiosè categoriis non accipiuntur.

De reiectis a prædicamentorum ordine uocibus regularum nouem Prima. Titulus IIII.

PRIMA regularum hæc est, Nulla uox complexa, nisi simplicis loco accipiatur, in prædicamento ponitur, proinde si quis te rogarit, in qua categoria collocatur iustus homo? in nulla, respondeo. Signatè autem additum est, nisi simplicis loco accipiatur, quod ob uerborum inopiam sæpenumero pluribus pro uno cogimur uti: ita ut tametsi uoces sunt plures, intellectus tamen sit simplex, & res, quæ significatur, una. Exempli gratia, corpus animatum, licet uox sit complexa, genus tamen est unum, sic & quantitas continua, & quātitas discreta.

Secunda. Titulus V.

συγκατηγόρημα.

NVLLI syncategoremati locus est in categoria. Syncategorema dicitur, uox consignificatiua, idest, ea quæ nec uniuersalem rem, nec particularem significat, sed consignificat, id est, cum alia dictione orationem ad significandum ingreditur, ut omnis, nullus, aliquis, quidam, hic, ille, utinam, quidē, apud, heu. Sciendum hoc loco est, ex octo partibus orationis (quas Grammatici cōstituunt) duabus duntaxat nomini quidem & uerbo locum patere prædicamēti: participium autem sub uerbo suo comprehendi, aduerbium uerò sub nomine. Nam ut literati docēt, & nomen in aduerbium, & rursus aduerbium in nomen aliquando transit. Loci aduerbia ad prædicamentum Vbi, pertinent. Temporis, ad Quando, Qualitatis uerò, & quantitatis aduerbia, ad Qualitatem Quantitatemque reducuntur.

Tertia regula. Titulus VI.

OMNIS uox rei commentitiæ & fabulosæ (quam natura non fert) significatiua, est a prædicàmentis aliena: ut Cerberus, Sphinx, Chimera, Siren, Cyclops, Harpyia, Styx, Acheron.

Quarta regula. Titulus VII.

NVLLA uox polysena in categoriam recipitur, nisi ambiguitate deposita, unum significet: πολύσημος Græce dicitur multa significans: ut canis, terrestrem significat, marinum, & cœlestem: unde lepidum extat Ausonij de lepore capto epigramma.

πολύσημος.

Trinarcii quondam currentem in littoris ora
Ante canes leporem cæruleus rapuit:
At lepus: in me omnis terræ pelagique rapina est,
Forsitan & cœli, si canis astra tenet.

Quinta regula Titulus. VIII.

VOCES logicæ, quas aliarum gratia dialectici usurpant, sunt a prædicamentis alienæ. Voces logicas, id est rationales, appello eas, quas iuniores terminos secundę intentionis uocant, cuiusmodi sunt, Nomen, uerbū, oratio, propositio, subiectum, prædicatum, genus species, & id genus alia.

Sexta regula. Titulus IX.

NVLLI dictioni infinitum significanti locus est in prædicamento. Infinitum quidem actu intelligo, non potentia. Proinde Deus, numen, æternum, increatum, creator, & id genus reliqua nullius sunt categoriæ.

Septima regula. Titulus X.

OMNIS uox omnia rerum ambiens genera loco categoriæ uacat, Sunt autem quatuor (quæ uulgò transcendentia dicuntur) teste Ioanne Pico, ens, unum, uerum, & bonum: si ita accipiantur, ut eorum negationes sint, nihil, diuisum, falsum, & malum. Addita sunt illis alia duo, aliquid, & res ab recentioribus Auicennam secutis.

Octaua regula Titulus. XI.

NVLLA uox priuationem significans, locū habet in prædicamento, ut cæcitas, surditas, tenebræ.

Nona regula Titulus XII.

NVLLA uox partis principiiue materialis seu constitutiui significatiua, in prædicamenti serie reponitur. Proinde forma, materia, corpus, anima, caput, pectus, uenter, manus, pes, & id genus reliqua sunt à prædicamentis reiecta.

Bifariam aliquid locum habere in prædicamento. *Tit. xiij.*

BIFARIAM aliquid in prædicamento locum habet, nam aut per se in recta serie collocatur, ut genera, species, & indiuidua: aut per aliud prædicamento attinet, idque trifariam. Primùm enim differētiæ omnes specificæ eius sunt prædicamenti, cuius genera, quorum illæ sunt diuisiuæ, non secūdæ qualitatis speciei, ut ex Neotericis quidam loquaculi sophistæ falsò autumant. Deinde autem partes, & principia ei prædicamento attinent, cuius ea sunt, quæ ex illis constituuntur: ut caput, pes manus, ad Substantiam referuntur: unitas, & punctum ad Quantitatem. Postremò uerò motus species ad suum quæque terminum reducuntur: ut generatio, & corruptio ad Substantiam, crementum & diminutio ad Quantitatem, alteratio ad Qualitatem, loci mutatio ad Vbi. Trapezuntius motum quidem speciem quantitatis facit: generare uero, corrumpere, augere, diminuere, alterare, & loco mouere, Actioni subijcit. Sunt qui motum ob ambiguitatem à prædicamentorum serie remouent, cùm de suis (quæ uidentur species) non uniuocè, uerum æquiuocè prædicetur.

De dictionibus, quibus in ordine categorico locus est.

Caput Isagoges huius secundum.

Series Categoriæ substantiæ. *Titulus* I.

	Substantia	
Corporea		Incorporea
	Corpus	
Simplex		Mistum
	Corpus mistum	
Animatum		Inanimatum
	Corpus animatum	
Sensibile		Insensibile
	Animal	
Rationale		Irrationale
	Homo	
Socrates	Plato	Xenophon

De ijs, quæ sunt prædicamenti Substantiæ,

Regula prima. *Titulus* II.

OMNE nomen significans substantiam incorpoream, est

est primi prædicamenti, ut spiritus, angelus, dæmon, manes. nomine nunc intelligo animã a corpore separatã. Propert.

Sunt aliquid manes, lethum non omnia finit.

Angelus autem bifariam accipitur, nũc pro spiritu, estq́ue huius categoriæ: nunc ut est officij nomen non substantiæ (nam ἄγγελος Græce, interpretatur nuntius Latine) & est primi generis qualitatis, tametsi quidam in prædicamẽtum aliquid coniiciant. ἄγγελος

Regula secunda Titulus. III.

MVNDVS, cœlum, orbes cœlestes, planetæ, stellæ, & elementa sunt huius prædicamenti. Cœli sunt decem: Cœlũ empyreum, cœlum crystallinum, firmamentum, & septem planetarum orbes. Planetæ septem sunt, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna, quos hoc uersu cõplexi sumus. Luna, Hermes, Cypris, Sol, Mar, Iouis, & pater huius. Rerum naturalium elementa sunt, quatuor, ignis, aer, aqua, & terra, de quibus hic noster est uersiculus: Aer, ignis, aqua, & tellus sunt semina rerum.

Regula tertia Titulus IIII.

OMNIS animalis species est prædicamenti Substãtiæ. Specierũ animalis, hæ sunt specialissimę, ut homo, equus, leo: illæ uerò subalternæ, ut pecus, bestia, belua, fera, quadrupes, piscis, auis, serpens, uermis. Pecudis species sunt, bos, equus, asinus, mulus, camelus, ouis, capra, porcus, ceruus, elephas, & id genus reliqua. Feræ species sunt, leo, ursus, pardus, tygris, lupus, uulpes, & id genus cætera. Pisci subiiciuntur balæna, cancer, conger, mullus, salmo, carpio, concha, ostręum, gobio, rhõbus, & cæteræ, species innumeræ. Auis species sunt, aquila, philomela, bubo, noctua, ciconia, passer coruus, monedula, psittacus, perdix, turdus, uultur, & cætera. Serpentis, dracho, basiliscus, uipera, cerastes, seps, natrix. Vermix, apex, araneus, bombix, blatta, culex, crabro, Gryllus, limax, pulex, papilio, hirudo, tinea, teredo, & eiusmodi alia.

Regula quarta Titulus. V.

OMNE nomen arboris est in categoria substantiæ, ut pomus, malus, pirus, abies, laurus, salix, betula, uitis, robur, taxus, castanea, fagus cupressus.

Regula quinta *titulus* VI.

OMNE nomen herbæ huius est prædicamenti, ut amaracus, abrotanum, mandragora, malua, hysopus, lactuca, fœniculum, elleborus, ruta, pulegium, saluia, lappa, tribulus, anethum, urtica, trifolium.

Regula sexta *Titulus* VII.

OMNE fruticis nomen est huius categoriæ. Dicitur autem frutex qui ad iustam arboris magnitudinem non assurgit, & statura similis est herbis multis, sed non demoritur, neque arescit, ut herba, uerum perennis est. Huius species sunt, nardus, myrrha, casia genista, papyrus, arundo. Sciendum est nonnullas res easdem ab his inter arbusculas, ab illis inter frutices numerari, ut iuniperum, balsamum, myrrham, & id genus alia. De nonnullis etiam, sint ne magis herbæ an frutices, dubitatur. Nec hoc ignorandum est, à Nicephoro corpus animatum sensibile diuidi in animal, & Zoophytum. Dicitur autem ζωόφυτον quod nec animalium, nec plantarum, sed tertiam ex utrisque naturam habet, ut urtica marina, & spongia: de quibus uide Plinium libro 9. capite quadragesimoquinto.

ζωόφυτον quid.

Reugla septima *Titulus* VIII.

OMNIA florum, fructuum, & aromatum nomina, si capiantur, ut res totas, & per se integras significent, sunt in ordine huius prædicamenti, ut rosa, lilium, narcissus, uiola, ligustrum, caltha, pomum, malum, pyrum, prunum, cerasum, morum, bacca, oliua, cornum, ficus, glans, mespilum, nux, iuglãs, castanea, auellana, aroma, saccarum, cinnamomum, zingiber, piper, gariophylon, & id genus reliqua.

Regula octaua. *Titulus* IX.

FRVMENTORVM, & leguminum nomina sunt huius categoriæ, ut triticum, siligo, far, hordeum, panicum, milium, auena, faba, pisum, lens, eruum, lupinus, uicia.

Regula nona. *Titulus* X.

LAPIDVM, & gemmarum uocabula sunt huius prædicamenti, ut adamas, marmor, magnes, crystallus, succinum, smaragdus, iaspis, coralium, achates, carbunculus, Chrysolithus, sapphirus, silex, tophus, pumex.

Regula decima. *Titulus.* XI.

OMNIA metallorum & fossilium nomina sunt in prædicamento Substantiæ, ut aurum, argentum, electrum, æs, orichalcum, stannum, plumbum, ferrum, alumen, sulphur, nitrū, sal, cadmia,* uernix, minium, chrysocolla, & reliqua.

Regula undecima. *Titulus.* XII.

OMNIA impressionum nomina, siue ea sint ignitæ, siue aereæ, siue aqueæ, siue terreę, siue radiorum apparitione fiāt, huius sint prædicamenti. Impressio à philosophis res naturales indagantibus, dicitur corpus mistum, imperfectum. Impressiones ignitæ sunt, stipulæ ardentes, æges, dali, sidus uolans, candelæ, trabes, columnæ, teretes, lanceæ, clipei, globi, faces, ignitæ, pyramides, draco uolans, & similes. Adduntur his cometes, & galaxias. Impressiones aquę sunt uapor, pluuię, rōs, pruina, nix, grando, fontes, flumina, mare. Aereæ, uenti, terremotus, fulmina, ecnephias, typhon. Quæ radiorum apparitione fiunt, sunt halon, iris, virgæ, parelij. De terreis impressionibus in proxima regula dictum est, ubi de metallis, & fossilibus.

Regula duodecima. *Titulus.* XIII.

OMNE nomen substantiam rei inanimatæ significans, est in categoria Substantiæ. Hæc regula continet in se quasdam suprà positas, & eam breuitatis gratia damus ob multa, de quibus nondum meminimus. Dicimus itaque montem, collem, vrbem, oppidum, domum, templum, turrem, tunicā, togam, gladium, cultrum, panem, vinūm, lac, mel, ceruisiam: carnem, os, dolium, pateram, hastam, scrinium, & id genus reliqua huius esse prædicamenti: nec assentimur ijs, qui simpliciter aiunt eiusmodi res ob figuram ab artifice inductam esse de quarto genere Qualitatis, cum substantia longæ præponderet accidenti. Quisquis rectè sentit, gladium Substantiam quidem esse figuram uerò eius Qualitatem non diffitetur. Quidam contendunt nullius esse prędicamenti nomina rerū artificio productarum, quòd substantiam simul & Qualitatem complectantur.

* Vernix nomen est, neque græcum, neque Latinū, sed à Barbarica uulgari appellatione in formā Latinam translatū. Vulgo enim res ipsa uernix dicitur. Est aūt species gūmi, quæ Græcis sandaracha dicitur: ut quibusdam uidetur.

Κομήτης γαλαξίας.

ἅλον. ἶρις. παρήλιοι.

Vnaquęque tamē res a forma sui habet. ut sit id quod est.

Series categoriæ Quantitatis. Titulus *xiij.*

	Quantitas	
Continua		Discreta
	Quantitas continua.	
Intrinsecus mensuratiua		extrinsecus mensuratiua
	Quantitas continua intrinsecus mensuratiua	
Latabilis		Illatabilis
	Linea,	
Hæc linea,	Ista linea.	Illa linea.

De iis, quæ sunt prædicamenti Quantitatis, Regula prima. ti. xv.

OMNE nomen magnitudinis est in prædicaméto Quãtitatis, ut linea, superficies, corpus, longitudo, latitudo, altitudo, profunditas, crassities, bicubitum, tricubitum, pedale, bipedale, tripedale, sesquipedale, & id genus cætera.

Regula secunda titulus xvi.

OMNE nomen mẽsuræ ad hoc prædicamẽtũ pertinet, ut uncia, digitus, palmus, pes, ulna, cubitũ, passus, stadium, diaulus, miliũ, dolichus, modius, sextarius, congius, hemina, chænix, urna, cotyla, cyatus, as & partes eius, si capiãtur itã, ut merã quantitatẽ significent. Ponderũ nomina meo iudicio sunt à prædicamentis aliena, ꝙ cũ quãtitate qualitatẽ significãt, ut libra, selibra, bilibris, trilibris, pondo, talẽtũ. Sed hæc doctoribus relinquo exactius disputanda. Illud quoque, sit ne linea species infima, an subalterna, quod & de tẽpore põt dubitari.

Δίαυλοι. Δόλιχος.

Regula tertia. tit. xvij.

OMNE nomen numerale est huius cathegoriæ, ut duo, tria, quatuor, quinque, decem, centum, mille, binarius, ternarius, centenarius. Primus autem, secundus, tertius, & id genus alia, pertinent ad prædicamentum Ad aliquid. Vnitas autem non est numerus, sed eius principium.

Regula quarta. tit. xviij.

OMNIS modulus, quo dictionem dum proferimus, mẽsuramus, est huius prædicamenti: nam quantitas, id est, quo syllabæ longæ breuesve mensurantur, ex quo prouenit oratio, species est discretæ quantitatis.

Regula

Regula quinta. *titu.xix.*

LOCVS & tempus sunt categoriæ quantitatis, tametsi quidam loco in prædicamento Ad aliquid reponant, & diuus Aurelius Augustinus in confessionem opere fateatur se, quid sit tempus, ignorare. Aeuum quoque huius prædicamenti esse censendum est, æternitatem uerò nullius. Partes temporis sunt, hora, dies, septimana, mensis, annus, olympias, lustrum, seculum, & id genus reliqua.

Series prædicamenti Ad aliquid. *titul.xx.*

Aequaliter comparabile		Inæqualiter cōparabile
	Ad aliquid inæqualiter comparabile	
Dignius correlatiuo		Indignius correlatiuo
	Relatiuum correlatiuo dignius	
Respiciens filium		Non respiciens filinm
	Pater	
Hic pater,	Iste pater,	Ille pater.

De ijs, quæ sunt prædicamenti Ad aliquid, *Regula prima.ti.xxi.*

OMNE categorema principali significatu rem significans non absolutam, sed alterius respectiuam, est prædicamenti ad aliquid, ut pater, filius, auus, nepos, maritus, uxor, socer, gener, magister, discipulus, patronus, cliens: dominus, seruus, res, parasitus, patronus, libertus. (est autem patronus nomen ambiguum, & modò ad clientem refertur, modò ab libertum) dux, comes: duplum, dimidium: magnū, paruum: multum, paucum, maius, minus, prius, posterius: amicus, inimicus, hospes, ciuis, socius, sodalis, hostis, similis, dissimilis, æqualis, inæqualis, & alia sexcenta. Patronis cuiusmodi nomen.

Regula secunda. *titulus. xxij.*

NOMINA cognitionis & affinitatis sunt huius categorie, ut parens, proles, pater, filius, auus, nepos, frater, soror, sobrinus, consobrinus, coniunx, compater, affinis, leuir, socer, gener, uitricus, priuignus.

Tertia

Tertia regula. titu. xxiij.

PLERAQVE nomina cum præpositione composita huius sunt prædicamenti, ut commilito, collega, cōsacerdos (qui Græce symmystes dicitur) concanonicus, conuictor, contubernalis, condiscipulus, coauditor, compotor, competitor, collacteus, collactaneus, conseruus, cognominis, consanguineus, coepulo, cohabitator, confabulator, congerro, cōiunx, concolor, consonus, & eiusmodi reliqua.

Series predicamen. Qualitatis. titu. xxiiij.

	Qualitas	
Formæ attinens		Materiæ attinens
	Qualitas formę attinens	
Comparata		Natura insita
	Affectio	
Facilè dimobilis		Difficulter dimobilis
	Habitus	
Spiritualis		Corporalis
	Habitus spiritualis	
Intellectualis		Moralis
	Habitus intellectualis	
Theoricus		Practicus
	Habitus intellectualis Theoreticus	
Conclusionis		Principiorum
	Scientia	
Contemplatiua		Actiua
	Scientia contemplatiua	
Principalis		Adminiculatiua
	Logice	
Disputatoria		Non disputatoria
	Dialectice	

Hæc Dialectice, Platonis dialectice, Chrysippi dialectice.

De ijs

De ijs, quæ sunt primæ speciei Qualitatis. *Regula prima.* *Titulus.* XXV.

OMNIS dispositio & habitus corporalis est in primò Qualitatis genere, ut calor, frigiditas, sanitas, simitas, cæcitas, candor, nigredo, fuscum, robur, ægritudo, morbus, & eius species, ut febris, paralysis, pleuritis, podagra. Dispositio, quæ & affectio dicitur, & latius accipitur & præsfius. Primo modo est qualitas ad bene maleve operandum acquisita. Secundo est qualitas ad bene maleve operandum acquisita, perfacile à subiecto dimobilis. Habitus est ad operandũ comparata qualitas difficulter a subiecto dimobilis.

Dispositio q.d, & quot modis dicatur. Habitus quid.

Regula secunda. *Titulus* XXVI.

OMNIS habitus intellectualis est in primo genere Qualitatis. Habitus intellectuales sunt quinque, quibus semper assentimur vero: Sapientia, Intellectus, Scientia, Prudentia, & Ars. Duo, quibus modò vero assentimur, modò falsò: sunt autem opinio & suspicio. Sapientia est habitus cognitiuus Dei & diuinorum. Intellectus est habitus primorum principiorum cognitiuus. Scientia est habitus conclusionis per demonstrationem acquisitus. Prudentia est recta ratio rerum a nobis agendarum. Ars est recta ratio rerum à nobis efficiendarum. Opinio est assensus rei validior. Suspicio est assensus rei minus validus. Scientiarum igitur & artium nomina in hoc genere collocantur, Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Arithmetica, Musica, Geometria, Astronomia, Physice, Ethice, Metaphysice, Poetice, agricultura, militia, lanificium, & id genus alia.

Habitus intellectuales quot & quot sunt. Sapientia. Intellectus. Scientia. Prudentia. Ars. Opinio. Suspitio.

Regula tertia. *Titulus* XXVII.

OMNES habitus morales, id est, virtutes & vitia sunt in hoc primo genere Qualitatis, vt iustitia, iniustitia, fortitudo, audacia, timiditas, liberalitas, auaritia, prodigalitas. A Theologis nostris ponuntur etiam in hac specie habitus spirituales infusi, vt fides, spes, charitas, & id genus virtutes supernaturales: item habitus concreti, ut species intellectuales, & rationes angelorum mentibus concreatæ, sed huiusmodi habitus non capit definitio a veteribus Peripateticis data, nec mirum, cum illi veræ religionis ac sapientiæ

expertes id genus habitus non nouerint. Quare malim eos reponere inter Qualitates præter hæc quatuor genera apparentes:ait aliam tradere habitus finitionem, atque uulgo datur. Nec mirandum uideatur, quòd dixerim Qualitates præter hęc quatuorgenera apparentes. Nam, Seuerino Boetio interprete, Aristotelis in prędicamentorum libro hæc uerba sunt. Et fortasse alij quoque apparebunt Qualitatis modi, sed qui maxime dicuntur, re tot sunt.

Quarta regula. Titulus *xxviij.*

NOMINA magistratuum & dignitatum sunt in hoc primo genere Qualitatis, ut pontifex, episcopus, sacerdos, rex, consultor, prætor, censor, ædilis, & id genus reliqua. Pauper item, diues, fortunatus, infortunatus, beatus, felix, miser, nobilis, ignobilis, honoratus, gloriosus, & huiusmodi nomina sunt huius speciei.

De ijs, quæ sunt secunda speciei Qualitatis,
Regula prima. Titulus *xxix.*

OMNIS naturalis potentia uel impotentia est in secundo genere qualitatis. Naturalis potentia est Qualitas ad bene operandum innata, ut salubritas, durities. Naturalis impotentia est Qualitas ad malè debiliter ve operandum, aut ad patiendum innata, ut in salubritas, mollicies. Trapezuntius autem in dialecticis, Naturalis (inquit) potentia, uel impotentia, dicitur uis quædam insita, uel imbecillitas, qua facilius quicquam aut ęgrius uel pati, uel agere natura potest, ut durum, molle, ualetudinarius, robustus, & quæ huiusmodi sunt natura insita, non aduentitia. Hæc ille Vires igitur naturales planetarum, siderum, elementorum, animalium, plantarum, lapidum, & cæterorum sunt huius generis.

Regula secunda. Titulus *xxx.*

OMNE simpliciter speciei proprium est in hoc secundo genere Qualitatis, ut risibile, flebile, disciplinæ susceptiuum, hinnibile, latrabile, mugibile, gannibile, & eiusmodi alia.

Regula tertia. Titulus *xxxi.*

OMNIS animæ potentia est huius secundi generis. Animæ potentia uis est eius, qua alicuius operis est effectiua. Eius quinque sunt genera, ut hæc subiecta indicabunt.

Alendi

- Potentia
  - Vegetabilis
    - Alendi
    - Augendi
    - Minuendi
    - Generandi
  - Senſitiua
    - Exterior
      - Viſus
      - Auditus
      - Odoratus
      - Guſtus
      - Tactus
    - Interior
      - Senſus cõmunis
      - Imaginatio
      - Exiſtimatio
      - Phantaſia
      - Memoria
  - Appetitiua
    - Cupiendi
    - Iraſcendi
    - Volendi
  - Motiua
    - Progrediendi
    - Nandi
    - Serpendi
    - Volendi
  - Intellectiua
    - Simplex apprehendendi
    - Componendi
    - Diuidendi
    - Ratiocinandi
    - Contemplandi
    - Conſultandi
    - Agens
    - Poſsibilis

Non ignorandum eſt ab Auicenna, Alberto Magno, & pleriſque aliis poni quinque ſenſus interiores, ſenſum communem, uim imaginatiuam, exiſtimatiuam, phantaſiam, & memoriam. Ab Auerroi uero, Thoma Aquinate, & Marſilio Ficino in libro de Voluptate quatuor duntaxat, uim exiſtimatiuam a phantaſia non ſeparantibus. Nicephori hominis alioqui præſtantis doctrinæ opinio neutiquam mihi probatur

ıatur, uisum & cæteros sensus ponentis in ea qualitatis specie, quæ dicitur Habitus & affectio.

De ijs, quæ sunt tertiæ speciei qualitatis, Regula prima.
Titulus XXXII.

OMNIS passio & passibilis qualitas, est in tertio genere Qualitatis. Passio (ut hic accipitur) est qualitas transiens, quæ sensui passionem infert, aut quæ a passione infertur, ut rubor ex uerecundia, excandescentia ex ira, pallor ex timore, ira ex cōtristatione. Passibilis qualitas dicitur qualitas permanens, quæ sensui passionem infert, aut quæ infertur a passionibus, ut dulcedo, amarities, albor nigror.

PASSIO modò est actionis affectus, prædicamentum quidē ab aliis distinctū, ut calefieri, infrigidari: modò est qualitas transiens uel animæ, uel corpori ex passione innata, & res quædam media inter passionem & qualitatem, qualitas inquam inchoata & imperfecta, quæque nōn potis est subiectum denominare, ut ira ex contemptione, erubescentia ex uerecundia.

Secunda regula. *Titulus* XXXIII.

OMNIS qualitas sensibilis in hoc tertio genere collocatur, ut color, album, nigrum, flauum, liuidum, puniceum, purpureum, uiride, cæruleum, sonus, uox, murmur, crepitus, susurrus, strepitus, fragor, sibilus, echo, odor, sapor, dulce, amarum, pingue, salsum, acre, austerum, acutum, acidum, calidū, frigidum, tepidum, humidum, siccum, læne, asperum, graue, leue.

Tertia regula. *Titulus* XXXIIII.

PASSIONIS animæ, quæ & affectiones, & perturbationes dicuntur, a quibusdam in hac tertia specie collocantur. Iacobus autem faber Stapulensis homo doctissimus, & de optimis studiis scribendo meritus optimè, ponit eas in prædicamento passionis: nos supra medias esse diximus inter Passionem & Qualitatem. Stapulensis Aristotelis uerba pensitat illas passiones aientis, Qualitates minimè, pensitat & originem earundem, & (ut ita loquar) fluxitatem. Illi autem rem putant passioni superadditam, & si non Qualitatem perfectam, at semen & elementum Qualitatis, un-

deque

deque si accesserit permanentia, facile possibilis Qualitas coalescat. Passiones animæ duodecim Egidius Romanus, & alij neoterici ponunt, amorem, desiderium, odium, abominationem, delectationem, dolorem seu tristitiam, spem, desperationem, audaciã, timorem, iram, segnitiem. His adduntur a quibusdam zelus, gratia, nemesis, misericordia, inuidia, erubescẽtia. Nõnulli species quoque rerum tum sensibilium, tum intelligibilium & passiones appellant, & in hoc tertio genere qualitatis reponunt.

De ijs quæ sunt quartæ speciei Qualitatis, regula prima.
Titulus XXXV.

OMNIS figura, & circa unumquodque constans forma, est in quarto genere Qualitatis. Seuerinus Boetius figuram & formãm hoc modo separat, Figura, inquit, est triangulum uel quadratum: for ma autem ipsius trianguli uel quadrati quædam Qualitas: unde etiam formosos homines dicimus. Figura enim quædam uel pulchrior, uel mediocris, uel alio quodam modo constituta qualitas forma nominatur. Figura (ut Geometræ definiunt) est quæ sub aliquo uel aliquibus terminis continetur. Sub aliquo quidem, ut circulus: sub aliquibus uerò, ut triangulum uel quadratum. Nicephorus inter figuram & formãm hoc discrimen tradit. Figura dicitur talis expressio & linearis effictio. Forma extrinsecus prominens coloris qualitas, idea, & informatio, & interpolata coloratio, & simpliciter talis quædam iniecta uisui, superficiei forma. Sunt qui figuram in rebus inanimatis accipiant, formam autem in rebus animatis. Alij porrò figuram quidem fastigiosè cedentem: formam uerò supernam superficiem uocant. Hactenus Nicephorus.

Secunda regula. *Titulus* XXXVI.

OMNIS qualitas circa quantitatem consistens, & in hoc quarto genere, ut paritas & imparitas circa numerum: rectitudo & curuitas circa lineam: concauum, connexum, & planum circa superficiem. teres, rotundum, orbiculare, turbinatum, pyramidale, quadratum, trigonum, tetragonum, pentagonum, circa corpus.

Series

De ijs, quæ ſunt in prædicamento Paſsionis, Regula. Titulus. XL.

OMNIS dictio ſignificans pati, eſt huius prædicamenti, ut ad intelligendum agi, delectari, contriſtari, iraſci, ſentire, uidere, audire, odorari, olfacere, guſtare, tangere, dementari, doceri, uri, ſecari, calefieri, frigefieri, humectari, ſicari, diſcere, ſperare, metuere, & id genus reliqua. Scire uerò eſt in prædicamento. Qualitatis.

Series prædicamenti Vbi. *Titulus.* XLI.

	Vbi	
Commune		Proprium.
	Vbi commune	
Extra aquam		In aqua.
	Vbi commune extra aquam	
In ciuitate		Extra ciuitatem
	Vbi commune extra aquam in ciuitate	
Sub tecto		Sub dio
	Sub tecto	
In loco ſacro		In loco profano
	Sub tecto in loco profano	
Publico		Priuato
	In ædificio priuato	
In ædificio Socratis,		In domo Platonis,

Deſcriptio Vbi, ex Trapezuntio. *Titulus.* XLII.

VBI, eſt quæ à loci circunſcriptione procedit, corporis locatio. Non eſt enim idem locus & Vbi. nam Locus eſt in eo quod capit, Vbi uerò in eo quod circunſcribitur.

De ijs, quæ ſunt in prædicamento Vbi, Regula. *Titulus.* XLIII.

OMNIS dictio ſignificans in loco, eſt in prædicamento Vbi, ut in igni, in aere, in aqua, in terra, in urbe, in agro, in eremo in uilla, in templo, in theatro, Romæ, Athenis, in

Academia, in Lyceo, domi, militię, humi, ruri, hic, istic, illic.

Series prædicamenti Quando. Titulus. XLIIII.

	Quando,	
Præsens		Non præsens
	Quando non præsens	
Præteritum		Futurum
	Quando futurum	
Paulò pòst futurum		Non paulò pòst futurum
	Mox	
Hoc mox	Istud mox,	Illud mox.

Descriptio Quando, ex Trapezuntio. Titulus. XLV.

QVANDO est, quæ relinquitur ex tempore rerum effectio. Id diuiditur in præteritum, instans, & futurum, quamuis nihil horum sit: nam cùm hæc tria tempora sint, quãdo tẽpus non est, sed affectio rei, quæ fuisse, uel esse, uel futura dicitur.

De ijs, quæ sunt in prædicamento Quando. Regula. tit. XLVI.

OMNIS dictio significans in tempore, est in categoria Quando, ut hodie, heri, nudiustertius, superiori mense, superiori anno, manę, meridie, uesperi, cras, perendie, olim, quondam olympiade centesima, anno ab urbis origine quingentesimo, anno à Virginis partu supra millesimum & quingentesimum decimotertio, & id genus cætera.

Series prædicamenti Situs. Titulus. XLVII.

	Situs	
E natura		Ex appetitu
	Situs ex appetitu	
Intellectiuo		Sensitiuo
	Situs ex uoluntate	
Sui corporis		alieni corporis
	Situs sui corporis uoluntarius	
In pedes erecti		Non erecti in pedes
	Status	
Hic status,	Iste status,	Ille status.

Descriptio

Descriptio Situs, ex Trapezuntio.
Titulus. XLVIII.

SITVS est partium quædam positio ac ordinacio, qua stantia, sedentia, aspera, læuia, & huiusmodi dicuntur.

De ijs, quæ sunt in prædicamentis Situs, *Regula.*
Titulus XLIX.

OMNIS dictio significans positionem quandam partium ac ordinationem, est in prędicamento Situs, ut status, sessio, accubitus, iacere, raritas, spissitudo, asperitas, læuor, accliuitas, decliuitas, inclinatio, inflexio, supinitas, & id genus reliqua.

Series prædicamenti Habitus.
Titulus L.

Habitus

Domesticus — Militaris.

Habitus domesticus

Vnius partium corporis — Plurium partium corporis

Habitus domesticus plurium corporis partium

Mediate adiacens — Immediatē adiacens

Indusiatura

Hæc indusiatura, Ista indusiatura, Illa indusiatura.

Descriptio. Habitus. *Titulus* L I.

HABITVS est res media inter corpora, & quæ eis adiacens, secundum quam hæc quidem haberi, illa uerò habere dicuntur, ut armatura, tunicatio.

De ijs, quæ sunt in prædicamento Habitus, Regula.
Titulus LII.

OMNIS dictio habitum significans, est huius categoriæ, siue is sit domesticus, siue militaris, siue ad uelamen, siue ad cultum corporis pertineat, ut armatum esse, loricatum, pharetratum, galeatum, scutatum, palliatum, togatum, pileatum, calceatum, anulatum, torquatum, coronatum, & huiusmodi alia.

De dictionibus aliquot, quæ uel ad diuersa prędicamenta, uel ad unius eiusdemq; seiunctas species referuntur.

Caput huius introductionis tertium.

Quòd una eademque species secundum aliud, atque aliud diuersis gneribus supponi. *Titulus.* I.

TAMETSI uerisſime dictum sit à philosopho in prædicamentorum libro: Diuersorum generum & non subalternatim positorum diuersæ sunt species, id est, secundum speciem differentiæ: nihilo tamen minus una eademque species pro diuersis rationibus supponi diuersis generibus potest, quod ne cui parum eruditorũ mirabile uideatur, ipsius Aristotelis ex eodem libro uerbo subijciam. At uerò (inquit) non decet conturbari, ne quis nos dicat de qualitate propositionem facientes, multa de relatiuis interposuisse. Habitus enim & dispositiones eorũ, quæ ad aliquid sunt, esse dicebamus. Penè enim in omnibus talibus genera. Ad aliquid dicuntur, nihil autem eorum, quę singula sunt. Et nõ multò pòst subdit, Amplius si contingat hoc ipsum & Quale, & Relatiuum esse, nihil est inconueniens in utriusque hoc generibus enumerare. Quę uerba Boetius enarrans: Nam cum sit uerũ (inquit) vnã eãdemque rem duobus diuersis generibus non posse esse supposita, illud tamen conuenit, secundum aliud atque aliud, unam eãdemque speciem duobus generibus posse subnecti.

De habitu, dispositione, scientia, sensu, & positione. *Titulus.* II.

SICVT Aristoteli & Boetio placet, habitus (quæ & habitudo dicitur) dispositio, scientia, & sensus modo in relatione, modò in qualitate numerantur. In relatione quidem: nam & habitus, habilis rei habitus dicitur: & res habilis, habitu habilis. Dispositio, dispositæ rei dispositio: dispositа res, dispositione disposita. Scientia, scibilis rei scientia: scibilis res, scientia scibilis. Sensus, sensibilis rei sensus: sensibilis res, sensu sensibilis: in Qualitate uerò, quòd ab eis subiecta

iecta qualia denominantur. Sic, & positio nunc ad aliquid est, in eo quod positæ rei positio est: & posita res est, positione posita: nunc prædicamentum ab alijs distinctum, quod, & Situs dicitur, in eo quòd ab illa sedentia, stantia, rara, spissa, aspera, læuia, & eiusmodi denominantur. Recentiores Dialectici duplicia relatiua constituentes, hæc quidem, quæ appellant secundum dici, illa uerò secundum esse, nihil ex alijs prædicamentis inter relatiua secundum esse numerant: at nõ parum multa inter secundum dici relatiua. Hoc insuper addunt, priorẽ ad aliquid definitionem a Platone profectã, utrisque relatiuis cõuenire, quã Aristoteles, posteriore solis secundum esse relatiuis conuenienti, iure correxerit.

De raro, spisso, Leui, & aspero. *Titulus* III.

RARUM, spissum, læue, & asperum (si Alberto Magno credimus) trifariam accipiuntur. Primùm quidem, ut positiones quasdam partium significent. Nam rarum ideo uocatur, quia partes eius ita distant a se, ut inter eas alieni generis corpus possit admitti, ut spongia, pumex. Spissum, quoniam ita sibi partes uicinæ sunt, atque ad se inuicẽ strictæ, ut inter eas nullum corpus possit incidere, ut ferrum, adamas. Læue, quòd eius partes æquali iacent superficie, ita ut nulla earum emineat, ut lamina argentea. Asperum, cuius partes inæqualiter sitæ sunt, ita ut aliæ emineant, aliæ uerò sint depressæ, ut tyrocnestis. Et hoc modo sunt in categoria situs. Deinde autem, ut tactui inferunt passionem, & sic in tertio Qualitatis genere collocantur. Postremum uerò, ut figuræ sunt, & in quarta specie Qualitatis reponuntur.

Rarũ, spissum, Læue, Asperum.

τυροκνῆστις præter alia quæ significat hæc vox gladiũ quoque significat.

De calido, humido, & lumine. *Titulus* IIII.

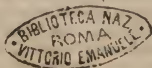
CALIDUM, humidum, & lumen, primùm quidẽ spectantur, ut igni calidum natura inest, aquæ humidum, lumen corpori luminoso, suntque in secũdo genere Qualitatis. Deinde autẽ, ut Substantiarũ susceptibiliũ affectiones sunt, & in primo Qualitatis genere collocãtur. Postremum uerò, ut sensum passione afficiunt, lumen quidem uisum, illa uero tactũ, & sunt tertij generis eiusdem prædicamenti.

De

De Doctore, Imperatore, uiro, Comite. *Titulus* V.

DOCTOR si ad discipulum refertur, est in categoria Relatiuorum, nam doctor discipuli doctor est, & discipulus est doctoris discipulus. Si eum significat, qui docendi quopiã habitu præditus est, tametsi iam nemo sit ei discipulus, est in prima specie Qualitatis. Ita Imperator, cùm ad exercitum mutuò refertur, nomen est Ad aliquid: cùm eum significat, qui habitum & autoritatem habet imperandi, in primo Qualitatis genere numerantur. Porrò, uir si maritum significat, Relatiuum nomen est, si sexum, in secunda specie Qualitatis: si ætatem, in prima eiusdem collocatur. Comes uerò si ducis comes dicitur, relatiuum est indignius correlatiuo: sin autem comitis comes, ut in illo mimographi. Comes facundus in uia prouehiculo est, relatiuũ est æquali consistens comparatione.

FINIS.

F.S.

LEGATORIA A. PANDIMIGLIO
ROMA
1971